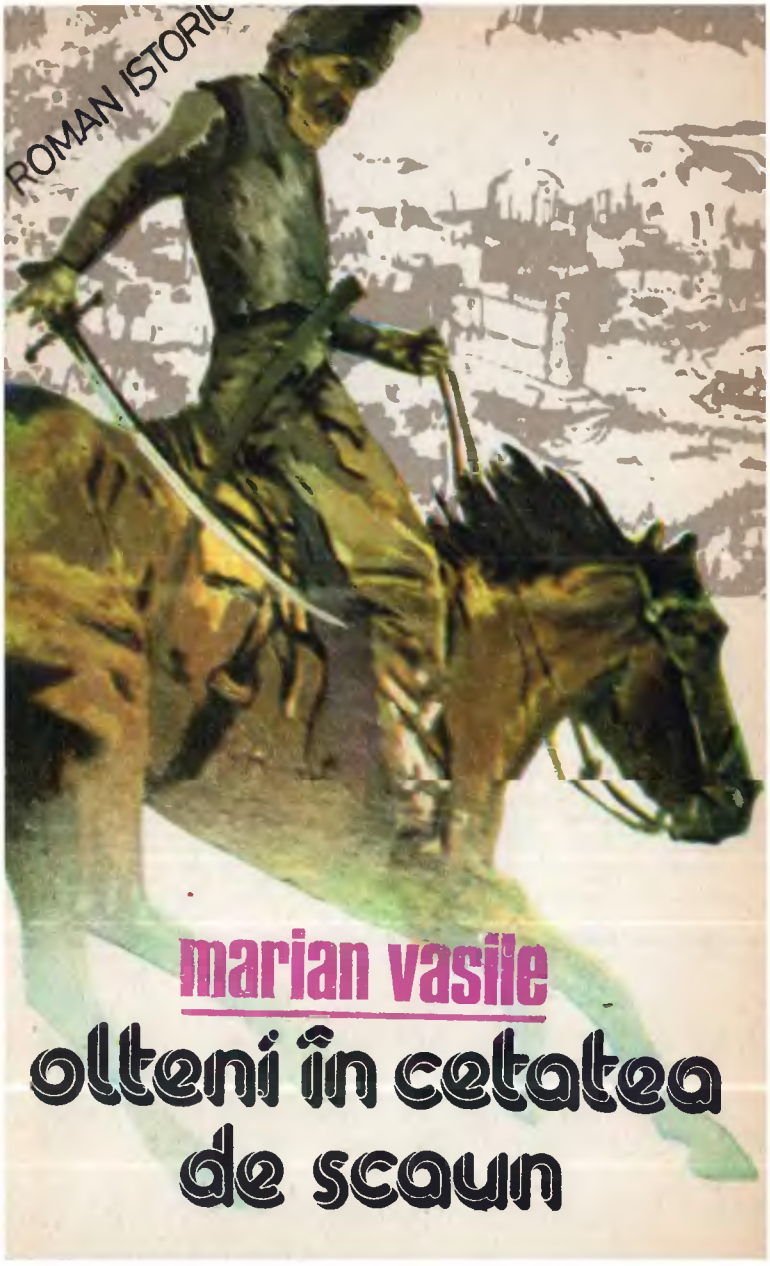
ROMAN ISTORIC
marian vasile
olteni în cetatea de scaun

Marian Vasile

OLTENI ÎN CETATEA DE SCAUN

roman istoric

EDITURA SCRISUL ROMÂNESC
Craiova, 1982

Coperta : AUREL BULACU

Documente, lucrări științifice, acte, scrisori, cronici au fost utilizate în acest roman, care nu vrea să fie altceva decît o încercare de reconstituire istorică. Orice adaos de interpretare intră în contul cititorului.

Soției mele, Mioara

DRUMUL DIN ZĂVAL ÎNSPRE CRAIOVA trece prin Grăleni, sat așezat în coasta Jiului, mai departe, prin grindurile de lîngă balta Lișteviі, apoi prin Pisc și prin Sadova, unde se află frumoasa mănăstire cu hramul Sfîntului Nicolae, construită mai întîi de marele Ban Barbu Craiovescu, distrusă apoi de năvălirile hoardelor tătare și refăcută de curînd de măria-sa Matei-vodă-Basarab, domn al Țării Românești sau al Ungrovlahiei, al Amlașului și Făgărașului. Apoi, prin Căciulătești și Dobrești unde e marele han „Mititica" al negustătorului grec Pisides, han nou, încăpător, cu multe camere de dormit, trapezării largi, pline totdeauna de lume, iar în spate, pentru oaspeți mai de vază, o sală cu zăbave, cu muzică turcească și persană, cu fete negricioase aduse din Stambul si chiar mai de departe, din Antiohia și din Egipt.

Era un han, mai mic, și la Sadova, dar cei doi călători care veneau de la Zaval și dinspre Balta Lișteviі aveau motive temeinice să nu poposească, ba chiar să cam ocolească pe drumuri lăturalnice așezarea, mai ales mănăstirea din Sadova, deși era seară, îi răzbise foamea și nevoia de odihnă. Dar pînă la Dobrești nu mai era mult de mers, vreme de două ceasuri pe jos și mai puțin de unul cu căruța, chiar așa încărcată cum erau ale lor.

După ce trecură în goana cailor de Sadova, încetiniră întrînd pe drumul Căciulăteștilor, căci de-aici încolo începea urcușul iar caii erau deja plini de spumă ; în plus, drumul era acoperit de nori de colb, de la niște călăreți ce alergau de voie în fața lor. Chiar opriră căruțele sub un plop bătrîn, cu coroană largă, răcoroasă. Era în iunie, frunzele și iarba înverziseră de mult și se nimeriseră niște zile fierbinți, încît chiar acum cînd soarele scăpăta încet însîngerînd zarea din stînga drumului, cei doi călători își desfăceau larg la piept cămășile de in, gălbui, pline de sudoare.

— Cald ! strigă primul drumeț, sărind repede din căruță.

— Cald ! spune cel din spate care cobora mai încet, fiind mai trecut în vîrstă.

— Dar de ce nu-ți dai căciula jos din cap, moș Stoiene ? întrebă primul, cel tînăr, care avea capul gol, cu un păr negru, des și ciufulit.

— Învățul, Radule ! Așa m-am învățat de-o viață, c-așa-i obiceiul olteanului din moși-strămoși. Vară, iarnă, el nu dă căciula din cap și cojocul din spate, mai ales cînd pleacă la drum.

— Ha ! ha ! rîse bărbatul tînăr, trecîndu-și degetele prin păr să-l scuture de praf. Arde zarea la scăpătat. O să avem mîine vreme bună. Pîn-la prînz intrăm în cetatea Băniei.

— Om intra, n-avea grijă, în Bănie. Mai greu ți-o fi, băiete, pînă la București, iar de-acolo, mai greu încă pînă la Tîrgoviște, unde e scaunul măriei-sale.

— Vorbeau niște oameni ce-i întîlnirăm la Raeți că măria-sa Matei-vodă se află acum în București.

— S-o fi aflînd. Că măria-sa e stăpînul tuturor cetăților, și al nostru al tuturora, și s-așază, cînd vrea și unde vrea. Cînd la București, cînd la Tîrgoviște, cînd la Craiova, cînd la Brîncoveni. Că peste tot are palate și moșii peste carele domnește, unde face tot ce-i pofteșe inima. Apoi, dacă vrei să știi, frumoase de nespus sînt toate casele măriei-sale, dar ca palatul de la Brîncoveni nu e nici una dintre ele, nici curtea din București, și nici curtea din Tîrgoviște.

— Cel de la Brîncoveni ? spuse cu mirare țăranul mai tînăr.

— Ei, da, cel de la Brîncoveni. Păi acolo, măi, sînt case nalte de piatră, înconjurate de ziduri ca o cetate nemțească. Și grădini frumoase cu flori și cu pomi ce nu s-au văzut în Țara Românească. Acum șapte ani, m-am nimerit la Slatina, cu treburile de negoț ale obștii, și ce-am văzut, zău, m-a minunat. Dincolo, peste Olt, furnicar de oameni, umpluseră cîmpul și săpau de zor cu lopeți, casmale, tîrnăcoape să schimbe cursul Oltului. N-a durat un an lucrul și jumătate din apa rîului își croise alt drum ce trecea prin mai multe sate, apoi chiar pe sub poalele caselor din Brîncoveni iar mai departe prin alte arii și moșii brâncovenești, pînă se vărsa din nou în albia cea

mare a Oltului. Asemenea ciudese nu s-a mai pomenit prin părțile noastre de cînd se află lumea, din moși-strămoși. Apoi, ce-a făcut măria-sa mai pe urmă nici nu poci să-ți spun : moșiile s-au prefăcut în grădini de flori și zarzavaturi, grînele și viile rodesc de zece ori mai mult decît înainte.

— Ce spui, moșule, se holbă Radu, tare-aș vrea să văd și eu asemenea minunăție.

— Apoi, în grădinile brîncovenești se află niște păsări, papagali, păuni și cîte altele, cu cozi lungi și stufoase, ce sclipesc în mii de colori frumoase, de-ți iau ochii, iar în lacul de la Brîncoveni a mai adus măria-sa, cine știe de unde, niște pești mari, gustoși, cum iarăși nu s-au văzut pe la noi : plini de icre negre și roșii. Dar cel mai ciudat și mai bun dintre toți e un pește lucitor și galben ca aurul, cum nu se găsește decît în două locuri din lume...

Moș Stoian se opri căci tocmai își îndesase o mînă de tutun în lulea, și scăpără amnarul s-o aprindă.

— În ce locuri, moșule? întrebă, mereu mai curios, Radu.

— Îm ?

— În ce loc zici că se mai află peștele cel de aur ?

— Dar tu, Radule, nu ghicești ?

— Să ghicesc ? Mde ! Un loc trebuie să fie la curtea împăratului celui mare, la Stambul.

— Mda ! Ai zis bine. Dar celălalt ? Ia să te văz, că ești și tu umblat prin lume, de !

— Celalt ? Hm ! Nu știu, moș Stoiene, poate la Beci ?

— Ce la Beci, mă ? Ce la Beci ! La Iași, mă, la curtea lui Vasilie-vodă, c-apoi cine are norocul să meargă pînă la Iași, numai minunății vede. Că ți-ajunge pentru o viață, zău ! Matei-vodă l-a primit în dar de la Vasilie-vodă, după războiul celalt, nu ăsta, din primăvară. Cînd s-au împăcat, de-au zidit Matei-vodă o biserică în Moldova, iar Vasilie-vodă o biserică în Țara Românească, așa ca semn al împăcării. Atunci i-a dat Vasilie-vodă în dar lui Matei-vodă și acel pește de aur, effendico, așa se cheamă. Pește împărătesc, adică.

— Mari minuni mai trebuie să fie, da, și la curtea lui Vasilie-vodă ? spuse Radu, pe gînduri.

— Au fost, Radule, au fost ?

— Cum au fost ?

— Apoi tu nu ştii că Vasilie-vodă e mazilit din domnie de acum o lună, de la război, iar domn la Iaşi se află azi Ştefan, Gheorghe Ştefan, vellogofătul lui Vasilie-vodă. Dar ce s-aude ?

— Ha ?

— Ia taci tu, şi priveşte-n urmă spre Sadova.

Radu se-ntoarse şi văzu ridicîndu-se deasupra copacilor şi cîmpului, în depărtare, un nor ca o ciupercă uriaşă, un nor de praf ce acoperea zarea şi se apropia de ei mereu mai repede.

— Ce să fie, unchiule Stoiene ?

— Pune mîna pe cai să tragem căruţele la un adăpost. Hai, hai, că altfel ne fac fărîme ! Păi astea sînt herghelliile, mă, şi cirezile lui Preda vornicul. Doamne, păzeşte-ne ! Hei ! la stînga, în dosul salcîmilor ăia mari.

Se nimerise în apropiere, spre norocul lor, un grup de salcîmi bătrîni, deşi, care făceau ca un zid şi printre care nu putea să se strecoare nici măcar grosimea unui om. Traseră căruţele în spatele lor. Caii începură să necheze şi să trepideze, simţind pericolul în apropiere.

— Deshamă ! strigă abia auzit moş Stoian, căci urletele vitelor ajungeau acum pînă la ei. Deshamă ! ţipă el, mai tare. Încalecă repede pe murg, ia-i pe ăilalţi de hamuri, şi fugi cu caii cît mai departe către vale. Să nu ni-i omoare, mă, că-i calcă vitele-n picioare, şi le scormonesc mateie cu cornul.

Radu încălecase deja, moş Stoian îi întinse frîul cailor lui şi, pocnindu-i tare cu biciuşca, le făcu vînt în jos spre lunca Jiului, care sclipea undeva departe, înspre soare-apune. Moş Stoian, cît era de bătrîn, sări în căruţă, puse mîna pe furcă şi aşteptă să năvălească cirezile. Într-adevăr, un puhoi de vite se ivi la cotitura drumului, dinspre Sadova ; veneau în goană, urlînd şi mugind, gonite de chiotele călăreţilor, de lătrăturile cîinilor, înfierbîntate şi turbate de alergare.

Moş Stoian din Zăval crezu, pentru o clipă, că s-a pornit însuşi potopul lui Noe, dar îşi reveni şi-şi încordă mai mult încă mîinile pe furcă, pe care o fixă între doi salcîmi ce lăsau între ei o distanţă cam mare, de vreo două palme.

— Dii ! Huoo ! strigau slujitorii înarmaţi care le mînau din spate şi din lături, hăuleau, loveau în ele cu cio-

magul, le pocneaŭ în coarne saŭ peste burtă. Unul din ei călări în galop înaintea cirezilor, pînă la zidul de dafini de unde începu să strige şi să amenințe cu ciomagul, cu gîndul de a îndepărta vitele, să nu se ciocnească de salcîmi. Şi într-adevăr, convoiul se îndreptă încet, spre partea dreaptă a drumului, spre norocul bătrînului care nu trebui să se lupte cu ele, de-ar fi năvălit înspre căruțe. Cîte una, din cînd în cînd, izbucnea, însă, oarbă, din înghesuială, iar în dorul ei de eliberare, nimerea direct în trunchiul salcîmului, şi se ferea abia în ultima clipă, lăsînd, totuşi, să-i cadă pe jos un corn frînt, însîngerat.

Moş Stoian, cocoțat în căruță, îşi făcea cruci de mulțumire, dar inima îi era în piept cît un purice. Călărețul prăfuit, țipînd, înjurînd, pocnind cu bîta, îl văzu pe bătrîn în spatele salcîmilor şi porni într-acolo.

— Bună, moşule ! făcu el, că mare noroc avuseşi cu dafinii ăştia. De nu erau ei, te-ar fi călcat în copite, că astea sînt fiare, nu sînt vite. Huooo ! Huoo !

— Adevărat grăişi, fiule ! răspunse moşul, care abia îl mai vedea pe călăreț prin pînza groasă de praf ce se lăsase peste ei. Ale cui sînt, ale vornicului ?

— Ale lui jupîn Brâncoveanul, ale cui să fie ? Că cine e stăpînul acestor cîmpuri şi sate, cît vezi cu ochii şi cît alergi în galop două zile ? Comoştenii şi Măceşu, Dăbulenii şi Seaca şi Ocolna afar'de Grăleni şi de Zăval, satele călugărilor din Sadova.

— Hm ! se minună moş Stoian, şi se închină din nou. Să-i dea Dumnezeu sănătate lui jupîn Preda vornicul, că boier mai omenos ca domnia sa mai rar. Dar unde le duceți, mă băiete ?

— Unde le ducem ? La Craiova, unchiule, iar de-acolo la Tîrgovişte. Iar de la Tîrgovişte, jupîn Preda ne trimite mai departe la Braşov, unde-i vinde negustătorilor unguri. Huoo ! Iote şi matahalele ! Sînt la urmă şi cinci sute de bivoli. Da, o mie de boi şi cinci sute de bivoli ! Trebuie să-i ducem la Tîrgovişte vii şi nevătămați.

— Tii, dar mult aur trebuie să mai primească vornicul pe ei, ha ?

— Mult ! Fă matale socoteala, dacă poți. Nu ? Atunci să-ți fac eu, c-am învățat să socotesc, de la logofeții lui jupîn Preda. Păi, aşa, dacă un bou face o sută de aspri, la zece boi vine o mie de aspri. O sută de boi

face zece mii de aspri. Iar o mie de boi, cît crezi ! O sută de mii de aspri, nici mai mult, nici mai puțin.

— Ce spui, fiule, o sută de mii ?

— Așa, da ! Mai adaugă matale cinci sute de bivoli a optzeci de aspri, cum s-ar zice, patruzeci de mii de aspri, și adună cu ceilalți : o sută patruzeci de mii de aspri.

— Ptiu, că mult mai trebuie să fie ? Și cît vine în galbeni, fiule ?

— În galbeni ? Stai așa, stai încet ! Mai întîi să facem în lei. Știi cît face leul ?

— Nu știu, că de-știa nu prea vin pe la noi. Bani nemțăști !

— Un leu — o sută de aspri. Atunci, o sută patruzeci de mii, face o mie patru sute de lei.

Moș Stoian se uită mai atent la tînărul slujitor, care se apropiase de el și văzu un chip slăbuț la față, dar vînjos la trup. Și, cu toate că fața îi era neagră de praf și de transpirație, i se deslușeau pe ea niște ochi mari, vioi, care luceau și scăpărau de istețime.

— Doi lei face un galben ! continuă tînărul, cu o vădită plăcere. O mie patru sute de lei, vine șapte sute de galbeni.

— Șapte sute ? Mare minune ! făcu uimit moș Stoian.

— Dar asta de unde o ai, moșule ? întrebă tînărul slujitor, arătînd cu degetul spre cicatricea roșie de pe obrazul bătrînului.

— E de mult, de douăzeci de ani !

— Și te mai doare ?

— Nu, de durut nu mă doare, doar c-am rămas așa, însemnat.

— Și unde te călătorești, hai ?

— Tot la Tîrgoviște, măi băiete, la Cetatea de scaun.

— Olio, păi dacă mergi la Tîrgoviște și nu știi să faci socoteala asprilor, rămîi fără toți banii din prima zi.

— Ce spui, fiule ?

— Iaca-așa ! Păi cetatea de scaun, moșule, e plină de străini, care te fură din ochi și te păcălesc cu vorba cît ai zice pește. Tot negoțul, bazarul și prăvăliile sînt cotropite de ei, unchiule, și pe unde te miști, tot cu străini ai de-a face.

— Oleo ! făcu moşul. Ptiu, drace ! Şi eu care ziceam că-n cetatea lui nu i-o suferi vodă.

— Ha, ha, ha ! Să nu-i sufere ? E chiar pe dos, unchiule, nu doar că-i suferă, dar i-a-ndrăgit de la o vreme de le-a dat toată cheia ţării pe mînă. Visteria, adică, şi logofeţia e înţesată de ei. Adună, socotesc, fură, jefuiesc. Aşa că să fii cu ochii-n patru ! Dar matale, unchiule, de mergi la Tîrgovişte trebuie să ai în pungă ceva aur. Că nu te-oi duce acolo să mori de foame şi de frig ?

— Mde ! mormăi bătrînul, precaut.

— Ce fel de monede, galbeni, ducaţi, florini sau piaştri ?

— Mde, ia acolo fo doi ughi şi fo cincizeci de aspri.

— Atîta ? Cam puţin !

— Dar prin cetatea de şcaun ce monezi umblă, fiule ?

— Olio, nu mă-ntreba. O mulţime, moşule, şi multe de care nici n-ai auzit. Iar dacă nu le ştii socoteala, te-nşeală grecul toată ziua. Că Bucureştii şi Tîrgovişteа nu mai sînt oraşe de români, unchiule, ci de greci şi de tot felul de străini. Că bun domn e Matei-vodă al nostru, şi viteaz, doar că s-a lăsat în ultimul timp cotropit de tot felul de lifte străine, iar pe valahi îi dă afară din slujbele ostăşeşti, logofeteşti şi negustoreşti, şi-i trimite pe moşii să fie legaţi de glie în vecii vecilor. Românul e rob în ţara lui, iar străinul stă la Tîrgovişte şi Bucureşti de neguţătoreşte aurul şi averea ţării. Pleacă la Stambul, la Braşov sau la Liov, şi se-ntoarce iar la dulcea viaţă din Tîrgovişte. Şi-aduce cu el tot felul de monezi străine, ce le schimbă pe aspri şi ughii noştri de argint şi de aur, iar de nu le ştii preţul ţi le dă de două-trei ori mai scump decît se cuvine. De-o pildă, trebuia să merg anul trecut la Stambul cu cirezile vornicului, şi ce-mi zic, să schimb nişte bani de-ai noştri pe unii turceşti, să cumpăr şi eu ceva nevestii, f-un atlaz, ori f-o tafta, ori f-un cercel. „Aş vrea nişte piaştri, îi spun eu grecului, cît ceri pe ei ?". „Ce monede ai !", zice. „Nişte ughi", spun eu. „Cîţi ?" zice. „Cinci ughi !" spun. „Cinci ughi — cinci piaştri !" zice. Îi dau ughii, îmi dă cinci piaştri şi plec. Aflu a doua zi că mi-i dase de două ori mai scump.

— Ptiu, lifta ! scuipă moş Stoian de ciudă. — Aşa-s de hoţi, măi băiete ?

— Oho ! Mai rău încă ! Ascultă la mine să te-nvăț, că mulți bani am pierdut eu pînă le-am prins șmecheriile. Așa, zici că ai doi ughi ? Bine ! Un ughi face doi piaștri turcești. Doi ughi — patru piaștri. Iar în lei nemțești, un leu face cît un piastru, doi ughi face tot patru lei. Dar cum te descurci dacă trebuie să-i schimbi în creițari ? Cu cîți creițari ai să dai matale ughiul ?

— Știu eu ? E nemțească ș-asta, o fi scumpă ?

— Aș, ceva mai mare decît asprul. Trei aspri — un creițar. Un ughi vine atunci o sută de creițari, că ughiul face, nu-i așa, trei sute de aspri. Mai mare însă e costandaua, dar să nu-dai nici pe ea mai mult de zece aspri. Iar pe un ughi să nu ceri mai puțin de treizeci de costandale. Ai priceput ?

— Mde, cam greu, măi băiete, nu stau prea bine cu socoteli așa de-ncîlcite.

— He, he, he, moșule, păi cît mi-am bătut eu capul și cîți m-au furat pînă să le dibui ? Dar stai, că nu s-a terminat. Dinarul unguresc face cît o jumate de florin sau de ducat venețian. Iar ducatul și florinul, ăsta tot unguresc, cît o juma de ughi. Cîți dinari o să primești atunci pe ughiul matale ?

— Cum ai spus, fiule ? O juma de ughi face cît un florin ?

— Și cît un ducat de veneția !

— Așa ! Iar o juma de dinar cît un florin.

— Oho, le-ai încurcat bine ! Dar știi că te miști cam greu, moșule ? Mi-e milă zău, de ce-o să pățești. E taman pre dos. O juma de florin cît un dinar. Deci la un ughi vine doi florini sau ducați de Veneția, și mai departe patru dinari ungurești. Pe urmă, ce să-ți mai spun, o pungă, la o pungă vine cinci sute de ughi, sau tot atîția taleri. Dar cu pungile n-o să prea ai matale de-a face. Astea trec numai prin mîinile lui vodă și se duc la seraiul sultanului.

— Mai sînt multe, măi băiete ? întrebă moș Stoian speriat.

— Mai sînt, mai sînt, și se ivesc mereu altele. Uneori dai încă și de perperi împărățești. Nu din împărăția turcească, nici din cea de la Beci ; rămași de la împărăția cea veche a Bizanțului, pe care-au cotropit-o păgînii și-au ruinat-o, acum vreo două veacuri. Dar nu mai am timp, că trebuie să plec pe urmele cirezilor astora. Că,

de pierd f-un dobitoc, mi-am găsit beleaua cu ispravnicul Brâncoveanului. Cu bine, și să ne vedem la Tîrgoviște. Fii cu ochii-n patru, moșule!

Tînărul slujitor își înfipse pintenii în burta calului și zbură ca din pușcă, strigînd și chiuind de răsuna cîmpul în dreapta și lunca din stînga drumului. Și-ntr-o clipă nu se mai văzu de loc.

Moș Stoian rămase uluit și fîstîcit, privind după el cu ochii holbați și cu gura căscată. Mustața vînătă-alburie i se pleoștise de tot, iar genele dese se îngroșaseră mai mult, cu un strat gros de praf. Dinspre luncă se auzi un tropot de cai. Era tovarășul lui de drum, Radu, care se-ntorcea grăbit, căci se-nnoptase iar drumul se acoperea de întuneric. O oră văzduhul se cutremurase de mugetele vitelor, iar acum se lăsă o liniște odihnitoare. Dar și îngrijorătoare pentru moș Stoian Zăvăleanu, care văzu în întîmplarea cu cirezile ce-i prinseseră pe drum, și în vorbele slujitorului, semne nu prea bineprevestitoare.

* * *

În toată lunca Jiului, de la Craiova pînă la Bechet, unde se istovește-n Dunăre, nu se află nici un loc mai ridicat decît dealul Dobreștilor. Începe de pe la Sadova să urce ușor, abia simțit, iar de la Căciulătești o ia brusc în sus, că de-abia se pot cățăra, cu greu, cai și mai greu încă omul și căruțele, ca apoi să coboare în pantă, abruptă, încît multe care s-au rostogolit de-a lungul anilor și veacurilor, prăpădindu-se oameni și animale în văgăunele din stînga drumului.

Jos, în vale, e așezat din vechi timpuri satul Dobreștilor, iar în vîrful dealului, acum gol și necultivat din pricina sărăciei pămîntului, se afla cu trei sute de ani în urmă o casă de toată frumusețea, mare, cu două caturi și cu acoperișul terminat în două vîrfuri ascuțite, ca două turnuri de castele. Înconjurată cu gard zdravăn de butuci vopsiți în roșu și albastru, avea o poartă largă, deasupra cu o boltă pe care se afla pictată o femeie negricioasă cu ochii surîzători și capul strîns într-o basma galbenă-portocalie, cu palmele lipite pe piept, parcă s-ar fi aflat la rugăciune. Privind-o, mai că-ți venea să te

miri cum o fată cu ochi așa scăpărători și jucăuși, cu gura fragedă, roșie, are timp să se gîndească la cele sfinte. Și nu întîmplător, căci cu doi ani în urmă fetița de deasupra porții era înfățișată cu umerii goi, albi și rotunzi, cu părul bogat despletit în vînt, că privind la ea ți se suceau mințile și-ți clocotea sîngele în vine. Călători de toate felurile, negustori, slujitori, ostași, poposeau degrabă la hanul „Mititica" și rămîneau o zi-două, uneori cîte o săptămînă, cuceriți de mîncările, băuturile și alte mai tainice minuni cu care-i ademenea stăpînul hanului, chir Pisides Ghergoman, negustător bogat cu nume vestit pînă la Tîrgoviște și Stambul, care se așezase de vreo cinci ani aici cu îngăduința și zapisul măriei-sale Matei-vodă. Dar odată, prin toamna anului 1651, trecuse pe drumul Dobreștilor, venit să-și viziteze ocinele din Oltenia, domnia-sa postelnicul Papa Brâncoveanu, fiul jupînului Preda Brâncoveanu, marele vornic, or, văzînd ciudata zidire, se oprise și-ntrebase cui aparține, apoi îl chemase pe hangiu să dea socoteală, de nemaipomenita, în Țara Românească, zugrăveală de deasupra porții. Aflînd cu cine are de-a face, chir Pisides Ghergomanul s-a albit și s-a învinețit la față, a îngenunchiat înaintea rădvanului și-a cerut cu lacrămi în ochi iertare pentru greșeala sa.

— Vei da socoteală în fața divanului și a măriei-sale ! a strigat la el postelnicul Papa, boier tînăr și frumos, dar tot pe atît de aspru cu cei ce încalcă bunele năravuri creștinești pe pămîntul țării sale.

Norocul a fost că chir Pisides Ghergoman era întrucîtva rudă cu jupîn Ghinea Țucala, grec și el, stabilit de curînd pe aceste meleaguri, pe care Matei-vodă îl dăruise cu moșie la Brătășani, făcîndu-l și mare vistier al Țării Românești. Cînd postelnicul Papa, susținut de tatăl său, piosul Preda vel-vornic, îl pîrîseră pe hangiu în Divan, Ghinea i-a șoptit ceva la ureche mărie-sale și lucrurile s-au potolit pe loc. Dar pentru mai multă siguranță vistierul i-a trimis hangiului o scrisoare în grecește, sfătuindu-l să dea jos șarpele de la intrarea hanului, ori să-l schimbe într-un sfînt sau într-un înger, ca să nu mai jignească ochii cei neîntinați ai boierilor munteni.

Chir Pisides chemă un zugrav, îi comandă să abțibilduiască figura de pe bolta porții, și-așa s-a făcut că apărea acum un chip straniu, un amestec de înger cu diavol, de miel cu șarpe, ca-n viziunile antice, păgîne.

Pentru că era știut, Matei-vodă trimisese poruncă la toate hanurile din țară, să nu cumva să se aciuiască pe lîngă ele femei din cele deochiate și destrăbălate, iar dacă se întîmplă să fie găsite undeva, să se lege și să se trimită la ocnele de sare, sau la Baia de Aramă, roabe acolo pe toată viața. Iar hangiii prinși că trecuseră peste poruncă să fie desmoșteniți de hanul și de toată averea lor, care trecea în catastișele visteriei.

* * *

Dar în acea seară de septembrie se nimerise hanul cam gol și liniștit. Din camerele de sus, unde se urca pe o scară de lemn, adia o muzică înceată și se auzeau din cînd în cînd chițăituri muierești. Jos, într-o încăpere mare, cu mese multe, erau ocupate numai două-trei din ele, restul își așteptau încă oaspeții. La una, mai în fund, se așezară în fața unei ulcele de vin de Dăbuleni cei doi țărani din Zăval care, spre bucuria lor, se întîlniseră aici cu chipuri cunoscute, un dorobanț înalt și robust și un călugăr, subțire la față, cu ochi însă verzi, aprigi, scăpărînd de voință și de hotărîre. Nicolae Bușulan, dorobanțul, îmbrăcat în haină albastră de tafta, strînsă la mijloc cu o curea groasă, o centură de care-i atîrna în stînga sabia lungă și puțin încovoiată, plesnea de sănătate și de veselie — se cherchelise un pic —, povestea ceva cu glas tare, se oprea din povestire, trăgea un chiuit de răsuna tot hanul, îl striga pe chir Pisides să mai aducă vin. Bea cu poftă, rîgîia, s-apuca iar să povestească întîmplări de la Curtea domnească. Era dorobanț în oastea lui Matei-vodă și cunoștea toate țițele ce se înnodau și se desnodau la Curte.

— Așa, unde ajunsesem ? Ne ia moșneagul în ajunul bătăliei de la Finta, se ridică pe o movilă în fața noastră și zice c-o fi, c-o păți, că țara și vistieria toată sînt ale noastre dacă zdrobim oastea de cazaci a lui Vasilie-vodă. Și să vedeți, fraților, ne luăm avînt, începe o încăierare crîncenă, și cine credeți că se bătea mai abitir decît toți, însuși vodă, moșulică ; poc nea cu sabia mai iute decît noi, dobora în dreapta și-n stînga, mai ales cazaci, că nu-i suferea deloc din cauza rudeniei lor cu Lupu. Știți cîți ani are Matei-vodă ? Șaptezeci, și chiar peste șaptezeci !

Așa ! Viteaz, ce să zic, a fost totdeauna, dar ca acum nu l-am văzut niciodată ! Ce-i dreptu', era să cadă de pe cal, la înghesuială, și de nu era căpitanul Sima, poate s-ar fi prăpădit acolo, de rămînea țara fără stăpîn.

Bușulan apucă ulcica plină și-o dădu, într-o clipă peste cap, apoi, răsuflînd zgomotos și satisfăcut, o azvîrli cît colo și se șterse cu podul palmei de stropii negri ce-i curgeau pe barbă.

— Da, continuă el, viteaz moșul ! Dar zgîrcit ! Zgîrcit peste măsură ! Trecură, iote, două luni de la război, și nici vorbă să ne mărească simbria. Dar știu eu cine-i vinovatul. Știm toți, știu și seimenii. Lifta de la visterie, Țucala, mînca-l-ar viermii pămîntului. Dacă l-achităm pe străin ne dă Matei-vodă lefurile făgăduite.

— Taci, mă, zurbagiule, îl trase călugărul de mînecă. Tu nu știi că Ghergomanul e ruda vistierului ? Ține-ți gura, prostule, că te pomenești într-o noapte aruncat în Puțul Calicilor. Ai uitat că grecii au împînzit țara cu iscoadele lor ?

— Fac ceva pe iscoadele grecești ! izbucni Bușulan, și-și trase sabia din teacă, pe care începu s-o fluture pe deasupra mesei. U-iu-iu ! răcni el, chir Piside, prietene, vino cu zaibăru-ăla de Dăbuleni, pînă nu-mi scapă năzdrăvana asta din mînă... că s-a-nfierbîntat, și-i arde de joacă. Ș-apoi, de ce să m-arunce mă, călugărașule, în Puțul Calicilor și nu în Puțul turcului, că-n București sînt mai multe puțuri, unele cu apă mai rea, altele cu apă mai bună. Că una e apa din Fîntîna Boului, și alta e cea din Puțul cu zale, sau din Puțul lui Crăciun. Dar eu, auzi, mă călugărașule, că tu mă știi cum sînt, eu vreau să m-arunce numai în Fîntîna Babii, măcar să am ș-acolo parte de îmbrățișările dragostei, ha, ha, ha !

Grecul sosi îndată cu ulcelele pline, fugind și făcînd o mulțime de temenele. Era mic și cam burduhos, dar iute la mers. Barbă stufoasă, neagră, în care-i atîrnau stropii de scuipat ce-i săreau din gură cînd vorbea mult și repede.

— Acu, jupîne căpitan, totul-totul, pentru evghenia ta, și vin și fripturi și baclavale, tot ce inima-ți poftește...

— Ascultă, chir Piside ; ăăă, dă-te mai încoa... dar să nu mă minți că iote... (îi arătă sabia ruginită întinsă în fața sa pe masă). Să nu-mi spui că la tine, nu știu ce, nu știu cum... niște puiculițe... că măria-sa a poruncit...

Grecul se apleacă la urechie şi-i şopti ceva, apoi vorbi tare :

— La mine nu ţin aşa ceva, evghenia ta, eu sînt supus credinţios al lui vodă, şi-i împlinesc cu sfinţenie pravilele şi poruncile...

— Bine, bine ! zise Buşulan. Du-te ! Dacă e poruncă, e poruncă, ce mai...

Grecul plecă zîmbind şiret, iar Nicolae Buşulan se uită pe rînd la cei trei tovarăşi de petrecere, apoi vorbi mai încet şi cam răguşit :

— Tu, călugărule, ştiu că nu vrei şi nici haina nu-ţi îngăduie ! Matale, moş Stoiene, nu cred că te mai ţin curelele ! Dar tu, bă Radule, te văd bărbat cît un munte, şi zdravăn ca pietroiul, ia vino tu cu mine-ncoace, mă !

— Unde să viu, mă ? întrebă Radu nedumerit.

— E o intrare prin spate ! Şi-ai să vezi, mă, ce n-ai văzut în viaţa ta !

— Ce să văd ? făcu Radu, care nu pricepea nimic.

— Nişte puicuţe, Radule, de o să-ţi lase gura apă cînd le-oi zări.

— Ce puicuţe, omule ? se miră Radu şi mai tare.

— Nişte muieri, mă, nişte grecoaice ca focul.

— Şi ce-i cu ele, frăţioare, cu grecoaicele ? Ce să fac ?

— Cum ce mă, tu nu ştii ce se face c-o muiere ?

— A ! ţipă Radu şi căscă ochii mari. Apoi eu sînt însurat, mă Buşulane, tu nu ştiai ?

— Eh, însurat ! Dacă nu-ţi plac grecoaicele, atunci vei avea să-ţi alegi o turcoaică, mă, că şi turcoaicele sînt de pomină la de-alde-astea. Sau poate vrei o arăpoaică ? Chir Piside, nu-ţi vine să crezi, dar are şi arăpoaice, negre şi buzate, şi care mişcă din spate de te ameţeşte, mă !

— Ptiu, drace !, tu n-auzi că am nevastă ?

— Du-te-ncolo, eşti un tăntălău ! se supără Buşulan şi, ridicîndu-se, plecă singur în curte.

* * *

Moş Stoian Zăvăleanu, întrebat de Gorun, cu ce treburi merge la Tîrgovişte, povestea pe îndelete istoria satelor Zăval şi Grăleni, din vechime pînă în clipa de faţă.

— Mai înainte, cum s-ar zice, strămunii noştri erau români pe moşiile slăvitului Ban, Barbu Craiovescu, cel de fericită amintire, care-au clădit atîtea sfinte biserici şi mănăstiri pe pămîntul Olteniei. Şi n-o duceau rău de loc. Dar spre bătrîneţe, velbanul şi-a întors mereu mai mult ochii de la treburile cele păcătoase, lumeşti, şi s-a îndreptat cu tot sufletul spre Dumnezeu şi spre Biserică. Printre altele a ridicat atunci mănăstirea cea din lemn la Sadova, arsă mai apoi de hoardele păgîne ale tătarilor, şi zidită din nou, din piatră, în anii noştri de măria-sa Matei-vodă, pomenit să-i fie numele în vecii vecilor. Şi-au înzestrat Barbu-banul mănăstirea din Sadova cu satele noastre de români, Zăvalul, Grălenii, cu Nedeia, Amărăştii şi cu mai multe sălaşe de ţigani-robi. Să-i fie pentru pomenire la Sfînta Mănăstire. Mai apoi, jupîn Barbu Craiovescu şi jupîneasa lui s-au călugărit şi s-au chemat el Pahomie, iar ea — Salomia. Zic unii că s-au făcut călugări la mănăstirea din Sadova, alţii la cea mare de la Bistriţa, nu se ştie prea bine. Dar n-au stat mult şi-au plecat la Ţarigrad să se roage la Patriarhia cea mare, iar de-acolo, mai departe, la Ierusalim să îngenunchieze lîngă Sfîntul mormînt al mîntuitorului. Şi-am stat noi aşa, adică bunicii noştri, mulţi ani, vreun veac poate, români pe moşia călugărilor din Sadova. O duceau cum nu se poate mai rău, că mănăstirea era închinată bisericilor de la Sfîntul Munte şi, cînd veneau călugării greci să-şi ridice birul, chinuiau oamenii şi-i băteau ca pe hoţii de cai, le smulgeau şi ultima leţcaie din casă de-i lăsau lipiţi pămîntului. Mai tîrziu, pe la sfîrşitul veacului trecut, ne-am dus la jupîneasa Maria, mama răposatului Şerban-vodă ce se trăgea din neamul Craioveştilor, şi i-am cerut să ne slobozească din ghearele căpcăunilor greci. Şi ne-au slobozit Maria-jupîneasa pentru o sută de ughi, dar să-i plătim şi mănăstirii optzeci de mii de bolovani de sare. Şi-am fost moşneni pînă de curînd, şi-am izbutit să dăm şi călugărilor jumătate din datorie, adică patruzeci de mii de bolovani-sare. Iar acum, mai în urmă, cînd au venit Matei-vodă la Scaun, călugării ne-au pîrît, zicînd că nu le-am plătit sarea cuvenită, şi-au cerut lui vodă să ne robească iară la mănăstire. Pierduserăm, vezi bine, zapisul cu cei patruzeci de mii de bolovani plătiţi. Matei-vodă a cetit plîngerea lor ca şi pe a noastră şi, văzînd că noi fugim de rumânia călugărilor, şi-au zis că le

plăteşte el datoria, iar noi să ne vindem măriei-sale. Apoi ne-a dat iarăşi în dar călugărilor din Sadova, numai pînă strîngem banii să ne răscumpărăm din nou.

— Şi-acuma vă duceţi la vodă să vă cumpăraţi slobozenia ? întrebă cam zeflemitor călugăraşul.

— D-apoi chiar aşa. Am strîns ceva bani şi... Dar tu ce zici, băiete, nu-i aşa că vodă, luminăţia-sa, ne-o face dreptate ?

— Poate că v-o face unchiule, cine ştie ?

— Măria-sa nu greşeşte, mă, Gorune, niciodată. El e părintele nostru şi el ne apără de toate împilările. Căci el nu-i suferă pe răi, pe greci şi pe boierii hapsîni. Cum nu-i suferă nici pe turci, au pe tătari, au pe cazaci, au pe alţi străini de neamul nostru al rumânilor. Dar tu, măi băiete, sfinţia ta, cu ce treburi umbli prin ţară ? îl întrebă moş Stoian, trezindu-l din visare.

* * *

Afară, pe neaşteptate începuse ploaia. O ploaie repezită, însoţită de tunete, obişnuite în iunie. Dar fiecare rău cu binele lui, îşi spuse Buşulan care, întorcîndu-se din iatacul tainic din spatele hanului, văzu prin întuneric nişte mogîldeţe ce fugeau de furtună şi veneau spre han, să se ascundă sub streaşina acoperişului.

Îi stîrni curiozitatea mai ales un sunet de căldări şi de vase de aramă, şi se puse la colţul zidului să urmărească mai bine. Mogîldeţele cu căldări în cap se opriră la adăpost şi-ncepură să vorbească într-o limbă străină, dar nu chiar necunoscută ; apoi hotărîră să intre înăuntru. Buşulan găsi ce căuta. Îi lăsă pînă intrară, apoi se apropie şi el de uşa hanului şi le pică în spate.

În lipsa dorobanţului, moş Stoian Zăvăleanu şi Radu — vecinii din Zăval — îl ascultau pe Gorun-călugărul care-şi depăna întîmplările trăite în cetatea de Scaun, la Curtea lui Matei-vodă. Vorbea rar, cu întreruperi, nu prea voia să-şi deschidă sufletul.

De-afară, stropii grei răpăiau lovindu-se de geam, iar tunetele, ca-n iulie, făceau să se zguduie ferestrele.

Cînd intră Buşulan din nou în han, lumea se înmulţise, zarva era atît de mare încît nu se-nţelegea om cu om stînd alături la aceeaşi masă. Cum Radu tăcea şi se uita

fără țintă pe pereții țipător vopsiți ai cîrciumii, Bușulan îl fixă cam de sus și-l luă în primire c-o-ntrebare :

— Bine, mă Radule, dacă ți-e frică de-o muiare, cum o să lămurești tu Divanul de dreptatea plîngerii voastre ?

— D-apoi, ne-am gîndit noi destul de bine. Păi cum, mă, dacă n-om avea dreptate nici astăzi, atunci n-o s-o mai avem în vecii vecilor !

— Ei ?

— Dacă faci o socoteală, în Divan sînt numai boieri de-ai noștri, din părțile Oltului și Jiului.

— Hm !

— Să-l lăsăm pe vodă-Matei, care oltean-oltean dar trebuie să fie la fel de bun cu supușii din toate colțurile țării. Ori pe sfinția-sa mitropolitul Ștefan, care s-a ridicat tot de pe la noi, ba chiar din neam de plugari, dar care n-o să ne-ajute cînd ne judecăm cu însăși sfînta Biserică.

— Ei, spune mai departe ! făcu amuzat dorobanțul.

— Dar bine, mă vel-vornicul Preda Brâncoveanu nu stăpînește jumătate din moșiile dintre Olt și Dunăre ? Marele spătar Buicescu n-are o sumă de sfori de pămînt pe lîngă Slatina, ca și dincoa peste Olt ? Stroe Leurdeanu nu e dinspre Caracal ?

— Ho ! ho ! ho ! Stai așa, că Leurdeanul nu mai e demult în Divan. Pe urmă, uiți că vornicul și-a însurat un băiat cu fata grecului Cantacuzino ? Iar că nu demult Buicescu și-a dat și el o fată după fiul căpcăunului de Ghinea-Țucala ?

— D-apoi, zise Radu, știu, dar noi credeam că încuscrirea i-o fi trăgînd pe străini de partea noastră !

— Ha, ha, ha, ha, ha ! Asta-mi place, mă, îmi place zău, să mă prăpădesc de rîs. Ha, ha, ha, ha ! Ia taci tu puțin și-ascultă ce spune smeritul nostru călugăr.

Într-un colț al hanului, așezat pe podea, un călugăr prăfuit și murdar molfăia dintr-un codru de pîine neagră, fără să se uite în jur, iar în mîna stîngă ținea o carte cu coperți roșii, roasă la cotor și slinoasă. Din cînd în cînd ridica ochii spre ceilalți și striga niște vorbe cam de neînțeles pentru cei de față, cu un glas ascuțit și pițigăiat.

— Ați uitat de „hrana și mirosul cel frumos al raiului !".

— Iată-l și pe bunul frate Paisie, zise Buşulan. Un adevărat semănător de cuvinte.

— Iubiți „frumusețile și bunătățile lumii acesteia, mai vîrtos decît bucuriile veacului ce va să vie!" țipa călugărul, apoi privea din nou în carte și, după un timp, izbucnea iar cu vorbe noi, nu prea legate de cele spuse mai înainte. Și-o să nimeriți în „cumplitele mațe ale iadului!".

— Ce vrea să zică, măi băiete? îl întrebă moș Stoian pe Gorun.

— Fratele Paisie e un om sărman și ciudat. A fost într-o vreme unul din cei mai învățați oameni din Țara Românească și ajunsese stareț al mănăstirii de la Bistrița. Dar nu știu ce s-a întîmplat că, într-o bună zi, s-a zărghit și a început să vorbească anapoda. Atunci a fost călugărit cam cu anasîna, căci uitase multe din cele învățate, și-și pierduse cu totul șirul gîndurilor. Dar el n-are stare, umblă mereu prin țară, se oprește prin hanuri, tîrguri, ține predici fără noimă, deși nu-l ascultă nimeni. Le spune mai mult din cărți decît din capul lui.

— „Pentru aceea și noi să nu iubim nici muierile noastre, nici feciorii, ce să cîștigăm și să dobîndim priatin pre Dumnezeu, cu lucruri bune și cuvioase".

Fratele Paisie aruncă prima carte într-un sac murdar de noroi și de grăsime, apoi scoase alta și începu să citească din ea, rontăind în același timp din codrul uscat de pîine.

— Că vă purtați ca Haldeii, ca Elinii, ca Eghiptenii, care slujesc și se închină la dumnezeii cei mulți și păcătoși. „Cît sînt de necercate judecățile lui și de neurmate căile lui!".

— Chir Piside, strigă Buşulan, mai adu o oală de roșioară că tot voi nimeri în „cumplitele mațe ale iadului", cum ne prooroceşte fratele Paisie.

Bunul frate Paisie tuși puternic, se înecase cu niște zgrunțuri de pîine, apoi continuă fără să ia seama la Buşulan:

— Iar Elinii „chemîndu-se că sînt înțelepți, ei nebuniseră mai rău decît Haldeii... aducînd dumnezei mulți și răi. Ca Zeus sau Iovis, care au legat pe tată-său și l-au aruncat într-o prăpastie tinoasă și s-au făcut taur ca să curvească cu Evropia. Dar iaste cu cale să fie Dumnezeu curvariu sau zăcătoriu cu bărbați, sau ucigătoriu de părinți?".

Fratele Paisie mai vorbi ce mai vorbi, apoi adormi cu cartea în mînă, cu capul proptit în colțul dintre pereți. Oamenii din han se întoarseră cu totul la ale lor.

* * *

Pe vremea aceea un tînăr călugăr care știa să scrie și să socotească trecea ușor de la mănăstire la mitropolie, de-aici la Palatul domnesc, iar de-acolo de la visterie la logofeție sau la vornicie, ori la vreun boier cu averi nenumărate la care nu le mai afla seama sau la altul mai pios care-l punea să copieze una sau mai multe din cărțile sfinte. După cum îi era slujba își schimba și haina călugărească pe alta mirenească. Fiind un fel de slugă bună la toate, era adesea pus să scrie cuvîntările care se pronunțau cu glas înalt și cu vorbe înfloritoare la sărbători, la ziua Domnului sau a marilor dregători.

— Și ce zici că s-a mai întîmplat, sfinția ta Gorune, la curtea părintelui nostru bun, măria-sa Matei-vodă ?

— Lasă, unchiule Stoiene, nu-mi tot spune sfinția-ta ! Zi-mi pe nume, ca la noi în Zăval. Apoi, mă vezi în straie de călugăr, dar să știi că eu am lucrat mai mult în logofeție și la vistierie și m-am îndeletnicit prea puțin cu cele bisericești. Cînd eram mic, poate vă amintiți, m-a îndrăgit părintele Adrian, de la biserica din Zăval, îi plăcea că am tragere de inimă pentru cărți și pentru cîntecele bisericești. Și m-a dat la Sadova, la mănăstire, să-nvăț a citi și scrie în limba cirilică, dar și în limba noastră românească. Și-am învățat eu cît se poate de bine, și știam pe dinafară Psalmii și Evangheliile după Sfinții mucenici Ioan, Luca, Marcu și Matei, cîntam frumos Ihtionul, de Paști și de alte sărbători ; aveam și scrisul bun, încît m-au pus starețul de-am copiat cu litere aurite mai multe cărți și cîntece bisericești. Dar mi-au plăcut cu deosebire aritmetica. Știu să fac tot felul de socoteli dintre cele mai grele : adunări și scăderi, înmulțiri și împărțiri cu mii și milioane, știu să întocmesc suprafața unei ocine, a unui cîmp, a unui deal, a unei moșii întregi. Văzînd priceperea mea în treburi logofetești, starețul m-a trimis în dar jupînului Preda Brâncoveanu, la care lucrat-am din greu cinci ani de zile. Căci trebuie să știi matale că atîtea treburi sînt de socotit la visteria velvor-

nicului Preda, că nu-i ajung douăzeci de logofeți buni și, deseori, mai ales la sfîrșitul anului, împrumută de la Curtea lui vodă încă vreo zece pisari și socotitori.

— Ce spui, mă băiete ? Da' mari trebuie să fie averile Brâncoveanului !

— Mari, unchiule, că nici cu închipuirea nu le poți cuprinde. De pildă, anul trecut, în decembrie, ca totdeauna la sfîrșit de an, ne pune vornicul să-i socotim toate bunurile de pe moșii, acareturile și casele, viile și grînele, vitele și oile, robii și vecinii, banii cheltuiți și galbenii cîștigați, cîte s-au vîndut și cîte s-au cumpărat în Țara Ungurească, Nemțească și Turcească. O lună întreagă, ziua și noaptea, douăzeci de oameni am scris fără de-ncetare, am adunat și-am scăzut, am înmulțit și-am împărțit, le-am trecut apoi pe hîrtie în șiruri lungi cît un stat de om, apoi iar le-am adunat și le-am înmulțit, că la sfîrșit căzuserăm toți la pat, verzi la față de nesomn și oboseală.

— Ei ? făcu moș Stoian Zăvăleanu.

— Ei ? zise Gorun. Ia matale seama, că-ți spun doar așa, ce-mi aduc aminte. Domnia-sa Preda velvornic are două sute de sate și moșii, răspîndite în toată țara.

— Două sute ? se mirară vecinii.

— Da, și chiar cîteva pe deasupra. Mai are, apoi, la diferite moșii, douăspe mii de iepe, patru mii de boi și o mie de bivoli.

— Aolio ! strigă uimit Radu. Așa ceva n-am mai auzit !

— Urmează, ca să știți, patru mii de porci și trei sute de stupi.

— Tii ! șuierară ceilalți.

— A, dar era să uit oile. Au mai ieșit la socoteală treizeci de mii de oi, în afară de cinci mii, care muriseră în vară de gălbinare și încă patru mii, pe care i le-au furat hoții și le-au trecut peste munți în Țara Ardealului. Am descoperit mai la urmă, că, după robii măriei-sale Matei-vodă, vornicul Preda are cei mai mulți robi din Țara Românească, anume o mie cinci sute de țigani. Doar mănăstirea Cozia, cea renumită, mai stăpînește o mie de robi, încolo toți, boieri sau mănăstiri, au de departe mai puțini. Toate astea, vite, miere, ceară, grîne, robi, oi, porci, le vinde și le neguțătorește vornicul în toată lumea, cît e de largă. Numai la Stambul trimite în fiecare

an o mie de boi, pe care primește zece mii de piaștri, adică vreo cinci mii de galbeni. După ce adună ce s-a vîndut și scade ce s-a cheltuit, îi rămîne Brâncoveanului un cîștig, peste toate averile, de douăzeci de mii de dinari, sau zece mii de lei nemțești în aur. Și asta numai într-un an.

— Olele, olele, ce mi-aud urechile! se văietă Radu. Dar ce face, oare, vornicul cu atîta bănet, căci, precît știu, n-are de hrănit decît un singur copil.

— Da, zise Gorun, un singur copil, postelnicul Papa, care și el are destule moșii aduse zestre de nevastă-sa Stanca, fata marelui postelnic Cantacuzino. Are însă-domnia-sa și multe cheltuieli, de care nici nu vă puteți da seama. O sumă de daruri trebuie să trimită numai la Stambul, la vizir și la împărat, apoi la marele patriarh al Constantinopolei, și la toți patriarhii din Răsărit, din Antiohia și din Ierusalim. Apoi multe daruri face vornicul bisericilor și mănăstirilor de-aici, din țară, ori de la sfîntul Munte. Și toate astea costă, fraților! Iată, un pahar, un pahar de vin sau de apă, ce l-a dăruit Brâncoveanu măriei-sale după ce s-a-ntors de la Finta, pahar da aur, cu flori și livezi încrustate de jur-împrejur, și cu o ceată de călăreți înarmați cu flinte, sculptați în mijloc, comandat la meșterul Balthasar Fleischer din Sibiu, ei bine, numai acest pahar costă șaizeci și unu de florini ungurești. Sau, cum ar veni, cît un sfert de sat românesc, sau cît douăspatru de pogoane de vie!

— Ptiu, drace! făcu Radu. Așa scump să fie, frățioare?

— Așa, da! Sînt altele încă mai scumpe. Păi, unchiule, dacă-i vine odată măria-sa în ospeție și stă o singură zi, îl duce pe vornic cheltuiala la preț de douăzeci de sate de români.

— Tii, Doamne, ce poți să mai auzi! zise moș Stoian Zăvăleanu și-ncepu să-și facă cruce de uimire. Multe văzut-am și eu pe lume, dar așa ceva mintea mea nu poate să cuprindă. Să-i dea Dumnezeu sănătate vornicului, fiule, că multe necazuri trebuie să mai aibă! Că unde e aur mult, nesfîrșite sînt și belelele! Că noi iacă, dacă sîntem săraci și proști, nici griji n-avem, nici temeri, nici f-o greutate pe suflet. Ce agonisim peste zi, abia ne-ajunge de mîncare seara. Și-apoi dormim bușteau pînă dimineața, că nici hoțul n-are de ce să ne calce.

Trăim, așadar, slobozi ca păsările cerului. Pe cînd boierii, bieții de ei, trebuie că n-au somn nici ziua și nici noaptea. De-aia am auzit eu pe cineva că domnia-sa jupîn Preda Brâncoveanu se ridică din pat la miezul nopții și se duce la biserică unde aprinde lumînări și citește rugăciuni pînă dimineața. Îl roagă pre Dumnezeu, se vede, să-l ferească de cei hoți și răi.

* * *

— Ce bălmăjești tu acolo, mă călugărașule, de averile Brâncoveanului tău? Ce le tot îndrugi ăstora copilării? Păi, tu, c-ai stat pe la Curte atîta amar de vreme, ai văzut măcar o dată rădvanul și caii în care merge Matei-vodă la biserică? Ori la slujba de la bobotează, cînd se face pe malul Ialomiței? Ei bine, sînt douăzeci de armăsari îmbrăcați cu șei de catifea și hamuri de brocart aurit, și lucrate cu mărgăritare și tot felul de alte pietre scumpe. Hamurile și frîul unui armăsar, numai ele fac o mie de galbeni, mă!

Moș Stoian și Radu-vecinu se întoarseră speriați către Gorun. Acesta zîmbi amar, apoi le spuse că Bușulan grăise adevărul curat. Nu mințea o iotă, ba poate că toate cele de care vorbea erau încă mai scumpe decît zice.

— Ha, ha, ha! Te speriași, moșule? Ha, ha, ha! Atunci nici nu vă mai spun ce-am văzut la Vasilie-vodă-Lupu. Că v-apuca amețelile, ma, și intru-n păcat cu voi.

— Zi-ne, bre! Zi-ne, c-om îndura!

— Am fost la Iași, mai acum cîțiva ani, cînd încă nu se certaseră din nou Matei-vodă cu Vasilie-vodă. Eram trimis cu treburi anume pe care n-am voie să le destăinui la nimeni. Și prima dată cînd îl văzui pe Vasilie-vodă, se afla tocmai în Divan, ținea judecată. Că-i plăcea mult să țină judecăți, în fiecare zi, și dimineața și seara; nu lăsa pe nimeni să judece în locul lui. Cu ce credeți că era îmbrăcat Vasilie Lupu? Cu o haină, mă, de altembas, o mătase rărachie, de-ți lua ochii. Cusută numai în fir de aur, iar pe piept avea brodate niște flori înalte cît degetul, tot din aur. În dreapta și în stînga, de sus pînă jos, două rînduri de nasturi, lucrați toți din diamante mari cum nu s-au mai văzut nici la sultanul turcilor. Ei, bine, numai nasturii lui Vasilie-vodă costă o sută de mii de galbeni.

Cei doi țărani ridicară ochii către cer, ca spre o salvare. Gorun însuși se uită pieziș la Bușulan, a neîncredere sau a mirare.

— Să-l ferească Dumnezeu, măi băiete, să-l ferească și pe Vasilie-vodă, de răi și de tîlhari !

— Prea tîrziu te rugași pentru el, moșule ! Vasilie-vodă nu mai e-n scaun de-acum o lună de zile.

— Așa-i, c-am auzit !

— L-a aranjat măria-sa, Matei-vodă. Că l-a răsculat pe logofătul Gheorghe Ștefan împotriva lui. Că și Matei-vodă e un vulpoi de nu-l întrece nimeni. Dar, ce-i drept, Vasilie-vodă singur e de vină ! De cîte ori l-a bătut măria-sa domnul nostru, și tot nu s-a lăsat de vicleșuguri la Poartă și de războaie de cotropire. Iar, acum, la Finta, Matei-vodă, văzînd că nu se potolește, ce-și zice ? : Ia să-i dau eu preatinului Vasilie-vodă o învățătură de minte, să mă pomenească în vecii vecilor. Matei-vodă, într-adevăr, îl trimite pe Buicescu de se-ntîlnește la Brașov, pe ascuns, cu Rakoczi, voevodul Transilvaniei, se sfătuiesc o zi-ntreagă, apoi trimit vorbă lui Gheorghe Ștefan, vellogofătul lui Vasilie, să fugă în Ardeal de unde se va întoarce în Moldova cu oaste puternică și se va sui în scaun. Vasilie-vodă pleacă la război în Muntenia, iar Gheorghe Ștefan se face nevăzut și, peste două săptămîni, îi iese domnului său cu pîlcuri de munteni în coastă. Lovit pe neașteptate, vodă-Vasilie fuge la cuscru-său Bogdan Hmelnițki și se-ntoarce cu oști mai multe încă de cazaci. Ștefan-vodă s-a retras în munți, dar vine iar cu putere nouă de oaste ardelenească și muntenească. Atunci a murit Timuș, ginerele lui Vasilie-vodă, care plecase către Neamț, cu visteria Moldovei !

Noi, cu Ștefan-vodă, am tăbărît pe urmele aurului lui Vasilie Lupu, căci el, de frică, lăsă totul baltă și fugi cu groază în Rutenia. Alergam pe un drum lăturalnic, ascuns vederii, ca să le cădem în față. O noapte întreagă am galopat fără pic de răgaz, iar dimineața, cînd ieșim din pădure și coborîm la vale, ce priveliște gîndiți că ni se arăta în fața ochilor ? Pe șleaul mare ce ducea spre Polonia un șir nesfîrșit de care încărcate șerpuiau în grabă stîrnind valuri mari de colb pînă hăt departe, către miazăzi. Două pîlcuri mari de oameni, înarmați cu flinte, sulițe și săbii, ne-am repezit asupra lor ca ereții. Ștefan-vodă, nici bătrîn, dar nici tînăr, cu mustățile lungi pleoștite, ne-ndemna din

spate și se ținea scurt pe urmele noastre. Slujitorii lui Vasilie-vodă fug care încotro, caii și căruțele încărcate s-au oprit în loc, încolțite din toate părțile. Era vistieria lui Vasilie-vodă, încărcată în o sută de căruțe, fiecare trasă de opt pînă la doisprezece cai. Primele zece care purtau cîte un butoi mare, de o sută de vedre, pline toate cu monezi de aur. Altele zece aveau în ele cîte două lăzi de fier, în care Vodă Lupu despărțise florinii și ducații de argint. Urmau cinci care cu acoperămînt de aramă, unde se aflau o mulțime de berbeci de aur, lungi cît niște copii răsăriți. Mare-mi fu, fraților, mirarea, dar cînd mă uit în dreapta, la Ștefan-vodă, căci mă nimerisem pe lîngă el, ce credeți, îl văd galben la față și cu ochii împăianjeniți de ameteală. Le fac semn la niște seimeni de-ai lui, care-l înșfacă fiecare dintr-o parte și-l iau pe sus din șa, căci era să se prăvale de pe cal. La un ceas a stat vodă întins în cort, cît l-a frecat un doftor pe mîini, pe frunte și pe picioare, l-a stropit cu apă rece, i-a dat niște leacuri să le-nghită și cu greu, încet, și-a revenit.

„Măi, fir-ar al dracului, să fie, zice un albanez șugubăț de lîngă mine, de multe știam eu că e-n stare aurul, dar că atacă inima omului, asta acum o aflu prima dată".

Ștefan-vodă tocmai se sculase din cort, era deja sănătos, și, auzindu-l pe albanez, zîmbi vesel și-i făcu semn să vie la el.

„Ia spune, oștene, zice, dac-ai avea toate carele astea cu bani, ce-ai face cu ele ? Hai ? Că te văd viteaz la vorbă și la bătaie !".

„Eu ? face albanezul, și la-nceput se cam bîlbîie. Apoi prinde din nou curaj : D-apoi, măria-ta, eu le-aș istovi într-o lună de zile".

„Cum ? întreabă vodă, mereu mai înviorat".

„D-apoi, mai întîi aș cere o învoire măriei-tale."

„Așa, o s-o ai, așa !".

„Pe urmă, m-aș duce la Constantinopole. Aș închiria acolo un palat în mahalaua grecilor. Aș comanda o sută de butoaie de vin de Samos și o mie de viței tineri de Valahia. Pe urmă aș da veste-n Țarigrad, că Nae Albanezul plătește unei femei frumoase un sac de galbeni pe noapte și unul de giuvaiericale pentru o zi. Și cinci haine de brocart și alte cinci blănuri de zebelină. Și s-ar aduna, zic eu, la vreo două mii de jupînese, negre, bălaie, roșcovane la un loc".

„Așa, zi mai departe".

„Pînă aici, cu întocmirea lucrurilor, aș fi cheltuit două săptămîni de zile. Aș scrie un zapis către măria-ta, să-mi trimită pentru șapte zile pe cei două mii de prieteni ai mei, seimenii din oastea măriei tale. Și-am încinge un chef de o săptămînă, zi și noapte, cu viței și cu purcei fripți, și cu grecoaice (că-s lacome la bani) și arăpoaice negre și turcoaice stropite bine cu vin de Samos și de Antiohia, întărîtate cu vergi și cu plesnituri de bici peste fund. După șapte zile, aș zice : Hopa ! Aș izgoni muierile, și, cu ultimele căruțe de aur, aș pune să fie chemați toți doftorii și spițerii din Țarigrad, ca timp de trei zile să vindece de boală și de mahmureală pe cei două mii de oșteni ai măriei tale. Cei ce nu fac față poruncesc să fie aruncați în valurile Bosforului, iar în locul lor, cu mărunțișul rămas, aș angaja alți ostași, să nu păgubesc cu nimic armia măriei-sale. Pe urmă, în celelalte trei zile, ne-am întoarce la slujba domnului Moldovei, cu inima veselă, cu buzunarele goale, și am sosi la Iași hămesiți de foame."

„Ha, ha, ha, ha !" rîdea Ștefan-vodă, cu gura pînă la urechi. Și se știe că Gheorghe Ștefan e un om veșnic încruntat și că rar l-a văzut cineva să zîmbească. „Bine, oștene, nespus de bine ai fi făcut ! Dar acum, ia aici o sută de florini de argint și fii slobod o săptămînă, să faci ce vrei, și nimeni să nu-ți zică nimic. Iar la toți ostașii, la ceilalți, să le fie dați cîte cincizeci de florini ungurești, și cîte o stofă de tafta, iar care are muiere sau ibovnică și cîte una de mătase. Ca să afle tot omul, cum sînt răsplătiți bunii slujitori ai lui Ștefan-vodă, domnul și stăpînitorul Țării Moldovei".

Și uite-așa, l-am suit pe Gheorghe Ștefan în scaunul de aur al Moldovei. Iar Vasilie-vodă rătăcește prin Rutenia și prin Litva, pe la celalt ginere al său, duca Radzivil cel eretic. Și n-a rămas decît cu hainele de pe el, între care și aceea cu nasturii de o sută de mii galbeni. Iar grosul avuțiilor se află în mîinile lui Gheorghe Ștefan, care a devenit mai încruntat și mai rău decît era înainte.

* * *

Matei-vodă-Basarab stăpînea de douăzeci de ani Țara Românească și cu toate că trecuse el, ca domn, prin nenumărate clipe grele și prin primejdii amenințătoare, le

învinsese rînd pe rînd, cu răbdare dar și cu tăria și vitejia-i binecunoscută de către toată lumea. Era într-o dimineață de iulie 1652, cam fierbinte, și neavînd treburi ori încurcături anume în cetatea de scaun, domnul hotărîse să iasă la o vînătoare înspre munții Făgăraș, spre a se mai veseli, dar și spre a se mai răcori de zăduful verii, care făcea un adevărat cuptor din Tîrgoviște, unde nu mai era de trăit căci se încingeau zidurile, ardeau pereți și podele și tavane încît nu numai ziua, dar nici noaptea nu se putea odihni în tihnă. Într-un asemenea anotimp, mai ales în vreme de pace, vodă părăsea cetatea și pleca prin țară, fie la o vînătoare, de mai multe zile, fie spre Oltenia, nu la Craiova (unde era încă mai cald), ci la Brîncoveni, unde avea grădini și păduri răcoritoare, fie pe la moșia unui sfetnic al său, ca de pildă la postelnicul Constantin Cantacuzino, la Filipești, care avea o casă la fel de bine întocmită, apărată de ziduri tari ca și palatul din Tîrgoviște.

Era, cum s-ar spune, un timp de adîncă bucurie și pace pentru sufletul voevodului ; nu mai avusese război de cîțiva ani, nu mai uneltise nimeni nici în țară, de prin 1650, cînd cu prostia lui Istratie Leurdeanu, care-l mîniase și-l mîhnise în același timp pe vodă. Pentru că Matei Basarab avea un gînd ciudat și cam temerar în minte, temerar chiar pentru el, căruia i se împliniseră în viață, atîtea dorinți îndrăznețe. Treaba venea de acolo că măria-sa îmbătrînea și, cum era un om și domn cu capul totdeauna limpede, știa că n-o să mai dureze multă vreme, cu toată sănătatea și inima lui nestricată.

Încît cugeta mereu mai des la un urmaș pe măsura sa, pe care să-l lase stăpîn puternic și înțelept peste țară. Se uita în dreapta, în stînga, îi pritocea în cap pe toți sfetnicii lui mai vîrstnici au mai tineri, pe toate rudele, mai de-aproape sau mai de departe, și tot nu găsea ce-i trebuia. Într-un timp se oprise la acest tînăr și frumos boier, energic și învățat, Istratie Leurdeanu, feciorul lui Stroe Leurdeanu — marele vistier, cu care măria-sa se înrudea, fiind unchi de-al doilea Vișei din Golești, jupîneasa lui Stroe. Acestea se petreceau prin 1644, cînd Istratie se însură cu Elina, fata Anei — fiica cea mare a lui Radu-Șerban-vodă, domn pe care Matei Basarab îl păstra în frumoasă amintire. Dar asta încă nu era totul. Mai însemnată i se părea împrejurarea că Ana, fiica lui Radu Șerban, fu-

sese măritată cu Nicolae Pătrașcu, fiul direct al lui Mihai cel viteaz, a cărui amintire era cea mai vie și mai adîncă în sufletul lui Matei Basarab. Nicolae Pătrașcu se prăpădise devreme, după Gorăslău, prin Germania, iar fiul lor Mihai, care moștenea și sîngele și numele bunicului, se afla prea departe pribegind și cerșind domnia pe la nemți, pe la unguri au pe la cazaci. Ori acum, ce mai rămînea din sămînța lui Mihai Viteazul era această Elina, pe care Istratie o lua în 1644 de soție. Și Matei-vodă se gîndea că lăsînd în scaun pe Istratie Leurdeanu, cu Doamna lui — nepoata lui Mihai-vodă, va urma după ei un strănepot al Viteazului (chiar dacă era numai după mamă), și astfel va putea să se refacă vechea dinastie a Basarabilor pe care el însuși, Matei, o reprezenta doar vag, prin multe încrucișări de neamuri. Încît, în viitor, domnia țării să fie asigurată, iar luptele pentru stăpînire să nu se mai dea între boieri, pripășiți la cheremul turcilor, care sleiau țara de bani cu asemenea prilejuri.

S-a întîmplat, însă, că lui Istratie, pînă să aibă un moștenitor, i s-au urcat la cap măririle care-l așteptau în viitor ; n-a mai avut răbdare nici măcar să moară Matei-vodă și-a început să unelteaască în contra vieții domnului, doar i-o veni rîndul mai repede la scaun. Matei-vodă, care cunoștea bine lumea și mirosea ușor încotro se-ndreaptă mintea cuiva, mai avînd și iscoade pricepute, află de complot și fu hotărît să-l pedepsească aspru, cu spînzurătoarea, dacă Istratie nu fugea la timp în Turcia, la Poarta Sultanului. Pe urmă i a trecut mînia, l-a iertat și i-a îngăduit lui Istratie să se-ntoarcă în țară. Nu i-a trecut însă și mîhnirea pentru cele întîmplate și scîrba care l-a făcut să nu se mai gîndească niciodată la el ca la un viitor domn.

Uneori, cam în aceeași vreme, îi venea în minte și numele altui fiu de domn legat și el printr-o ață cam subțire, tot prin femei, de Basarabi ; e vorba de Constantin, băiatul din flori al lui Radu Șerban. Se simțea și cam vinovat față de el, căci în urmă cu aproape douăzeci de ani, cînd Matei-vodă lua domnia, în împrejurări foarte grele și înconjurat de nenumărați dușmani, văzuse în tînărul Constantin un pretendent posibil la tronul Țării Românești, mai ales că băiatul din flori era cam obraznic și pe unde mergea se numea singur „fiul lui Șerban-vodă". Matei-Basarab, mai ambițios atunci și mai aprig decît era

acum, la sfîrșitul vieții, îl crestase la nas, într-o clipă de mînie, tăindu-i astfel calea spre scaun, de i-a rămas de-atunci fiului lui Șerban-vodă porecla de Constantin-Cîrnul. Mai tîrziu Matei-vodă se căise pentru fapta lui și-l chemase pe Constantin-Cîrnul printre dregătorii săi, făcîndu-l mare serdar, adică cel ce avea comanda întregii cavalerii a țării. Fiul lui Șerban se dovedise un bun ostaș, avusese noroc în lupte și împlinise deci fără greșeală toate însărcinările ce le primise de la vodă. O dată, prin 1644, trimis de Matei cu un pîlc de călăreți în ajutorul lui Rakoczy, principele Transilvaniei, s-a purtat de-a dreptul vitejește și-a avut un rol hotărîtor în înfrîngerea nemților. Matei-vodă își spunea uneori că mare greșeală făcuse tăindu-l la nas și că, poate, acesta ar fi fost un domn mai bun decît mulți alții. Doar că avea Constantin-Cîrnul o fire cam urîtă, era prea închis în el și tăcut, nu vorbea decît puțin, scurt și morocănos cu boierii ca și cu măria-sa, în schimb, îi spuneau iscoadele lui vodă, în ascuns cam cîrtea împotriva domnului, ba se lăuda mai departe că el e fiul lui Șerban și că are cea mai înaltă obîrșie dintre toți boierii Țării Românești. Și că e ultimul Basarab, ceea ce, privindu-l pe linie femeiască, era cam adevărat. O asemenea fire rea și încrîncenată l-a făcut pe Matei-vodă să se scîrbească iarăși de el, mai ales după o întîmplare în care Cîrnul își dase prea tare trufia și ambițiile pe față.

Se întîmplase într-o dimineață în care Matei-vodă, în sala Divanului, cerceta niște scrisori venite de la Stambul cu vești destul de neplăcute, cînd un ușier îl anunță că marele spătar Diicu Buicescu cere voie să-i vorbească.

— Să intre! zise firesc Matei-vodă, pentru că apariția lui Diicu Buicescu, nepotul lui, îi făcea în orice împrejurare o deosebită bucurie. Îi plăcea mai ales vitejia și hotărîrea cu care Diicu se bătea în războaie, apoi faptul că era un om vesel și deschis la fire. Pe de altă parte, marele spătar se purta ca un voievod, semeț și fudul, umbla numai cu haine prețioase, strălucitoare, nu făcea nici un pas undeva, dacă nu era însoțit de o suită de cel puțin cinci sute de slujitori înarmați pînă-n dinți, tineri și vioi, gata oricînd să-și dea viața pentru el. Trăgea a măreție nepotul lui Matei-vodă iar domnul îl privea și pentru asta cu o ascunsă mulțumire. Ceea ce le pica mai

puțin sau deloc la suflet, marilor boieri, pe care Buicescu îi punea mereu mai mult în umbră, și-i privea cam de deasupra.

Așadar, nu zise bine-vodă „Să poftească!" și chipul bărbătesc al Diicului se și ivi în ușă. Avea obrajii roșii, pometii puternici, statura înaltă, robustă, dar de data asta nu mai era vesel ca de obicei, ci, dimpotrivă, încruntat și mînios. Se duse repede pînă la scaunul aurit pe care sta vodă, îngenunche, îi sărută mîna și, pînă să spună domnul ceva, scoase brusc sabia din teacă și-o azvîrli cît colo pe podea. Era o sabie lungă, lucitoare, cu mîner frumos lucrat dintr-o piatră străvezie, pe care erau încrustate flori mici, roșii, ca niște steluțe cu reflexe încîntătoare.

— Măria-ta! vorbi el repezit și înfuriat, eu de azi încolo nu mai pot să fiu velspătar al măriei-tale. Nu mai pot și nici nu mai vreau și cer măriei-tale să mă slobozească pentru totdeauna din dregătorie. Și să mă trag înspre moșia mea din Buicești, și să nu mai m-arăt niciodată la Curte, au în Divan, au în Sfat, au în Soboare. Numai în caz de război, numai atunci măria-ta să mă cheme, căci numai atunci voi ridica sabia pe care-am aruncat-o, ca s-o pun în slujba măriei-sale.

Matei-vodă se holba la el, nepricepînd o iotă din cele ce auzea.

— Fiule, fiule, îngăimă vodă, ce mi-aud urechile? Cu ce-am greșit eu oare ca să-mi spui asemenea grele vorbe?

Matei Basarab nu era omul care să se piardă cu firea din orice, nici la bătrînețe, dar față de acest nepot al său avea o slăbiciune și, de multe ori, în prezența lui se înmuia. Se purta, adică, nu ca un domn, ci ca un tată cu fiul său. Diicu știa bine asta și profita adesea din plin.

— Ridică-te, fiule, și spune-mi cine te-a supărat?

— Măria-ta! strigă Diicu, ridicîndu-se în picioare. O oaste în care căpitanii nu se poartă cum se cuvine cu spătarul lor aceea nu mai e oaste, ci o adunătură de zurbagii și de lichele.

— Ce oaste, Diicule, ce căpitani? Fă-mă să pricep!

— Că serdarul măriei-tale, în loc să-și facă datoria și să respecte poruncile, se gîndește la mărire și la... la...

— Hm ! făcu bătrînul domn, încruntîndu-se. Ia potolește-te și spune-mi ce s-a întîmplat. Te-a supărat serdarul ? Nu ți-a împlinit poruncile ?

— Nu numai asta ! E ceva mai rău !

— Anume ! Anume !

— Adineauri sosii la Curte și...

— Ei și ?

— Și descalec să intru în palat, să sărut poala măriei-tale...

— Așa, așa !

— La ușă, întîlnesc mai mulți boieri care, cînd mă apropii, își scot căciula și se apleacă așa cum se cuvine... Numai unul sta drept ca un băț și cu căciula pe cap neclintită...

— Cine ?

— Cine ! Unul cîrn și cu privirile crucișe...

— El ?

— El ! Îi zic : Dar domnia-ta nu știi să-ți ridici căciula ?

— Așa, așa !

— Iar el, îngîmfîndu-se : — „Eu sînt din neam de domn, pe cînd domnia-ta ești un om de rînd, fiul unui cutăruia, nu-mi iau căciula înaintea domniei-tale !".

— Cum a-ndrăznit ? se mînie bătrînul voievod.

— Cum îndrăznește totdeauna, că de fiecare dată face la fel. C-așa cinstesc căpitanii pe marele spătar al măriei-tale.

— Hm ! Hm ! făcu Matei-vodă și se mînie de-adevăratelea. Se albise la chip și-ncepuse să-i tremure o sprînceană cum se întîmpla de obicei cînd se supăra. Poftește-l pe armaș ! strigă răgușit spre un aprod, pe marele armaș Radu. Hm ! mai zise vodă. Așa ceva nu s-a mai întîlnit ! Așa obrăznicie ! O să-l pedepsesc aspru ! O să-l pocnesc cu buzduganul !

Dar se răzgîndi și cînd veni armașul Radu Vărzarul îi spuse să-l dezarmeze pe Constantin-Cîrnul și să-l înștiințeze că, începînd de azi, măria-sa îl slobozește din dregătoria de serdar, ba îi poruncește să nu se mai arate niciodată pe la Curtea din Tîrgoviște. Armașul și-a făcut datoria și s-a întors cu sabia serdarului pe care, după îndemnul lui vodă, a depus-o la picioarele Buicescului. Diicu, rugat de Matei-vodă, și-a ridicat sabia de spătar, aruncată pe jos, s-a umflat din nou în piept, apoi a ple-

cat mulțumit de hotărîrea domnului. Iar Constantin-Cîrnul și-a încărcat în aceeași zi lucrurile și s-a mutat la moșia lui din Dobreni, iar de-atunci nimeni nu l-a mai zărit prin Tîrgoviște. Iscoadele lui Matei-vodă care nu-l slăbeau din ochi nici o clipă spuneau că strînge bani peste bani, galbeni și giuvaeruri și că adunase cît o visterie întreagă pe care o astupase în lăzi mari de fier și-o ascunsese în fundul helețeului de la Dobreni.

* * *

De cîte ori se afla în încurcătură, Matei-vodă deschidea cartea străbunului său, Neagoe Basarab, pe care-l urma în toate faptele domniei. Îl punea să-i citească din ea pe Udriște Năsturel, căci Matei-vodă, deși învățase slavonește în tinerețe, luat mai apoi cu treburile, războaiele și grijile numeroase ale țării, uitase în bună parte sfînta limbă a lui Ciril și Metodiu, fapt pentru care uneori își făcea aprige mustrări de conștiință. Sau îi citea, cînd trăia încă, Mateiaș, „prea dulcele meu fiu și urmaș", care, între alte virtuți, avea „talantul" învățării limbilor, iar slavona o știa atît de bine, încît scria poezii în acest „vestit dialect", și le spunea cu mare efect la sărbători, în cinstea Doamnei și a Domnului. Mai încoace dăduse poruncă să se tălmăcească *Învățăturile...* pre limba românească, să fie de folos tuturor boierilor și norodului. Vodă însuși avea un frumos exemplar, legat în aur și argint, pe care-l răsfoia în fiecare seară, alteori și dimineața, pe care făcuse cu pana sublinieri și note numeroase.

Într-o zi, i se plîngea postelnicului Cantacuzino (acest grec însurat cu Elena, fata lui Șterban-vodă, deși străin de neam, îi insufla voievodului mai multă încredere decît toate rudele sale laolaltă) că au apărut în *moșia* lui tot felul de secte : mai întîi ereticii de peste munți își făceau adepți și urmași în Țara Românească ; bunii papistași, ceremonioși și supuși altfeliu, suceau și ei mințile multora dintre valahi care începuseră să mîrîie împotriva vechilor credințe. Apăruseră, apoi, din nou, mehedințenii, închinătorii lui Lupu Mehedințeanu, dușmanul grecilor de acum treizeci și ceva de ani, care se credeau mai români ca Vodă însuși, ba chiar se spune că-l învinuiau de a se fi dat cu străinii. Ce să mai vorbim de

dușmanii declarați ca fiul lui Șerban, „Cîrnul", sau ca Leurdenii pe care Vodă îi iubise atîta odinioară, dar care se dovediseră trădători și furi ai vistieriei.

Toți aceștia bîrfeau, ba unelteau prin spate, urlau vorbe nelegiuite prin tîrguri și pe drumurile țării, încît Vodă începu să se îngrijoreze. „Or eu am îmbătrînit și nu mai pot să-i strunesc, ori ei s-au zărghit cu toții. Asta miroase a răzmeriță, singurul rău de care n-am avut parte în lunga și anevoioasa mea domnie". Îl rugă deci pe velpostelnicul Cantacuzino să-i caute un pasaj în *Învățăturile lui Neagoe Basarab,* din care să vadă ce trebuie făcut în asemenea împrejurări. Postelnicul se așeză la masă, răsfoi cu atenție paginile renumitei cărți și fu uimit de multele însemnări, linii trase în dreptul unor rînduri, în care recunoscu dacă nu cuvintele, gîndurile pe care voievodul le pronunțase în diferite situații. „Mintea iaste avuție și comoară netrecătoare, care nu se cheltuiește niciodată" ; „luptă cu agarenii" ; „bărbatul cel sfînt și slăvit" ; „așa e rîndul și obiceiul lumii aceștiia" ; „și toată veselia și bucuria ei nu poate să fie într-alt chip, pînă nu să umple cu jale ; așijderea și jalea să umple cu veselie și cu bucurie" ; „păstoriu spre dumnezeiasca lui turmă" și multe altele.

— Ai aflat ceva, postelnice ?

— Am aflat, iată, un gînd potrivit în astfel de împrejurări, dar nu știu dacă va fi pe placul luminăției tale.

— Cetește s-auzim !

„Și ce fel de păstor și domn se cheamă acela, care lasă ca în domnia lui să domnească toți și să fie domni ca și tine sau să se amestece toți în venitul tău ?".

Vodă, care încă se gîndea la „viteazul" lui nepot Buicescu și la jignirea ce i-o adusese „Cîrnul", întoarse capul și-și încordă auzul.

— „Ca să-ți slujească ei ție — continuă postelnicul — cu temere și cu frică și să cunoască că tu le ești domn și stăpîn mai mare preste dînșii, cum să cade să fie slugile smerite înaintea stăpînilor lor".

Domnul făcu semn să se oprească. Privi un timp în gol, apoi vorbi cu glas tărăgănat :

— Mă întreb adesea, postelnice, de unde și cînd adunase moșul nostru Neagoe atîta știință a vieții ? În toate treburile i-am urmat sfatul întocmai, de parcă eu aș fi fost Teodosie-fiul, și toate mi-au ieșit bine.

— Urmează-l şi-aici, măria-ta, căci sfaturile sînt bune.

— Acu... aici... nu mai pot să-l urmez, postelnice. Vezi, domnia-ta, am fost ca voievod o mînă tare, de care supuşii mei s-au temut din prima zi a puterii mele pînă astăzi. Îmi iubeam norodul şi el m-a iubit pe mine. L-am pus la munci grele, l-am purtat în războaie, am pedepsit pe unul sau pe altul cînd greşise, dar nu s-au supărat şi nu s-au încrîncenat împotrivă-mi. Acu, însă, e altceva... Parcă s-au descătuşat undeva băierele vieţii, şuvoiul lumii o ia într-o parte şi spre ţeluri necunoscute... Sigur, aş putea să strîng toţi nătărăii pe cîmpia de lîngă Tîrgovişte, să-i înconjur cu oaste şi să-i împroşc c-o ploaie de ghinde. Dar trebuie să-mi închei domnia cum am început-o : în pace şi bună înţelegere cu iubiţii mei supuşi. Or, ce ştiu cu siguranţă e că-mi voi sfîrşi viaţa pe scaunul Ţării Româneşti. Am încă destulă tărie pentru asta. Restul va cădea în spatele celor ce vor domni după mine.

Velpostelnicul Cantacuzino avu un nou prilej de uimire. Puţin mai înainte crezuse c-a descoperit izvorul înţelepciunii lui Matei în *Învăţăturile lui Neagoe*, dar acum se întreba dacă domnul îl urmase vreodată întocmai pe strămoşul său şi dacă nu cumva îl citea ca să facă adesea mai curînd pe dos decît aşa cum scria în carte. „Acest basileu nu e basileu întîmplător !" îşi spuse postelnicul. „Are o minte mai ascuţită şi o voinţă mai puternică decît lasă să se vadă".

Pe Constantin-Cîrnul îl urmăreau pas cu pas oamenii Buicescului, duşmanul lui de moarte. Căci Diicu Buicescu, de mai mulţi ani, începuse a năzui la domnie şi nu pe ascuns ca „fiul lui Şerban-vodă", ci pe faţă, încurajat de însuşi Matei Basarab, care-l iubea mereu mai mult. Se pare că vodă îi şoptise odată, între patru ochi, cum că-l socoteşte singurul lui moştenitor, rudă apropiată şi demnă de a-l urma în scaun, iar Diicu nu-şi mai încăpea în piele de fericire. Umbla prin cetate şi prin ţară cu o sumă de ostaşi după el, îmbrăcat în hainele cele mai scumpe, în blănuri şi mătăsuri întreţesute cu deşe fire de aur şi împodobite cu şiruri de nasturi de argint şi pietre lucitoare, da porunci pe unde ajungea şi ţinea judecăţi pe care de multe ori le rezolva cum îi conveneă, se uita cu dispreţ la toată lumea şi chiar la boierii din Divan, ceea ce i-a supărat pe foarte mulţi dintre ei.

Pe de altă parte, începuse a-şi aranja legăturile necesare spre a-şi înmulţi susţinătorii. Mărită o fată în Ardeal cu un nobil din familia principelui Rakoczy, pe alta, Păuna, o dete după Drăghici, băiatul cel mare al postelnicului Cantacuzino, încă una, Caliţa, o procopsi cu fiul lui Ghinea Ţucala, velvistierul, asigurîndu-şi astfel şi sprijinul grecilor; acum, mai în urmă, dibuise o altă rudă de-a lui Rakoczy, fata nobilului Ştefan Szalanczi, pentru Preda, băiatul lui cel mare, şi-l rugase pe vodă să-i scrie principelui ca să aranjeze nunta. Ceea ce Matei-vodă şi făcu, trimise adică mai multe scrisori însoţite de daruri către Rakoczy şi căsătoria se întîmplă în cursul anului 1651. Cu Preda Brâncoveanu erau vecini de moşie, la Brâncoveni lîngă care se afla şi întinsul domeniu al Buiceştilor, ei negustoreau împreună mărfuri, vite, porci, piei, în Ardeal, la Braşov şi la Sibiu. Încît şi marele vornic părea a fi de partea lui. Dar deşi era cam îngîmfat, nu era atît de orb, să nu vadă că-şi făcuse duşmani aprigi în ţară, iar dintre ei cel mai periculos rămînea tot „Cîrnul," care aduna şi el în jur mereu mai mulţi prieteni, atraşi de obîrşia lui domnească. Aşa că Diicu nu se mulţumi să-l izoleze la moşie, ci trimise porunci tainice către roşii din Dobreni şi din satele apropiate să-l urmărească pas cu pas pe serdar şi să-i dea de ştire despre toate cele ce văd că face. Dar iscoadele nu-i spuneau nimic care să-l îngrijoreze. Ziceau că „fiul lui Şerban" nu iese nici o clipă din curţile sale, doar se plimbă toată ziua prin grădină, fără să scoată un cuvînt, fără să se vadă cu cineva. Uneori, se scoală de dimineaţă şi se propteşte cu undiţele pe malul frumosului heleşteu de lîngă conacul său, unde stă ore-ntregi, pescuind din cînd în cînd cîte-un crap ori cîte o ştiucă. Singurul lucru mai dubios era că o dată pe săptămînă, sîmbăta, întindea o masă mai lungă, unde chema şi cîţiva boieri mărunţi din împrejurimi şi chefuiau pînă tîrziu, fără să vorbească însă prea multe. Numai că pe la miezul nopţii poftea să i se-aducă nişte ţigani lăutari, pe care-i punea să cînte cîteva doine, iar la sfîrşit cîntecul cel vestit al lui Şerban-vodă:

Frunză verde lemn pîrlit
Şerban-vodă s-a pornit
Pe cel deal pe cel colnic
De ostaşi e ocolit...

Ascultă „Cîrnul" ce ascultă, dar de la un timp încolo încep să-i sticlească ochii și să privească nu știu cum, cam cruciș, de ți-e frică să te uiți la el. Iar jupînesei Bălașa, netam-nesam, încep să-i curgă lacrimile pe obraz, că trebuie să și le șteargă mereu cu batista. Iar cînd ajunge pe la mijlocul baladei, țiganii o dau mai pe șoptite și mai aproape de urechea „Cîrnului" :

De ostași țepeni, vîrtoși,
Români tineri și vînoși.
Și urcă la munți înalți,
Printre pietre, printre brazi,
Pe plaiuri, muchie și deal
Să sosească în Ardeal.

Aici, cele două părți ale nasului lui Constantin Șerban încep să tremure și să se lipească una de alta, făcîndu-i parcă în loc de nas un ieșind ascuțit ca o sabie, iar în colțul ochilor îi apare și lui o lacrimă. Atunci „Cîrnul" se ridică și strigă tare că petrecerea s-a terminat. Oaspeții, ca și familia, jupînesa Bălașa și fiul lor Radu, sar toți în picioare și se retrag la camerele de dormit.

Dar ce nu vedeau oamenii Buicescului dibuiră iscoadele lui Ghinea-vistierul (Știa el, Diicu, cu cine se face rudă).

— Iubite frate și cusere, îi spune într-o zi Ghinea marelui spătar, după ce se terminase un Divan și coborau în curte la biserica domnească, să ia parte la liturghie. Am auzit, și am semne clare, că te-ai împăcat cu prietenul nostru, serdarul.

— Eu ? Împăcat cu ăla ? izbucni spătarul, după cum îi era în fire,

— Pst ! Pst ! făcu velvistierul. Mai încet, dacă se poate. Și-i vorbi mai departe, în șoaptă, și puțin în zeflemea : Cum, nu-i adevărat ? Dar am știre că acum două zile un căpitan al domniei tale a ieșit din conacul de la Dobreni !

— Un căpitan al meu ? Anume cine ? N-am trimis nici un căpitan la Dobreni !

— Hm ! Atunci nu mai pricep nimic ! Un om de-ncredere mi-a adus această veste.

— Cum se cheamă căpitanul ?

— Asta n-am aflat-o. C-a ieşit cam tiptil, noaptea, şi-a plecat pe o poartă dosnică. Omul meu a alergat după el, dar nu l-a putut ajunge, c-avea căpitanul un cal iute ca focul. Oricum, însă, era îmbrăcat în scurtă de tafta roşie şi-avea la şold o spadă lungă, iar pe umăr archebuza.

— Nu, asta nu se poate! aproape că strigă Diicu. Seimenii mei îmi sînt cu toţii credincioşi!

— Mde, mai vezi! încheie vistierul şi se depărtă puţin, pentru că se apropiau de biserică, unde intră cu buzele strînse şi cu un chip spăşit, făcîndu-şi cruci largi, de-ai fi zis că e cel mai sfînt om din lume.

Intră şi Buicescu şi se-aşeză la dreapta stranei lucrată anume pentru măria-sa Matei-vodă, care privea nedumerit că nu-l vede alături la locul său pe marele spătar. Dar cît ţinu liturghia, Diicu se suci de pe un picior pe altul, arzînd de nerăbdare să se termine mai repede.

După liturghie Buicescu fugi supărat la barăcile seimenilor şi dorobanţilor, iar Ghinea-Ţucala fu oprit pe scările palatului de marele postelnic Cantacuzino.

— Ce s-a întîmplat velvistiere? Ceva nou pe la Dobreni?

— Mai nimic! făcu Ghinea cu subînţeles şi se aplecă la urechea postelnicului. „Cîrnul" e neam prost, iubite frate, neam de ţărani, încăpăţînat şi rău ca un catîr. Peăştia nu poţi să-i cumperi nici cu vorba nici cu banii. De ei ar trebui să se ferească bunii noştri confraţi. Noi avem un ţel pe care trebuie să-l împlinim cu orice preţ. Să ne ridicăm din nou împărăţia Bizanţului şi pentru asta sîntem slobozi să folosim orice mijloace. N-o să ne împiedicăm nici de ciotul de la Dobreni, un nespălat, un plod din flori.

Postelnicul încruntă sprîncenele: nu-i plăcea micimea acestui vistier, nici lipsa de omenie, ba i se părea că murdăreşte cu prezenţa şi cu vorba lui ţelurile sfinte ale grecilor, ţeluri în care credea şi la înfăptuirea cărora spera şi el adeseori.

— Acest neam nu e chiar aşa de rău cum îl crezi domnia ta, vistiere! E un neam înţelept, drept şi viteaz, care poate nutreşte aceleaşi visuri ca şi noi. Apoi e bine să ştii că un ţel înalt nu se apropie niciodată cu fapte şi gînduri nelegiuite. Dacă putem face ceva pentru acest norod, el poate va face, la rîndu-i, ceva pentru noi.

Cantacuzinul îi întoarse spatele supărat și grăbi pe scări spre cămările voievodului. Slujitorii înșirați de-a lungul coridorului îl priveau fix, încremeniți ca niște statui, cu mîinile pe suliți.

* * *

La începutul lui iunie, să mergi pe drumul Craiovii e o mare bucurie a ochilor. Cît vezi în zare cîmpia Olteniei se desfășoară verde, de un verde nesfîrșit, presărată din loc în loc de pomi înfloriți, meri, zarzări sau pruni, cu coroane albe, roze sau roșietice. Pe la Murta și pe la Tămburești, apoi spre Adunații de Georgmane, treci prin păduri dese și răcoritoare de stejari și fag, în care soarele abia pătrunde sclipind ici-colo, iar liniștea nu e tulburată decît de zumzetul dulce al albinelor sau noaptea de cîntecul privighetorii. Spre stînga însă te însoțește, mai de departe, o mare de apă care își bate mereu valurile de marginea ridicată a drumului. Căci primăvara apele Jiului se revarsă totdeauna și umplu lunca de la Craiova pînă jos în Dunăre. Ziua e liniștită și cuminte, dar noaptea valurile se învîrtejesc, fluieră și urlă amenințătoare.

Într-o asemenea dimineață de iunie, se apropiau de marginile Craiovei un convoi cam amestecat de căruțe și călăreți, îndemnînd să ajungă mai repede, pentru că era și sîmbăta, zi de tîrg mare în cetatea Băniei. Două căruțe erau ale rumânilor din Zăval, Stoian și Radu, alte două se alăturaseră pe drum și erau ale unor vecini din Seaca, satul, acesta, al lui Matei-vodă, care mergeau la tîrg, să vîndă ceva cereale ca să-și scoată banii pentru biruri. În urma lor veneau vreo patru căruțe dărăpănate și murdare, încărcate cu căldări, tîrnăcoape, topoare, cazane, peste care se înghesuiau, îmbrăcați în zdrențe, copii, femei și bărbați. Un sălaș de țigani robi, hoinari, pe care dorobanțul Bușulan îi prinsese la Dobrești și pe care-i urmărea de mai multe săptămîni pe drumurile Olteniei, din porunca marelui armaș Radu Vărzaru, să-i aducă, vii sau morți, în cetatea de scaun. Țiganii rudari avuseseră sălașul pe malul Oltului, mai sus de Slatina, și lucrau la scoaterea și curățarea aurului din apele rîului. Scăpînd o clipă din paza vătafului domnesc, fugiră cu tot calabalîcul de la Slatina și alergau să treacă Dunărea în Tur-

cia, sperînd că vor scăpa de plata birului. În vremea aceea, toți țiganii rudari, robi ai mănăstirilor, lucrau la spălarea aurului pentru domnie, și țineau de stăpînirea marelui armaș al țării. Mănăstirii, ai cărei robi erau, îi plăteau anual o dajdie în bani, iar aurul îl trimiteau la Curtea Domnească, de unde primeau în schimb postav, fier pentru uneltele de lucru și o sumă de bani egală cantității de aur trimise.

Uneori cîștigau chiar bine, însă, cînd rîul nu le dădea suficient minereu, erau nevoiți să cumpere aur din altă parte și să-l ducă armașului, căci domnia îi obliga să dea negreșit un număr de dramuri de metal la 25 decembrie. Și cum foarte des se întîmpla să nu le iasă cantitatea necesară, țiganii fugeau și se ascundeau de frica ispravnicilor care veneau să ridice aurul. De multe ori, însă, le încolțea în cap gîndul c-ar putea pleca peste hotare cu aurul cules, pe care l-ar fi neguțătorit bine în tîrgurile din Balcani și mai ales în marele oraș al Constantinopolei. Dar în asemenea cazuri erau cel mai adesea prinși, căci Matei-vodă pusese străji tari la drumurile de graniță și plăteau amarnic cu bătăi și schingiuială în pivnițele armașului. Dar nu-i omora, ci doar băga spaima-n ei, le lua toți banii și-i trimitea din nou, sub pază, la spălarea nisipului.

În fruntea căruțelor, Nicolae Bușulan călărea alături de logofătul Gorun, povestind de una, de alta.

— „Dacă nu-i găsești, îmi zise Vărzaru, plătești în locul lor tot aurul pe care l datorează Domniei". Mare porc velarmașul, că-mi venea să-l spintec odată cu sabia. Și uite, de trei săptămîni alerg prin praf și prin ploaie, ziua-noaptea, să dau de urma liftelor. Ia vino-n-coa, mă țigane, spurcatul dracului, îl strigă el pe starostele rudarilor.

Un bătrîn îmbrăcat în niște șalvari soioși, sclipind de grăsime și murdărie, cu părul lung, negru, lăsat peste fața buzată, coborî din căruță și veni pe jos pînă-n dreptul ostașului.

— Ia spune, mă, cioroiule, unde voiai să fugi cu aurul măriei-sale. Ha ? Credeai că poți trece Dunărea, pe la Dăbuleni, și c-o să te procopsești în Turcia, ha !

— Da' de unde, mînca-te-aș, nici prin gînd nu ne-au trecut așa ceva. Ne mutam mai în jos, spre vărsarea Jiului, că dibuisem acolo un vad bun pentru spălare.

— Dar pe cine-ai înștiințat, mă, de mutare, liftă scîrboasă ? De ce nu i-ai spus armașului ?

— Apoi, am vrut să-i spunem, jupîne, să mă bată trăznetul dacă n-am vrut, dar măria-sa armașul era plecat cu oaste în Moldova, să-l ajute pe Ștefan-vodă la războiul cu Lupu.

— Minți, hoțomanule, și-o să vezi pe mama dracului că iote, velarmașul s-a întors și-o să te învețe el să mai fugi, cînd te-o băga numai două zile și două nopți pe mîna călăilor din beciurile Curții domnești. Cară-te de-aici, și mai bine pregătește-te sufletește de schingiuială. Că ne apropiem de Craiova, și-ți va da și măria-sa Spahiu, Banul, o bătaie ca să te ție treaz pînă la Tîrgoviște. Iar după ce plecă starostele, către Gorun : Tare le-aș mai lua eu banii și i-aș face scăpați, decît să-i duc cîinelui de Vărzaru, dar mă pune să plătesc în locul lor, și cine știe ce mai poate ieși de aici.

— Mare pacoste, da, și Vărzaru ăstă pe capul țării ! spuse Gorun și răsuflă greu, ca un oftat.

În față, moș Stoian Zăvăleanu vorbea peste capetele cailor cu vecinul din Seaca, ce se așezase în spatele coviltirului.

— Am vrut și noi, de, să ne slobozim din rumânie, dar nu s-a putut. C-am strîns, din toată sărăcia, fo sută de ughi și ne-am dus la Tîrgoviște. Dar măria-sa, cînd aude, pune armașul de ne ia banii și ne dă și-o mamă de bătaie, după care ne-a trimes înapoi, să stăm legați de moșie.

— Așa, zău ? strigă moș Stoian Zăvăleanu.

— Așa, de ! Dar poate voi o s-aveți noroc. Dar înainte de-a intra la Divan, să cercați pe la logofeței, să vă vedeți în ce stare se află vodă. Dacă e supărat sau e vesel. Că poate-o fi cu inima bună, acu, după biruință.

Moș Stoian Zăvăleanu ascultă cu luare-aminte și un nor parcă îi învălmăși gîndurile. Dar tot răspunse :

— Măria-sa e bun cu noi, sărmanii, omule ! Că-l cunosc !

— Asta așa-i ! C-așa am ziseră și noi... Că altfeliu, e bun, e bun de tot... se bîlbîi omul din Seaca. Dar iaca, intrăm în Craiova.

Intrară, într-adevăr, pe Drumul Dunării, dar cu mare greutate, căci la poarta orașului se afla o trîmbă de ostași înarmați pînă-n dinți, unii cu săbii, cu arcuri și săgeți,

alții chiar cu flinte agățate pe umăr, care nu lăsau să intre pe nimeni, pînă nu-l iscodeau bine de unde vine, cine e și ce treburi are-n cetate.

Și mai greu ajunseră pînă la tîrgul cel mare din Calea Bucureștilor, căci uliţele erau înţesate de oameni și de căruțe, iar peste tot dorobanți care strigau, împingeau în dreapta și-n stînga să se facă ordine.

În tîrg aflară mai multe veşti neliniştitoare.

Întîi că marele ban Spahiul era plecat de cîteva zile la Tîrgoviște, chemat degrabă la Curte, unde măria-sa Matei-vodă zăcea bolnav în urma rănii de la picior, căpătată la Finta. Apoi, moș Stoian și Radu din Zăval întîlniră un om din Cîrstienești, cine știe cu ce treburi venit în Craiova, și, aflînd că se duc la Divan, le spusese pe față să se lase păgubași, că se vor întoarce cu buza umflată. Și le povesti acest Neacșu, român și el pe moșia mănăstirii Sfînta Troiță din București, ce-a pățit cu aproape douăzeci de ani în urmă. C-a vrut să fugă din Cîrstienești, dar că l-au prins oamenii mănăstirii și l-au adus înapoi legat și burdușit bine cu lovituri de nuiele. După care l-au pîrît la Divan, iar Vodă a trimis un zapis unde le scria rumânilor din Cîrstienești „să nu cumva să-l lăsați să fugă, pe Neacșu din sat, ci să-l păziți foarte bine și cu grijă, că l-am dat domnia-mea să fie rumân mănăstirii, cum au fost". Iar „de va fugi care cumva de aciia din sat, bine să știți, că de mare pradă veți fi și rea răutate veți păți de către domnia-mea". Pe urmă, muncise zăvălenii mai mulți ani, și încercase să se răscumpere, plătind călugărilor patruzeci de galbeni. Aflînd Vodă de cine e vorba, a poruncit de i-au luat banii și i-au dat și o sută de toiege la spate.

Zăvălenii se îngrijorară și se tulburară tare la auzul unor asemenea veşti. Moș Stoian chiar se gîndea că mai bine-ar face calea-ntoarsă, decît să bată atîta drum degeaba. Îl întrebă pe Radu, el ce crede, dar acesta era cu inima îndoită. Tocmai cînd se sfătuiau se apropie de ei un om ciudat, o arătare, un lungan slab, încovoiat, cu urechile tăiate iar în locul lor avînd numai două găurele, la o tîmplă și la cealaltă. Altfel avea fața veselă și vorba încrezătoare. Le spuse că vine din Dăbuleni, de pe moșiile lui Preda Brâncoveanul, marele vornic al Țării Românești. Încercase și el să se răscumpere fără să reușească. Apoi voise să fugă, cînd îi fusese greu să plătească dij-

mele și găleata și birul. Doi ani l-au căutat armașii trimiși de vodă la cererea nepotului său Preda, și l-au găsit ascuns la un tîrgoveț din Craiova. L-au pus atunci pe tîrgoveț să plătească o gloabă de cincizeci de galbeni, iar pe rumân l-au dus la Tîrgoviște și l-au aruncat în beciurile palatului, unde l-au bătut și l-au schingiuit zdravăn înainte de a se ține judecata Divanului. Divanul a hotărît să i se taie urechile, și să fie trimis legat pe moșia de la Dăbuleni, de unde fugise. A mai stat el, apoi, mulți ani, a muncit, a tot plătit la dijme, și s-a gîndit ce-i de făcut ca să se sloboadă din robie.

— Într-un singur fel ! zice. Nici cu plată, nici cu judecată nu se poate, ci doar așa cum zic. Le-am spus și la frații mei din Dăbuleni, dar ei, proștii, nu prea vor să mă-nțeleagă. Dar nu-i nimic, or s-ajungă la vorba mea. Vă spun și vouă, hă, hă, hă, că poate sînteți mai isteți, și-ați pricepe. Dar pst ! să nu afle cumva iscoadele vornicului că spînzurătoarea ne-așteaptă.

— În ce fel, bre omule ? întrebă, curios, moș Stoian. Lămurește-ne și pre noi !

— Trebuie furate hrisoavele jupînilor. Hrisoavele de stăpînire. Că boierii, dacă nu mai au hrisovul domnesc, nu mai au nici o putere asupra noastră. Și putem, fie să fugim, fie să nu le mai plătim dijmele și gălețile. Hă, hă, hă ! Ce ziceți ?

— Mde, io știu ? făcu, mirat, moș Stoian.

— Ascultati la mine ! Trebuie furat hrisovul ! Furat și aruncat în foc, nici urmă să nu rămîie ! Că noi nu sîntem trecuți în catastișele vistieriei domnești, ca să ne poată scoate de-acolo. Acolo sînt trecuți doar moșnenii și megieșii, care țin drept de Divan și de Domnie. Și-atunci putem spune că n-am fost niciodată rumânii boierului Brâncoveanu !

Moș Stoian se uită cam speriat la lunganul din fața lui, care rîdea mulțumit și încrezător, iar ochii îi sticleau ciudat, parcă împrăștiau scîntei în toate părțile.

— Hm ! își spuse el. Mare minune ! O fi sănătos la cap, ori e zărghit de-a binelea ? C-așa ceva n-am mai auzit !

Apoi după ce plecă omul se sfătui din nou cu Radu și hotărîră, ce-o fi o fi, să meargă mai departe la Tîrgoviște. Că dac-au plecat c-o treabă, s-o după pînă la capăt.

În plus, el, moș Stoian, îl cunoștea bine pe vodă, care era un om drept și bun, încît nu credea în vorbele tuturora.

Se despărțiră însă de Bușulan și de Gorun logofătul, care trebuiau să treacă mai întîi prin București, unde aveau treburi deosebite. Ei, românii, urmau să ia drumul mai drept al Piteștiului, iar de-acolo în sus la Tîrgoviște, unde aranjară să se întîlnească din nou peste o săptămînă. Le dădu Bușulan și adresa unui prieten al lui, meșteșugar, unde să tragă și să-l aștepte. Apoi după ce încredință țiganii unei cete de călărași, care tot din porunca armașului se aflau în Craiova, unde prinseseră și ei cîteva sălașe de rudari, o porni în galop, cu Gorun alături, spre București.

— Ce zici tu, logofete, de veștile ce le-auzirăm ? îl întrebă el din goana calului pe Gorun.

— Vești ciudate și pline de tîlc ! răspunse neclar logofețelul. Or, de-asta nu pricep de ce trebuia s-o luăm prin București și să nu tăiem mai repede prin Pitești ?

Le spuse careva că fapte stranii se petrecuseră în cetatea de Scaun. Că seimenii s-ar fi răsculat împotriva armașului și c-ar fi luat în mîinile lor puterea țării. Și că boierii ar fi fugit cu toți din oraș, la Brașov și la Sibiu.

— Ascultă la mine, că știu ce spun ! La București vom afla ce și cum a fost, căci e bine să știm înainte de-a intra în cetatea de scaun. Apoi, vezi, eu mai am un of care mă cheamă înaintea tuturor treburilor !

— Asta era ! spuse Gorun și zîmbi înțelegător.

Asta e, precum vezi ! Iar tu, logofete, ce mormăi acolo întocmai ca Pașa de Silistra ? Dar mormăi degeaba, că inima mea tot într-acolo mă trage.

— Te-o trage, mă, Bușulane iuzbașa, îi răspunse Gorun, tot în zeflemea — dar dacă te trage mereu într-acolo, tu n-o să te mai faci bine niciodată.

— Ba o să mă fac, bre ! În curînd o să mă fac bine. Mai ales dacă o să-mi citești tu, că știi carte, din pravila cea nouă scoasă de măria-sa anul trecut. Că bunul nostru Matei-vodă, chit că nu ne plătește lefurile, ne scoate însă tot felul de legi, care mai de care mai îndreptătoare. Și asta din urmă le întrece pe toate în înțelepciune. Ia mai spune-mi tu, cum zice sfinția-sa, preafericitul mitropolit Ștefan în predoslovie ?

Gorun zîmbi în barbă, apoi se aplecă spre Bușulan (mergeau cal lîngă cal), îi șopti a mustrare :

— Zice bine, mă, păgînule! Și-ar trebui să nu iei în deșert vorbele sfinției sale. Ascultă, că-ți spun, dar să nu-ți mai intre pe-o ureche și să-ți iese pe alta : „Cine nu este îndreptat, citind cu socotință și cu luare-aminte, lesne se va îndrepta și se va întări. Curvarii se învață a-și ține curățenia, cel rău se învață binelui, cel fără de minte se înțelepțește, cel semeț se smerește. Îl învață pe cel nemilostiv să fie milostiv ; pe cei ce jăcuiesc ale altora să le dea ale cui sînt, și cum am zice mai pe scurt, tot felul de bunătăți".

— Mda ! făcu Bușulan. „Cum am zice mai pe scurt, tot felul de bunătăți". Asta mi-a plăcut cel mai mult ! Mulțămesc, bre, logofete, să-mi citești mai adeseori, că simt cum mi se-ntărește sufletul așa, dintr-o dată.

— O să ți se-ntărească, n-ai încotro. Că *Îndreptarea legii* are și niște glave, unde vorbește de pedepsirea celui care nu-i împlinește poruncile.

— Așa-i ! răspunse Bușulan. Știu ceva și din glava cu pedepsele. Și ca să vezi cît respect eu poruncile pravilei celei nouă, hai să ne oprim puțin și să tragem un gît de vin negru, de Dăbuleni, din butelcuța care-o vezi că spînzură de șaua calului. Și-ai să mă crezi atunci că măcar una din poruncile pravilei n-am s-o calc toată viața mea. Anume atunci cînd spune : „Cel ce va tăia vii roditoare să i se taie mîinile și să plătească paguba !".

Se opriră, rîzînd amîndoi, în marginea drumului și băură cu sete dintr-o ploscă de lemn, legată de jur-împrejur cu ață tare de piele. Bușulan bău încă mai zdravăn și răsuflă zgomotos, de satisfacție. Era gata s-o golească de tot dacă nu-l oprea Gorun.

— Oprește-te, mă, că-ți mai trebuie. Avem drum lung pînă la București.

Dorobanțul se abținu cu greu, o astupă și-o legă la loc, de șaua calului. Apoi, cînd se urcară pe cai îi zise lui Gorun ca din întîmplare :

— Auzi, logofete, că tot veni vorba de pravilă, ce mai face, mă, nora vistierului ?

— Ce noră ? se încruntă Gorun.

— Aia, bre, cum se chiamă, Calița ! Fata Buicescului de, care s-a măritat nu de mult cu băiatul grecului, cu Mihăilă. Și de care se vorbește în toată Tîrgoviștea, că un scriitor ot visterie îi cam trage clopotele.

— Ce vrei să spui ?

— Nimic, nimic. Doar că mi-adusei aminte cum scrie la Sfînta Scriptură : că cine se uită la nevasta altuia, e ca și cînd ar fi păcătuit cu ea ! Ha, ha, ha !

Gorun se supără și mai tare și dînd pinteni calului, o luă la goană, înfuriat, înaintea ostașului, care hohotea de răsuna cîmpia Bărăganului.

*
* *
* *

La auzul numelui pomenit de Buşulan fusese năpădit de un val de amintiri. Amintiri grele care-i învălmășeau mintea și-i sfîșiau sufletul. Plecînd pentru mai multe luni din Cetatea Tîrgoviștei în județul lui de baștină, crezuse că le va putea uita și că i se vor șterge din minte. Or, într-adevăr, rătăcind pe drumurile Olteniei, i se părea că toate nu fuseseră decît un vis urît și zbuciumat, de care scăpase pentru totdeauna. Avea inima ușurată, sîngele îi bătea liniștit în trup, mintea nu i se mai tulbura ca altădată, cînd îl apucau crize răvășitoare și petrecea nopți întregi în zvîrcoliri și zbateri dureroase. Simțea uneori că parcă intrase într-un vîrtej nimicitor, fără speranță de salvare. Și trebuie spus că singurele clipe în care ieșea din acest tumult al gîndurilor negre erau întîlnirile cu Buşulan, care-l aducea la realitate și la viață, cu felul lui deschis, zgomotos, cu glumele lui întăritoare, deși cam grosolane. Ba recunoștea atunci că toate gîndurile lui erau rătăciri amarnice, din cauza obsesiei și a frămîntărilor prin care trecuse. Și că viața cea sănătoasă e afară, în natură, în lucrurile simple, în șotiile ușoare și naive ale lui Buşulan. Dar cînd rămînea singur era cuprins din nou de chinuri, îndoieli și neliniști zdrobitoare.

Pe vremea cînd logofețelul Gorun se plimba zile la rînd singur, prin lunca Jiului, da tîrcoale satelor dimprejur, Zăvalul, Grălenii, se oprea ceasuri întregi și privea apele nesfîrșite ale Bălții Lișteviі, cu valurile ei mărunte, liniștitoare, se întreba ce-l apăsa mai mult, amintirea unei iubiri neîmplinite, sau pierderea unui vis frumos, întruchipat în prietenul și stăpînul lui, Mateiaș-voievod, copilul înfiat al lui Matei Basarab, de care își legase atîtea speranțe frumoase.

Într-o seară, cu mulți ani în urmă, se întîmpla la casele din Tîrgoviște ale Fiereștilor un eveniment însemnat, prilej de bucurie pentru toată familia tînărului boier Udrișteș Năsturel, și în aceeași măsură pentru casa domnitoare, cu care se înrudea îndeaproape. Maria Corbeanu, soția lui Udrișteș, se pregătea să nască un copil, dar chinurile ca și țipetele ei ce răsunau în noapte, alarmînd o jumătate din Tîrgoviște, erau un motiv mai degrabă de bucurie pentru viitorul tată, ce-și aștepta cu înfiorare moștenitorul.

Toată casa, boieri și slugi, se afla în mișcare, lumînări mari și multe ardeau în toate camerele, peste tot se făceau pregătiri, se chemau ajutoare, se șoptea prin colțuri. Însăși Doamna Elina a Țării Românești venise de cu seară, și veghea lîngă patul lăuzei, o mîngîia, o alina, și stătuse așa pînă dimineața cînd, în sfîrșit, doftorul Polon, pe care-l adusese de la Curte, i-a arătat în palme un prunc mic, un boț de carne, care se zbătea și chiria. Căci Doamna Elina, împreună cu măria-sa Matei-vodă, prealuminatul ei soț și Domn al Țării Românești, ținuseră să fie nașii noului-născut. Vroise să fie și măria-sa de față, și chiar se pregătise să plece dar, cînd să iasă pe ușă, marele aprod îl înștiințase că un sol cere voie să-i vorbească degrabă, din partea craiului Raboczk I al Ardealului. Solul venea cu vești multe și nu prea bune, de la prietenul său principele, cu știri despre anume intrigi ce se țeseau la Poartă, ba despre niște uneltiri ale vecinului și fratelui său Vasile-vodă-Lupu. Încît Matei Basarab a trebuit să stea toată noaptea să-l asculte și să-l iscodească, apoi să-și cheme dregătorii să se sfătuiască în legătură cu cele aflate, să ia hotărîri, să dea porunci și să scrie scrisori.

Încît abia spre dimineață, îl strigă pe Stănilă, căpitanul străjii să-i pregătească ieșirea. Abia născuse Maria Corbeanu, și, tocmai cînd Doamna Elina primise pruncul în brațe, și-l privea cu înfiorare, Matei-vodă își făcu intrarea în casele Fiereștilor. Se duse drept la Doamna Elina, și-i luă copilul nărămziu în palmele sale puternice, bărbătești, care însă, acum, îi tremurau de emoție, iar fața și ochii îi străluceau de o căldură și fericire nemărginită. Era o priveliște minunată să-i vezi pe amîndoi, Domnul și Doamna, transfigurați de bucurie, cu mîinile pe pruncul abia născut, parcă ar fi fost propriul lor copil.

Și e ușor de înțeles această tulburare plăcută, căci singura lor durere, a acestor stăpîni atotputernici și fericiți ai Țării Românești, era că nu aveau și nu puteau avea un moștenitor. Tatăl cel adevărat al copilului rămăsese undeva în spate, se pierduse pe delături, se învîrtea fistîcit și încurcat și-i curgeau lacrimi din ochi de-atîta bucurie. Iar Maria Corbeanu zăcea istovită, nu departe de ei, și din cînd în cînd mai gemea încă, fără s-o mai ia cineva în seamă. A doua zi vodă a dat un mare chef la Curte, unde chemase toată floarea boierimii din Tîrgoviște, capuchehaiele domnilor străini și solii toți cîți se nimeriseră a fi în cetate. Dar petrecerea fu umbrită spre seară de știrile rele pe care le trimise oaspeților doftorul Curții, despre sănătatea Mariei Corbeanu. Udriște, care-și iubea soția cu o dragoste nesfîrșită, se îngrijoră, uită de copil, de sărbătoare, și plecă la căpătîiul Mariei. Toți doftorii din cetate se dovediră neputincioși, iar pînă să cheme măria-sa unul bun de la Brașov, Maria Corbeanu se stinse, la o săptămînă după naștere, în brațele lui Udriște și sub ochii înlăcrimați ai Doamnei Elina.

Încît copilul, botezat Mateiaș, după numele nașului său, rămase la șapte zile orfan de mamă. Și-atunci vodă spuse Doamnei Elina c-ar dori să-l înfieze pe micul Matei, ca să aibă și ei un moștenitor și un sprijin la bătrînețe. Deși nu se gîndise la asta, Doamna Elina s-a învoit repede, mai ales că pruncul era al fratelui domniei-sale, îl simțea deci apropiat și prin legătura de sînge. Nici Năsturel nu s-a împotrivit, doar c-a izbucnit în plîns, neștiind nici el, nici alții, dacă plîngea de durere sau de fericire.

Așa a odrăslit Mateiaș-vodă, la Curtea domnească, sub grija părinților lui adoptivi, încurajat de dragostea tuturor, de belșug și de slavă. Și de doftori care-l tratau cu tot felul de doftorii pentru orișice răceală, ceea ce se pare că nu i-a picat prea bine, căci crescu băiatul cam prea simțitor, ca o floare de casă care, cînd era scoasă afară, se ofilea și se usca deodată.

Pe la șapte ani, Matei Basarab îl chemă la el pe Preda Brâncoveanu și se sfătui cu domnia-sa asupra modului de instruire a copilului. Ar fi vrut să-i caute mai întîi un slujitor tînăr, dar cu oarece învățătură, încît se gîndise îndelung pe cine și cum trebuia să fie. N-ar fi dorit să-l dea pe mîna lui Udriște Năsturel, logofătul al

doilea, care era cel mai învățat dintre boierii săi, pentru că se temea ca nu cumva logofătul să se scape într-un moment de slăbiciune și să-i spună adevărul. Atunci marele spătar Preda se gîndi că el are un diac, tînăr și foarte învățat, care știe slavonește, grecește și chiar latinește. În plus, se pricepe la aritmetică și la istorie, la geografie și foarte bine la hotărnicirea moșiilor, ca și la socotelile vistiernicești. Cunoștea de asemenea bine obiceiurile pămîntului care se aplicau la judecăți, ca și pravelele împărătești. Domnul găsi că era într-adevăr cel mai potrivit, ca totodată slugă și dascăl, fiind învățat și mai apropiat de vîrsta copilului, și om cumsecade, căci exista pericolul de a învăța nescai obiceiuri rele și fapte neînțelepte.

Așa ajunse Gorun, logofătul lui Preda Brâncoveanu, în preajma lui Mateiaș, iar de aici a-nceput acel șir de gînduri și trăiri ciudate, care l-au adus pînă la urmă în pragul ruinei sufletești. Îmbătrînise la treizeci și cinci de ani, se purta ca un om sfîrșit, istovit, se închisese în el și arareori vorbea, iar cînd vorbea, spunea cuvinte cam stranii, greu de înțeles, care făceau omul să-l privească încurcat, cu teamă și îngrijorare.

Gorun nu mai intrase pînă-atunci în palatul domnesc. Se poate înțelege, deci, că l-apucă amețeala cînd îl înștiință velvornicul Preda de hotărîrea Domnului. El, care abia ieșise din praful Olteniei, unde trăise într-un sat uitat de Dumnezeu și de lume, dormise și trăise într-un bordei de lut, învățat să îndure numai lipsuri și jigniri, se pomenea acum că e chemat să fie slujitor al fiului măriei-sale domnul Țării Românești. Parcă picase cerul pe el. Ar fi vrut atunci să fugă și să se ascundă, atît de mult îl apăsa vestea pe care-o auzise. Uită să și mulțumească vornicului și se fîstîci de-a binelea, mormăind niște cuvinte fără înțeles. Jupîn Preda Brâncoveanu înțelese repede ce se petrece cu el și-l bătu cu palma pe umăr, ca să-l scoată din încurcătură.

— Să te porți cu grijă și înțelepciune îi spuse boierul cu blîndețe. Iar acum du-te de te odihnește, că mîine, înainte de Divan, ești poftit să te înfățișezi la măria-sa.

Numai de odihnă nu-i ardea logofețelului, cu noianul de gînduri ce i se amestecau și i se spărgeau în cap. A fost o noapte de chin și de suferințe cumplite. Pe de altă

parte, bucurii și trufii nemăsurate se iscau în sufletul lui care-l duceau încă la mai mare istovire.

A doua zi, cînd vornicul Preda îl introduse la Matei-vodă, Gorun era palid și slăbit ca o umbră. Domnul sta la o masă largă din lemn de nuc încrustat și cu marginile aurite, pe un jilț de catifea, cu spătarul lucrat în sute de pietre lucitoare. Îmbrăcat în dulamă din stofă purpurie cu fire de aur și argint, și cu două rînduri de nasturi din diamante sclipitoare.

Gorun pășea ca într-un vis, și nici acum nu-și amintea cum ajunsese pînă la scaunul lui vodă, cum îngenunchease și cum îi sărutase mîna.

— Ridică-te, copile ! îi spusese Domnul, cu o voce blîndă, de părinte. Am hotărît împreună cu velvornicul Preda să te numim slujitor pentru fiul nostru Mateiaș-voievod. Domnia-sa vornicul ne-a spus numai vorbe bune despre știința pe care ți-ai însușit-o. Ne-am gîndit să-ți dăm o leafă de trei ughi pe săptămînă. Ești mulțumit oare ?

— O, măria-ta, abia șopti Gorun, eu nu știu a prețălui aurul.

Matei-vodă, care între timp își mai arunca ochii pe niște hîrtii de pe masă, îl privi îndelung și cu oarecare interes. Tînărul avea pe chip o simplitate care-i plăcu, iar în ochii verzi o tărie și o înțelepciune ascunsă.

— Numai o dorință aș avea, restul o să ți le spună Doamna. Să-l iei încet pe copil. Să nu-l grăbești cu învățătura. Dealtfeliu, credința noastră, vornicul o știe, e că știința la un om nu trebuie să întreacă virtutea sa. Și-acum mergi, băiete, s-auzim numai de bine.

Gorun îngenunche din nou și sărută mîna Domnului. Apoi ieși împreună cu vornicul, care-l duse direct la camerele Doamnei Elina. Intrară destul de repede, iar Gorun era acum mai liniștit, după primirea, destul de izbutită de la voievod. Doamna Țării Românești se afla pe un scaun cu spate înalt, frumos tapisat cu stofă de catifea cusută cu fire subțiri de argint și încrustat deasupra capului cu tot felul de pietre scumpe. Avea la gît un șal de mătase albăstruie, iar rochia roșie de altembas era lungă pînă la pămînt, din care nu ieșea afară it vîrful pantofilor subțiri, din piele vărgată. Gulerul rochiei și laturile care se închideau erau din blană fină de samur, iar pe piept avea cîte două șiruri de diamante. Părul sta bine

strîns la spate, iar la gît mai purta o leasă de perle de diferite colori, cu numeroase reflexe. Chipul Doamnei Elina, însă, era palid și supt, bruneţiu și cam colţuros și semăna cu al unei sfinte din icoanele cele vechi bizantine. O mare bunătate se arăta la suprafaţă, și o mare, îndelungată durere ascundea pe dinăuntru. Ai fi zis că e un chip pictat dintr-o biserică, dacă n-ai fi văzut în jurul și în spatele ei un cerc de jupînițe tinere, sănătoase, îmbujorate și cu priviri vesele și jucăușe.

Cu Doamna fu mai greu de vorbit, căci îl iscodi îndelungă vreme cu privirea și cu întrebările parcă ar fi vrut să-l despoaie de toate ascunzișurile și să-i vadă sufletul ca-n palmă. Era și foarte învăţată Doamna Elina, știa latină și greacă, și slavonă, iar pe deasupra multă istorie, poezie veche grecească, latinească, era neîntrecută în dogma bisericească. Cel mai mult îl rugă, așa cum îi rugase și pe dascălii renumiți pe care-i chemase pentru Mateiaș de la Constantinopole și de la școala lui Petru Movilă din Kiev, să-l învețe pe copil legile bunei purtări creștine, ca și principiile dogmei ortodoxiei dar, adăugă domnia-sa, e bine să cunoască și pre gînditorii și mai ales pre poeții cei vechi, și de asemenea, să-i dezvăluie greșelile ereziilor celor nouă, ca să știe să le ocolească.

— Cum am zice într-un cuvînt, am vrea, logofete, să îmbine știința cea mai largă și virtutea cea mai aleasă. Și-am dori, încă, să treci domnia-ta la fiecare trei zile să ne dezvălui cum merge cursul învățăturii.

Apoi trimise de-l chemă pe Mateiaș. Gorun nu-l văzuse pînă atunci decît de departe, o dată sau de două ori, cînd trecuse alaiul domnesc prin Tîrgoviște, și cînd Mateiaș apărea între Domnul și Doamna, într-o caretă largă, înconjurată însă din toate părțile de ostași. Îl zări de la distanță cum venea pășind rar, dar cu oarecare timiditate în mișcări. Avea ochii mari, căprui, puțin umezi, care dezvăluiau un suflet bun și deschis. Era îmbrăcat într-un costum de catifea roșie-închisă, cu nasturi de aur, iar pe deasupra o cabaniță lazurie din hataiá, cu nasturi de argint și un rînd de pietre mici, de smaragd, pe mînecă; căciulița din atlaz roșu, avea un ciucur albastru, care-i atîrna frumos într-o parte. Părea un prinț din povești, și din visurile fetelor tinere, blînd și frumos, pe care să-l privești și să-l dorești, dar să nu îndrăznești a-l atinge.

— Dumnealui, iubite Mateiaș, e slujitorul pe care ți l-a ales măria-sa. Un tînăr tare învățat și plin de virtute. Ai să te vezi zilnic cu domnia-sa cîteva ceasuri, noi te rugăm să-l asculți și să iei aminte la toate ce te va învăța.

Micul voievod se uită lung la Gorun, curios și cam gînditor. Apoi cu oarecare plăcere și încredere. Iar Gorun însuși era acum mai fîstîcit decît fusese la vederea Doamnei Elina și a lui Matei-vodă.

— Ne vom osteni ca slujba noastră să fie cît mai plăcută măriei-sale ! spuse el cu mare efort și cu tremurare în glas.

— Ce-ai dori să te-nvețe mai întîi domnia-sa logofătul ? îl întrebă Doamna Elina, uitîndu-se cu interes către Gorun.

Urmă o pauză mai mare și pe chipul micului voievod se văzu un efort de concentrare.

— Aș vrea, spuse apoi, foarte limpede, să învăț mai întîi cum se face judecata Divanului.

Doamna rîse subțire, și pe ascuns, iar Gorun, surprins de seriozitatea copilului, răspunse cu sinceră admirare :

— In adevăr, dorința măriei-sale este foarte potrivită, și urmînd asemenea îndemnuri ale inimii, va ajunge într-o zi un mare domn al Țării Românești.

Doamna Elina îl privi pe logofăt cu mulțumire, îi zîmbi apoi velvornicului Preda, care stătuse oarecum alături cît se purtase convorbirea. Dregătorul se aplecă ușor, ferindu-și și el că alegerea ce-o făcuse nu-i dezamăgise pe stăpînii țării.

Ieșiră apoi amîndoi, vornic și logofețel, înclinîndu-se de mai multe ori pînă la ușă.

Copilul se dovedi curios și foarte dornic de știință. Reținea repede cele ce i se spuneau, iar în plus încerca să le gîndească și să le explice. Punea foarte adesea întrebări la care nu-i era ușor să răspundă logofătului. Ba mai mult îl aducea adesea în încurcătură și pe domnia-sa vornicul Preda Brâncoveanu. Căci Matei Basarab îl rugase pe judecătorul cel dintîi al țării să-i dea copilului din cînd în cînd cîte o lecție despre legile pămîntului și ale cîrmuirii. Așa, într-o zi, îl ia Gorun pe Mateiaș, străbat coridoarele palatului și se duc la camerele în care își avea locul cancelaria vornicului. Intră, jupîn Preda îi primește la ușă, se înclină, îi poftește să ia loc pe scaune.

În fața lor le arată un dulap cu tot felul de rafturi și sertare, pe care se aflau cărți, hîrtii, dosare bine legate cu sfoară. Pe masa la care ședea vornicul erau de asemenea mai multe cărți deschise și o mulțime de hîrtii scrise și albe. Jupîn Preda Brâncoveanu se simțea aici mai bine decît în propriile-i case bogate din Tîrgoviște și din București. Se așează pe scaunul larg și înalt, puse mîinile pe masă apoi începu să vorbească :

— E o mare cinste pentru noi să vorbim azi măriei-sale Mateiaș-vodă despre pravila și legile după care se cîrmuiește Țara noastră Românească. Apoi, tuși de cîteva ori, ca să-și dreagă glasul și continuă Măria-ta, așa cum spune adesea luminatul nostru domn, Io Matei-Basarab-voevod, țara noastră se oblăduiește în două chipuri : cu sabia cea puternică și cu pravila cea dreaptă. Sabia vitejilor noștri ne apără de dușmanii din afară, iar pravila ne ferește de cei răi și păcătoși de dinlăuntru. Căci o țară cu pravili bune și drepte are parte de liniște, muncă și belșug, iar o țară fără legi numai de stricăciune și neorînduială.

Pe urmă îi spuse cam care sînt relele pe care le îngrădește pravila : hiclenia, furtul, crimele, înșelăciunea, preacurvia, sodomia, erezia, fuga robilor și a rumânilor de pe moșii, neplata birului și multe altele.

Mateiaș îl întrebă pe rînd ce înseamnă fiecare ; la unele vornicul răspunse repede : furtul e atunci cînd un om rău ia pentru sine un bun al altuia. Rumânii sînt niște răi care, în loc să muncească pe moșiile de care sînt legați, fug de pe o moșie pe alta. Cîteva le cam ocolì și le cocoloși vornicul, ca de pildă sodomia, preacurvia... Pe urmă îi arătă cărțile de legi după care se țineau judecățile : Pravila împărătească, în slavonă și în grecește, Pravila bisericească de la Govora. Îi arătă și Pravila lui Vasîle Lupu, tipărită de curînd în Moldova : Mateiaș îi întrebă cine e Vasile Lupu.

— Vasile Lupu, măria ta, este domnul Țării Moldovei, țară tot de rumâni, vecină cu țara noastră. Un domn și el iubitor de legi.

Mateiaș se arătă foarte mirat de răspuns.

— Ceva nu înțeleg ! făcu el pe gînduri. L-am auzit de mai multe ori pe tatăl nostru, măria sa Matei-vodă, pre cînd intra un aprod, că-l întreba din ușă : „Iar a mai făcut ceva lotrul de Vasile Lupu ?"

Vornicul se tulbură de-a binelea și nu mai știu cum s-o întoarcă :

— A, sigur, Lupu e un domn rău, nu e ca măria-sa Matei-vodă... e cam cîrcotaș, cum s-ar zice, și de multe ori... da, se poartă cam anapoda, că tot vine cu oaste peste noi, de ne calcă hotarele... Dar măria-sa Matei-vodă îl biruie de fiecare dată. Da...

Încît, din prima zi, marele vornic se află în încurcătură.

Matei-vodă ar fi vrut să-l învețe și mînuirea armelor, și-i angajă întru acest scop pe cei mai buni dintre căpitanii săi : Stănilă, căpitanul steagurilor curții domnești, Coman, căpitan de dorobanți. Dar copilul era cam firav la trup și de fiecare dată, cînd alerga mai mult sau făcea efort mare, transpira și răcea ; făcea febră și trebuia să stea în casă cîte două săptămîni, cu frecții și doftorii. Gurile rele scoseseră vorbe cum că feciorul lui vodă e un neajuns cu hirea și cu sănătatea și că n-o să poată fi niciodată un domn adevărat. Matei-vodă auzea și se mîhnea tare. Alteori se mînia și trimitea armașii să închidă gura clevetitorilor.

Fusese odată, cînd Domnul mergea la vînătoare, către munte, la moșiile din Corbeni și Nămăiești pe care Matei-vodă i le trecuse prin hrisov, pe numele lui. Se opriseră cu tot alaiul domnesc la conacul din Corbeni, unde dormiseră peste noapte. A doua zi, Mateiaș, cu Gorun, și cu un steag de călărași înarmați, plecă să-și cerceteze moșia Nămăieștilor. Ispravnicul care-i însoțea îi plimbă pe la ocolurile de vite, pe la grajduri, apoi ieșiră la cîmp, să vadă cum lucrează supușii măriei-sale. Dar nu se depărtară decît puțin de conac și un spectacol ciudat le apăru în față. La un stejar bătrîn, vreo șase oameni zdrențăroși erau agățați cu picioarele în sus de niște crengi, și cu capul în jos, iar dedesubt se făcuseră focuri din lemne ude, încît un fum greu, înecăcios, urca spre capetele atîrnate ale țăranilor. Aceștia gemeau, horcăiau, se văietau, se zbăteau. Alături încă zece țărani legați cu mîinile la spate erau pocniți zdravăn de niște vătafi cu nuiele peste fundul descoperit.

— De ce-i chinuie pe oamenii aceia ? întrebă Mateiaș, oprindu-se în loc.

— Aceia, măria ta, nu-și iubesc țara ! — răspunse vătaful. Căci au fugit de pe moșiile măriei-tale la eretici

dar i-am adus cu forța, de curînd, tocmai din Ardeal. Că, aflînd unde sînt fugiți, atotbiruitorul nostru Domn, Io Matei-voievod, a trimis scrisoare către crăiul Rakoczy al Ardealului să-i lege și să ni-i trimită înapoi. Au fost pedepsiți aspru ca să nu mai îndrăznească a fugi vreodată. Ba să fie de pildă și altora. Să știe, cîinii, că nu se pot ascunde de slujba măriei-tale nici în gaură de șarpe.

— Așadar sînt rumânii mei ? zise Mateiaș.

— Întocmai, răspunse ispravnicul, ai măriei-tale.

— Atunci poruncesc să fie lăsați în pace. Și să nu mai fie bătuți niciodată.

Vătaful se uita holbat și mirat și nu știa ce să facă.

— Așa, da... dar e porunca măriei-sale, ...a lui vodă...

— Chiar acum, la întoarcere, am să vorbesc cu măria-sa ! spuse hotărît Mateiaș. Să fie dezlegați, și să li se acopere trupul.

Ispravnicul porni în galop către stejar, strigă ceva și foarte repede, țăranii fură dezlegați, apoi, cu greu și cu teamă se ridicară în picioare, căci nu pricepeau ce se întîmplă. Priveau speriați, înnegriți de fum și mînjiți de sîngele ce le izbucnise pe nas.. Mateias cu Gorun, urmat de steagul de ostași, trecu aproape pe lîngă ei. Atunci se dumiriră și căzură în genunchi, strigînd cu glasuri răgușite :.

— Să trăiască măria-sa ! Să trăiască măria-sa cel bun și milostiv. Să trăiască părintele și ocrotitorul nostru.

Plecară mai departe, dar Mateiaș se posomorîse deodată și după cîtva timp se întoarseră înapoi, la conac. De atunci, Mateiaș fusese de mai multe ori la Corbeni, unde îi plăcea aerul curat și priveliștea din apropiere. Era nu departe un munte înalt și frumos, acoperit de brazi, cu vîrful verde pierdut în ceață. Uneori Mateiaș urca pe cărări întortochiate în sus spre vîrful muntelui, dar cel mai adesea îi plăcea să-l admire de jos.

De multe ori, mai tîrziu, își aducea aminte de întîmplarea cu rumânii și-l întreba pe Gorun de ce sînt atît de chinuiți acei oameni care muncesc pe moșiile boierilor.

Altă dată voia să știe de ce se numesc rumâni și ce legătură e între ei și numele Țării Românești. Era de față și Udriște Năsturel logofăt al doilea, care i-a lămurit că numele acestor sărmani vine de la primii întemе-

ietori ai țării, care au fost romînii sau rîmlenii care împărățeau toată lumea și aveau Curtea împăratului lor la Rîm.

Mateiaș a stat și s-a gîndit mult, iar după vreo săptămînă, cînd era la masă, alături de Matei-vodă s-au pomenit că-l întreabă :

— Măria-ta, cum se face că rumânii, locuitorii cei mai vechi ai acestei țări, sînt acum cei mai sărmani și mai oropsiți dintre toți ?

Vodă a cam strîmbat din nas, și la început a mormăit ceva, apoi a spus :

— Rumânii sînt locuitorii cei mai vechi ai țării, dar uneori sînt niște leneși, fiule, fug de muncă și de dajdie și de găleată. Și trebuie să-i ținem strînși de moșie, că altfel rămînem fără lucrători și n-avem de unde aduna bani pentru visterie. Căci o țară în care nu se muncește pică repede pe mîna dușmanilor străini.

Atunci s-a uitat prima dată Matei-vodă cam urît înspre Gorun.

În curînd Gorun a fost îndepărtat de lîngă Mateiaș-vodă și, ca să nu se supere copilul prea tare, nu l-au azvîrlit afară din palat, ci l-au dat să lucreze ca „scriitor al visteriei" sub oblăduirea lui Ghinea, al doilea vistier. Lui Mateiaș i-au spus că domnia are nevoie de știința lui la socotelile birului și că în locu-i o să-i aducă alți slujitori, tot așa de buni. Matei-vodă tot spera să poată face din Mateiaș un bărbat îndrăznet și aprig, mai tare la fire, iar nu șovăielnic și milos cum părea să devină sub înrîurirea logofețelului. Doamna Elina s-a supus hotărîrii domnești, dar se pare că-i părea cam rău de îndepărtarea logofătului. I-a mulțumit și i-a dat în dar două cărți frumos legate și cu ferecături de argint : una era *Varlaam și Ioasaf*, de curînd tradusă din slavonește pre limba românească, de logofătul Udriște Năsturel, alta era un exemplar din *Cazania* lui Varlaam, mitropolitul Moldovei.

Gorun a mulțumit și s-a retras cu durere în cancelaria vistieriei, unde lucra alături de alți vreo treizeci de scriitori, cei mai mulți greci (aduși de Ghinea Brătășanu) și numai cîțiva români.

Din cînd în cînd se vedea cu Mateiaș, fie că tînărul voievod îl chema să-i lămurească o problemă sau alta din Pravilă ori din vreo altă carte, fie că-l întîlnea prin

curtea sau grădina palatului, unde Mateiaș se plimba singur sau se juca, uneori, cu alți copii de boieri. Arăta mereu mai firav, deși crescuse bine în înălțime, și tare însingurat.

Odată i-a spus ceva de l-a lăsat mut pe Gorun, și l-a trecut un fior de spaimă.

— Cînd am să mor, am să cer prin testament ca toți rumânii de pe moșiile mele să fie slobozi de vecinie. Ei și copiii și nepoții și toți urmașii lor.

Mateiaș a murit tînăr în brațele Doamnei Elina și sub ochii îndureraţi ai lui Matei Basarab, care se simțeau acuma atît de siguri și de părăsiți de lume, cu toată atotputernicia lor domnească. A fost o mare jale în acel august înfierbîntat, de care nu s-au bucurat decît cîțiva boieri ambițioși, printre ei Diicu Buicescu, în ascuns, și Constantin-Cîrnul cam pe față, la Dobrenii lui. Și tot pe ascuns velvornicul Preda Brâncoveanu și fiul său postelnicul Papa care, a doua zi după înmormîntare, au scos din hîrtiile cele vechi un zapis dat de Matei-vodă înainte de a-l înfia pe Mateiaș, în care scria că lasă moștenire toată averea lui Preda-spătar și surorii lui Stana-spătăreasa, „feciorii jupînesei Mariei ot Brîncoveni care au fost vară primară măriei sale domnul nostru", ca acelora ce-i erau cele mai apropiate rude de sînge, „de vreme ce mult milostivul Dumnezeu nu i-au dat coconi din trupul măriei-sale, să aibă să moșteneze moștenirea măriei sale".

Mateiaș a fost îngropat în al doilea nartex al bisericii domnești din Tîrgoviște, într-un mormînt de piatră, sculptat cu flori frumoase, arcuite, masiv, construit ca un scaun domnesc. Pe inscripție au fost trecute versurile compuse de poate cel mai mult îndureratul Udriște Năsturel ; și pe care Gorun le citea foarte adesea, copleșit de mîhnire.

Aici zac eu, Matei, în acest pămînt rece,
Pentru ce cu voi, nu pot a petrece.
Cela ce am fost oarecînd de toți prea lăudat,
Acum zac fără suflet, cu lut împrospătat.
Numai vă rog, greșitu toți să-mi iertați
Cest mormînt întunecat, pururea cercetați.

Trecuseră vreo opt luni de la moartea lui Mateiaș, cînd Gorun e chemat de vistierul Ghinea, care-i spune :

— Ia acesta hrisov, şi lista alăturată, pe temeiul lui trece-i pe toţi cei înşiraţi în listele de moşneni, apoi socoteşte-le birul pe capul fiecăruia.

Gorun s-a dus la masa lui şi-a citit cu uimire şi adîncă bucurie, dar şi cu amarnică durere, reînviată de acest hrisov, care-i amintea de prietenul său Mateiaş, trecut prin viaţa lui ca o stea luminoasă şi repede căzătoare : În ceasul morţii, citi el, Mateiaş „a iertat toate satele lui de vecinie cu moşii cu tot şi a iertat şi acest sat — Nămăieştii — ca să-i fie pomană lui şi mamei lui jupîneasa Maria şi moşului său Vintilă — dvornic ; iar vecinii de acolo, din Nămăieşti, să se liniştească cu bună pace de vecinie, ei şi feciorii lor, în veci cu toată moşia lor. Pentru că singur domnia mea am auzit cu urechile mele, cuvintele lui pe care le-a zis la ceasul morţii lui". Semnat : Io Matei-Basarab-voievod al Ţării Româneşti.

Ţăranii din judeţul Muscel l-au pomenit multă vreme în vorbele ori în cîntecele lor şi-au dat acelui munte din apropiere, pe care Mateiaş îl admirase de atîtea ori, numele lui, ca să le rămînă în grai şi în amintire peste veacuri.

* * *

Încă pe vremea cînd era învăţătorul lui Mateiaş, Gorun văzuse în preajma Domniei Elina o fată nurlie, subţire, cu ochi mari, negri, şi care se deosebea de celelalte jupiniţe cîte roiau în jurul Doamnei. Avea un fel de a fi straniu şi capricios, încît uneori sta dreaptă şi serioasă şi cam melancolică, iar a doua zi era plină de veselie, sărea, alerga pe coridoarele palatului, rîzînd cu toată fiinţa, sau făcea glume pe seama celor ce-i întîlnea.

Era se pare destul de instruită, ştia să scrie în alfabetul slavon, şi chiar să înţeleagă în această limbă, mai mult încă ştia latină, pe care tatăl ei, velspătarul Diicu Buicescu, stăruise s-o înveţe bine. Căci conducătorul oştilor lui Matei Basarab avea strînse legături cu nobilimea din Transilvania şi din Ungaria, dar voia să le întărească şi mai mult.

Cum era aşa, firavă, zveltă, îmbrăcată deobicei într-o rochie galbenă de atlaz, cu părul negru prins la spate, avea totuşi o fire zburdalnică şi o ironie în vorbă

cu care întepa tare, pe oricine îi ieșea în cale. Se hîrjonea cu băieții, cu frații ei Radu și Papa, uneori îl lua pe Mateiaș de mînă și dansa în jurul lui, făcîndu-l să-și arate stîngăcia.

Cînd Papa, frate-său, un tînăr mai retras, se ferea de jocurile ei, Calița se uita la ceilalți și le spunea cu gravitate :

— Fratele meu nu dănțuiește, pentru că el e cineva ! E, cum ne-a spus tata, ghinărariul, un comites și un barones, iar nu un boier oarecare, ca aceia din Țara Românească.

Apoi izbucnea în rîs și palatul răsuna pînă departe de clinchetele melodioase ale glasului ei.

Gorun o sorbea din ochi și de multe ori se fistîcea numai văzînd-o. Iar cînd Calița îl întreba ceva, se pierdea cu totul, se roșea, abia putea să îngaime un răspuns. Odată, Gorun, cu vocea tremurîndă, a îndrăznit să-i vorbească :

— Jupîniță, știi de unde vine numele domniei tale ?

— Hm ? Nu știu, se uită ea pieziș și viclean.

— Calița, îi spuse Gorun, tot cu tremur în glas, vine de la cuvîntul grecesc Kalos, care înseamnă frumos.

Parcă se roșise puțin, dar ironia din firea ei învinse împrejurarea.

— Mulțumesc, logofete, am să mă mîndresc atunci cu numele meu. Dar al domniei tale, știi de unde vine ? Pînă să răspundă Gorun, ea continuă : de la un copac pe care fratele meu Preda mi l-a arătat în pădurile de la Buicești. Era mai înalt ca bradul și mai tare decît el.

Făcu o pauză, în care Gorun nu știu ce să zică.

— Și cam noduros și ghimpos. Așa o fi și sufletul domniei tale ?

Întrebarea îl încurcă de-a binelea pe Gorun, care abia reuși să mormăie, amețit cu totul :

— Nu, nicidecum... jupîniță..., nu...

Așa se face că nopțile și zilele lui, pe tot timpul de cînd se mutase în palatul domnesc, erau pline de chipul acestei jupînițe, care-i aducea în suflet o adiere caldă și un tremur necontenit. Visuri, speranțe, planuri de viitor, alături de temeri, timidități, complexe. „Va putea oare să mă iubească ? — se întreba adesea — ea, fiică de boier, de comites, de barones ?".

Uneori credea că e posibil, sau mai întîmplat cazuri. Îndrăznea chiar să gîndească, alteori, c-ar putea s-o fure din casele Buiceştilor, care, fără îndoială, se vor împotrivi, şi să plece cu ea în lume, peste hotare.

Dar lumea era strîmtă pentru un fugar, în vremea lui Matei Basarab care avea tratate de extrădare cu toţi vecinii : de te-ascundeai în Ardeal te trimitea Rakoczy legat burduf la Matei-vodă ; de fugeai peste Dunăre, picai în mîinile paşei de Silistra, care nu pierdea prilejul să-l îndatoreze pe vodă cu nişte galbeni. În Moldova cum să pleci, că Pravila lui Vasile Lupu era tot aşa, dacă nu mai aspră decît a Ţării Româneşti. Gorun îşi mai potoli avînturile după o convorbire cu Buşulan, care în acelaşi timp se îndrăgostise aprig de fata unui negustor grec din Bucureşti. Cum grecul n-avea de gînd s-o dea după un „fiu de rob", Buşulan se gîndea s-o salte într-o noapte şi să dispară cu ea peste graniţă. Din povestea lui Buşulan, care, cu firea lui, îşi văieta iubirea pe la toţi prietenii şi cunoscuţii, Gorun trase o bună învăţătură şi se mai domoli un pic. Chiar se mustră o vreme că el, scriitor cu ştiinţă de carte, uitase cu totul de pedepsele ce l-ar fi aşteptat în cazul unei răpiri, fapt la care se gîndise în schimb prietenul lui, un ostaş ce semna în acte cu degetul.

— M-am dus — îi spunea Buşulan — să mă plîng la Giura-iuzbaşa. La-nceput rîde să se prăpădească, dar pe urmă mă trage-n şaimera lui şi-mi scoate dintr-o ladă unde avea, de-a valma, haine, cuţite, praf de puşcă, o carte cam ferfeniţită. „Să ne uităm zice, cum scrie la pravilă despre răpiri. C-avem aici, însăşi *Îndreptarea legii*, scoasă din tipar chiar acum o juma de an". Îmi venise mie rîndul să izbucnesc în rîs, cînd aflai că acea carte mototolită şi boţită, care părea lucrată de o sută de ani, ieşise de la tipar numai cu cîteva luni înainte. Ei, îmi zic, Giura e un iuzbaşa cum rar s-a mai văzut : ca un părinte, îi învaţă pe ostaşii lui şi meşteşugul războiului, dar şi pe cel al legilor. Umblă el ce umblă prin carte şi-l văd că se opreşte. „Am găsit — zice — să citim ce scrie la Glava 260, despre răpire. Ascultă şi bagă bine-n cap : «Cela ce va răpi muiare curvă cu voia ei, acela nu se va certa nicicum. Dar de va fi cinstită, şi fără voia ei, răpitorul îşi pierde viaţa». Acu' — zice Giura — stai puţin să socotim. A ta cum e, e curvă ?". Stau eu şi mă gîndesc o

clipă şi-i răspund cum îmi venea mai bine : Curvă e", zic. „Ei, atunci e bine ! spuse Giura. E bine, şi nu prea ! Căci iată ce scrie mai departe : «Răpitorul de-a pururea se va certa, veri fie cu voia muierii, veri nu fie. De-ar fi cu voia muierii, poate fi că nu s-ar certa răpitorul cu moarte, iar dacă nu va vrea muierea şi se va fi răpit cu sila, atunci se va certa cu moarte». Adecă, — îmi lămureşte Giura — de va fi tîrfă şi cu voia ei, tot te va pedepsi dar mai uşor. Ai scăpa cu nasul şi c-o ureche tăiate. A, dar mai scrie ceva . «Iar de se va prileji să răpească călugăriţă, veri cu voia, veri fără voia ei, se va certa tot cu moarte». Nădăjduiesc — zice iuzbaşa — că draga ta nu e călugăriţă, c-atunci n-ar mai fi nici o scăpare".

„Nu e ! zic, e grecoaică !".

„Grecoaică ? — strigă Giura. Dar o putoare din neamul nostru nu ţi-ai găsit măi să răpeşti ? Că grecii, bre, te scot şi din gaură de şarpe. C-au împînzit toată lumea, ca nişte păianjeni !".

— „Asta e, asta e ! răspund. Mie spune-mi ce să fac ?".

„Eu zic să te laşi păgubaş. Că tot te prinde, şi ştii cum e vodă-Matei de necruţător, în de-alde astea. Că el, în afară de doamna lui, cea învăţată, n-a mai avut ochi pentru altă femeie. Şi pe deasupra mă bagi şi pe mine în scandal cu el şi cu Buicescu".

Ascultîndu-l pe Buşulan, Gorun s-a mai coborît cu picioarele pe pămînt. „Dacă el nu poate să fure o grecoaică, fată de negustor, cum aş putea răpi-o eu pe Calita, fiica «ghinărarului, comites şi barones», cum îşi spune singur ?"

Un timp a căutat s-o ocolească, doar-doar şi-o va scoate din suflet. S-a întîmplat că şi Ghinea, numit acum, de curînd, mare vistier, l-a trimis la Craiova, să facă sama unor sate din Oltenia şi să fixeze nişte biruri noi. Căci îi intrase în cap lui Ghinea că banul Ghiormă îl cam trage pe sfoară cu birurile. Şi oricît ar fi fost el de Ban, al doilea după domn în Ţara Românească, acum vistierul era mai tare decît toţi dregătorii. Că-i dase Matei Basarab toată puterea pe mînă, numai bani să aducă la cămara domnească. Dar cînd se întoarce Gorun după o lună de umblat pe drumurile Olteniei, o întîlneşte pe Calita pe sala ce ducea la odăile velvistierului. Sta într-un colţ, în

rochița ei galbenă de atlaz, dar era acum palidă și tristă. O vede Gorun și se oprește înlemnit. Sîngele tot îi urcase în obraji și parcă i se tăiase respirația.

— Jupîniță... dumneata ?

— Da, eu ! răspunse ea cu glas stins. Ai fost plecat ?

— Am fost plecat...

— De-asta nu te-am văzut de-atîta vreme !

— În adevăr, eu... jupîniță...

Dar ea a zbughit-o brusc de lîngă el și-a dispărut pe un coridor mai întunecos, lăsîndu-l cu gura căscată, și cu inima duduindu-i în piept, să i-l spargă. Praful se alesese, într-o clipă, de înțelepciunea la care se străduise să ajungă în cele patru săptămîni cît lipsise din Cetatea de scaun.

Peste cîteva zile, o întîlni din nou, dar acum era veselă, ca deobicei. Aproape că-l trase de mînecă și-l rugă să-i răspundă la o întrebare :

— Voiam să aflu, zice, în ce an a urcat măria-sa Matei-vodă pe tronul Țări Românești ?

Se vedea cît de colo că nu e decît un șiretlic și Gorun simți ca o măgulire în suflet.

— La anul 1632 de la Christos, jupîniță ! răspunse el cu bunăvoință.

— Mda ! făcu ea, și parcă mai voia ceva. Dar eu aș fi vrut să știu anul de la facerea lumii ?

— De la facerea lumii ? spuse Gorun, gîndindu-se. Apoi 7.140, jupîniță.

— Dar domnia-ta în care an te-ai născut, de la facerea lumii ?

— În anul 7.132, jupîniță ! răspunse Gorun și se gîndi atunci că era cam bătrîn pe lîngă această copilă de cinsprezece ani.

— O, dar ești un bărbat adevărat ! zise Calița, jumătate în glumă, jumătate în serios, și plecă de lîngă el, după ce-i zîmbi strengărește.

„Într-adevăr, e un copil față de mine ! își spuse Gorun. Sînt un păcătos, fără îndoială, sînt cel mai păcătos dintre oameni ! Aș merita să fiu ars în foc precum ereticii. Hm ! Cum își poate pierde omul prost mințile !".

De-atunci a simțit în suflet ca o spaimă, față de cele ce se petreceau cu el. Dragostea îl purta pe valuri, îl sălta cu capul în nori, iar spaima, din spate, îl trăgea din nou pe pămîntul tare și rece.

Tot atunci, Gorun intrase în conflict cu acea populație rătăcitoare care, în ultimele două veacuri, tot veneau, în valuri, din Balcani, încît năpădiseră țările românești. Căderea Bizanțului fusese o catastrofă pentru ei, dar fusese o pacoste și mai mare pentru țările din împrejurimi, prin care s-au risipit. Împărăția n-au fost în stare să și-o păstreze, din cauza decăderii și pervertirii lor morale, în schimb se credeau și acum „poporul sfînt" și se considerau deasupra tuturor celorlalte popoare prin cultură, vechime și rafinament. Gîndeau că nu au nici o obligație față de alte neamuri, decît aceea de a le supune intereselor lor, de a le stoarce și de a le stăpîni. Furau, exploatau, umileau pe cei slabi și sărmani, lingușeau, se căciuleau și se tîrau în fața celor puternici, mai ales a turcilor, iar în dos se organizau în celebrele „frății grecești", sperau și munceau din zor, prin orice mijloace, să-și recapete împărăția și dominația lumii. Cutare neguțător grec, ce ținea o prăvălie sau o tarabă pe Ulița Lipscanilor din București, era în legătură, te miri cum, cu cei mai bogați negustori din Constantinopole, și nu se putea atinge nimeni de el, fără să stîrnească mînia pașei de Silistra sau a însuși marelui vizir. Nu se ocupau chiar cei mai prăpădiți decît cu negoțul sau cîrciumăritul; cumpărau boul românului cu doi ughi și-l vindeau la măcelărie, în Tîrgoviște, cu cinci aspri ocaua de carne, încasînd astfel pînă la douăzeci de ughi pe aceeași marfă. Cei mai învățați dintre ei lucrau în logofețiile și la visteriile, unde se propteau toate treburile țării și de unde învîrteau cum le convenea veniturile și puterea domniei. După Radu Șerban, au început să vină de la Poartă domni grecizați sau greci de-adevăratelea, și domnia fanarioților era cît pe ce să înceapă cu un veac mai devreme, dacă nu se ridica în 1618, împotriva lor, cu toată mînia românească, acel bărbat oltean, pe nedrept uitat, anume paharnicul Lupu Mehedințeanu. Se povestește că pe vremea lui Radu Mihnea (1613—1616), venit cu liota de greci după el, pe care i-a pus în cele mai mari dregătorii, s-au răsculat boierii români, în frunte cu Stolnicul Barcan și i-au cerut lui vodă să-i alunge din țară pe străini. Drept răsplată, Mihnea poruncește să i se taie capul lui Barcan. Cînd îl urcau pe eșafod, soția lui Barcan sare din mulțime, cade la picioarele Domnului, cu părul despletit și cere îndurare și iertare pentru soțul ei. Zadarnic, Mihnea

făcu semn și securea călăului căzu năpraznică peste capul stolnicului. Atunci, un bărbat înalt și oacheș, cu plete lungi, curgîndu-i pe o mantie de mătase azurie, frumos și puternic, s-a repezit la femeia căzută jos, pătată de praf și călcată în picioare de mulțime ; a ridicat-o în brațele lui tari, a purtat-o pe sus acasă mîngîind-o cu vorba și jurîndu-i că Barcan va fi răzbunat.

— Cine ești domnia-ta ? l-a întrebat femeia.

— Lupu Mehedințeanu ! i-a răspuns bărbatul și văduva s-a liniștit. Numele lui era cunoscut, ca al celui mai mare dușman al turcilor și al străinilor, căpitanul cel credincios al lui Mihai Viteazul și Radu Șerban, domnii ce se războiseră crîncen pentru neatîrnarea țării. În 1616, Mihnea cade, iar în locul lui e trimis domn Alexandru Ilieș, care vedea acum prima dată Țara Românească. Crescut de mic la Stambul, a venit cu creditorii și prietenii lui numeroși, un alt val de străini care se așază ca lipitorile pe trupul țării. În doi ani norodul ajunsese la disperare. Lupu Mehedințeanu cu prietenul lui, Buzdugan, se pun în fruntea unui complot, dar Ilieș îl descoperă și sînt nevoiți să încalece granița în Ardeal. De-acolo adună oaste mare și vin de-l izgonesc pe Ilieș, care abia reuși să fugă peste Dunăre. În Tîrgoviște, în București, în toate tîrgurile și satele Munteniei, toți boierii, negustătorii și preoții greci au fost trecuți prin sabie, trași în țeapă, sau arși de vii. Răzbunarea străinilor n-a întîrziat însă mult. Cum Poarta n-a permis să fie ales domn Lupu Mehedințeanu, l-a trimis pe Gavril Movilă care-l ridică pe învingătorul grecilor la dregătoria de mare spătar. Nu mult după întronare, îl trimite pe Lupu și pe căpitanul Buzdugan în tabăra lui Skender-pașa, de la Drîstor, care se pregătea de războiul cu Polonia. Se zice c-a fost o înțelegere mîrșavă între Gavrilă-vodă și pașa Skender, care peste noapte i-a ridicat din cort pe Lupu și pe Buzdugan și i-au aruncat în lanțuri. Grecii lucraseră bine la Poartă, încît porunca Sultanului a fost ca răzvrătiții să fie trași în țeapă, ca pildă, pentru cei ce se ridică împotriva domnilor trimiși de la Stambul.

Cu multe greutăți capetele lor au fost răscumpărate de rude și purtate într-un cortegiu de cumplită jale însoțit de tot norodul țării pînă la mănăstirea Tismana unde se odihnesc și astăzi.

Dar nu toată lumea se uită la fel spre greci. Norodul, țăranii îi urau : greci la visterie, greci boieri, greci zapcii, greci negustori, măcelari, băcani, greci și la biserică, se cam săturase de ei. Greci și la Curte, vorba cîntecului :

Mă dusei pîn' la domnie,
Credeam acolo să fie
Oameni mai de omenie.
Cînd în ușă la pălat
Ședea un grec gulerat
Ce cați tu măi opincare,
Cat dreptate, boier mare
Păi tu, descult, dezbrăcat
Cum să intri în pălat
Arz-o focul de dreptate
Nici pe-aici nu e, măi frate !
Poate n-aveam nici o vină
De veneam cu v-o găină !

Boierii, dimpotrivă, cei mai mulți se aveau bine cu grecii care-i ajutau în treburile negustorești, le aduceau acasă mirodenii, stofe subțiri și tot felul de mărfuri alese. Protestau numai atunci cînd veneau să le ia dregătoria. Domnii, chiar cei pămînteni, încercau să nu se certe cu ei, grecii fiind tălmaci la Poarta sultanului ori mari negustori și cămătari ai împărăției, unde toate ușile le erau deschise. Dacă nu mai aveau puterea politică, stăpîneau forța banului, și te-ntrebi care din ele e mai tare. Domnii, ca să se ție în scaun, aveau nevoie de ei, fie de banii lor, fie de vorba lor pe lîngă marii demnitari ai Porții. Și nici grecii nu erau lipsiți de oarecari bune simțăminte pentru Țările Române, unde-și aflau refugiul și bogăția și unde puteau unelti, pe ascuns, pentru refacerea împărăției bizantine.

— Pe undeva interesele norodului se ciocnesc cu cele grecești, pe altundeva se cam unesc ! zise Gorun, cu tîlc, într-o convorbire cu Bușulan și cu un „scriitor" de la vistierie pe nume Anghel Manole, băiat de treabă dar cam firav de felul lui.

— Ba se unesc bine de tot ! răspunse în răspăr scriitorul.

— Ei, aș ! se strîmbă Bușulan. Se unesc ca șoarecele cu pisica !

— Se unesc, bre, căci grecul are interes să fie românii neatîrnați, ca-ntr-o zi să se ajute cu ei la cucerirea Stambulului, și să-și înalțe din nou împărăția lor.

— Pînă-atunci, ne storc și ne strică obiceiurile cele bune, și uite-așa, încet-încet, se izidește norodul românilor ! zise Gorun cu amărăciune.

— Hm ! făcu Manole. Dar ia răspunde tu, Gorune, ce e mai înainte, norodul sau țara ?

— Norodul ! se repezi Bușulan. Piară căpcăunii !

— Norodul zise și Gorun. Dacă norodul se istovește, în ce mai stă țara ?

— Așa ? — se hlizi Manole. Dar dacă ai la Tîrgoviște, în loc de voievod român și divan de boieri români, chiar așa vînduți cum zici, un pașă turc, iar în loc de Țara Românească s-ar numi Pașalîcul de Tîrgoviște, și în loc de biserici — moschei, ce s-ar alege de norodul românesc ?

— Hm ! făcu Gorun.

— Biserici ori moschei, eu tot nu prea calc prin ele. Să mă lase să beau, să mănînc, să joc și să iubesc, ha, ha, ha !

— O să te lase, Bușulane, dar ca un bun ostaș a lui Mahomed ai să mănînci carne de cal, iar nu de porc. Porci n-o să mai vezi, iar viile vor fi scoase din toată cîmpia valahă.

— Hm ! Hm ! Atunci, zău, mă dau cu lipitorile ! Tot iubesc eu o tîrfă din neamul lor.

— Hm ! Vezi, acum stai și alege !

O îndoită politichie ducea și Matei-vodă în privința străinilor. La început era hotărît să termine pentru totdeauna cu amestecul grecilor în treburile țării și-a dat acel Hrisov din 1639 și 1641, „pentru dezrobirea Sfintelor monastiri închinate", căci se luase de mai multă vreme obiceiul de a închina biserici și mănăstiri românești la mănăstirile grecești de la Athos și de la Sfîntul Munte, cu moșii și cu toate averile. S-a ajuns în vremea lui Matei Basarab că trei sute cincizeci și opt de moșii, un sfert din pămîntul țării, să fie cedate, iar veniturile lor să se scurgă peste graniță, în pungile străinilor. Căci iată ce se spunea în acel Hrisov, scris de episcopul Ștefan al Buzăului, dar poruncit și încuviințat de Matei-vodă și de mitropolitul Teofil, sub ochii cărora se făcuseră timp de

cîțiva ani cercetările actelor, hrisoavelor, și zapiselor ce se aflau la mîna acestor mănăstiri :

„Cînd se întîmplă de stătură a fi Mitropoliți și Domni Țării oameni străini nouă, nu cu legea sfîntă, ci cu neamul, cu limba și năravurile cele rele. Adecă greci, care după ce nu se îndurară, nici se leneviră a ismeni și a pune jos obiceiurile cele bune și bătrîne ale țării, curînd le fu a aduce și Țara la risipire desăvîrșită și la pustiire. Și nu se îndurară, nici se temură a atinge năravul lor cel rău și de Sfintele mănăstiri Domnești ale țării, ci îndrăznîră a călca obiceiurile Mănăstirilor și Pravila ctitorilor Domnilor bătrîni, și începură a cîrciumări și a vinde Mănăstiri ale țării, și Lavrele Domnești a le supune metoșe dajnice altor Mănăstiri duprin Țara grecească și de la Sfîntagora, fără de știrea Sfatului și fără de voia Soborului și a nimănui din locuitorii țării".

Și hotărăște, hotărîre care n-a fost schimbată nici după moartea lui Matei, pînă la venirea fanarioților :

„Iar mănăstirile ce le-au coprins călugării streini spre mită, să fie lipsiți de dînsele, și să aibă a locui într-însele călugării țării, și să aibă a le lua și cărțile, hrisoavele, și orice drese vor avea pre dînsele de la acei Domni, și Vlădici streini".

Dar dacă fură izgoniți din mănăstiri, grecii se strecurară în administrația domnească, și-i vedem acum, la sfîrșitul Domniei lui Matei Basarab, stăpîni din nou pe situație, avîndu-l în frunte pe Ghinea Țucala, căruia Matei-vodă i-a cedat pînă la urmă vistieria țării. Urile și vrăjmășiile izbucneau din nou, lupta, ca-n povestea lui Sisif, trebuia luată de la capăt.

* * *

Gorun nu era prea vorbăreț din fire. De cînd a trecut la vistierie, devenise încă mai închis și cam sumbru. Se așeza dimineața la măsuța de lucru, își desfăcea catastifele și sta cu nasul în hîrțoage pînă seara. Pe vremea aceea scriitorii din visterie munceau fără întrerupere, uneori și noaptea, căci la cămara domnească erau multe de socotit, și Ghinea Brătășanu ținea să aibă toate cheltuielile și încasările în cea mai desăvîrșită ordine. Rău, hapsîn și pișicher, numai lipsa de rînduială în treburile vis-

tieriei nu i se putea imputa, încît ceea ce spunea despre sine, cu mai mulți ani în urmă, că el „poate să scrie toată socoteala țării pe-o unghie" nu era prea departe de realitate. Dar mai mult decît atît făcuse și din corpul birarilor, acel organism numeros, pe care-l înmulțise cu vreo cîteva mii încă, o mașină fără cusur, care funcționa cu precizie și fără nici o întîrziere. Era de o energie nesecată, acest Ghinea, și avea o fantezie diabolică. Ca să nu mai fugă rumânii și moșnenii de plata birului, hotărîse ca banii să fie garantați de roși, micii boiernași de provincie, ostași în rezervă ai țării, care pînă de curînd nu plăteau decît birul numit „rușala" sau „roșeala". Astfel, îi obliga pe roși să-i păzească strașnic pe țărani, iar pe de altă parte îi scutea pe marii boieri de asemenea îndatoriri; căci boierii cei mari, bogați și mîndri, se puteau supăra ușor și-l puteau pierde pe Ghinea, pentru care nutreau și așa simțăminte îndoite. Pe de altă parte, vistierul, întețase sute și mii de procese celor ce nu-și achitau la timp birul, mai ales celor de jos, și-i purta prin cetatea de scaun și prin beciurile palatului domnesc, unde se înmulțiseră acum și călăii; astfel instaurase în țară o atmosferă de groază, încît omul își vindea boul, casa, haina de pe el, numai să n-ajungă la judecata lui Ghinea.

Gorun sta deci tăcut și-și făcea slujba fără să scoată decît rareori o vorbă. Cînd ieșea însă prin cetate, era prilej pentru el de mare amărăciune. Peste tot întîlnea țărani legați cu mîinile la spate și mînați cu biciul de oamenii lui Radu Vărzarul către beciurile și „judecățile" lui Ghinea. Unii erau bătuți în bazarul cel mare, în ochii lumii, alții erau purtați despuiați prin oraș ca să fie pildă pentru cine nu-și plătește dările la vistierie. Unuia i se tăia nasul, că fugise de plata birului, altuia o ureche, o mînă, că se repezise să-l bată pe armașul venit să strîngă banii, vedea și din aceia spînzurați la marginea orașului pentru că, într-o clipă de mînie, omorîse pe birarul domniei. Faptele îl jigneau pe Gorun și-i lăsau un simțămînt amar în suflet. Primise vești de la rumânii din Zăval, care-i spuneau că tatăl și frații lui au fost bătuți pentru neplată și că li s-au ridicat toate lucrurile din casă. De multe ori se mustra că el stă în palatul domnesc iar cei din neamul lui suferă zilnic toate împilările și nu-i poate ajuta nici cît negru sub unghie. De altfel starea lui la palat era din ce în ce mai proastă. Dregătorii care înainte

îl mai învredniceau cu o privire îl părăsiseră cu totul în mîinile lui Ghinea și însuși Preda Brâncoveanu îl uitase cu desăvîrșire. Grecii tineri, care lucrau cu el în visterie, îl disprețuiau și-l bîrfeau peste tot, îl pîrau zilnic la marele vistier, fără să aibă vreo vină. Singura lumină rămînea-Calița, cu aparițiile ei rare și neașteptate, cu zîmbetul și întrebările ei ironice. De la o vreme însă ceva se schimbase în firea ei, devenise mai tristă și mai depărtată. Într-o zi îndrăzni s-o oprească pe unul din coridoarele lungi ale palatului și s-o întrebe ce mai face.

— Numai eu știu ce fac ! răspunse ea încet, cu oarecare spaimă.

— S-a întîmplat ceva ?

Pînă să răspundă, cine știe de unde apăru între ei Mihăilă, fiul lui Ghinea Țucala, frumos îmbrăcat, care se înclină ceremonios în fața Caliței, așezîndu-se cu spatele spre Gorun.

— Jupîniță, ai nevoie de ajutorul meu ? Îngăduie-mi să te însoțesc ! Și, luînd-o de mînă, porni cu ea înainte, lăsîndu-l pe Gorun cu buza umflată.

Altă dată, la slujbă fiind, auzi în jurul lui rîsete înfundate : cînd întoarse capul, logofeții tăcură brusc, parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Simți că vorbeau despre el. „Ce-or mai fi născocit să mă bîrfească ?" se întrebă el.

Altă dată, unul dintre pisari se adresă lui Mihăilă, cu parșivenie vizibilă în glas, și destul de tare ca s-audă toată lumea :

Ai toată lauda noastră, evghenia ta, pentru frumoasa fată a spătarului. Au mai încercat și alții s-o cucerească dar nu le-a mers !

Un hohot de rîs umplu cancelaria visteriei. Gorun se roșise ca focul și simțea că, dac-ar mai fi stat pe loc, i-ar fi pocnit în cap creierii. Se sculă și ieși împleticindu-se, ametit, lovindu-se de toate lucrurile pe care le-ntîlnea în cale, însoțit de rîsete batjocoritoare. Ultima lui mîngîiere și lumină se spulberase deodată și un gol mare părea că i se cască în suflet, iar în jur, că-l înconjoară o lume vrăjmașă, nesfîrșită în vrăjmășia ei. De-atunci începuse să aibă vedenii urîte și să tresară foarte adesea din senin, să se sperie și să țipe noaptea în somn... Mergea printre oameni cu teamă, parcă se ascundea, nu îndrăznea să ridice ochii la nimeni, copleșit de rușine, de parc-ar fi fost cel puțin un ucigaș. Alteori se revolta, se uita urît la

vistiernicii care pălăvrăgeau în jurul lui, sau spuneau vorbe cu dublu înțeles, ori îi venea să-i pocnească din senin. Pe urmă iar se speria, îl înspăimînta ura ce creștea în el și care-l putea duce la fapte necugetate.

Trecuseră mai multe săptămîni fără s-o vadă și Gorun se perpelea ca pe jăratic. Sta noptile și se gîndea în toate felurile, doar va găsi un chip de a scăpa de chinuri. Ziua era obosit, nu mai lucra destul de bine, și marele vistier, care și așa nu-i era prea binevoitor, îl mustra mereu mai des că nu-și face slujba cum trebuie. Mai rău era, însă, că n-avea nici măcar un prieten căruia să i se destăinuie. Buşulan, călărașul, se afla tocmai atunci trimis în Moldova de Buicescu, să urmărească anume treburi la curtea lui Vasile Lupu. Vreo doi logofeți, fii de boiernași români, cu care mai schimba uneori o vorbă, se dovediră a fi cu două fețe, și convorbirile cu ei îi aduseră și mai multă pagubă, căci Gorun li se spovedea, își arăta necazurile ca și sentimentele pe care începuse să le nutrească pentru cei asupritori, iar ei se duceau a doua zi și-l pîrau la marele vistier, sau la armaș.

Cînd descoperi că foarte mulți dintre grămaticii valahi, proști și zavistioși, gata la orice vînzare, sînt mai înrăiți decît grecii (aceia măcar erau bine dăscăliți), îl apucă o nespusă mîhnire, scîrbă, teamă. Simțea în orice clipă amenințarea deasupra capului și nu găsea nici un mijloc de apărare. Își plîngea singur soarta sau își număra păcatele, ca să vadă pentru ce e supus atîtor chinuri și torturi sufletești. Găsea că nu greșise nimănui cu nimic și că n-avea nici o vină de ispășit. Afară de una singură, cum judeca alteori, și care era vina cea mai mare și păcatul cel mai condamnabil. Anume, trufia de care dăduse deseori dovadă, cînd se gîndise de pildă că ar putea ajunge un scriitoriu mai de vază, sau, poate, cu ajutorul lui Dumnezeu, chiar un mare învățat. Cum de a putut năzui la așa ceva, el abia ridicat din prafuf cîmpiei oltene ? Cum de nu și-a dat seama că prin asta el tindea să încalce stricta rînduială a lucrurilor, a păturilor sociale, rînduială lăsată din ceruri și de care nu se putea atinge nici cu gîndul fără să păcătuiască. Și nu era acesta un gînd trufaș pentru care merita cea mai aspră dintre pedepse ? Căci, știa prea bine, trufia e cel mai mare păcat după învățătura cea sfîntă a Bibliei. Mergea uneori la biserică, îngenunchea în fața icoanelor, și se ruga să fie

izbăvit de toate ambițiile și fumurile: intenția de a schimba ordinea lucrurilor lăsată de cel de sus, sentimentul neîngăduit pentru fata unui boier și mare dregător, disprețul și ura pe care o simțea pentru străini care și ei sînt oameni, și, poate încă, de multe ori mai buni decît el. Credea chiar că trebuie să se smerească în fața oricui, a boierilor, dar și a grămăticilor de la visterie, și să se lase jignit și batjocorit, lucru pe care-l merita cu prisosință. Să se umilească în fața celui bun ca și în fața celui rău, căci nu el e acela care să judece și să condamne oamenii.

Își găsea în alte clipe justificări și temeiuri pentru faptele ori pornirile sale. Pentru că ce voia el, la urma urmei, decît o îndreptare a lucrurilor și a oamenilor, îndreptare în folosul lor, iar nu al lui.

„Gînduri eretice! se contrazicea singur, căci tu n-ai, biet om, puterea și înțelepciunea necesară pentru a cuprinde binele și răul, dreptatea și nedreptatea, și cu atît mai puțin ai forța trebuitoare pentru renașterea și reorînduirea lumii"

De la o vreme una gîndea și alta făcea sau visa în somn. Căci ziua era mereu mai arțăgos, se încrunta la cine-l întreba de vorbă, se uita cu dispreț la oamenii pe care-i întîlnea, pentru că erau veseli, vorbeau, glumeau sau rîdeau. Din cînd în cînd, avea noaptea vise neîngăduite. Se afla alături cu fata Buicesculuí, o săruta, o pipăia pe față, pe sîni, pe coapse. Îi vedea picioarele goale, albe, lungi, și rotunde, el care, ziua, n-a îndrăznit niciodată să se gîndească măcar cum s-ar înfățișa Calița mai dezgolită. Și parcă trăia într-un delir, într-o dulce și plăcută zvîrcolire a simțurilor, care i se părea firească și omenească. Dar se trezea din somn, și trezirea îl aducea la realitate, îl umplea de spaimă. O vreme asta era temerea lui cea mai mare. Că instinctele o iau razna și că-l vor duce la fapte necugetate și de neîndreptat. Pe el, care se mîniase o dată, cînd Bușulan îi spusese că logofeții greci se hîrjonesc prin cămărușele slujitorilor din spatele curții domnești cu roabele de la cuhnie și de la spălătorie. Că le cocoloșesc în toate felurile, ceea ce nici prin minte lui, lui Bușulan nu i-a trecut. Ba, zicea, auzise că undeva în orașul Tîrgoviștei, în niște case ascunse, tinerii dieci se întîlnesc și se dedau la iubiri nefirești, ca vechii locuitori a Sodomei și Gomorei.

Văzîndu-l supărat și înciudat pe străini, unul dintre „scriitorii domniei mele", Anghel Manole, se gîndi să-i dea o mînă de ajutor.

— Nu de altceva, îi spuse scriitorul, dar ești unul din puținii români deștepți, ca și mine, încît e bine să știi un lucru folositor în viață.

Acest „tînăr scriitor" avea un chip subțire și un zîmbet blînd, ca de înger, care inspira omului încredere numai cînd se uita la el.

— În urmă cu cîțiva ani, eram și eu înverșunat împotriva străinilor și gîndeam ca bunul nostru mitropolit Ștefan, care-i huiește pe unde-i prinde, prin cărțile ce le scrie, prin predoslovii, chiar pe stradă și-n biserici. Dar cu timpul mi-am dat seama c-am greșit. Am început atunci să privesc mai stăruitor înspre apus, spre calvini, spre papiștași, apoi înspre greci, care sînt neamul cel mai luminat și mai învățat din lume. Or neamul nostru, mă, e un neam sărman și fără carte. Veacuri de-a rîndul s-a lăsat hrănit cu știința altora, într-o limbă pe care n-o pricepea, ca slavona, cu obiceiuri prăpădite, învechite, n-a construit și el o biserică mai înaltă, n-a ridicat statui, n-a scris poezii, n-are filosofie, n-are de niciunele. Or, noi care am învățat atîta carte, ce să facem cu un asemenea norod, mă, care nu ne pricepe și nu știe să ne prețuiască. Dacă vrem s-ajungem ceva trebuie să ne dăm cu grecii și cu străinii care sînt dăscăliți, puternici, ne pot ajuta să ne ridicăm în viață, au bani cu nemiluita și le place să-i blagoslovească din cînd în cînd cu cîte-o pungă de aur pe diecii, pisarii și scriitorii care li se par deștepți.

Gorun îl ascultă speriat și cu gura căscată, apoi se încruntă și-l întrerupse mînios de cele ce-auzea :

— Dar bine, mă Manole că eu și cu tine sîntem deștepți, înțeleg, că norodul nostru trăiește în întuneric, iarăși înțeleg dar, dacă noi avem atîtă știință, nu e mai bine să împărtășim și norodului din ea, decît să ne hlizim la străini pe cîțiva gologani de aur ?

— Du-te-ncolo, îi răspunse scriitorul, totdeauna ai fost un repezit. Dacă spun așa cum ți-am spus nu-nseamnă că nu-mi iubesc neamul, mă, ba-l iubesc și vreau să-l aduc la lumină. Cu „talantul care îmi fu dat mie, nedestoinicul" mi-am făcut chiar un plan, sau cum se spune în sfînta limbă elină, o *theoria*, am și scris-o pe hîrtie „manu proprio", cum ar zice logofătul Udriște Năsturel care, deși

cunoaşte bine latina, mai poate fi îndrăgostit de limba slavonă, varvară şi butucănoasă. Şi că veni vorba de Udrişte, ţi-aminteşti că el a tradus o carte papistaşă, *De imitatione Christi*. Acest călugăr neamţ ne îndeamnă, în tot ce facem la o *imitatio* a lui Hristos. Ei bine, mă, eu îi îndemn pe români, în tot ce fac şi vor face, la o *imitatio* a străinilor. Să-şi lase, adică, obiceiurile lor, şi să facă întocmai ce fac noroadele cu ştiinţă de carte : fie papistaşii, fie calvinii, fie grecii.

— Bine, mă, că noroadele apusene, întîi grecii dacă vrei, s-au ridicat mult în ştiinţă, poezie, filosofie, am auzit şi noi. Că e bine să învăţăm de la ei, vorbeşti iarăşi cu dreptate, dealtfeliu însuşi logofătul Udrişte ne îndemnă la asta în prefaţa tălmăcirii sale din *Imitatio Christi*. Dar cum vezi tu această *imitatio*, iată ce nu izbutesc să pricep.

— Măi, dar nu te ştiam aşa greu de cap. *Imitatio* vrea să-nsemne pe slavoneşte podrajanie, cum îl tălmăceşte Udrişte. Dar nu asta e vorba care ne trebuie, ci mai potrivită e vorba românească maimuţăreală. Da, să se golească românul de tot ce are în el şi să maimuţărească în totul pe străini. Numai aşa va ajunge să dobîndească în suflet toate virtuţile înalte ale acelora.

— Bine, dar atunci ne prefacem în maimuţe de-adevăratelea, mă Manole !

— Da, asta şi vreau. Că pînă-acuma ce-am făcut, nu tot maimuţăreală ? Am maimuţărit veac după veac, pe unii de peste Dunăre, încît ne-am împestriţat şi obiceiurile şi limba strămoşilor, mă. Că limba noastră, întreabă-l pe prietenul tău Udrişte, e limba rămlenilor, cum e limba veneţienilor şi a genovezilor.

— Asta cam aşa e, o ştie toată lumea, zise Gorun.

— Păi, vezi ? Şi-atunci, dacă trebuie să ne maimuţărim, să maimuţărim, mă, pe unii mai deştepţi, nu pe unii mai proşti ca noi, asta e *theoria* mea. Pe greci, pe calvini, pe papistaşi, care ştiu să trăiască în belşug, iar aşa, dacă-i maimuţărim, ajunge-vom şi noi la belşugul lor.

Gorun rămase multă vreme pe gînduri după convorbirea sa cu „scriitorul" de la vistierie ; multe lucruri erau adevărate în ce-i spusese, dar îl rîcîiau pe creier cuvintele *imitatio, maimuţăreală*, care i se păreau cu totul nepotrivite în legăturile dintre noroade „Cum adică, toate semiţiile lumii, nemţi, genovezi, veneţieni, frînci, au

cîte ceva al lor, iar noi n-avem nimic al nostru, totul am primit prin maimuțăreală de la unii, și tot prin maimuțăreală urmează să primim acum de la alții. Hm ! Stai de vorbă, tu, om învățat, cu un țăran din Zăval, să zicem, cu moș Stoian Zăvăleanu, îi spui cîte-n lună și-n stele, te-ascultă ce te-ascultă, apoi, cu cîteva vorbe bine întocmite, îți întoarce toată știința pe dos. Să fie ăsta un neam așa de bicisnic și de prost ? Ducă-se la naiba cu *theoria* lui cu tot," își zise odată în gînd și de-atunci se feri să mai stea de vorbă cu „scriitorul" de la vistierie. Ba începu să-i înjure și mai tare pe greci, numai așa, ca să-i facă în necaz „maimuțoiului". Treabă care-l costă destul de mult, căci „scriitorul" începu să-l bîrfească și să-l pîrască la boierii din Divan, cum că e un prost, fără „talent", și că urăște politichia boierilor și a domniei.

* * *

Sîmbătă seara, logofeții, scriitorii și pisarii domnești primesc slobozenie pînă luni. Cei care au rude în oraș se duc și petrec o duminică în familie. Alții ca Gorun se întîlnesc cu prietenii și merg la cîrciuma lui Tase-albanezul, sau Milos-grecul, sau la altele, și-i ard o beție din care nu se trezesc decît luni dimineața cînd trebuie să se înființeze la slujbă. Numai că el, Gorun, bea de obicei puțin și-i placea mai degrabă să hoinărească singur pe ulițele orașului și în cartierele de margine ale sărăcimii, prin piețe și prin tîrguri. Sau să se întîlnească cu Bușulan, doar că ostașul era dornic de chefuri zgomotoase și umbla de obicei cu încă cinci-șase dorobanți după el.

Într-o asemenea sîmbătă seara de septembrie, Gorun ieși din Curtea Domnească și plecă direct la bărăcile dorobanților și seimenilor înșirate pe o uliță mărginașă dinspre miazănoaptea Tîrgoviștei. Îl găsi pe Bușulan și-i spuse că vrea să petreacă împreună, fără alți martori, o seară și o zi, unde zice el, la orice cîrciumă din cetate. Bușulan însă era de strajă, peste noapte, în turnul cel mare al palatului, dar a doua zi era gata să se arunce într-un chef cît mai lung, chiar de-o săptămînă. Rămase ca Gorun să facă ce crede seara, iar dimineața să vină să-l ia direct de la poarta Curții domnești cînd se coboară

din Turnul Chindiei. Apoi porni încet, pe ulițele orașului. Scăpătase soarele și străzile erau aglomerate de oameni, de căruțe și de călăreți, care se grăbeau să iese din cetate, să plece spre satele și orașele de unde erau. Gospodinele alergau și ele cu traistele pline de la bazar spre casă, unde aveau treburi multe, căci sîmbătă seara pregăteau tot felul de mîncăruri pentru a doua zi.

Deobicei, cum se înnegurează în Tîrgoviște, circulația pe ulițe se întrerupe. Cînd încep să bată tobele ostașilor de strajă, din zece colțuri ale orașului, lumea trebuie să se retragă în casă, iar străinii să dispară cît mai repede dincolo de porțile orașului. Peste încă o oră, în vîrful Turnului cel mare, ce se înalță la intrarea Curții Domnești, se aprinde un far puternic ce luminează pînă dimineața deasupra orașului, prin cele patru ferestre mari; și din clipa cînd luminile se aprindeau, nimeni nu mai puteau să umble pe străzi căci, dacă era prins de străjile numeroase plasate prin toate punctele cheie ale cetății, era omorît fără nici o vorbă.

Dimineața, la răsăritul zorilor, tobele băteau din nou, iar luminile din turn se stingeau, semn că poate să înceapă mișcarea norodului și că porțile se deschid pentru căruțele tîrgoveților și zarzavagiilor.

Numai sîmbăta seara, tobele băteau mai tîrziu căci, fiind ajun de sărbătoare, norodul avea dreptul și avea și timp să iasă la jocuri, chefuri și alte zăbave plăcute.

În această sîmbătă de septembrie, cînd deasupra orașului se lăsase un aer răcoros și o liniște odihnitoare, iar din partea de miazănoapte sclipeau în lumina lunii vîrfurile înzăpezite ale munților Făgăraș, un scriitor se plimba singur pe ulițe, încet, trist și gînditor, cu o mare durere întipărită pe față. Căci numai el dintre toți pisarii și diecii ot vistierie fusese slobozit în oraș (ceea ce în mod obișnuit ar fi fost un prilej de bucurie), toți ceilalți fiind mobilizați de Ghinea velvistierul să ia parte la nunta fiului său Mihăilă care se însura a doua zi cu fata cea mică a „ghinărariului", cu frumoasa Calița Buicescu.

— Hai mă, tu nu pleci odată ? îi spusese unul dintre pisari, mai înalt în slujbă, dîndu-i de înțeles că nu-și avea locul printrei ei. Și plecase repede, zicînd „Bună seara !", la care i se răspunsese cu un hohot batjocoritor, pe care-l auzi mult în urma lui, pînă ieși pe poarta Curții domnești.

Mînia îl năpădise la început, înlocuită apoi de o tristeţe amară şi grea, care-i golea trupul de viaţă, şi-i aducea ca o sfîşiere în suflet. Se gîndea atunci, dacă mai putea să se gîndească în asemenea clipe, că, de i-ar veni moartea, ar fi ca o binefacere şi ca o odihnă binemeritată. Lumea trecea pe lîngă el înainte şi înapoi, veselă, zgomotoasă, cîntînd, glumind, el nu vedea şi nu pricepea nimic. Deodată, auzi în spate, la oarecare depărtare, o muzică de tambure, fluiere, şi surle ascuţite, însoţită de chiote bărbăteşti de veselie, şi tresări, parcă un junghi i s-ar fi înfipt în inimă.

„Ei sînt", îşi spune Gorun şi căută din ochi un loc unde să se ascundă. Era tocmai în dreptul zidului ce împrejmuia grădina Mitropoliei şi în apropiere se afla o cruce mare şi lată, iar lîngă ea o baniţă de piatră, în care se măsurau de obicei baniţele din lemn ale negustorilor de grîne, cînd erau bănuite că înşeală la vînzare. Se ascunse repede în dosul crucii şi se propti cu mîinile de ea, că-i tremura tot trupul şi-l apucase ameţeala. Un alai de călăreţi tineri, cu torţe mari, luminoase, îmbrăcaţi de sărbătoare, treceau în trap uşor pe uliţă, cîntînd şi chiuind de răsuna întreg oraşul. În fruntea lor, însoţit de aproape de doi făclieri, cu torţe puternice, era însuşi Mihăilă, băiatul vistierului, un tînăr destul de frumos, cu păr cîrlionţat, cu buze groase, cărnoase, învelit cu o mantie cenuşie, ce-i zbura în lături ca nişte aripi, privind înainte, mîndru şi fericit. Era datina ca, în seara dinaintea nunţii, mirele să se plimbe cu prietenii lui călare prin oraş, ca să dea de ştire lumii despre nunta ce se va întîmpla a doua zi. Trecură însoţiţi de strigătele şi urările oamenilor de pe uliţe, şi nimeni nu-l băgă în seamă pe Gorun, care sta ascuns îndurerat şi sfîşiat de gînduri negre, în spatele crucii de la răspîntia Mitropoliei.

Cînd muzica şi chiotele se depărtară, ieşi la iveală şi plecă mai departe, fără să ştie încotro merge. Şi totuşi, paşii îl duceau undeva anume, căci se pomeni pe uliţa Dăneştilor, unde se afla vechiul corp de case al foştilor boieri proveniţi din neamul Basarabilor şi unde îşi avea locuinţa familia Buiceştilor. Era un adevărat palat de piatră, cu etaj şi cu balcoane, cu o curte largă în faţă, unde se adunaseră acum o sumă de fete tinere, ce jucau în jurul curţii o horă de mînă, împodobite cu trandafiri de metal subţire de Veneţia, cu lalele şi iasomie şi cu coroniţe lu-

cioase de bronz pe creştet. Gorun se opri, fără să mai ia seama împrejur chiar în faţa porţii care se deschidea şi pe care ieşea acum o caretă frumoasă, cu cai înhămaţi la hamuri lucitoare, cu flori la urechi, avînd în faţă un vizitiu tînăr şi semeţ. Iar în spate, pe perne de mătasă, înconjurată cu blănuri de jder şi vulpe, se afla însăşi Calita, palidă, tristă, într-o rochie albă cu nasturi mici şi sclipitori de diamante, pe umeri cu o haină brumărie din blană de samur, cu părul negru strîns sus la spate, iar pe cap o coroniţă din pietre de diferite culori. La lumina făcliilor chipul ei arăta înmărmurit şi subţiat, iar ochii străluceau de lacrimi, lacrimi de bucurie sau, cine ştie, de durere ? „Lacrimi de mireasă", îşi spuse Gorun care se afla chiar lîngă gardul din apropierea porţii. Lîngă ea două fete îi ţineau pernele şi lucrurile.

Careta ieşi, încet, urmată de alte cîteva trăsuri, încărcate de fete vesele şi de lăutari, aşezaţi pe scaunul mai jos din faţă. Cotind în lungul uliţei, Calita păru că se uită o clipă spre stînga, unde era Gorun, şi tresări brusc şi parcă se înfioră toată. Apoi se mai întoarse de cîteva ori cu privirea, pînă se depărtă alaiul, fără ca Gorun, care încremenise pe loc, să ştie dacă s-a uitat cu dragoste, cu dor, sau cu spaimă. Un steag întreg de călăreţi însoţea trăsurile cu fete, care făceau acelaşi drum ca şi băieţii, pe străzile oraşului. La poartă, fraţii şi surorile Calitei, jupîneasa Bălaşa, mama ei, şi rudele însoţiră bucuroşi alaiul cu privirile, apoi se retraseră în curte, fără ca cineva să-l observe pe Gorun şi să-l recunoască. Boierii se aflau în sărbătoare, ei nu mai aveau timp să vadă pe nimeni. Mai ales că, a doua zi, nuntă şi petrecere mare trebuia să se desfăşoare în casele Buiceştilor şi ale Brătăşanilor la care îşi anunţaseră prezenţa Domnul şi Doamna Ţării Româneşti. Iar de-aici — o sumă de griji, de o mie de ori mai multe decît la o nuntă obişnuită.

Gorun continuă să se plimbe, cu inima grea, pe uliţele Tîrgoviştei ; trecu pe lîngă cetatea Mitropoliei, apoi pe strada Agiei, unde sta de pază un corp de dorobanţi înarmaţi, pe lîngă Biserica Albă, apoi prin mahalaua meşteşugarilor, prin bazarurile goale noaptea, prin mahalaua cîrciumilor, plină de zgomote şi chiote de petrecere. La o răspîntie mai de margine, se încinsese o horă, a tîrgoviştenilor mai săraci, şi Gorun se apropie să privească. Norodul se distra şi el cum putea, cu diblari ţigani, cu ţuică

și cu jocuri zvăpăiate. Apoi, cînd se apropie miezul nopții și toată lumea se retrase în case, plecă și el de se culcă la un prieten din ulița pielarilor, căci farurile începuseră să lucească în Turnul cel mare, iar tobele să bată amenințătoare din locurile de strajă ale orașului. În casa strîmtă, cu miros de piei tăbăcite, se simți mai liniștit, și parcă o alinare îi cobora în suflet. Dar nu dormi pînă dimineața, cînd îl cuprinse un somn greu, încît se trezi abia către prînz, zguduit de o mînă puternică.

— Scoal' mă, haimana ! Pe unde mi-ai pierdut noaptea și cu cine, ha, de mi te trezești tocmai la chindie ? Oh, știam eu — zise către gazdă Bușulan, — că pisarii domniei stau mai mult de destrăbălări decît de slujbă.

După ce se spălă și se-mbrăcă, logofătul ieși cu Bușulan în uliță. Era mai întremat după somnul lung și adînc, cum nu mai dormise de multă vreme.

— Unde zici să petrecem ziua, tu, Căpitane ? îl întrebă el pe Bușulan. Reuși să și glumească. Un căpitan comanda o mie de oameni, iar Bușulan nu era decît un simplu slujitor, nici măcar un iuzbașa, care poruncea peste cincizeci—șaptezeci de ostași.

— Să mergem, bre, logofete, la cîrciuma lui Tase-albanezul că de vinurile valaho-grecești îndoite cu apă m-am săturat. Apoi mai are albanezul și un han în spate încît, de-o fi să ne facem pulbere, avem unde pune capul jos.

•
• •

— Ce taci, mă, și nu spui nimic ? îl întrebă ostașul pe Gorun. De-asta m-ai adus aici, să mă uit la tine cum privești în gol ? Paștile și grijania ei de petrecere. Nea Tase, mai adu o oală de vin, dar să fie curat că, altfel, te pîrăsc la sfinția sa mitropolitul, și știi ce te-așteaptă după Pravila bisericească de la Govora unde scrie negru pe alb : „Cine bagă apă-n vin și-l vinde, să se pocăiască cinci ani, făcînd șaizeci de mătănii pe zi".

— Acu, acu, iuzbașa ! strigă cîrciumarul. Vin curat ca ilicsirul și roșu ca sîngele. Numai vezi, domnia-ta, căpitane, — îi întoarse gluma cîrciumarul — că vinul curat amețește mai repede și știi cum scrie la aceeași pravilă :

„Omul mirean de se va îmbăta și de va bori, să se pocăiască șaizeci de zile, cu cîte o sută de mătănii pe zi".

— Nici o grijă, evghenia ta! Nu s-a aflat vin să-l răpună pe Buşulan! Mai repede m-o răpune f-o muiere din cele ascunse prin hanul domniei tale.

— Aolea, se văietă Tase. Taci din gură, căpitane, că de ne prinde cu așa ceva, pe domnia-ta te așteaptă cinci ani de pocăire în biserică, bașca ce ți-o mai da vornicul Brâncoveanu, iar pe mine nici mai mult, nici mai puțin decît spînzurătoarea.

— Ce mă, iar îți veni cheful de muieri? Vrei s-apucăm pe mîna armașilor? îi zise Gorun, după ce plecă hangiul.

— Dar ce vrei să fac, logofețe? Să-ți povestesc de un alai de nuntă pe care l-am văzut azi-noapte din Turnul cel mare? Sau despre o fată de „ghinărariu" care se mărită astăzi? Ho, ho, nu te încrunta așa că nici alții n-o duc mai bine! Și n-avea teamă că n-am acu timp de muierile lui Tase-albanezul! Gîndul meu e la o spurcată de grecoaică din București pe care o văzui alaltăieri, n-aș mai fi văzut-o în vecii vecilor! C-am zărit-o pe geam zvîrcolindu-se în brațele unui handralău păros, de mi-a venit ameteala și era să lunec de pe cal. Am început să strig și să lovesc în ușă cu pumnii, cu sabia, cu cizmele, și-am poruncit să deschidă. Dar ea, drăguța, ghicind cine e, a asmuțit slugile pe mine, de m-au gonit, încît m-am ales și c-o rană la umărul stîng. Pastele ei de dragoste cu cine a mai născocit-o.

— Bine c-ai terminat cu ea odată! zise Gorun.

— Am terminat? Ha! Asta s-o crezi tu, mă! Am terminat pe dracu! Parcă eu am inimă de bărbat? Am o inimă de zdreanță, prăpădită și nătîngă. Mă părpălesc ziua și noaptea și cat prilejul să mă reped din nou la București. Am s-o prind cu binișorul, apoi am s-o iubesc ca un lup, și-am s-o calc ca un urs, iar pe urmă am s-o bat cu sabia pînă i-o țîșni sîngele din crupe. Și-apoi, dracu știe ce-o să fac, știu numai c-o să mă prăpădesc într-una de dorul putorii. U-iu-iu, cîrciumare, mă ții cu oalele goale, duminica mă-si, că bine-a zis cine-a zis, că la pomul lăudat să nu te duci cu sacul.

— Acu, acu, viteazule! strigă Tase peste capetele clienților.

Circiuma cît era de mare se umpluse de oameni, care se afumaseră și cîntau, unii, alții, cei mai mulți strigau și înjurau pe armași, pe boieri, și mai ales pe străini.

— Ne-au cotropit iar liftele de străini !

— Ne storc vlaga și ne sug sîngele ca niște ploșnițe, pînă la ultima picătură.

— Hoții și nesătuii !

— Ai dracului să fie ei și dregătorii care-i lasă să-și facă de cap.

— Ar trebui o răscoală, să-i tăiem și să-i punem în țeapă.

— Eh, de ce nu se mai ivește unul ca Lupu Mehedințeanu :

Frunză verde lemn uscat
Domnul Lupu s-a sculat
Și cu două mii de spăngi,
A sosit la Tîrgovești.
Să scape țara de hoți,
De străini și de netoți.

— Fraților, răsună un glas puternic, de la o masă mai lăturalnică. Un om solid, îmbrăcat cu cojoc de oaie, se ridicase în picioare. Vă văd supărați de nedreptățile ce le-au aruncat asupra țării neamul spurcat și rătăcitor al „străinilor". Se află aici, lîngă mine, cineva care știe multe și care o să vă spună niște lucruri însemnate.

Omul tăcu și se așeză. De lîngă el se ridică un altul, o figură stranie, o față slabă, colțuroasă, palidă ca de sfînt, și pe de altă parte, niște ochi verzi, hotărîți, cu sclipiri de oțel. Era îmbrăcat într-o manta neagră, de postav, încins cu un brîu roșu închis, îmbinare de culori care-i da o înfățișare și mai neobișnuită. Avea o voce clară, tăioasă :

— Vin la voi din partea „Oastei" ! începu el, scurt. Oameni buni, Lupu Mehedințeanu n-a murit. Duhul lui sfînt sălășluiește în sufletul celor zece mii, care alcătuiesc azi „Oastea Mehedințeanului". Cine sînt aceștia ? Cei mai buni fii ai norodului și ai Țării Românești. Cei mai drepți, mai neîndoiți, mai hotărîți să răzbune crunt umilirile îndurate de sărmani. Țelul lor ? Distrugerea, arderea și alungarea străinilor, pentru totdeauna din țara noastră.

Gorun fu cucerit de la-nceput de chipul și de cuvîntarea acestui om ciudat, și asculta cu deosebită luare-aminte.

— Fraților! continuă omul, cu același glas sigur, metalic, fără nici o ezitare. Fanarioții sînt dușmanii de moarte ai noroadelor. După ce și-au pierdut în 1452 împărăția, și-au fost risipiți prin alte țări, au jurat că nu se vor lăsa pînă nu vor îngenunchia lumea, fără să-și aleagă mijloacele. Vor jefui, vor stoarce, vor ucide, pe oricine nu e din tagma lor. Bine se știe că marele Lupu Mehedințeanu a fost primul care s-a sculat cu mînie asupra lipitorilor. De asta el rămîne pentru noi un sfînt și o pildă veșnică de urmat. S-au ridicat apoi, în 1623, călărașii de la Gheorghița, Ploești, Ruși... Și-au fost măcelăriți pînă la unul de Alexandru Coconul, domnul grecilor. S-a ridicat pe urmă Matei-vodă și i-a dat afară din biserici. Dar i-a îngăduit să ne fure în tîrguri, cu negoțul lor mîrșav. Iar acum, trebuie s-o mărturisim cu durere, vodă s-a lăsat cotropit din nou de ei, în chiar Divanul Domnesc. Fraților, toate mijloacele de a ne înțelege cu ei și de a-i opri la hotare au fost în zadar. „Oastea Mehedințeanului" are pentru străini o singură armă: moartea. „Ostații" noștri umblă prin sate și tîrguri, în steaguri și în cete, îi urmăresc pretutindeni, pe drumuri, prin hanuri, prin bazaruri. Orice negustător străin e prins și aruncat în țeapă. Nu e timp pentru vorbe, nici pentru judecăți.

Tînărul făcu în sfîrșit o pauză. Privi peste oameni, care stau înmărmuriți de ce-auzeau. Apoi începu din nou, mai aspru, și mai hotărît:

— Nu e timp de pravile și de legi. Ele sînt făcute să-l pedepsească pe valah, dar să-l ocolească pe străin. S-a văzut că domnii de pretutindeni sînt neputincioși în a-i pedepsi pe greci. Pentru că sînt tari la Poartă Sultanului care nu îngăduie nimănui să se atingă de ei. Pravila, așadar, e o vorbă. Moartea trebuie să fie pravila lor. Fraților, că ne-au stors de ultimul creițar și aspru pe care-l avem în bordei nu e încă nimic. Mai rău e altceva. Ne-au stricat obiceiurile cele mai frumoase și credința în Dumnezeu. Au adus cu ei destrăbălarea, curvăsăraia, sodomia. Ni se strică, iată pericolul cel mare, ni se strică norodul și ni se terfelește credința cea dreaptă și sfîntă. În toate pravilele se află o glavă care vorbește despre păcatul dușegubaniei: intră aici faptele de omor, de erezie, de so-

domie. După pravilă, trebuie să se certe cu arderea trupului. Niciodată, în părţile noastre, nu s-a pedepsit cu foc. Mai mult, şi e mare greşeală, sodomitul, cu bani, şi-a putut răscumpăra păcatul. „Oastea Mehedinţeanului" vrea să împămînteneasc㠄cearta cu foc, pentru tot păcatul de duşegubanie. Focul va duce la curăţirea norodului de obiceiurile stricate ale străinilor. Ţeapa, spînzurătoarea nu sînt aici de ajuns! Fraţilor, intraţi în „Oastea Mehedinţeanului"! Nu vă chemăm la petrecere, vă chemăm la luptă. „Mehedinţenii" pot oricînd muri, în războiul sfînt pe care-l poartă, dar ei mor pentru izbăvirea norodului. Cine va vrea să intre, să ştie că locurile de întîlnire ale „Oastei" sînt: Zidul lui Negru-vodă la Argeş, Uliţa calicilor în Bucureşti, Calea orbeţilor la Craiova, mormîntul lui Lupu la Tismana. Strigătul nostru: ţara sau moartea.

Omul ieşi apoi dintre mese, se înfăşură în mantaua neagră pînă la gît, îşi îndesă liniştit căciula lungă ca un coif pe urechi şi dispăru pe uşă, fără grabă, dar şi fără să zăbovească. Celălalt, cu cojoc de oaie miţoasă, îl urmă de la oarecare depărtare. Oamenii din cîrciumă, cît erau de afumaţi, tăcură mîlc în timpul cuvîntării, şi ascultară cu interes, dar şi cu multă teamă. Tăcerea continuă şi după ce figura cea stranie ieşise.

— Bine-a zis, „mehedinţeanul", moarte le trebuie lipitorilor! sparse gheaţa Buşulan, care părea cel mai mulţumit de cele auzite.

— Moartea, da! Şi focul, arderea păcătoşilor!

A sodomiţilor!

— Duhul Lupului a coborît printre noi!

— Trăiască! Moarte! Foc!

— Ce zici, mă, Buşulane-iuzbaşa?

— Zic doar că mi-e sete, vistiere, şi că ne-am înşelat, venind la Tase-albanezul.

— Dar omul acela negru cum ţi se pare?

— A, de ăla mă-ntrebai? Dă-i dracului, mă, că sînt cam izăltaţi. Am văzut o mulţime din ăştia. Ţin cuvîntări prin cîrciumi, prin bazaruri, pe la răscruci... Apoi se fac nevăzuţi. Jos cu vînduţii grecilor, pe foc cu sodomiţii, în ţeapă cu hoţii, trăiască „Oastea mehedinţeanului"! Pe unde-i prind, pe străini îi taie ca pe vite, sau îi atîrnă-n streanguri. Aga Lupu Buliga — e fiert de la o vreme, îl bănuie boierii şi chiar vodă că el ar fi căpitanul lor cel tăinuit. Că doar e fiul Mehedinţeanului cel mare! Mulţi

dintre ei, e drept, sînt ascunși printre dorobanții din oștirea lui vodă. Dar mie nu-mi plac, cu dușegubina lor cu tot. Că-i înțeapă pe străini și pe boierii vînduți, ca Varzarul-armașul, nu-i rău, dar să-i spînzure și pe călugări, că și ei sug sîngele rumânilor. „Strigătul" meu e că ori îi spînzurăm pe toți, ori pe nici unul! Să fie românul slobod de-adevăratelea. Că ăștia, pe de o parte vor să-l sloboadă, pe de alta îi tot arată ascuțișul săbiei. Și-apoi ce viață ne pregătește, mă, „Oastea" ăstora? Să nu mai bea omul o oală de vin, să nu mai ciupească o muiere, că vin cu dușegubina lor să te-arunce pe foc.

— Mde, poate că au și ei dreptate! Nu vezi că nu se poate face nimic în țara asta din cauza străinilor și-a hapsînilor de turci?

— Văd, mă, logofete. Dar mi-e teamă că-s numai vorbe. Iată, cu turcii, de pildă. Să luptăm zice, pentru neatîrnare. Dar, în taină, trimit scrisori la împăratul turcilor să le dea pe „Cîrnul" ca domn. Matei-vodă spumegă de mînie cînd aude de ei. A dat poruncă lui Radu-Vărzaru să-i dibuie și să-i vîneze ca pe niște potîrnichi. Încît, vezi să n-o încurci!

Gorun rămase cam fîstîcit și tulburat. Părea că i se deschide o poartă spre înțelegerea lucrurilor cînd îl asculta pe „ostașul" cel negru, iar Bușulan venea să-i spulbere iluziile abia înfiripate. Oricum, întîmplările de peste zi îl făcuseră să mai uite de durerile pe care i le adusese dragostea și nunta Caliței. Își zicea acum că bărbații adevărați își bat capul cu treburi însemnate, luptă pentru o întocmire mai dreaptă, iar el se gîndește toată ziua la o muiere, vorba lui Bușulan: „Că tot muiere este, chiar dacă e fiică de «ghinărariu», de mare spătar".

— Dacă vrei să știi, eu mă am bine și cu „Cîrnul", mă, mai zise Bușulan, la care Gorun izbucni în rîs, știindu-l pe Constantin Șerban cît e de încrezut și cum nu-și coboară niciodată ochii asupra unuia mai prejos decît el.

— Nu rîde, mă velvistiere, că rîzi degeaba. „Cîrnul" e îngîmfat numai cu cine nu știe cum să-l ia. Slăbiciunea lui cea mare e că se socotește viță domnească! Și dacă i te închini cînd trece pe lîngă tine și-i strigi tare „Să trăiești măria-ta!" e-n stare să te suie lîngă el în caretă.

— Ho! ho! ho! rîse Gorun cu poftă și, cam mirați, rîseră și niște ostași de lîngă ei.

— Chiar o fi, mă Bușulane ! zise altul. Unii vorbesc că e de-adevăratelea os din osul lui Radu-vodă-Șerban. Și dacă-i așa, apoi acela, cît mi-aduc aminte, era un domn și jumătate. Numai să-i semene...

— Eu nu zic că e os domnesc, dar nici nu zic că nu e ! ! mormăi Bușulan. Zic numai că sînt bun prieten cu el, ha, ha, ha ! Și să vedeți cum a devenit. Eram odată, seara, de strajă la ușa caselor domnești, cînd iese postelnicul din spătărie și, dînd cu ochii de mine, îmi spune : „Oștene, după ce termini straja, dă o fugă la domnia-sa clucerul Socol Cornățeanu și înștiințează-l că mîine se va ține divan mare, fiind la mijloc pricină arzătoare de cercetat". După ce dau în primire straja, sar pe-un cal și-o iau la goană spre miazăzi, peste cîmpuri și vii către conacul Cornățeanului. Să-l înștiințez de ținerea divanului. Vorba cîntecului :

Bate vîntul, lin, mai lin,
Boierii la divan vin
Toți boieri de-ai tîrgului
Credincioșii domnului,
Numiții divanului
Stîlpii Țarigradului,
Colea-n Țara Românească,
De nimic să se ferească
Că-s boieri de mare seamă,
Și n-au de nimenea teamă.
Cu știu sama oștilor
Și limba pașalelor.
Ș-a capuchehaielor.

— Ei, spune cum a fost mai departe ! întrebă Gorun.

— Cînd să trec drumul Fileștilor, un alai de călăreți înarmați, în jurul unui rădvan greu, tras de șase cai, îmi ațineau calea. Mă opresc și mă cheamă lîngă rădvan, în care sta un boier încotoșmănat în dulămi, cu ochii cam roșii și cu nasul ciupit în partea stîngă. Îl recunosc pe dată și mă las cu un picior în genunchi, strigînd : „Să trăiești, măria-ta !".

Ochii i se îmblînzesc, și-mi face semn să mă scol în picioare. „Ridică-te oștene, prietene ! zice. Și spune-mi unde mergi și care ți-e slujba".

Îi spun eu unde mă duc și pentru ce, iar el mă-ntreabă ce fel de pricini se va pune la divan. „Pricini arzătoare, măria-ta ! îi răspund. Așa mi-a spus însuși vel-postelnicul Constantin". „Aha ! Aha ! zice Cîrnul. Prea bine, oștene ! — Și se-ntoarce spre slugile lui. Dați-i un ughi acestui vajnic ostaș, care ar merita să fie nu iuzbașa, nu hotnog, ci un mare căpitan, ca un viteaz și credincios slujitor ce se află. Cu bine, prietene, să treci pe la noi pe la Dobreni !".

Ceilalți tăceau și ascultau mereu mai uimiți povestirea ostașului.

— Dacă vine „Cîrnul" la domnie, m-am procopsit, ha, ha, ha !

În 1653, primăvara, cînd începeau să înflorească merii, prunii, zarzării și salcîmii, cînd împrejurimile Tîrgoviștei deveneau o țară de basme, la Curtea lui Matei Basarab domneau grijile și necazurile. Primise veste că se pregătea un război nou împotriva lui de către Vasile Lupu, cu îngăduința ascunsă a Porții și cu sprijinul cam pe față al pașii Siavuș de Silistra. Deși bătrîn, deși netemător din fire, Matei-Basarab se cam îngrijorase. Dar și mai mult se mîniase pe Vasile Lupu, acest domn cu vorba nestatornică, ambițios și nepotolit. De cîte ori nu se luptase cu el, în cei douăzeci de ani de cînd domneau unul în Moldova și altul în Muntenia, de cîte ori nu ajunsese la înțelegere, că vor păstra între ei unirea și pacea neclintită, ca între frați de aceeași limbă și Lupu iar se scula cu oști, ori cu intrigi la Poartă împotriva sa. Deși om cu scaun la cap și înțelept, cînd se supăra da drumul la cuvinte aspre și usturătoare. Tăia cu vorba cum tăia și cu sabia cînd se arunca în lupte. „Părinte fără minte", îi spunea el într-o scrisoare către Rakoczy II, chiar lui Pașa Siavuș de Silistra, care tot uneltea să-l răstoarne din domnie. Pe cît era de blînd în alte împrejurări, și cu oameni cumsecade, pe atît era de veninos și de mușcător cu aceia care nu-i dau pace și-i tot încurcă planurile. „Încăpățînat ca un catîr, și cu minte tot pe-atîta", mai zisese el despre Vasile Lupu, care nu renunța la gîndul de a-și asuma și domnia Țării Românești. Dar cu toată mînia, nu se pripea niciodată în fapte, ci le socotea îndelung, întorcînd situația pe toate fețele, luînd toate măsurile pînă la amănunte, înainte de-a porni la acțiune.

Era pe la începutul lui martie, cînd primi știrile despre noile și totodată vechile planuri ale rivalului său de la Iași, care se pregătea să coboare spre Focșani cu oști moldovene, și străine, căzăcești, aceștea conduse de proaspătul lui ginere Timuș, fiul hatmanului Hmelnițki.

Dimineața ținea sfat cu dregătorii săi, îi întreba, îi asculta, iar el vorbea cam puțin, și parcă se gîndea mai degrabă la altceva decît la cele ce-auzea. Sfatul lui era acum alcătuit din boieri cu multe virtuți, dar cam bătrîni și lipsiți de fantezie. Se aflau într-o dimineață în camera mică a Divanului. Vodă sta în jilț, cu surguciul de pene pe cap, strîns în caftanul aurit, cu mîinile pe laturile scaunului, într-o poziție măreață, dar cu privirile cam absente. În spate, pe un suport frumos, atîrnau cele două tuiuri din păr de coadă de cal, însemnele turcești ale domnului. Alături, pe o măsuță, buzduganul de aur.

Bătrînul Matei-vodă avea un chip „smead și costeliv", cu ochi nu prea mari, căprui, privind pătrunzător, pe sub sprîncenele-i dese și bogate. Fruntea înaltă, barba lungă, albă și rară, îi subțiau fața, în schimb buzele, cam subțiri, erau strînse într-un fel ce exprima energia și hotărîrea caracterului său neînfricat. Se uita la dregătorii săi, îi lăsa să vorbească, analizîndu-i în minte pe fiecare și cuvintele lor. Alături de domn, în dreapta, sta Mitropolitul Ștefan, demn, cu mitra pe cap, cu veșmintele roșii-aurite și cu crucea de aur în mînă, pe care era sculptat chipul Mîntuitorului. În față boierii : Banul Spahiul, pe care-l chemase degrabă de la Craiova, velvornicul Preda, ținînd în mîini un baston de argint. Bastonul Banului era tot din metal prețios, dar îmbrăcat frumos cu sidef, ceea ce-i da un aer mai somptuos.

Lîngă vornicul Brîncoveanu, care avea un chip rotund și cam teșit la frunte, din cauza cheliei, dar o expresie luminoasă, calmă și blîndă, venea marele logofăt Radu Cocorăscu, cel mai bătrîn dintre dregători, palid, alb, proptindu-se în bastonul lui de argint verzui, presărat cu bule aurii. Roșu, sănătos, falnic și energic, ținînd sigur și demn bastonul argintiu suflat cu aur, venea la rînd marele spătar Diicu Buicescu. O barbă neagră, virilă, îi înconjura obrazul.

La cealaltă margine, chemat să dea socoteală de starea vistieriei, lucru de enormă însemnătate pentru un război, se afla Ghinea Brătășanu, poreclit de popor Țucala, dat

fiind că, înainte de a se stabili în Muntenia el și familia lui, ar fi purtat țucalul demnitarilor de la Poartă otomană. Privea cu multă luare-aminte la măria-sa, și-i aproba fiecare vorbă cu încuviințare supusă din cap. Se mai afla apoi, jos, în stînga domnului, marele postelnic Constantin Cantacuzino, omul lui de încredere, cu părul tuns scurt, cu o barbă neagră, stufoasă. Vădea o expresie plină de demnitate, dar și de bun simț, și ținea în mînă un toiag gros de argint. Și cu toate că, după tradiție, nu avea în Divan loc permanent, nici dreptul de vot, Matei Basarab îl aducea totdeauna cu sine și-i cerea părerea în fața marilor dregători. În rest nu era nimeni dintre ceilalți boieri, străjile stăteau la intrare, în afara camerii ; Sfatul se ținea cu ușile închise.

Vorbiră pe rînd. Spahiul, Banul Craiovei, sau Kralevski, cum semna în acte, era un boier în vîrstă și devotat Domnului, dar cam precaut din fire. Spuse că în clipa cînd măria-sa va porunci să înceapă războiul, Oltenia toată, cu oastea-i numeroasă, plină de credință, va veni și se va bate pînă la biruința totală. Vornicul Preda vorbi mai pe larg, arătînd care sînt împrejurările externe, și propuse ca Domnul să pregătească oastea de luptă, ca atunci cînd Lupu va porni spre hotare să-l primească și să dea bătălia la Focșani. Pentru că din punctul de vedere al legilor și tratatelor, Lupu va încălca atunci tratatul de prietenie, și ca urmare nici turcii nu vor avea pricini, să intervină, iar pe de altă parte, principele Rakoczy va fi obligat, conform înțelegerilor dintre cele două țări, să i ajute pe munteni cu oaste.

„Bine judecat — își spuse Matei-vodă — doar că bunul meu nepot Preda, care știe atît de bine legile scrise, le cunoaște prea puțin pe cele încîlcite ale vieții. De cînd n-a mai fost pe la război, stă mai mult cu nasul prin pravili sau prin catastișele veniturilor de pe moșiile lui, iar în timpul liber, ziua, și foarte adesea noaptea, intră în biserică unde citește psalmi de unul singur, sau face mătănii și rugăciuni. Altădată, cînd era tînăr, se pricepea mai bine la războaie decît la legi".

Radu Cocorăscu, un boier învățat, dar prea bătrîn „care slujise la toți domnii" de la Mihai Viteazul încoace și care ațipea în scaunul său pînă s-i vină rîndul, fu trezit la cuvînt de un ghiont pe care i-l dete Buicescu în spate. Tuși de cîteva ori, apoi deschise gura și spuse că războiul

trebuie bătut negreșit, că el cu toată oastea logofeților și logofeților din țară va fi de față la bătălie unde va lupta pînă la biruința definitivă. Așa cum l-a slujit pe măria-sa întotdeauna și în tot locul.

„Bunul meu Radu ! își spuse Matei-vodă. În adevăr, a slujit domniei mele în tot locul unde a fost nevoia și greutatea țării și nimic n-a cruțat pentru slujba domniei mele. Dar acuma, bietul de el, abia se ține, și-o să trebuiască să-l lăsăm acasă, la odihnă".

Se apropia de optzeci de ani Radu Cocorăscu, și de cincisprezece era mare logofăt al lui Matei Basarab. Iar înainte fusese mare vistier, căci se pricepea la toate. Dar de mai multă vreme, vodă îl ținea din prietenie și respect pentru devotamentul lui, căci, în realitate, treburile cele multe și grele le lămurea cu logofătul al doilea, învățatul Udriște Năsturel.

Diicu Buicescu îl asigură pe măria-sa că oștile sînt gata pregătite de luptă și hotărîte să învingă orice dușman. Ceru apoi să i se îngăduie să-și mai spună o altă părere, anume că războiul trebuie purtat cu vitejie și pînă la capăt adică pînă la scoaterea lui Vasile Lupu din scaunul Moldovei, unde să se pună apoi un domn devotat lui Matei-vodă, ca să dispară pentru totdeauna acel cuib de răutate între români.

„Hm ! făcu Matei în sinea sa. Ce dă din acest nepot al meu e totdeauna demn de luat în seamă. Aprig, viteaz, și cu minte îndrăzneață. Dar pripit, și cam prea ambițios. Și dornic de mărire. Căci unde bate el cu alungarea Lupului din scaun !". Auzise că ultimele planuri ale lui Buicescu ar fi țintit la domnia Moldovei. „Pînă aici e bine, își zise vodă, mai departe o ia razna. Căci alt client ne trebuie pentru Moldova".

Mai vorbi și fostul ban Ghiorma Alexianu : odinioară, cu douăzeci de ani în urmă, cînd Aga Matei venise prima dată cu oști din Ardeal, Ghiorma Alexianu era spătarul oștilor lui Leon Tomșa, și-n ciocnirea care s-a întîmplat l-a făcut pe Matei să se întoarcă învins, în Ardeal. Mai tîrziu s-au împăcat și i-a fost de folos domnului.

După terminarea Divanului, vodă coborî cu dregătorii la Biserica Domnească, să asculte liturghia dinaintea prînzului.

Merseră pe un coridor închis, construit de Matei Basarab între palat și Biserică. Un coridor lung, suspendat

în aer și sprijinit din loc în loc de niște coloane groase. Era lucrat frumos din lemn, cu multe ferestre și cu sculpturi și picturi înfățișînd diferite scene religioase. Ieșeau pe el din palat și coborau, la capul celălalt direct în cafasul Bisericii Domnești. Se vede că Matei-vodă era destul de precaut, dacă se gîndise la o asemenea construcție, prin care-și lega biserica de casă, fiind astfel mai sigur decît dacă-ar fi mers înconjurat de străjile sale numeroase. Ce-i drept era un drum pe care-l făcea des, căci dimineața, dar și înainte de prînz, Domnul și Divanul trebuia să ia parte totdeauna la liturghie.

Cum era de față, mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei sluji el însuși liturghia. Matei-vodă se așeză în strana lui înaltă, cu trei trepte, dregătorii, fiecare la locul său. În dreapta, îl avea pe Buicescu, în stînga pe postelnicul Cantacuzino.

Slujba începu cu ectenia cea mare, o rugăciune în care creștinii sînt chemați să se roage pentru mîntuirea sufletului, pentru veșnicia bisericii, pentru voievod și pentru boieri, pentru pacea orașelor și satelor, și mai la urmă pentru săraci și bolnavi. Matei-vodă nu prea asculta la început, se gîndea la ceva cu încordare, deși mitropolitul adăugase în rugăciune și o implorare pentru biruința lui în războiul ce se apropia.

Urmară apoi psalmii 102 și 146, „Laudă suflete al meu pre Domnul..." și imnul lui Justinian „Unule născut, Fiule...".

Deși participau zilnic la slujba liturghiei, boierii erau pătrunși de fiecare dată de ea. Matei-vodă, el însuși un om religios, ținea să fie de față la toate ceremoniile, cele zilnice, ca și acelea mari, de sărbători. Dar acum, deși se închina cu evlavie la timpul potrivit, gîndurile îl purtau în altă parte. „Să ne iubim unul pe altul!" predica mitropolitul iar Matei-vodă își imagina războiul apropiat și-și socotea treburile pe care le avea de împlinit pentru asta. „Doamne — își zicea la un moment dat, nimerindu-se în cuget cu atmosfera din biserică, — fă să se împlinească acest gînd al meu, și apoi tot restul zilelor îți voi sacrifica ție!". Corul tocmai cînta : „Sfînt, sfînt, sfînt Savaot, plin e cerul și pămîntul de mărirea lui!".

La sfîrșit mitropolitul trecu pe la toți, începînd cu vodă, îi însemnă cu untdelemn sfințit pe frunte, apoi li se dădu anafora, și slujba se încheie.

Pe același coridor se întoarseră în spătăria cea mare unde se întinseseră mesele pentru prînzul domnesc.

— Iubite nepoate, îi zise vodă lui Diicu Buicescu în timpul mesii, te-aș ruga să poftești mîine dimineață la mine. Am a-ți spune lucruri de taină, pe care nu trebuie să le știe decît domnia-ta.

— La poruncă măriei-sale !

— Să vii mai devreme, o s-avem multe de vorbit. Și spune-le la toți că mîine n-o să ținem Divan.

Masa se termină mai repede decît deobicei și vodă se retrase la odihnă în camerele sale. Dregătorii se împrăștiară pe la casele lor din oraș însoțiți de slujitori.

* * *

Matei-vodă se sculase cu noaptea-n cap. Cînd bătea Toaca în Turnul Chindiei, anunțînd ceasurile șase, și porțile cetății se deschideau pentru carele și căruțele tîrgoveților, el era de mult treaz. Umbla încet prin cameră, să nu trezească atenția străjilor de la ușă și a postelnicilor care s-ar fi repezit să-l îmbrace. Avea nevoie acum mai mult de singurătate decît de ceremonie. O mică dureri de la o veche boală de rinichi nu-l împiedica să croiască planuri și să le întoarcă pe toate fețele. Într-un timp deschise geamul să respire aerul proaspăt al dimineții. Camerele locuinței domnești dau spre o frumoasă și întinsă grădină de pomi, care începuseră să înflorească. Un vînt cald bătea de la miazăzi și vodă auzi, ca un plăcut sunet în ureche, cum crăpau ghețurile pe Ialomița. Dincolo, peste un pod trainic, larg, urca un drum în sus, către mănăstirea Dealu, care se zărea albă și zveltă în depărtare, în sclipătul primelor raze de soare.

„Începe muncile cîmpului !" își spuse vodă și se gîndi că el dăduse poruncă să se adune oștile din toată țara și că în mare parte pămînturile vor rămîne în acest an nelucrate. Pe Banul Spahiu îl trimisese degrabă înapoi la Craiova, să strîngă toată oastea Olteniei, ca să manevreze cu ea pe malurile Dunării. Banul îi spusese că Siavuș-pașa își îndreptase pîlcurile de la Dîrstor către Odriu, dar că aflase cum că mărșăluia înspre Belgrad și spre Ungaria, căci s-ar fi ivit tulburări în pașalîcul de la Buda.

„Așa mi-a scris și mie, chiar pașa! îi răspunsese Matei. Dar turcul nu se duce totdeauna, unde zice că se duce! Și mai înțelept e să-l privegheam îndeaproape".

Vornicul Preda primi însărcinarea să întocmească niște scrisori către principele Rakoczy al II-lea, în care să-i arate împrejurările și obligația lui, conform tratatelor de a-i ajuta cu oaste.

Sună clopoțelul, să-i cheme pe slujitori, și se ivi în prag însuși postelnicul Cantacuzino, cu medelnicerul, bărbierul, care veniră, unul cu ligheanul cu apă caldă, altul cu sculele de bărbierit, pomezile, parfumurile. În timp ce se spăla și se bărbierea, marele postelnic sta în picioare în fața sa, îngrijindu-se ca toate să decurgă în cele mai bune condiții. Îl îmbrăcă pe vodă cu mîna lui în veșmintele domnești, îl încheie la nasturi, îi potrivi pe cap surguciul ce se termina cu un evantai de pene frumos colorate. Apoi Matei-vodă slobozi pe ceilalți slujitori și-l rugă pe postelnicul Constantin să rămînă o clipă în cameră. Îl întrebă ce vești noi are din Moldova, din Turcia au de la Rakoczy. Singura știre era aceea că Vasile Lupu îl aștepta la Iași cu mare pompă pe ginerele lui, Timuș Hmelnițki, și că pregătea oști numeroase. Dar că mai zăbovea deoarece trimisese un sol la hanul tătarilor cerîndu-le și lor să-l ajute cu oaste.

— Ce sfaturi ne dai domnia-ta, iubite postelnice, într-o asemenea împrejurare?

Constantin Cantacuzino era un om inteligent, înțelept, un bun cunoscător, ca orice grec, al treburilor politicești. Își iubea domnul, pe care-l slujise cu sîrguință, de douăzeci de ani, și care la rîndu-i îi făcuse nespus de mult bine. Matei-vodă îl cunoștea de cînd era tînăr pe postelnic, îl prețuise mult, pentru virtuțile și pentru învățătura sa. Poate și pentru tatăl lui, Andronic Cantacuzino, care fusese vistierul lui Mihai Viteazul, atît de îndrăgostit de domnul său că-și dăduse viața pentru el în luptele crîncene din Ardeal. Matei din Brîncoveni era atunci căpitan tînăr în oastea lui Mihai și avusese prilejul să ia cunoștință de virtuțile vistierului ce se trăgea din împărații Bizanțului. Mai tîrziu, cînd era domn, a hotărît să și-l apropie pe acest fiu al lui Andronic, înzestrat cu multe daruri, și l-a însurat cu Elina, fata lui Șerban-vodă. Nu greșise, postelnicul i s-a arătat foarte credincios și folositor în treburile domniei.

— Măria-ta, răspunse Cantacuzinul, înclinîndu-se ceremonios, pre cît cunosc eu firea dregătorilor turci, cred că n-ar strica să fie încercați și cu daruri. Pașa Siavuș, mi-a scris o rudă de la Stambul, pe cît e de încrîncenat, nu e cu totul nesimțitor la farmecele aurului.

— Gînditu-m-am și eu la asta ! spuse vodă. Să-i trimitem vreo cîteva pungi smintitului. Dar nu cred că e de ajuns. De-asta i-am poruncit banului să fie cu oștile adunate lîngă Dunăre. Căci turcului e bine c-o mînă să-i întinzi punga și cu alta să-i arăți sabia.

— Întocmai, Doamne. Înțelepciunea măriei tale e o pavăză pentru noi toți...

— Mulțămesc, iubite postelnice. Spune-mi, ce se mai aude despre ruda domniei-tale ?

— Despre Constantin ? Știu puține, măria ta ! Soția mea nu vrea nici acum să-l vadă, zice că acela e un plod din flori, iar nu fiul lui Șerban-vodă. Se crede că strînge avere și bani peste bani la Dobreni.

— Aflai — zise vodă — că umblă cu intrigi printre ostașii mei ! Cumătrul ăsta al domniei-tale, cînd e îngîmfat, cînd e parșiv.

— Tot ce se poate, măria-ta !

— Bine, bine ! O s-avem grijă ! Spune-i spătarului Diicu să m-aștepte în camera Divanului.

Postelnicul Cantacuzino se înclină și ieși respectuos.

Matei-vodă se îndreptă cu toate gîndurile spre Buicescu, nepotul și *ghinărariul* oștilor sale, în care investea acum o mare speranță. I se părea totuși că e singurul om pe care putea să pună mare temei căci pe lîngă credința lui, era îndrăzneț, și gata să pornească la orice faptă, cu avînt și cu energie inepuizabilă.

Diicu Buicescu, pe lîngă însușirile lui de bărbat, cutezător, harnic, viteaz, mai era și bun intrigant și diplomat. Își făcuse legături bune cu ajutorul lui Matei Basarab, în Ardeal, printre rudele lui Rakoczy. Se încuscrise cu Ghinea vistierul și cu postelnicul Cantacuzino încît, prin neamurile de la Constantinopole (unde rămăsese centrul, acum neoficial, al grecilor), își putea aranja treburile și la Poartă. Pe deasupra, se înrudea chiar cu Matei Basarab, fiind și el, prin mamă, din familia Brâncovenilor. Culmea e, însă, că rudenia trăgea în cumpănă cel mai puțin, și asta pentru că mai toți dregătorii de la curte, ba încă și alții fără dregătorii erau rudă mai de aproape sau

mai de departe cu Matei-vodă sau cu Doamna Elina, al cărei cuvînt era foarte respectat de voievod. Marele vornic Preda Brâncoveanu, se știe, era nepot de vară. Udriște Năsturel, logofăt al doilea, s-a arătat, era fratele Doamnei Elina, iar Radu Năsturel, tatăl lor, și deci, socrul lui Matei Basarab, fusese mare logofăt în primii ani de domnie ai ginerelui. Stroe Leurdeanu, fost mare stolnic și mare vistier pînă-n 1651, se înrudea cu Matei prin soție, Vișa din Goleşti şi Brâncoveni, care era fiica jupînesei Stanca, soră cu Preda și deci nepoată de vară a Domnului. Stroe, deci, îi cădea drept soț al nepoatei de vară. Despre Stroe Leurdeanu mai trebuie spus că era fiul Tudorei, iubita nelegitimă, marea pasiune a lui Mihai Viteazul, cu care marele voievod avusese și o fiică din flori, pe Marula, ajunsă mai tîrziu soția lui Socol Cornățeanu, și pe mormîntul căreia scrie clar că era fiica lui Mihai-vodă Pătrașcu. Deci, într-un fel, și în ascuns, Stroe se cam mîndrea și el cu păcatul mamei, ba poate că-și imaginea o obîrșie asemănătoare cu a surorii sale. În acest caz, fiul lui, Istratie Leurdeanu, pe care la un moment dat Matei Basarab se gîndea să-l facă urmaș la tron, pentru că era însurat cu Elina (fiica a doi copii de domni, mama, Ana, copilul lui Radu Șerban și tatăl, Nicolae, fiul lui Mihai Viteazul), s-ar fi aflat într-o situație ciudată ; căci, dacă Stroe ar fi fost și el rodul păcatului lui Mihai cu maică-sa, atunci Istratie pica de nepot direct al Viteazului, și deci se însura cu o nepoată tot directă a aceluiași domn, cum ar deveni, cu o vară bună. Și cum nunta s-a întîmplat, însemna că Stroe nu era sau nu-și revendica asemenea proveniență. Dar să mergem mai departe. Socol Cornățeanu, mare clucer, mare sluger, era și el rudă bună cu Doamna Elina. Iar Bunea-Vîlcu Grădișteanu, mare stolnic, mai tîrziu mare vistier, se apropia cumva mai de departe, căci era rudă cu Socol Cornățeanu. Pe urmă, Dragomir din Plăviceni, care fusese mare Ban, îi cădea rudă lui Matei, prin soție, care se trăgea și ea de prin Brâncoveni. Apoi Radu Staico Popescu, mare paharnic și mare agă, fu cumnat cu Doamna Elina. Iar Hrizea din Bogdănei, mare paharnic, se apropia și el de Doamna prin aceea că era cumnat cu Udriște Năsturel, țineau adică soții surori. Marele Ban Ghiorma Alexeanul avea un fiu care se căsătorise cu nepoata de soră a Doamnei Elina. Tot rude într-un fel sau altul îi erau Domnului și Dumitru Filișanu, Drăguşin Deleanu, Radu Buzescu

(Ban în 1633). Dar pe lîngă aceştia mai avea rude neridicate încă în dregătorii, şi din care Matei-vodă îşi putea aduce oricînd un nou dregător, cu care să-l înlocuiască pe cel ce i-ar fi picat în dizgraţie. Aşa cum îl aduse pe Ghinea Ţucala Brătăşanu, în 1651, care pe lîngă priceperea lui în treburile de vistierie se înrudise şi el cu Diicu Buicescu, deci şi cu vodă. Îl puse în locul lui Stroe Leurdeanu, îndepărtat din cauza uneltirilor lui fiu-său, Istratie.

Matei Basarab chiar se gîndea, înainte de a-l primi pe Buicescu, ce mulţime de rude avea în jurul lui, şi totuşi nu găsea unul aşa cum l-ar fi dorit, ca să-l urmeze la tron.

Iar ei, pe faţă sau în taină, trăgeau toţi să-i fie moştenitori, că uneori îl şi cam enervau, ceea ce se vede dintr-o scrisoare către Rakoczy I, din 1639, cînd se pregătea de un nou război cu Lupu. Era hotărît să dea o bătălie pe viaţă şi pe moarte „cu acel lotru vrăjmaş", şi nu pentru el, (care, zicea, „n-am nici fiu nici fiică şi eu însumi sînt om bătrîn, pentru care pricină tare să sfădesc pentru dobîndirea voevodatului meu") ci pentru credinţa lui în dreptatea cauzei pe care o apăra de cotropitor. Dar dacă fiecare dintre rudele şi dregătorii lui rîvnea la scaun, arătîndu-şi astfel ambiţiile nemăsurate, îi trata şi vodă cum o meritau. Îi lăsa, cînd pe unul, cînd pe altul să creadă că lui îi va veni rîndul să domnească, dar în sinea sa îi judeca destul de aspru, le cîntărea bine virtuţile şi cusururile. Ba Istratie Leurdeanu era cît pe ce să plătească nerăbdarea lui cu capul. Şi, totuşi, Matei-vodă se gîndea pe de altă parte destul de stăruitor la un urmaş.

Constantin Şerban nu-i plăcea, mai întîi îl tăiase la nas, pe urmă l-a ridicat în dregătorie, dar l-a alungat din nou la Dobreni. La un moment dat, cînd intrase în tratative cu împăratul Ferdinand de la Viena, aduse vorba şi despre Mihai, nepotul viteazului, şi al lui Şerban-vodă, cel mai îndreptăţit să domnească în Ţara Românească. Şi-i scrise împăratului că ar fi bucuros dacă i l-ar trimite pe Mihai în ţară, ca să-l facă moştenitorul său. Acesta se hotărîse pentru o clipă să vină, dar s-a răzgîndit. El revendica mai mult tronul Ardealului şi al Moldovei, care aparţinuseră, la 1600, unite cu Muntenia, bunicului său, împrejurare ce-l făcea duşman cu Rakoczy, prietenul şi aliatul lui Matei. Pe de altă parte, Mihai se născuse în Austria, trăise acolo, nu văzuse niciodată Ţara Românească, ba

poate că uitase și limba strămoșilor săi. Încît nici în el Matei Basarab nu-și putea pune mari speranțe.

Ultimul care-i căzuse la inimă fu Diicu Buicescu. Pe lîngă virtuțile pentru care-l aprecia, Matei-vodă, om bătrîn și fără copii (căci Mateiaș, fiu adoptat, îi murise), se îndrăgostise de el ca de propria-i progenitură : îi plăcea forța lui, violența, chiar ambiția, abuzul, trufia care la alții îl supărau și-l scîrbeau. Diicu era cel puțin un bărbat energic și activ, cu care putea să pornească la o treabă mai grea, din acele ce se țineau lanț în domnia Țării Românești.

Iată de ce Matei-vodă îl alese pe el, dintre toți dregătorii, să-l ajute la împlinirea unui scop îndrăzneț ce-i venise în minte. Dar avea încă un obstacol de trecut. L-apucase și pe Diicu graba, or, cum nu se gîndea nicidecum, căci nu era chiar așa de căpcăun, să-l suprime pe însuși Matei Basarab, binevoitorul lui, își zise c-ar putea să-și însușească scaunul Moldovei. Matei aflase de asta și zîmbise pentru că-și da seama că e o scrîntează de moment a Diicului și că-i va trece repede. Dar se gîndea în schimb să i-o scoată din cap și-n același timp să-l folosească pe Buicescu tocmai în acțiunea pe care o plănuia, anume de a-l schimba pe Lupu în tronul Moldovei. Era o întreprindere temerară, cerea mare concentrare și discreție, iar în această privință Matei nu avea om mai potrivit și mai de încredere ca Buicescu, mai ales că el era și comandantul oștirii.

Nici nu intră vodă în sala mică a Divanului, că Diicu-spătarul, care-l aștepta, se repezi și îngenunchie înainte-i, chiar la ușă. Era în gestul lui repezit și avîntat mult devotament sincer și supunere (numai în fața lui vodă, trufia lui, care înspăimîntase boierimea și norodul, pălea, și nu din lingușeală, căci Matei Basarab, om complex și cu bogate însușiri ale minții și sufletului, îl punea într-adevăr în încurcătură, îi trezea respect, ba chiar teamă, dar unii ziceau că Domnul se cam răznise, dovadă, simpatia pe care i-o arăta îngîmfatului de Buicescu și că acesta cam profita de oboseala și dragostea bătrînului). Era, nu-i vorbă, acum la mijloc și un interes din partea spătarului, care-și îndreptase privirile de vultur spre scaunul Moldovei.

Matei-vodă îl mîngîie părintește pe pletele lui dese și-i spuse să se ridice.

— Mă bucur nespus că te văd, nepoate, scoală-te să stăm de vorbă pe îndelete. Căci în afară de domnia-ta, nu mai am un om de încredere la Curte. Eh, s-au dus boierii cei plini de virtute, cu care nu ți-era teamă de nimic și de nici un pericol : tu singur, dragul meu, mi-ai rămas ca o mîngîiere și sprijin la bătrînețe. De asta îmi tot zic, și m-am hotărît să te fac moștenitorul tronului, ca să nu rămînă în scaun după noi cine știe ce netrebnic.

— Măria-ta îl întrerupse Diicu, eu... măria-ta...

Crezu că e momentul să arunce vorba despre Moldova, dar Matei-vodă ridică degetul, semn că n-a terminat ceea ce avea de spus.

— Știu, știu, vrei să-mi aduci aminte că prietenii noștri, dregătorii, se împotrivesc. Îi vom face să tacă, n-avea grijă. Și iată cum : boierii noștri sînt niște copii buni, uneori sînt viteji, doar că, la greu, nu prea știu ce trebuie să facă. Ei știu pentru ce se bat, dar nu știu cum să se bată. Ori, domnia Țării Românești are acum nevoie, pe lîngă viteji, de oameni cu minte ascuțită. Și mai nevoiașă va fi în viitor de asemenea oameni. Dar să venim la treburile noastre. Avem în față o mare cumpănă. Tu, nepoate, ești singurul, între boieri, care-o înțelege. Țara trebuie salvată căci, dacă o salvăm, ne salvăm pe noi. Dacă piere, pierim și noi, cu toții. Eu sînt om bătrîn, am domnit destul, n-aș avea ce să mai aștept în viitor. Dacă mă lupt, mă lupt pentru țară...

Vodă, vrînd să fie diplomat, o cam dădu pe marțurisiri, și nu-i plăcu. El avea acum treburi grele de lămurit. Diicu simți și vru din nou să profite de împrejurare.

— Așa-i, măria-ta, și eu mi-am zis că trebuie să ne batem, nu doar cu forța, dar și cu înțelepciunea... Că Moldova...

Matei-vodă văzu pericolul convorbirii și-l întrerupse la timp.

— Întocmai, dragul meu nepot, întocmai gîndesc și eu. De-asta, spătare, te-am chemat să vorbim, căci în afară de domnia-ta, n-am un om înțelept în Țara Românească. În adevăr, trebuie să-l scoatem pe Lupu, pe „lotrul de Lupu" din domnie. Altfeliu, nu eu dar și urmașii mei vor avea mereu de pătimit. Și țara toată, la fel. Dar cum s-o facem ? Și cu cine să-l schimbăm ? Aici, Diicule, și pe tine mă întemeiez, aici e marea noastră politichie !

— Doamne, în Moldova trebuie un om de încredere al măriei-tale ! izbucni din nou Diicu Buicescu.

— Așa gîndit-am și noi, spătare ! Dar pe cine să punem ? Un om de încredere, dar care să fie acela ? Mai întîi mi-am zis că bine-ar fi să pun pe unul din dregătorii mei. Și cine mi-era mai drag și mai credincios decît marele spătar ?

Inima Diicului bătea să se spargă. În sfîrșit, ceea ce sufletul lui dorea de atîta vreme era gata să se împlinească.

— Dar chibzuind bine, am văzut că era să fac o greșeală. Că Moldova e o țară parșivă și plină de pericole. Cum să-mi dau eu ruda, pe fiul și priatînul meu în gura lupilor. Să fii domn la Iași e ca și cînd ai pluti pe o luntre fără vîsle, bîntuită de vînturi din toate părțile. La miază-noapte leșii stau gata oricînd să intre cu oștile și s-aducă pe vreunul din Movilești. Cazacii lui Hmelnițki îi calcă hotarele cu sau fără pricină. Din jos, au n-au treabă, tătarii trec în fiecare an de pîrjolesc toată Țara de Jos pînă la Galați și la Focșani. Turcu, ce să mai vorbim, că e stăpîn pretutindenea. Une mai pui răutatea boierilor, gata în orice clipă să trădeze și să vîndă. Chiar deunăzi, cînd a fost logofătul Gheorghe Ștefan la noi, ai văzut din vorbele lui că e pe cale să-și răstoarne domnul cu orice prilej. A, bine că-mi adusei aminte de logofătul lui Lupu. Eu am socotit că mai bine-ar fi să-l țin pe Diicu lîngă mine. Că sînt mereu mai neputincios și aș avea nevoie să mi-l fac tovarăș de domnie, cum s-a întîmplat de atîtea ori înaintea noastră. Mihai-vodă și l-a făcut pe fiu-său Nicolae Pătrașcu, tovarăș de scaun. Mircea cel Bătrîn și-a împărțit domnia cu fiu-său. Că datoria noastră, mai întîi de toate, este s-avem grijă de Țara Românească, ea fiind și temelia celorlalte țări românești. Iar priatinului Vasile Lupu aș zice să-i aranjăm un dușman chiar în propria casă. Să-l stricăm, cum s-ar zice, dinlăuntru Și-atunci, omul ce ne trebuie ar fi chiar logofătul Ștefan. Dacă ne iese treaba, să-l alungăm pe lotrul de Lupu cu cazacii lui, nu mai am nici o grijă. Am să mor liniștit, iar tu, nepoate, știu că vei domni fără necazuri în urma mea, în pace și în slavă.

Mintea spătarului, oricît de dibace, se lăsă învinsă. Într-adevăr, tot mai bine e să fii domn în Țara Românească, decît în acel viespar care este Iașul.

— Măria ta, ai cugetat cum nu se poate mai bine! zise el sincer uimit de socoteala fără fisură a bătrînului.

— Ia-ţi cu tine două pîlcuri de ostaşi, mergi degrabă, în taină, căci nimeni nu ştie în afară de noi, şi nu te opreşti pînă la Roman, unde te va aştepta logofătul. Acolo vă întîlniţi şi cu Ianoş Kemeny, spătarul lui Rakoczy. Daţi iama în oştile „lotrului" şi-l zdrobiţi înainte de sosirea cazacilor. Iar după ce-l suiţi pe Gheorghe Ştefan în scaun, întoarce-te degrabă, să te-aşez alături de mine pe tronul Ungrovlahiei!

— Porunca măriei-sale va fi dusă la împlinire! aproape că strigă Buicescu, înflăcărat, hotărît. Atîta încredere şi putere era în ochii lui încît, cine l-ar fi privit, ar fi zis că acest om e în stare să răstoarne munţii şi să întoarcă fluviile din cursul lor, ca eroii din basme.

Matei-vodă răsuflă uşurat, după ieşirea spătarului. Îi se ridicase o piatră de pe inimă. O dată ce-l pusese pe Diicu în mişcare, nu se mai temea de nimic. Se gîndi însă că, după război, va trebui negreşit să-l asocieze legal pe Diicu la Domnie. Oricît s-ar împotrivi aceşti boieri ai lui, lipsiţi de vlagă, de îndrăzneală, şi fără îndestulă virtute.

* * *

Dar viaţa e astfel întocmită că să răstoarne pe dos toate socotelile făcute de mintea omului, chiar ale unuia ca Matei Basarab, care foarte adesea reuşea să determine după gîndul său evenimentele viitoare.

Diicu Buicescu a plecat în toiul nopţii cu patru mii de oameni înarmaţi pînă-n dinţi şi cu douăzeci de tunuri şi a mers în grabă să ajungă mai repede la Roman. Acolo s-a oprit, căci n-avea nici o ştire despre venirea lui Gheorghe Ştefan. Pîlcurile lui Rakoczy erau de asemenea departe. A trebuit s-aştepte o zi-ntreagă, enervat şi nerăbdător, pînă în sfîrşit s-a arătat logofătul Moldovei urmat de ardeleni. Vasile-vodă nu coborîse din Iaşi, încît l-au luat prin surprindere şi abia a putut să fugă la cazaci. De acolo însă, se întoarse repede, peste vreo zece zile, cu ginerii-său Timuş Hmelniţki, şi-l alungă pe Ştefan şi pe ardeleni, care erau să piară împreună cu „ghinărariul" lor, Kemeny. Diicu se retrase în Muntenia, dar fu trimis din

nou cu Gheorghe Ștefan, care fugise și el în Țara Românească. Oștile muntene îl întîmpinară cam nepregătite, la Focșani, și sorții fură împotriva Buicescului. Pe lîngă toate cele, spătarul Buicescu, pe de o parte mîniat, pe de alta amețit de visurile sale, n-avu răbdare să-și croiască un plan bun de bătaie și, aflînd peste noapte că ostașii lui Lupu sînt în apropiere, năvăli cu cavaleria sa peste ei, uitîndu-și tunurile, nefolosite, în spate ; Și cum avea prea puțini oameni, se văzu pus pe fugă de cazacii lui Vasile Lupu, încît pierdu pușile și se întoarse înfrînt înspre Tîrgoviște, urmărit îndeaproape de oastea moldoveană. Matei-vodă, aflînd de catastrofă, la început fu cam dezamăgit și încurcat. Socoteala lui, atît de bine întocmită și tăinuită, ieșise cu totul pe dos. Boierii, marii dregători, căpitanii, fără adînc nemulțumiți de acțiunile Domniei, care rupsese, fără să-i întrebe, oastea în două. Dar vodă se adună repede și, cum avea toate pîlcurile de călărași, dorobanți, seimeni, roșii, curteni, strînse din vreme la Tîrgoviște, plecă în grabă din cetate, după ce mai înainte o trimise pe Doamna Elina și Curtea toată, la Rucăr, unde era în siguranță. Oștile s-au întîlnit lîngă Finta, deși Matei plănuise mai întîi să dea bătălia la Șoplea, pe Teleajen, unde-l chemase pe Ianoș Kemeny, comandantul armatelor ardelene

Înfrîngerea lui Duicu îl nemulțumise, dar reuși să-și ascundă amărăciunea, încît îl primi pe spătar cu vorbe de mîngîiere și încurajare. În dimineața luptei, sui pe un deal cu căpitanii în juru-i, văzu așezarea oștilor moldovene și hotărî ultimul plan de luptă. Apoi coborî în fața slujitorilor săi, călare, îmbrăcat în cămașă de zale, cu coif de fier în cap, cu sabia în mînă și le ținu acea cuvîntare care-i însufleți pe ostașii săi la luptă ; mai ales că, înainte, îi înștiințase prin căpitani că, dacă vor învinge, lefegiii vor primi leafa de trei ori mai mare, iar călărașii și roșii vor fi scutiți de birul către domnie.

— O, viteji mei ostași ! le spusese vodă, cu o voce, deși cam răgușită, destul de puternică și pătrunzătoare. Rugați pe Domnul să vă întărească în bătălia aceasta, ca în atîtea altele, de mai înainte. Rugați-vă, căci iaca dușmanul a venit. Dar nu care cumva, vreunul din voi să se afle cu hotărîre și cuget îndoit. Ci toți într-o credință, într-un gînd, într-o hotărîre, într-o singură dragoste către Domnul nostru Isus Hristos, către țara cea mult iubită și

către mine, voievodul vostru, să staţi cu armele înaintea duşmanului, cu statornicie şi curagiu, precum aţi stat adeseori, şi voi şi părinţii voştri. Luaţi seama, să nu înmormîntaţi pe pămîntul acesta mărirea cea strălucită a neamului vostru, căci atunci totul vom pierde, ţară, casă şi copii. Noi nu mergem la luptă, mergem la biruinţă!

Cîmpia, plină de oşti, izbucnise în urale şi-n strigăte de bătălie. Soldaţii, mulţi intraţi tineri, dar îmbătrîniţi în slujba lui Matei Basarab, îşi iubeau încă domnul şi erau gata să-şi dea viaţa pentru el.

Oştile lui Vasile Lupu se aflau răsfirate pe un cîmp larg, jos, în lunca Teleajenului. Cele munteneşti coborau pe o pantă lină şi aveau avantajul că puteau urmări mai bine mişcările duşmanului. Intrară în luptă mai întîi moldovenii, din partea lui Vasile-vodă. Cazacii stau încă liniştiţi la oarecare distanţă în spate. Timuş se supărase pe socru-său, cine ştie pentru ce, şi acum se odihnea în corturile sale, ba chiar petrecea cu cazacii, lăsîndu-l pe vodă să se descurce singur. Matei Basarab îşi orîndui oastea în trei corpuri : la mijloc pîlcurile roşilor şi ale călăraşilor, conduse de paharnicul Hrizea din Bogdănei, dar avîndu-l în centru pe marele spătar Diicu Buicescu. În stînga lupta pîlcul dorobanţilor iar în dreapta un pîlc tot de dorobanţi şi corpul seimenilor conduşi de marele căpitan Lupu Buliga.

Matei vodă poruncise dorobanţilor şi seimenilor să-i ţină strînşi la mijloc pe roşii, boierii de ţară, care nu prea voiau să lupte, nemulţumiţi de birurile mărite pe care-i obligase Ţucala să le plătească în ultimii ani. Vodă însuşi rămase la-nceput pe un deal în spate, apărat de ceata copiilor de casă, cu vătaful lor în frunte, şi de steagurile de aprozi ale postelnicului Cantacuzino, care era şi el alături împreună cu vornicul Brâncoveanu. Ţinea cîmpul de bătălie ca-n palmă. Văzu cum se ciocniră călăraşii şi dorobanţii cu călărimea şi pedestrimea moldoveană, pe care la început o împinse înapoi. Undeva în spatele liniei de luptă, zări un cort mare, roşu, cu steaguri 'nalte în jur, cu vîrful de aur sclipind în soare. „Acolo trebuie să se afle Lupu!" îşi zise Matei-vodă, care era destul de stăpîn pe sine. Se bucură, cu măsură, văzînd că moldovenii dau înapoi, dar se îngrijoră cînd dinspre cortul mare şi lucitor începură să bată tunurile Lupului. Ghiulelele cădeau chiar în mijlocul oştirii muntene, făcînd goluri largi,

sfîrtecînd caî şi oamenî de-a valmă. Tunurile sale erau înspre aripa dorobanţilor. Trimise un aprod la tunari cu poruncă să lovească de sus, jumătate în cavaleria moldoveană, jumătate mai în urmă către locul unde se afla artileria duşmanului. Şi într-adevăr, peste puţin timp, văzu, ţinînd mîna streaşină la ochi, cum cortul cel roşu se ridică şi se mută undeva mai spre dreapta frontului. Tunarii lui ţintiseră bine.

Se apropia de prînz şi muntenii parcă înaintaseră un pic, dar lupta rămase încă strînsă, cînd un călăreţ răsuflînd greu îi aduse ştirea că în latura dreaptă cazacii intraseră în prima linie cu forţe mari şi cu tunuri puternice. Atunci trimise Matei-vodă la căpitanul detaşamentului de poloni, care stătuse mascat, să iasă la iveală şi să lovească din stînga. Iar un corp de dorobanţi îl mută în ajutorul seimenilor năpădiţi de cazaci. O încăierare crîncenă începu în aripa dreaptă între lefegiii lui vodă şi rutenii lui Timuş. Parcă se loveau doi munţi la fel de puternici. Cu steagurile de aprozi şi copiii de casă, vodă se îndreptă într-acolo. Cînd ajunse mai aproape, văzu cum se ciocneau pe viaţă şi pe moarte două valuri de ostaşi, cu lănci, suliţe, spade, cu o ambiţie şi vitejie, de o parte şi de alta, încît greu se putea vedea cine va fi învingătorul. Pentru o clipă vodă se înduioşă, văzîndu-i pe seimenii, pe dorobanţii lui, aprigi, neclintiţi, încercînd să străbată puhoiul cazacilor. Îşi zise că lefegii săi, care-l ajutaseră în atîtea rînduri, duceau şi acum greul războiului.

Dar lupta nu contenea, iar strigătele, nechezatul cailor răpuşi umpleau tot mai mult cîmpia. Matei Basarab simţi că aici se hotăra victoria şi se repezi cu străjile sale în ajutorul seimenilor. Îşi făcu loc pînă ajunse în centrul luptelor şi, cu toată bătrîneţea, ridică sabia doborînd pe primul cazac ieşit în cale. Buimăciţi de oboseală, dar mereu îndîrjiţi, ostaşii îşi îndoiră curajul şi cu ultimele forţe se aruncară asupra cazacilor. Lupu Buliga, care se bătea în fruntea lor, calculînd fiecare lovitură, pocnind de fiecare dată în plin, îl văzu cel din urmă pe vodă. Strigă la căpitanul Sima să meargă în apropierea Domnului şi să nu-l scape din ochi. Matei Basarab se apăra de minune cu scutul şi lovea cu o precizie de invidiat. Cazacii dădură buzna să-l prindă dar nu fu chip. Atunci unul îşi îndreptă puşca asupra Domnului, ţinti, iar calul

alb, mare, se prăbuşi la pămînt ; alte gloanţe urmară, însă căpitanul Sima, cu un steag de dorobanţi făcu zid în faţa voievodului, oprind valul de cazaci. Matei se sculă, ceru alt cal care-i veni repede din spate, urcă pe el, ca şi cînd nu s-ar fi întîmplat nimic, şi continuă să se bată. Se întîmplă atunci o minune de necrezut. Un nor uriaş, negru, coborî peste cîmpul de luptă, venind dinspre apus către răsărit. Trecu parcă intenţionat, peste oştile muntene, şi se revărsă într-un potop de ploaie asupra cazacilor şi moldovenilor, înecîndu-i într-o mlaştină cleioasă, udîndu-i pînă la piele. Puştile şi tunurile, ierbăriile se îmbibară de apă, oastea Lupului se sperie ca de moarte. Lupu Buliga, profitînd de învălmăşeala cazacilor, se aruncă dintr-o parte într-un iureş nimicitor şi pătrunse adînc în inima lor, tăindu-i fără cruţare.

În sfîrşit, rutenii, rupţi în două, se înspăimîntară şi o parte din ei, cu Timuş Hmelniţki, o luă la fugă, urmaţi de pîlcurile moldovenilor. Din stînga şi din dreapta, oştile muntene înconjurară pîlcul de cazaci rămaş în urmă şi care, văzîndu-se încolţiţi, ridicară mîinile, semn că se predau. Vasile-vodă cu Timuş erau deja departe, urmăriţi de călăraşii lui Diicu şi de roşii paharnicului Hrizea, cînd tabăra muntenilor îşi dete seama că e biruitoare. Matei-vodă încă mai învîrtea sabia deasupra capului, aproape că nu-i venea să creadă. Cinci mii de cazaci erau făcuţi prizonieri şi lunca Teleajenului răsuna de strigătele învingătorilor. Se retrase pe un deal, unde slujitorii lui, în frunte cu postelnicul Cantacuzino, îi ridicaseră un frumos cort purpuriu, înconjurat de steaguri strălucitoare. În jur grămezi de morţi şi de răniţi care se văietau, ţipau, cereau ajutor.

— Să trăieşti mulţi ani, măria ta ! îi strigă un ostaş trîntit în apropiere, cu un picior sfîrtecat, din care curgea sîngele din abundenţă. Un straniu amestec de durere şi fericire lucea în privirea pierdută a ostaşului. Vodă porunci să-l ridice pe soldat şi să fie adunaţi de pe cîmpie toţi răniţii. „Copiii mei, copiii mei !" spunea el privind împrejur mulţimea de cai şi oameni aruncaţi unii peste alţii, iar în aer un vacarm de glasuri, ţipete de suferinţă se întretăiau cu strigăte de bucurie.

Cînd ajunse la cort şi căpitanii lui se repeziră o dată cu postelnicii să-l coboare din şa, simţi în piciorul stîng o groaznică durere. Abia atunci îşi dete seama şi el şi

căpitanii că era rănit. Rămase într-un picior, sprijinit de brațe, deoarece în stîngul nu putea nicidecum să calce.

— Targa, targa! porunci postelnicul Cantacuzino.

— Vodă e rănit! Vodă e rănit! se duse vestea în masa oștilor, care-și curmară deodată strigătele de veselie. O liniște înconjură cortul domnesc pînă departe căci, aflînd de rana voievodului, și schilozii de pe cîmp se rușinară de vaietele lor.

— Doftorul! Să vină doftorul! porunci mai încet marele postelnic.

Un grup de ostași sosi cu doctorul Polon, care stătuse ascuns într-un cort, mai departe de cîmpul de luptă. Întins pe targă, pe o saltea moale, de mătase, Matei-vodă, palid, cu piciorul însîngerat, se străduia să-i încurajeze pe slujitorii săi.

— Nu-i nimic! O zgîrietură! Nu vă speriați, copii! Doctorul îl desfăcu de pantaloni, după ce le spuse slujitorilor, în afară de marele postelnic, să elibereze cortul.

Un glonte, o „ghindă", cum se spunea atunci, îl lovise pe vodă în piciorul stîng, aproape de încheietura genunchiului.

Doctorul îl dezlegă ușor, scoase cîrpe, spirt și se apucă să curețe rana de sînge. Pe măsură ce încordarea și șocul trecea, durerea devenea mai mare. „Ghinda" rămăsese în picior, era nevoie de operație, la care doctorul Polon nu se pricepea. Nu făcu decît să-i aplice un pansament, un Zug-pflaster, care să curețe și să desfacă în jurul rănii cărnurile. Și niște praf să-i oprească sîngele. Apoi niște balsamuri, ulei de sunătoare, care-i amorțiră locul și-i mai alinară durerile.

Afară, boieri, căpitani așteptau în picioare, plini de gînduri și de griji. Buicescu se foia, se învîrtea, nu știa ce să facă. Trimise în taină un sol la Rucăr să anunțe Doamnei Elina victoria voievodului și să-i spună că e ușor rănit la picior.

În ziua de 18 mai, Doamna Elina scria către judele Brașovului o scrisoare-n care-l ruga să-i trimită un „hirurgus" bun pentru o operație ce trebuie să se facă unor boieri răniți „că aici la noi sînt oameni proști, nu sînt meșteri cum ar trebui".

Dar pînă să vină medicul, un sas, Matei-vodă se tîrî, culcat în caretă, încet, pînă la Tîrgoviște, și nu putu să se arate mulțimii ce-l întîmpina cu strigăte, cu urale în

cinstea victoriei. Terebentină, gălbenuș de ou, smirnă, aloes nu putură să-i aducă nici o îmbunătățire bolii. Rana se umflase, durerile creșteau, căci „ghinda" lucra pe dinăuntru, încît Matei Basarab stă întins, ziua — noaptea, în pat, cu fața în sus și gemea într-una de durere. Medicul Polon nu-l scotea din Zug-Pflaster și din praf de aluminiu calcinat. Doamna Elina sta lîngă el și se chinuia văzînd că n-are ce să facă.

Cînd veni acel „hirurgus", un doctor sas din Brașov, îl află pe vodă imobilizat în pat, cu fața trasă, palidă, cu barba lungă, albită în întregime. Ochii duși în fundul capului străluceau de febră, iar piciorul stîng se umflase de sus pînă jos, ca un butuc.

Doctorul ceru să plece repede toată lumea, afară de medicul Polon, așa i se spunea, un evreu din Polonia, care-l îngrijise bine pe Domn în alte împrejurări. Înșiră pe masă o mulțime de cuțite, pensete, foarfeci, vată, și porni la treabă. De la prînz pînă seara dură operația, făcută aproape pe viu, doar cu cîteva prafuri ce prea puțin îi amorțiră carnea, încît vodă-Matei făcu eforturi mari să nu urle de durere. Gemea totuși din cînd în cînd, ca o fiară înjunghiată, făcînd să se rupă inima Doamnei Elina, care aștepta în camera de alături. În sfîrșit, neamțul reuși să scoată „ghinda" bine înfiptă în carne și să adune la locul lor dinainte cioburile sparte din fluierul piciorului. Cînd termină, privi la fața galbenă și ascuțită a bolnavului, îi luă pulsul, văzu că se străduia să bată și se miră de rezistența bătrînului. Noaptea, Matei-vodă căzu într-un somn adînc, odihnitor, cum nu mai dormise dinainte încă de război, adică de vreo două săptămîni. A doua zi, cînd se sculă, ochii i se luminaseră și un zîmbet îi flutura pe buze.

Pericolul cel mare trecuse. Sasul plecă încărcat de bani, de daruri, iar Polon-evreul rămase doar cu sarcina de a-i schimba pansamentul și a-i favoriza cicatrizarea.

Afară, în tîrg, aflînd de vindecarea Domnului, orășenii și soldații se bucurau și petreceau prin case, prin circiumi sau bazaruri. Era o veselie generală, cam deșănțată, ostașii umblau beți prin oraș, tîrgoveții chiuiau pe la hore, și prin casele lor, pe de altă parte, nimeni nu mai asculta de ordine ori de porunci, încît Cetatea de Scaun devenise un alt Babilon, în care fiecare se purta după vrerea sa.

Seimenii și dorobanții, care-și aveau tabăra cu corturile îngrămădite, ca un oraș din scînduri, pe cîmpul dinspre sud de Tîrgoviște, o țineau ziua-noaptea tot într-un-chef, strigau, cîntau, jucau, chiuiau de răsuna șapte poște împrejur, că larma lor o întrecea pe aceea a miilor de glasuri din văzduhul de la Finta. De vreo trei ori pe zi, plecau în grupuri mari de cîteva sute de oameni, înarmați și bine afumați, dar n-o mai luau pe drumurile știute, ci treceau direct peste lotul din Răzvad al lui Socol Cornățeanu, marele clucer, încît îi culcaseră la pămînt toate grînele și viile abia înverzite. Tăiau astfel mai drept spre palatul domnesc, unde mergeau să afle ce se mai întîmplă și să-ntrebe de lefurile întreite pe care le făgăduise vodă înainte de război. Socol, care nu putea să se plîngă la Domn, căci îl vedea suferind, le ieși în cale și-i mustră, îi făcu turbați, mișei, dar fără nici un rezultat, căci își rîdeau de el și-l îmbrînceau, cît era de bătrîn și de alb la barbă și la plete. Ajungînd la palat, nu mai țineau cont de straja porților domnești, intrau cu forța înăuntru, strigau în gura mare să le trimită vodă lefurile promise. Buicescu ieșea mînios și-i scotea afară cu garda lui de lefegii, cinci sute de oameni, ce-l însoțeau peste tot, conduși de Nica, ceaușul spătăresc, care-i erau foarte credincioși.

Dar peste cîteva ceasuri veneau alții, mai turbați decît ceilalți, și din nou umpleau curtea cu țipetele lor:

— Să iese vodă cu lefurile!

— De ce ne-ntîrzie? Să ne dea banii, că noi am bătut războiul cazacilor.

— Fără noi, nu se mai afla azi în scaun.

— Dacă e bolnav și bătrîn să plece să se călugărească.

— Dacă nu e-n stare de domnie!

Cineva le spuse că degeaba urlă peste tot, ei n-au să primească nici un ban.

Vistierul Ghinea și Radu-Vărzaru-armașul îl îmbrobodiseră pe vodă în fel și chip, încît Domnul hotărîse împreună cu boierii din Divan să nu le mai plătească lefurile făgăduite. De unde venise zvonul nu se poate ști. Dar se vorbea că marele nedreptățit de la Dobreni, auzind de cele întîmplate slujitorilor, ar fi spus că e o curată nelegiuire. Că ostașii ar fi meritat să li se dea nu două lefi, ci toată vistieria, pentru că lor li se datorează însăși ființa Țării Românești. Se pare că lucraseră aici și mehedințenii,

dușmanii grecilor, ai străinilor, ca și ai boierilor „vînduți", cărora le-ar fi părut bine să-i vadă-n streang pe Ghinea și pe susținătorii lui.

— Jos cu grecul ! strigau acum seimenii.

— Moarte Vărzarului, căpcăunului !

— La țeapă cu hoții și cu sfetnicii răi !

O zi-ntreagă îi căutară pe Ghinea și pe Vărzaru pe la casele lor, ba prin toată Tîrgoviștea, dar nu le dădură de urmă. Cineva le șopti că se află ascunși în chiar palatul domnesc. Atunci seimenii, cu o parte din dorobanți se sfătuiră în tabăra lor ce trebuie să facă. Ajunseră, după multe discuții cam învălmășite, să meargă mai mulți, o mie de seimeni, și să ocupe Curtea Domnească. De-acolo, vor trimite în camera unde zace vodă o solie de zece inși, compusă numai din iuzbași și hotnogi (căci erau răzvrătiți și comandanții împreună cu ei) să-i spună lui vodă că oastea e nemulțumită de purtarea lui. Că-i asuprește pe slujitorii care-l ajutaseră în luptă, în schimb își pleacă urechea la vorbele unor trădători de țară ca Ghinea și Radu-armașul. Căci în înfrîngerea Buicescului de la Focșani numai ei sînt de vină, pentru că fugiseră din fața dușmanului cu pîlcurile lor, încît era să-l piardă cazacii pe Gheorghe Ștefan, pe care-l uitaseră cu totul. Și că tot un trădător și uneltitor se dovedise clucerul Cornățeanu, care în timpul războiului trimitea vorbă lui Vasile Lupu despre cele ce se pregătesc în tabăra munteană. Dovadă, să cerceteze vodă, era faptul că, intrînd în Țara Românească, moldovenii jefuiseră toate satele în afară de cele ale clucerului.

Zis și făcut. Trecură o mie de oameni, tot peste cîmpul Cornățeanului, care-i blestema și-i făcea „hoți" și „mișei", săriră șanțul din jurul cetății, zidul pe la intrarea din spate, și într-o clipă ocupară toată curtea. Adevărul e că seimenii erau tîrșiți prin tot felul de războaie iar cînd plecau la o treabă de arme, nimic nu le putea sta în față. Lupta era meseria lor, pe care o făceau cu egală dîrzenie, meșteșug, pasiune. În rest nu știau prea multe și nu le păsa de loc de boieri, de domni și nici de biserică Ei primeau bani ca să se bată. Cînd nu li se mai plătea, se întorceau firesc împotriva stăpînului.

Așadar, se instalară bine în curtea palatului, înlocuind steagurile domnești de fustași pe care-i aruncă ușor în șanțurile cu apă de dincolo de ziduri i uniformele roșii le

schimbaseră brusc pe cele verzi, la porți, în turnuri, și de asemenea pe cele verzi cu brîie și capelă roșie din interiorul caselor domnești. Aproape că nimeni nu observă cînd se întîmplară toate, căci boierii se aflau, parte pe la casele lor, ascunși de frică, parte, tot închiși, în sala mică a Divanului unde așteptau vești despre sănătatea Domnului.

* * *

În ziua aceea, vodă se simți mai în putere și reuși să se ridice din pat, cu ajutorul postelnicului Cantacuzino ; ba la un moment dat îi zise să-l lase singur și călcînd cu piciorul stîng, bolnav, ca și cu cel sănătos, făcu vreo doi-trei pași nesprijinit de nimeni.

— Hm ! Mare minune ! zise către postelnic și zîmbi fericit, ca un copil.

Era acoperit cu un halat de astră ușoară, încins cu un brîu roșu cusut cu fire de argint și cu nasturi în față, de fildeș. Privindu-l din profil, postelnicul Cantacuzino văzu cum îi ieșeau prin halat omoplații, făcîndu-i în spate o cocoașă, accentuată și de fața slabă, prelungă, pe care pielea se zbîrcise prea tare iar barba, rară, se albise în întregime. „Ce ți-e cu viața omului ! își spuse postelnicul Cantacuzino, care din fire, era înclinat spre visare. Iată, un domn, un bazileu, îmbrăcat în mătase, în aur și argint, dar cum arată el ca un pustnic, și ca un martir ! Vai, împotriva timpului nu se poate face nimic. Nici puterea, nici voința, nici inteligența, nici banul nu-i poate opri fapta de distrugere !".

Vodă însă nu-și da seama de înfățișarea sa, nici nu se gîndea la asta. Era mulțumit, o mulțumire organică, elementară, o stare de satisfacție a corpului care scăpase de dureri insuportabile. Se îndreptă, zîmbind, spre fereastră și privi îndelung. În față-i se desfășurau dealurile din preajma Tîrgoviștei, presărate pe spații nesfîrșite cu pomi care se lăfăiau sub soare, iar mai departe, munții, cu vîrfurile încă albe de zăpadă, iar mai jos acoperiți de păduri înverzite.

— Au înflorit pomii ! spuse vodă ca pentru sine și privi mai departe, cu oarecare lăcomie a ochilor. E ciudat, postelnice, cît de puțin îi trebuie omului să se simtă

fericit ! Nu poci spune că n-am avut o viață grea și plină de cumpene, dar nici nu poci spune că n-am avut parte de tot ce-și poate dori cineva. Cu toate astea, cele mai frumoase clipe le-am trăit în împrejurări lipsite de ceremonie și de belșuguri.

Poate că Matei-vodă n-ar fi avut acum parte nici de aceste „clipe" fericite, dacă dregătorii săi nu i-ar fi ascuns întîmplările din cetate și din curtea palatului. Diicu Buicescu se străduia să potolească singur nebunia ostașilor, numai cu straja lui de lefegii nemți, dar fără sorți de izbîndă. Ceilalți abia de îndrăzneau să iasă din casă, de frica seimenilor, care-i blestemau fără rușine, îi opreau în drum să-i amenințe cu moartea dacă nu-l lămuresc pe vodă să le dea banii.

Ghinea vistierul se ascundea de ei mai abitir încă, pentru că se știa cu musca pe căciulă.

Dar în ziua cînd vodă privea pe geam dealurile de pomi înfloriți, auzi o larmă, o gălăgie în apropiere cam nefirească, pentru că de obicei, în preajma palatului, era poruncă să nu ridice nimeni glasul prea tare.

— Ce zarvă e asta, postelnice ? întrebă el, căci nu-și putea imagina ce se întîmplă.

— Măria-ta, recunoscu dregătorul, seimenii și dorobanții își cer lefurile făgăduite la Finta. S-au cam zărghit, după bătălie, beau într-una și nimeni nu se poate înțelege cu ei.

— Cum așa ? Dar asta e obrăznicie curată ! Domnul țării e bolnav și ei se gîndesc la bani ? Nu i-am plătit eu oare îndestul de bine timp de douăzeci de ani ?

Vodă își aduse aminte că vistierul său îi spusese în drumul de la Finta la Tîrgoviște că ar fi bine să amîne plata ostașilor, deoarece cămara domnească suferise cam mult de pe urma războiului. Pe deasupra, aveau nevoie de bani să aranjeze lucrurile la Poartă, ca Sultanul să-l recunoască pe Gheorghe Ștefan de domn al Moldovei și să-l alunge pentru totdeauna pe Vasile Lupu.

* * *

Cam așa stau lucrurile la Curtea Domnească, pe la începutul lui iunie 1653, cînd cei doi vecini din Zăval, moș Stoian și Radu se apropiau de Tîrgoviște.

Între timp scriitorul Gorun și Bușulan-dorobanțul ajunseră la București, unde ostașul avea de lămurit niște treburi de suflet. Călăriseră toată noaptea și intraseră în oraș tocmai spre dimineață, cînd începea forfota căruțelor ce mergeau la bazar, se înmulțeau glasurile negustorilor ce-și scoseseră tărăbile în fața prăvăliilor și strigau să-și atragă cumpărătorii. Pe mijlocul uliței, își făceau loc cu greu aparii, cei ce duceau apă din Dîmbovița pe la casele oamenilor, în butoaie mari, purtate pe niște rotile cu două roți.

— Apă ! Apă ! țipau ei în gura mare să fie auziți, iar femeile meșteșugarilor și negustorilor ieșeau cu căldările în stradă, căldări mari, pe care le duceau cîte două persoane, ca să le-ajungă apa pînă a doua zi. Unele își umpleau cîte o putină mai mare încă, în care aruncau piatră acră, să limpezească apa și s-o dezinfecteze, căci nu o dată Dîmbovița „apă dulce" mai aducea cu sine cîte-o molimă ce făcea ravagii printre bucureșteni.

Bușulan, care trecuse de mai multe ori prin această a doua capitală a Țării Românești, cunoștea bine Bucureștii și-i explica lui Gorun străzile, palatele și prăvăliile. Se aflau pe Ulița Mare, a Lipscanilor, plină de dughene, de tarabe, și încetiniră mersul cailor la pas, căci altfel nici nu se putea circula prin aglomerația de cumpărători și vînzători.

— Vezi tu, logofete, mai toate prăvăliile cele mari sînt ale grecilor. Iată, asta din dreapta, cu obloane de fier, e a lui Ispar Panaiote, cealaltă de preste uliță e a lui Pană-grecul. Mai departe, vine prăvălia lui Ghine, altul, nu vistierul, ocrotitorul tău. Iată la rînd și prăvălia lui Prokos, iar alături, taraba aceea cu atlazuri și brocarturi e a bunului Polihronos, care e șeful negustorilor greci din București. Nu-i vorbă, că au destule și dregătorii noștri. Numai Preda Brâncoveanu ține în București douăzeci de prăvălii mari, unde desface lînă, piei, ceară, grîne și altele. Dar nici dreapta noastră Biserică nu se lasă mai prejos, cu toate că în pravilele sale, precît știu, și după Sfînta Scriptură, e împotriva aurului și-a negustoriei. Așa, de pildă, mănăstirea „Sfînta Troiță" stăpînește în București nu mai puțin de treizeci și două de prăvălii, iar mănăstirea Plumbuita — paisprezece. Încît aș zice că rău ai făcut fugind de cinul călugăresc.

Gorun era cam obosit după drum, nu prea gusta gluma ostașului.

— Mai bine spune-mi unde ne ducem, că simt că pic de pe cal de somn.

— O să te duc la priatinul Fiera-mângânarul și-o să dormi toată ziua. Că eu, mă, n-am venit aici să mă culc, ci cu treburi grele, în care nădăjduiam să mă ajuți. Dar o să mă descurc singur, nici o grijă. Iată c-am și ajuns.

Se opriră la capătul Uliței Mari și intrară într-o casă de cărămidă, cu acoperiș de olane frumoase, care arăta destul de răsărită printre altele.

— Pe Fiera-mângânarul l-am salvat acum un an din mîna armășeilor lui Ghinea-Țucala, stăpînul tău, căci armășeii, puși pe jefuit, îl băteau să scoată bani mulți, văzîndu-l că umblă cu lucrul de giuvaiere și de salbe și de inele. De-atunci mi-a rămas prieten, trag la el de cîte ori vin în București.

Pe Fiera îl găsiră în camera din spate, frumos mobilată, cu un pat curat, scaune încrustate cu flori de lemn, un dulap greu și o masă lunguiață, la care mângânarul sta de vorbă cu un preot.

— Semn rău! îi zise Bușulan, lui Gorun. S-au înmulțit popii ca ciupercile! Bună ziua, jupîne, bucuros de oaspeți?

— Prea bucuros, oștene!, răspunse Fiera, un om aproape bătrîn, palid, cu chelie, care se ridică să-l îmbrățișeze.

Apoi se înclinară, sărutară mîna preotului, care avea o barbă lungă și niște ochi mari, sfredelitori.

— Părintele Eftimie îi lămuri Fiera, tocmai îmi vorbea de căderea năravurilor în orașul nostru, din cauza străinilor, și-i dam dreptate. Părintele locuiește aproape, peste drum de casa noastră, și stăm adesea de vorbă, despre una, despre alta. Sfinția sa știe multe lucruri folositoare.

— Da, oameni buni, începu preotul, cu oarecare patimă în glas, am ajuns la o nemaipomenită stricare a bunelor obiceiuri de altădată. Iată, femeile noastre se iau după grecoaice, și-și împodobesc trupul cu fel de fel de vopsele, ca s-arate mai frumoase decît firească podoabă pe care le-a dat-o ziditorul. Caută vrăji și descîntece, sting cărbuni, pun lacăte și cuțite și sorți necurați să-și vadă în ele norocul. Nu împrumută cu bani și nu fac foc

trei zile la începutul lunii, ered în glasul cocoşilor şi alte asemenea rătăciri... Clevetesc în casă şi pe la biserică, nu se spovedesc bine...

Buşulan tuşi cu înţeles şi cam strimbă din nas, dar Gorun asculta cu luare-aminte.

— Iată, jupîne, şi cinstiţi tineri, de ce au ajuns mehedinţenii să ceară arderea în foc a tîrfelor şi ereticilor, fără să mai aştepte judecata lui vodă, care în cel mai bun caz le trimite la ocnele de sare, dacă nu le impune o gloabă şi le iartă.

— O, iar dăm de ăştia cu duşegubina, arză-i-ar focul la rîndul lor, că nu lasă oamenii să-şi vadă de dragoste şi de petreceri ! îi şopti Bîşulan la ureche logofătului.

— S-au întîmplat asemenea lucruri, părinte ? întrebă curios Gorun.

— Nu se întîmplă din fericire, tinere. Dar în fiecare seară, dincolo de mahalaua calicilor, se poate vedea o sfîntă adunare de oameni ce muncesc cu nuielele, pînă ţîşneşte sîngele din carne, fie un hoţ de grecotei, fie o stricată de grecoaică, fie un român trădător de neam, vîndut duşmanilor străini.

Gorun se înspăimîntă de cele auzite şi rămase multă vreme pe gînduri. Între timp preotul se ridică să plece şi fu condus pînă la poartă de Fiera-mîngînarul.

— Ptiu, bine c-a plecat ! făcu Buşulan. Eu nu-mi văd capul de treburi iar pe unde merg, dau de ăştia cu prevestirile şi cu „muncile" lor. Te pomeni că mi-or fi azvîrlit-o-n ţeapă şi pe scumpa mea Clio... Nu-i vorbă c-ar avea pentru ce, dar nu mi-ar conveni de loc să n-o văd azi la chip şi să nu-i pipăi pulpele tari ca piatra.

Gorun zîmbi, dar numai o clipă, căci se afundă apoi din nou în gînduri.

„Ce aprigă a devenit lumea ! îşi spuse el, să fie nevoie oare chiar de sînge ? Nu pot fi îndreptaţi oare cu alte mijloace ? Nu, nu, chiar aşa nu e bine ! Om pe om să se arunce în moarte !".

— Uite ce e, jupîne Fiera ! zise Buşulan, cînd gazda se întoarse. Nu ştiam că prăvălia giuvaiergiului s-a prefăcut în biserică şi că, în loc să găsesc aici nişte frumoase inele şi salbe de care am nevoie, trebuie s-ascult predici de care m-am săturat la Tîrgovişte, unde, crede-mă, popimea o mai deasă decît aici. Şi ca să nu lungim vorba, că timpul trece, am nevoie de trei lucruri, pe care cu bună-

voința dumitale sper să le dobîndesc într-un ceas. Mai întîi îmi trebuie o sabie frumoasă, cu mînerul încrustat în pietre prețioase iar, dacă se poate, să fie și nițel poleită. Apoi aș vrea o brățară de aur, sau măcar aurită pe deasupra. Și mai la urmă o pereche de cercei lunguieți, făcuți cu mărgăritare.

— Ho, ho, ho ! zise giuvaiergiul, bătîndu-l părinteşte pe umăr, căci știa ce-i în capul și sufletul dorobantului. Nu te-ai potolit nici acum, priatine ?

— Nu rîde, și mai bine răspunde-mi la două întrebări. Una : dacă în ulița care o știi se mai află o anume ființă, pe care iarăși o cunoști.

— Hm ! făcu mîngînarul, cu oarecare amărăciune. Se află, n-avea grijă, dar... Și dădu din cap cu tristețe...

— Înțeleg, înțeleg, vrei să spui că se ține cu toți negustorii, că se tăvălește cu birarii și cu vameșii. Dar asta e treaba mea, că doar de-aia am venit. A doua întrebare : cît costă toate cele ce ți le-am cerut ?

— Apoi, costă ceva, oștene ! Sabia, așa cum o vrei, te duce la patruzeci de taleri, căci una proastă și tot face douăzeci și trei. Brățara se ridică, apoi, la douăzeci de ughi, iar cerceii la trei ughi și jumătate.

— Hm ! mormăi Bușulan. Împreună ar veni vreo șaizeci de ughi. Ia spune, logofete, cîți bani atîrnă prin buzunarele tale ?

Gorun se uită la el cam nemulțumit. „Iar mă stoarce ăsta de bani ca să-i piarză cu grecoaica lui".

— Cam zece lei ! îi răspunse.

— E bine, cu cincizeci ai mei cădem întocmai pe socoteală.

Gorun se miră din nou cînd auzi vorbele soldatului.

— Ce te zgîiești, mă, nu-ți vine-a crede ? Dar eu la ce mama dracului sînt pus armaș de țigani, dacă nu pot nici măcar să-mi cumpăr niște cerceluși pentru o tîrfă. Rău e, însă, jupîne, că după asta rămîn lefter și mor de foame pînă la Tîrgoviște. Și atunci iată cum cred că e mai bine să lucrăm. Îți dau banii ceruți pe brățară și pe cercei, dar sabia, căci pe asta o iau numai să mă fudulesc puțin cu ea, în locul ruginiturii ce-o vezi la șoldul meu, sabia, zic, împrumut-o matale de la un tovarăș săbier, pentru vreo cîteva ceasuri. Cît stau cu grecoaica la taifas, că e simțitoare la îmbrăcăminte scumpă. Pe urmă, i-o dăm

înapoi. Iar ca să n-ai teamă, îți las cei patruzeci de ughi zălog și mi-i dai cînd îți aduc sabia, mîine dimineață.

— S-a făcut, priatine ! zise giuvaiergiul. Alege-ți din dulap brățara și cerceii, căci eu mă duc chiar acum la vecinul meu, Filip-săbierul, și-ntr-o clipă sînt îndărăt.

Fiera plecă, iar cei doi rămaseră privind unul la altul, Gorun cu dispreț nemărginit, Bușulan cu un zîmbet pe jumătate enervat.

— Ce vrei, velvistiere, dragostea unei grecoaice nu e de ici, de colo.

— Bine-ai mai ajuns, n-am ce zice !

— Bine, nebine, asta e ! Și n-am timp de vorbă, așa că hai să ne hodinim puțin, căci trebuie să fiu cît mai chipeș la față și mai zdravăn la trup.

Era o scenă de tot hazul pentru trecători să vadă în curtea negustorului Ianis, în spatele prăvăliei, un gogeamite ostaș, 'nalt și lat în spate ca un taur, îmbrăcat în scurtă și pantaloni albaștri de dorobanț, nou făcute, avînd la șold o sabie cam mică pentru slujba lui, dar cu un mîner înflorat și strălucind de pietricele, care bătea ușurel în geam și se hlizea ca un copil vinovat ce face o poznă. Geamul se deschise, un chip alb și lunguieț încadrat într-o claie de păr negru, cîrlionțat, se uita la el cu surprindere și dispreț.

— Clio, îngerașule, iată-mă c-am venit... zise ostașul zîmbind încurcat, cît era de mare.

— Tu erai, ipochimene, ți-am spus să nu mai dai pe aici ! îl repezi femeia și-i închise fereastra-n nas.

Ostașul își trase fața înapoi, se opri puțin, pe urmă însă bătu iarăși, scoase din buzunarul de la piept un frumos cercel, lung, cu un ciorchine de mărgăritare albe, stolite în jurul unui fir de aur, și-l flutură în fața geamului, care scîrții și se deschise din nou.

— Clio, frumoasa mea, uite ce ți-am adus !

Femeia cîntări cu ochii ei mari, încrezuți, bijuteria, apoi se uită rece la ostaș, măsurîndu-l de sus, ca pe un lucru oarecare.

— Ho, soldățoiule, cînd o să mă lași în pace ?

Dorobanțul se luminase la față de fericire, privea la ea parcă era vrăjit.

— Dar ia uite ce mai am eu pentru draga mea ! zise el cu nătîngie și scoase din alt buzunar o brățară stră-

lucitoare, încrustată cu niște mărunte flori rubinii, care o prilăsti pe femeie să-și înmoaie chipul.

Îi făcu un semn să treacă la ușă.

— Intră, chir Bușulane ! îl pofti grecoaica și-l strînse de mînă ; prilej pentru ostaș să-l ia amețeala.

Clio era îmbrăcată într-o rochie lungă de canavăț, un fel de pînză albastră împletită cu firișoare de argint, încinsă la mijloc cu un brîu moale, galben, de serasir, iar la piept decoltată, încît două jumătăți de sîni îi rămîneau goi, albi și ușor tremurători. Peste umeri îi curgea un păr negru des, cîrlionțat și lung, cu miros îmbătător.

Bușulan îi întindea cerceii și brățara, frămîntîndu-se, schimbîndu-se de pe un picior pe altul și urmărind-o cu privirea în care se deslușea sfiala mielului îmbinată cu pofta lupului.

— Pune-le pe masă și stai pe scaun ! îi zise femeia, plimbîndu-se agale, 'naltă, marghiolie, ademenitoare.

Dar Bușulan n-o ascultă, căci mai avea de scos din tașca ce-i atîrna în spate o sticlă de vin rubiniu, pe care o așeză lîngă giuvaieruri.

— Hă, hă, hă ! făcu el răgușit și se hlizi cam nătîng înspre femeie.

— Stai, ho, așteaptă ! porunci Clio și dispăru lin după ușă, apoi se întoarse cu două pahare.

— În sănătatea ta, Clio ! spuse ostașul și dădu paharul într-o clipă peste cap. Femeia îl bău la rîndul ei, mai încet și mai tacticos.

— Te mai fați tu, oștene, polemikos ! întrebă ea cu mai multă bunăvoință.

— Clio, mor de dorul tău, nimic altceva nu fac. Mă gîndesc ziua și noaptea cum să fug să te mai văz !

Bușulan prinse curaj și-ncepu să se spovedească.

— Uneori îmi vine-n cap să te răpesc și să plec în lume cu tine.

— Ha, ha, ha, ha ! rîse femeia, care se întinsese pe pat și-și ridicase rochia pînă peste genunchi, dezvelind niște picioare zvelte, albe, rotunde. Ha, ha, ha, ha ! mă faci să rîd ! Eu să fug cu un ostaș ! Și-oi fi vrînd să ne unim pe toată viața ! Ei, asta mă-nveselește, zău ! Mai pune un pahar, polemikos, că mi-e bine !

— Hi, hi, hi ! încercă să rîdă și dorobanțul, deși nu-i prea convenea.

— Stai aiți, oștene, că-ncepe să-mi placă de tine !

Buşulan se apropie, încurajat de vinul băut şi de rîsetele grecoaicei. Se aşează pe pat, îşi repezi mîna-n pulpele femeii, ameţit de mireasma părului şi de albul picioarelor.

— Ho, tăntălăule, nu te pripi ca un măgar. Că erosul, prostule, se face cu multă politichie. Deocamdată, opreşte-ţi palma pe genunchi şi mîngîie-i uşurel. Aşa, vezi, nu te grăbi, ţărănoiule.

Dar ostaşul tabără deodată cu amîndouă braţele şi-o cuprinse toată, frămîntînd-o şi muşcînd-o ca un apucat. Grecoaica mai se zbătea, mai îl pălmuia, pînă se lăsă cu totul şi se pierdu sub el.

— Clîo, dragostea mea, eu am să mor fără tine. Lămureşte-l pe hoţul de taică-tău să-ţi dea drumul, să ne-nsurăm după lege.

— Ha, ha ! rîse femeia, şi-şi luă un pahar de pe masă. Eu nu mă mărit cu nimenea, oştene ! Şi cu tine, oricum, pater nu m-ar lăsa. Apoi mie îmi place să fac ce vreau, prostule, căci iubesc elefteria, sau cum ziceţi voi, slobozenia ! Îmi plac banii şi bogăţia, îmi place să beau, să cînt, să joc. Şi să mă culc cu cine vreau şi cu cine plăteşte bine.

— Olio ! exclamă ostaşul. Ce mi-aud urechile !

— Holio, da ! Dar eu nu iubesc pe nimeni, ba-i dispreţuiesc şi rîd de birarii voştri, de mîrlanii de valahi, care nici nu ştiu să citească bine şi niciodată n-au auzit de Anacreon şi de Safo, cîntăreaţa iubirii şi plăcerilor.

Se ridică din pat numai într-o cămaşă scurtă, din care-i ieşeau, goale, picioarele rotunde, suple, îşi mai turnă un pahar, îl bău, şi cîţiva stropi roşii îi pătară faţa ovală şi albă, făcînd-o încă mai atrăgătoare.

— Asta e, chir Buşulane ! Să-ţi fac un cîntec ţarigrădean, numai să-l pot traduce-n limba voastră butucănoasă. Îşi puse mîinile în şolduri şi, aplecîndu-se cînd într-o parte, cînd în alta, şi clipind amăgitor din ochi, începu cu o voce subţire, languroasă :

Filomela, Filomela, vină-ncoaţe
Ba nu, neica, ia dă-mi paţe.
Mititica, vin la noi,
Ba nu neica, nu te voi,
Mititică eşti la gură,
Mititică eşti la stat
Şi cu haz la sărutat !

— Ha, ha, ha, ha ! Îți place ?

— Clio, păsăruica mea, fă-te om de treabă, ci hai să fugim împreună. Și-o să fii jupîneasca de căpitan, și-o să mi te-mbrac în aur și argint, în frînghie și-n atlazuri.

— Ho, tresări grecoaica ! S-a făcut seară ! Lasă cerceii, brățara, îmbracă-te și pleacă repede ! Că-mi vin prietenii de petrecere, numai greci și venețieni, evgheniți și cu pungile pline. Hai, cară-te, că mi-e rușine să mă afle cu tine !

— Clio... vru să mai spună ceva ostașul, dar privirea ei poruncitoare îl făcu să tacă. Oftă, apoi se-mbrăcă în frumosul lui costum albastru, de doroban̦t. Își puse și cingătoarea cu sabia încrustată.

— Clio, plec, dar gîndește-te la ce ți-am spus.

— Du-te, du-te, și să nu mai vii pe-aici, că rîd prietenii de mine.

Îl luă de mînă și-l împinse cam cu forța pe ușă. Ostașul plecă plouat și încovoiat de durere. Sări gardul din spate pe unde venise, din care două uluci se rupseră sub greutatea lui, dar nici nu le luă în seamă. Amețit de dragoste, jignit de vorbele femeii, nu știa ce să facă și se opri la prima cîrciumă care i se ivi în cale. Bea, tăcea, se gîndea, dar în mintea lui era un haos din care nu reușea s-aleagă nimic. Numai sufletul îi era greu ca un bolovan. O revoltă, revolta neputinței creștea în el, mereu mai mare, îi venea să ridice mesele și scaunele, să dea cu ele în capul oamenilor.

Bău după țuică vin, iar după vin ceru din nou țuică, și de la un timp încolo începu să vorbească de unul singur.

— N-o las, grijania mă-si ! O răpesc, da, chiar la noapte o răpesc ! Să crape toți grecii și papistașii de venețiani ! A, iu, iu ! Dacă nu-i spintec cu sabia, tîlharii ! Mii de bucățele-i fac, mii de bucățele !

•

• •

Gorun se trezise pe la prînz și, cum n-avea ce face, ieși să se plimbe prin oraș. Străbătu Ulița mare a lipscanilor, ocoli palatul domnesc, aflat mai jos, și traversă Dîmbovița pe un pod de lemn, cam vechi, care scîrțîia să se prăbușească sub roțile căruțelor încărcate cu mărfuri. Dincolo se opri. La stînga, se desfășura, larg și zgomotos,

bazarul cu zarzavaturi și cu alte mărfuri, iar în sus dealul pe care se ridicau, înalte, casele Brâncovenilor. Mai departe, venea mahalaua calicilor. Întoarse totuși spre dreapta și plecă încet pe malul Dîmboviței, privind în jur fără nici o țintă. La stînga începea un deal, pe care trona biserica cea mare a lui Mihai-vodă Viteazul, înconjurată de o frumoasă grădină, avînd alături și o mănăstire mai mică. Văzu oameni mergînd într-acolo și se luă după ei. Sus, în fața pridvorului mic, pe scări, se zări chipul unui călugăr slab, cu barbă ascuțită, care ținea o predică.

Gorun veni, tiptil, mai aproape și se postă chiar alături de intrarea bisericii. Preotul vorbea și gesticula cu mîinile, își mișca barba într-o parte și-n alta, întreba din ochi și tot el răspundea în cuvinte.

— Da om peste om să fugă și să scape de Lupu Mehedințeanu, care pe-cîți îi prindea îi ucidea cu sabia pe loc. La cîți boieri și negustori greci cumsecade nu le rămaseră muierile vădane, cît sînge nu se vărsă în acea zi! Și bine-a fost, oare, vă întreb! Cîți nevinovați nu pieriră atunci pe lîngă cei puțini, care-și meritau soarta? Iată, de aceea vă spun: Valahi, nu trebuie să-i ucideți pe greci ci, dimpotrivă, să-i iubiți ca pe un neam sfînt și credincios! Pentru că ei primiră credința cea dreaptă, tot ei o răspîndiră în lume și v-o aduseră vouă. Ei sînt neamul cel plin de evghenie și de sofrosine, de înțelepciune. Ei deteră lumii philosofia și poeziile, și artele. Și theologia și hretorica!

„E grec" își spuse Gorun, tot mai curios.

— Apoi de la ei vine și priceperea de chivernisire a bazileilor voștri, gospodari ca înțeleptul Io Matei-vodă. Iar acum grăiesc către tine, neamule grecesc! Nu supărați pe români, prin nesăturata voastră lăcomie! Nu sugeți pe săracul, și nu-l tiraniți, că asta îl face de are ură neîmpăcată pe greci și nu poate să-i vadă nici zugrăviți! Mai lăsați la o parte înclinarea voastră către plăcerile cele somatice, că de acolo mult rău o să vă vină. Și mai ascundeți-vă hifosele voastre, căci sub helios și sub selene, și în fața Dumnezeului atotputernic, oamenii cu toții sînt egali. Și voi și românii țineți de aceeași credință și trebuie să trăiți în înțelegere și ajutorare. Frăția și homonia trebuie să domnească între voi. Unirea, da, împotriva păgînilor lui Mahomet, care vă spulberă tot mai mult dacă trăiți în dezbinare! Amin!

Preotul intră în biserică iar lumea începu să discute, greci și valahi amestecați.

— Mare didascalos, părintele Mironis.

— Iată și un grec cumsecade ! spuse altul, în glumă.

— Într-adevăr, decît să ne stoarcă de bani, mai bine s-ar bate cu turcul, că ăla e dușmanul lor cel mare.

— Sofos, sofos părintele Mironis ! Doar că valahii sînt niște proști !

Gorun o apucă spre casă, căci trecuseră cîteva ceasuri de cînd se preumbla pe ulițele Bucureștiului, și bănui că Bușulan trebuie să se fi întors. „A vorbit frumos grecul, se gîndi el pe drum. Grecii au adus multe lucruri bune pe lume. Libertatea, și dăscălia, și artele...".

Cînd ajunse la casa lui Fiera-mângănarul, care era plecat, auzi din curte un glas de om cunoscut ; dar nu era o voce obișnuită, ci parcă un vaier și un gemet de fiară rănită. Intră și-l găsi pe Bușulan, tăvălindu-se pe podea cu costumul lui cel siriliu, icnind, trăgîndu-se cu mîinile de păr.

— Nu mai poci, nu mai poci fără ea ! Stricată, hoață, o iubesc și vreau să mi-o țin alături. Ajută-mă, Gorune, ho, ho, ho ! Ajută-mă, că altfel mă omor ! S-o furăm la noapte dintre cei păgîni și să fug cu ea preste hotare. Fie și la turci, ori la tătari ! Ajută-mă, ajută-mă !

Gorun fu surprins să-l vadă pe Bușulan, acest munte de om, roșu la față, sănătos, plîngînd în disperare, ca un copil, și se sperie.

— Frate Bușulane, stăpînește-te, trezește-te !

— Mamă, mamă, unde ești ? Vino și scapă-mă de nenorocire, ho, ho, ho, ho, ho !

Lacrimile curgeau gîrlă pe obrazul lui roșu, pe care numai ochii arătau bolnavi, împăienjeniți și cruciși. De la jale, trecu la furie și la amenințare.

— Dacă nu vrea să vină, o tai, o spintec cu mîinile mele. Și-n brațele altora n-o las, a porcilor de greci și de venețiani. Mă dau cu „mehedințenii" și-i pun pe toți în spînzurătoare ! Ereticii ! Dușegubina-i așteaptă, și țeapa și flăcările !

— Bușulane, priatine, frate, potolește-te odată ! Hai să mergem la cîrciumă, să bem, să cîntăm, să jucăm...

— Lasă-mă cu jocurile tele ! răcni ostașul și se ridică brusc în picioare. Pune-ți, mai bine, o sabie și vino cu

mine, c-avem o luptă cruntă de dat ! Pe viaţă şi pe moarte ! Na, încinge-o şi vezi cum o mînuieşti !

Îi întinse lui Gorun sabia cu nestemate, pe care logofătul şi-o încinse de nevoie, şovăind, iar el o luă pe cea veche, de dorobanţ, lungă, încovoiată la vîrf, şi cu multe pete de rugină.

— Şi-acu hai ! Doamne-ajută !

Logofătul ieşi în urma lui, mai mult alergînd, căci ostaşul mergea repede şi avea un pas de-un stînjen. Ajung la casa negustorului Ianis, sar gardul prin spate, şi se apropie de geamul unei camere luminate puternic. Buşulan dibui o scară cu două picioare, o propti în apropierea ferestrei (care era cam sus) şi se urcă pe ea. Oblonul era tras, dar la marginea geamului, rămînea o deschizătură, în care bătea o dungă subţire de lumină. Buşulan băgă nasul în deschizătură. Scoase un răcnet şi sări de pe scară, scrintindu-şi un picior în cădere.

— Priveşte, priveşte ! Îi omor pe toţi ! Asta e... e... e. curată duşegubanie ! Priveşte, priveşte...

Gorun urcă şi el încet, cu teamă, şi se apropie la rîndu-i de colţul luminat al geamului ! Un spectacol neobişnuit i se deschise înaintea ochilor. O cameră largă, cu mobile lucitoare în jur, şi înconjurată de sfeşnice înalte, pline de lumînări arzînde ; în mijloc o masă lungă, pe care erau de-a valma : pahare, sticle, farfurii, iar pe faţa de masă pete roşii de vin şi de mîncare. Iar deasupra mesei, o fantomă albă, goală numai cu o cămaşă scurtă, ce-i venea pînă deasupra genunchiului, cu un păr lung, fluturînd ca nişte flăcări negre, o femeie sau un diavol, dansînd. Dansa mai mult din corp, un fel de dans turcesc, senzual, dirijînd din mijloc picioarele, spatele şi pieptul, care se roteau ameţitor. Apoi o da pe un dans din picioare, călcînd cu precizie printre pahare şi farfurii, şi făcînd să-i salte cămaşa scurtă deasupra mijlocului, dezvelind forme şi culori tulburătoare.

Gorun fu răpus deodată, şi cît putu privi, căci era să cadă, la rîndul lui, de pe scară, fu cuprins mai degrabă de o admiraţie neînţeleasă, decît de dispreţ. În jurul mesei şi-al femeii, mai mulţi bărbaţi, dezbrăcaţi şi ei pînă la piele, băteau din palme, cîntau, strigau, aruncau cu vinul din pahare în trupul dansatoarei, se repezeau să-i sărute călcîiul sau pulpele.

Gorun fu cuprins de o fierbințeală pe care n-o mai avusese niciodată. Cînd coborî jos, ameţit şi cu simţurile învîrtejite, abia observă că Buşulan alerga şchiopătînd către pîrleaz, pe care îl sări, mai mult prăbuşindu-l sub greutatea lui, încît frînse cîteva uluci în cădere, şi striga de răsuna Bucureştii pînă la palatul domnesc :

— Auuu ! Mamăăă ! Auuu, mamăăăă !

Porni după el şi-l ajunse tocmai cînd dorobanţul se afla în uliţă, şi urla mereu mai tare, încît multe chipuri se iviră la ferestrele caselor din vecini. Gorun, el însuşi ameţit, cu sufletul tulburat, se sperie văzîndu-l cum se ţine cu mîinile de tîmple şi se vaietă necontenit.

— Buşulane, prietene, ce ai, ce-ai păţit ?

— Auuu ! făcea ostaşul, cu un glas puternic, înfiorător, parcă era un urlet de fiară hăituită.

— Buşulane, prietene, ce te doare, te doare ceva ?

— Auuu ! Mamăăă ! era răspunsul şi Gorun se îngrozi de-adevăratelea.

Ajunseră la casa măngănarului şi dorobanţul o ţinea în acelaşi fel. Bijutierul se îngrijoră aşijderea, îl întrebă pe Gorun ce s-a întîmplat. Observă că ostaşul avea un cucui la tîmpla stîngă, o umflătură vînătă, cît un ou de porumbel.

— Unde te-ai lovit, omule, stai aşa să-ţi punem o cîrpă cu apă rece.

Îi lipi deasupra umflăturii ca un fel de compresă, dar Buşulan tot gemea şi din cînd în cînd striga de se clătinau geamurile.

— Te doare tîmpla, priatine ?

— Nu tîmpla, sufletul, sufletul mă doare ! spuse ostaşul şi continuă să se vaiete.

Măngănarul chemă un spiţer, din vecini, care, văzînd umflătura şi ascultîndu-l pe dorobanţ cum striga, îi dădu să înghită nişte prafuri amare, care-l calmară destul de repede şi tăcu. În schimb nu mai vorbi nimic, oricît îl iscodiră cu întrebările, tăcea ca un mut şi privea în gol, o privire rătăcită şi buimacă. Pînă dimineaţa dormi bine, o singură dată tresări şi ţipă tare în somn, încît îl sperie pe Gorun, ce veghea pe un pat în aceeaşi cameră. A doua zi se sculară tîrziu şi Buşulan îşi freca ochii neştiind unde se află. Fără să vorbească, se îmbrăcă încet, îşi potrivi hainele, centura şi spada, îi înapoie sabia cea cu nestemate gazdei, îi plăti exact datoria pentru salbe, apoi ieşi

fără să spună bună ziua și, încălecînd în curte, plecă liniștit pe Ulița lipscanilor, urmat îndeaproape de Gorun. Acesta nu știa ce să facă. Cucuiul de pe tîmpla dorobanțului se umflase mai mult peste noapte, aproape cît un ou de găină, dar dorobanțul nu mai striga și asta îl liniști puțin. Încercă să-l întrebe de vorbă, dar nu reuși să-i smulgă nici un cuvînt. Mergea călare și privea fix înainte, nu-și întorcea ochii nicăieri în altă parte. Ieșiră din București, o apucară pe drumul Tîrgoviștei, unde ostașul dădu pinteni calului și alergară astfel în galop pînă în Cetatea de scaun, tăcuți și cu sufletele împrăștiate.

*

* *

Tot în vara lui 1653, și tot la începutul lui iunie, în alt loc din Țara Românească, anume la conacul din Dobreni, se întîmplau lucruri de toată atenția. În timp ce la Tîrgoviște seimenii petreceau și se hărțuiau cu dregătorii domniei, ba ajunseseră să ocupe palatul lui vodă și să-l țină sub observare, Constantin Șerban-Cîrnul, scăpat de sub supravegherea Buicescului, începuse să adune în jurul său o mulțime de fețe simandicoase, care intrau cam pe ascuns și se așezau la sfaturi îndelungi. Se aflau deobicei acolo Măinea Popescu, fost căpitan de dorobanți, destituit în 1652 de Matei Basarab, Neagoe din Săcuieni, logofăt ot vistierie, plasat cam prea în spatele lui Ghinea Țucala, fapt ce-l nemulțumise adînc, Chirca Rudeanu, un boier destul de ambițios, ținut în toată domnia lui Matei Basarab în rîndul boierilor de rangul al doilea, postelnic doi, și care se sufoca văzînd că bătrînul domn are de gînd să trăiască mult, făcîndu-l cam lipsit de perspectivă. Mai era acolo Drăghici Greceanu, om de școală pozitivă, bun la calcule și fixarea birurilor, și care fu destul de afectat în 1651, cînd Matei-vodă îl preferă pe Ghinea-grecul ca mare vistier, lui lăsîndu-i abia locul de vistier al doilea, Ivașco Cepariul, bun ostaș, vătaful aprozilor domnești, slujbă de încredere la curte, dar cine știe ce nemulțumire îl făcea să unelteaască împotriva domnului. Cumătrul lui, Pană Filipescu, neavînd slujbă în Divan dar fiind un om foarte precaut, comunica numai de la distanță cu marele nedreptățit din Dobreni; tot așa Hrizea din Bogdănei care, deși era mare paharnic, ceva nu-i convenea i avea omul

veleități de „ghinărariu", fusese mare căpitan prin 1650 și tot aștepta să vină la comanda oștilor, în timp ce vodă îl îndrăgea mereu mai mult pe Buicescu, pe care Hrizea să nu-l fi văzut în ochi.

Dar pe lîngă ei, în jurul „Cîrnului" se mai învîrteau, mai de-aproape sau mai de departe, și boieri cu multă greutate. Unul era Stroe Leurdeanu, destituit din postul de mare vistier printr-o înscenare cam rușinoasă pentru vodă, care luase de bună pîra lui Ghinea și Radu Vărzaru cum că Stroe ar fi furat doi saci de bani din cămara domnească ; cercetarea dovedise falsul înscenării, dar Stroe, împreună cu Radu Fărcășanul, vistierul al doilea, își pierdură dregătoria. Prin soli tainici, ținea legătura cu „Cîrnul" și Ghiorma Alexianul, schimbat de curînd din cea mai mare dregătorie, cu Spahiul din Vălsănești, boier șters, ce nu fusese pînă atunci decît postelnic al doilea, iar acum se văzu urcat dintr-o dată în scaunul banului Kralewski. Într-un chip cît se poate de subtil îi trimitea vorbă lui Constantin Șerban și marele stolnic Bunea Grădișteanu, care-și învîrtea interesele cu o dibăcie greu de imaginat chiar pentru vremea aceea. Pe deasupra, să te-apuce ameteala, însuși adînc credinciosul întru Hristos, ruda bună a lui vodă și a Buicescului, anume marele vornic Preda Brâncoveanu, lăsa și el să se înțeleagă, ce-i drept, de la distanță, că nu-i sînt indiferente acțiunile „Cîrnului". Iar aga Buliga, marele ostaș, unul din eroii de la Finta, se făcea a nu băga în seamă vorbele ce umblau printre iuzbași, despre intențiile lui Constantin Șerban de a mări lefurile soldaților. Încît te-ntrebi, ce mai rămăsese în jurul Domnului, afară de Ghinea Țucala și de Radu Armașul, de postelnicul Cantacuzino, care ținea să-și facă datoria pînă la capăt (om înzestrat cu vechea virtute și pietate bizantină, lucru mereu mai rar în rîndurile refugiaților greci) și, bineînțeles, de Buicescu, energicul și tumultuosul Buicescu, marele spătar, din care nu mai rămăsese acum decît furia neputincioasă, căci era, de cînd se răsculaseră slujitorii, un „ghinărariu" fără oaste, care da porunci în vînt, striga și înjura fără efect, se sucea, se-nvîrtea și nu-i venea să creadă că toate ambițiile lui deveniseră peste noapte deșarte și caraghioase. Ba mai era bătrînul Radu Cocorăscu, marele logofăt, ce nici nu mai vedea bine, mergea sprijinit de doi logofeți tineri și ațipea mereu pe scaun sau chiar din picioare. Să nu-l uităm însă pe noul ban de la Cra-

iova, Spahiul, boier cinstit, dar pe care oltenii nu-l prea băgau în seamă, iar soldaţii din capitala băniei, învolburaţi şi ei, nu puteau fi ţinuţi sub ascultare, căci abia îi înfrînase întrucîtva Ghiorma Alexianul, fostul ban, un militar vechi cu experienţă şi pricepere. Cel mai tare dintre ei se ţinea Radu Vărzaru, armaş temut, sîngeros, care avea o gardă de lefegii foarte unită în jurul lui.

El îi izgonea pe seimeni din curtea palatului, el îi prindea şi-i bătea pe aceia care-şi cereau lefurile sau care vorbeau de bine pe Constantin-Cîrnul.

Dar acum era un moment în care domnia avea nevaie mai mult de arma politichiei decît de brutalitate şi încăpăţînare, ceea ce armaşul nu mai putea să priceapă, aşa cum se dovedi în scurtă vreme de la izbucnirea mişcării. Seimenii trimiseră mai întîi la Radu armaşul, unul din conducătorii oştirii, cu trecere la Domn, o delegaţie formată din cincizeci de iuzbaşi, hotnogi, căpitani, care să-l roage să intervină la vodă pentru plata lefurilor făgăduite. Armaşul, informat, îi aştepta la casele lui, în jurul cărora mascase vreo cîteva sute de lefegii. Îi chemă, într-o sală mare, îi ascultă, le prómise că va interveni la domn, şi trimişii seimenilor se ridicară să plece, mulţumiţi de tratative. În curte, însă, fură înconjuraţi de lefegii şi măcelăriţi pînă la unul.

Greşeala avu efecte fatale, căci alături de seimeni se răsculară, mîniaţi de tratamentul armaşului, dorobanţii, marea majoritate a oastei. Stătuseră pînă acum în rezervă, judecînd că ei, fiind români, nu se puteau alătura unor zurbagii ca seimenii, străini de neam, bulgari, sîrbi, albanezi adunaţi de prin Balcani. Dar, pe de altă parte, aveau pentru ei o mare admiraţie, căci seimenii erau, pe vremea aceea, ostaşii cei mai desăvîrşiţi : îndrăzneţi şi viteji, buni cunoscători ai tacticii de luptă şi tehnicieni impecabili. Îi unea, apoi, ura lor comună faţă de turci, din care pricină seimenii şi fugiseră din Balcani şi se aciuau de preferinţă pe lîngă voievozii ce se ridicau împotriva Stambulului, ca Mihai Viteazul, Radu Şerban şi, la început, Matei Basarab. De altfel, Matei-vodă, cînd înfiinţă corpul seimenilor de bulgari, sîrbi, albanezi, în 1634, avu în vedere tocmai aversiunea lor pentru otomani şi pentru grecii hapsîni ce roiau în jurul stăpînirii turceşti. În plus, trebuie spus că, de douăzeci de ani de cînd stau în Ţara Românească, seimenii se căsătoriseră cu femei valahe şi se stabiliseră cu familiile

lor aici, fiind dăruiți de domn cu vetre și moșii. Iar acele femei cine puteau fi ele decît surorile, fiicele, rudele dorobanților, prietenii și tovarășii lor de luptă. Iată cum se face că vestea uciderii comandaților seimeni de către Radu Vărzaru îi scoase pe dorobanți din rezervă și-i făcu să sară în ajutorul seimenilor. De-acum toată oastea era împotriva Curții domnești, și slabele forțe de lefegii nemți, de aprozi sau de copii de casă, fură ușor înlăturate. Moartea iuzbașilor și căpitanilor de seimeni cerea o răzbunare și slujitorii, bine organizați, începură hărțuirea boierilor vinovați.

* * *

Revenind la Tîrgoviște logofătul Gorun și Bușulan-dorobanțul se speriară de spectacolul neobișnuit ce li se desfășura în fața ochilor. Orașul era plin de ostași, care alergau de colo-colo, seimeni îmbrăcați în roșu, dorobanți în albastru, lefegii în galben, lipscani în verde cu roșu, o amestecătură de culori diferite ; se vedeau și călugări în negru, care mergeau agitîndu-se și ei, unii luau apărarea ostașilor, alții îi chemau la supunere. În schimb grecii se înfundaseră în case și rar mai scotea unul nasul afară din bîrlog, încît, în toată Tîrgoviștea, în care de obicei se auzea vorbindu-se prin piețe și pe uliți mai mult grecește decît românește, acum rar de se mai auzea cîte o vorbă, și aceea șoptită, în limba greacă. Boierii, mai ales dregătorii, lipsiți acum de apărare, se ascunseseră și ei în palatele lor sau la Curtea lui vodă. Soldații mișunau peste tot. Erau stăpîni în tîrg, în bazaruri, umpluseră cîrciumile unde chefuiau și cîntau, dar în același timp aveau grijă să stea de pază la intrările orașului și la porțile Curții domnești, controlînd pe oricine intra sau ieșea. Tîrgoveții români, meșteșugarii, abagii, cavafii, cizmarii, croitorii, tabacii etc., bucuroși de noua ordine, ieșiseră toți grămadă în oraș, unde petreceau cu soldații și, profitînd de absența grecilor, își desfăceau cu succes mărfurile prin piețe și prăvălii. Norodul se distra, stăpînii tremurau, iată un lucru destul de rar întîlnit în acele vremuri.

Bușulan își întîlni tovarășii de arme pe ulițe, care, la vederea lui, izbucniră în strigăte de veselie, și-l traseră în mijlocul lor, spunîndu-i toți deodată ce se întîmplase între timp, încît dorobanțul abia dacă înțelegea ceva.

— Nu pricepi, mă prostule, îi zise însuși Giura-iuzbașa, palatul tot cu vodă și cu boierii e în mîinile noastre. Dacă vrem, îl aruncăm în orice clipă din scaun.

— Dacă nu ne plătește lefurile.

— Seimenii stau de pază în odăile lui vodă.

— Ghinea Țucala și Vărzaru au dispărut ca-n gaură de șarpe, îi căutăm și nu-i găsim.

— Nu i-ați văzut cumva pe drum ?

— Buicescu „ghinărariul" e dezarmat și închis în palatul lui.

— Aga Buliga, asemenea.

— Acuma ai înțeles ? Da ce-ai, mă, la tîmplă ?

Bușulan se uită la ei rătutit, picat parcă din altă lume. Nu pricepea cum se răsculaseră, de ce se răsculaseră slujitorii, deși el însuși înainte de a pleca din Tîrgoviște spusese alături de alții că trebuie să se ridice cu toții pentru a-și dobîndi lefurile promise la Finta.

— Cum, mă, v-ați sculat împotriva măriei-sale ?

— Întocmai ! răspunse Giura-iuzbașa, ca și cînd ceea ce făceau era lucrul cel mai firesc din lume.

— Dar e un mare păcat, fraților ! zise Bușulan, privindu-i cu ochii lui blînzi, și fața-i mare, roșie și cam tîmpă.

— Asta s-a prostit de tot !

— Ce mă, ai pățit ceva ? făcu iuzbașa Giura, și se întoarse către Gorun, care nici el nu pricepea bine ce se întîmplă, dar înțelese că erau fapte cu totul neobișnuite.

Gorun plecă singur către palatul domnesc, iar pe Bușulan îl trimise Giura-iuzbașa la baraca lui să se odihnească. Seimenii din marele turn al Chindiei îl somară pe Gorun să oprească, apoi, recunoscîndu-l, îl lăsară să intre, după ce-l scotociră bine prin buzunarele hainelor, să vadă dacă n-ascunde vreo scrisoare dubioasă. Merse direct la cancelaria vistieriei unde, în afară de seimeni înarmați pînă-n dinți cu săbii și sînete, nu găsi decît vreo doi logofeți, ce tremurau de frică la mesele lor, unde învîrteau niște hîrtii în tăcere, fără să știe însă ce au de făcut.

Gorun îi întrebă ce se întîmplă. Erau tineri grămătici români, grecii se ascunseseră cu toții prin oraș.

Îi spuseră că Ghinea-vistierul cel mare dispăruse și că slujitorii îl căutau peste tot să-l omoare.

Gorun se plimbă un timp fără rost prin coridoarele palatului, înțesate de seimeni încruntați. Ajunse aproape de

sala spătăriei celei mari de unde ieșea posomorît logofătul al doilea Udriște Năsturel. Era un boier trecut de cincizeci de ani, se apropia chiar de șaizeci, cu barbă nu prea lungă și cu o față palidă din cauza multelor nopți nedormite, petrecute cu cititul și scrisul cărților. Îl cunoștea de mult și-l prețuia pe Gorun, așa că, în pofida grelelor împrejurări, îi zîmbi și-l întrebă ce caută.

— O, tinere, acum nu mai e nevoie de domnia-ta la vistierie. Vino cu mine, am să-ți dau ceva de lucru. Vai, vai, se tîngui logofătul Udriște, cînd ajunseră în camera logofeției. Cine-ar fi putut crede c-o s-ajungem la asemenea urgie ! Vai, vai, vai ! Ce nestatornică e lumea în care trăim !

— Dă-ne lefurile ! strigau seimenii turbați, pe coridoare către spătăria cea mică unde era Matei-vodă cu postelnicul Cantacuzino și cu cîțiva boieri, și unde soldații încă nu îndrăzneau să intre.

— Dacă nu, spargem cămara și ne luăm singuri banii.

— Dă-ni-l pe Țucala, hoțul și trădătorul.

— Și pe Radu Vărzaru, cîinele și ucigașul !

— Vai, vai ! se văieta într-una Udriște Năsturel, palid și mîhnit de ceea ce vedea în fața ochilor.

Seimenii scotoceau prin toate camerele palatului după Ghinea și Radu Vărzaru, dar nu era chip să-i afle. Umblară prin pivnițele cele mai ascunse, prin cuhnii și spălătorii, prin ciair, frumoasa grădină dinspre răsărit, prin toate ungherele băii turcești. Ghinea și Radu Vărzaru — nicăieri ! În oraș, nu rămase loc și casă necercetate, însuși palatul Buicescului fu întors pe dos, iar marele spătar, cuscrul vistierului, țipa la ei degeaba, că nici nu-l băgau în seamă, parcă nu le fusese pînă de curînd comandant temut și chiar respectat.

În timp ce seimenii, ajutați de dorobanți, în orice caz cu aprobarea lor răscoleau orașul și palatul domnesc în căutarea vistierului și armașului, logofătul al doilea Udriște Năsturel străbătu pe jos cetatea de scaun, dinspre răsărit către apus, adică de la palatul voievodului înspre Mitropolie, căci se aflau cele două curți, a domnului și a mitropolitului, la cei doi poli ai Tîrgoviștei. Logofătul se grăbea, așa că Gorun abia reușea să se țină în urma lui.

În sfîrșit, se apropiau de Poarta Argeșului și în fața lor apărură zidurile înalte ce înconjurau biserica Mitropoliei din care se vedeau acum numai cele douăsprezece cu-

pole, unele mai mari, altele mai mici, avînd toate în vîrf cruci frumos sculptate și poleite cu aur, ce luceau de-ți orbeau ochii, căci tocmai bătea în ele soarele, în coborîrea lui la scăpătat. Trebuie spus că, dacă palatul domnesc avea o curte largă, mărginită de un zid gros și înalt, mitropolia avea în jurul ei nu mai puțin de trei ziduri, ca trei circomferințe, împărțind suprafața largă de teren în trei curți, avîndu-și fiecare rostul și socoteala ei. În prima curte, erau bărăcile robilor și, înșirate peste tot, o mulțime de țarcuri și cotețe pentru găște, rațe, curci, găini, porci, folosite la alimentația personalului numeros de slujitori ai Sfintei Mitropolii. Cînd treceai de al doilea zid, o altă curte cuprindea grajdurile și bucătăriile, iarăși foarte necesare, și unde era destul de mult de lucru. În fine, zidul al treilea, cel mai solid și mai gros, din piatră mare și grea, avînd niște porți forjate de fier, păzite de ostași bine înarmați, era cel mai dificil de trecut. Dincolo, însă, înlăuntru, te izbea în toată splendoarea ei Biserica Mitropoliei, înaltă, iar la poale desfășurată în valuri, sprijinită pe multe coloane impunătoare, acoperită cu plumb, peste care se ridicau cele douăsprezece cupole amintite. Era de o frumusețe și de dimensiuni tulburătoare și n-avea pereche prin țările dimprejur, nici în Biserica Trei Ierarhi, de la Iași, poate numai Sfînta Sofia din Constantinopole s-o fi întrecut, după modelul căreia a și fost, de altfel, concepută. Doar că aceasta fusese răvășită de mai multă vreme și transformată de păgînii turci în moschee, încît nici ea nu-și mai păstra strălucirea de altădată. Tot aici, în stînga, se afla casa în care Matei-vodă instalase tipografia lui din Tîrgoviște, iar în dreapta și mai în spate, locuința, cu tot agarlîcul mitropolitului, în care se urca pe o scară cu numeroase trepte, păzită de sus pînă jos de o strajă de comișei înarmați. Pereții dinafară ai bisericii ca și ai caselor preafericitului părinte Ștefan erau zugrăviți peste tot cu scene, chipuri și fapte din Cartea genezei : descrierea Ierusalimului, muntele Sinai, cele douăzeci și patru de mănăstiri de la Sfîntul Munte, fiecare cu chipul și inscripțiile ei. De pe scară, se intra într-o cameră largă, avînd numeroase ferestre în manieră gotică, în care mitropolitul își primea oaspeții de vază, cu o masă mare în mijloc, iar într-o parte o sobă frumoasă de olane colorate. Dintr-o latură, nimereai în sachristie, unde se aflau veșmintele capului bisericii, iar în partea opusă dai în vistieria

mitropoliei, lată și împărțită în două ; în stînga, pe mese speciale, etajere și pervazuri o sumă de obiecte și odoare scumpe : rase, cruci, vase de argint, lămpi, candele, sfite, stihare, epitrahire, rucaviţe, omofoare, bederniţe, poale, mitre, paterniţe, mantii, argintărie, cărți ferecate în aur și argint. În cealaltă latură, numeroase arme : săbii, buzdugane, suliți, frîie, flinte, darde, agățate în ordine pe pereți. Căci de fiecare dată cînd mitropolitul venea să întîmpine pe un oaspe de vază, era înconjurat de o gardă de comișei, fii de boieri, îmbrăcați cu haine scumpe de sobol și încinși cu armele din vistierie. La fel cînd ieșea afară și se ducea undeva, cum mergea, de pildă, mai în fiecare zi în caretă, la Palatul Domnesc să ia parte la Divanul de judecată. În spate, mai aveau casele mitropolitului un foișor cu ieșire spre grădină, o întinsă grădină ce concura cu aceea a Domnului, umbrită de nuci înalți, plină de pomi, meri, zarzări, gutui, de flori, iar în locurile mai de margine, destul de late, erau vii, mazăre, bob și alte legume pentru sfinții călugări. Și încă mai era ceva, un frumos heleșteu înțesat de pește, unde se aducea apă în chip artificial, tocmai din Ialomița, prin niște conducte groase făcute din olane. Încît te poți întreba unde te aflai în mai multă bogăție și siguranță, la palatul domnesc sau la cel al mitropoliei. În momentul pe care-l descriem, de fapt, întrebarea nu-și are rostul căci iată cetatea lui vodă era dată peste cap și răvășită pînă la ultimul colțișor, în schimb, la Mitropolie, domnea liniștea și ordinea parc-ar fi fost ruptă cu totul de oraș. O oază de pace în mijlocul unui vulcan. Nici zgomotele și răcnetele ostașilor beți nu se auzeau, căci pînă la casele mitropolitului se izbeau și se topeau în cele trei rînduri de pălangi.

Stăpînul de atunci al Mitropoliei era una din cele mai stranii figuri care-au ajuns în fruntea bisericii românești. Căci mitropolitul Ștefan I al Ungrovlahiei, în vîrstă acum de vreo șaizeci și ceva de ani, provenea dintr-o familie de țărani, din care, întîmplător, cum se petreceau atunci lucrurile în privința învățăturii, nimerise într-o mănăstire, căci școlile, pînă la Matei Basarab, nu se aflau decît prin mănăstiri.

Pios și în același timp ambițios cu spiritul, cuminte și supus, dar aprig și bătăios cînd era vorba de adevăr și dreptate, se ridică în ochii superiorilor și, la 1637, ajunse deodată episcop de Buzău. Prietenia lui cu Udriște Năstu-

rel, cumnatul lui Matei-vodă, cu care se cunoscuseră de tineri, cînd discutau foarte adesea probleme complicate de credință, dogmă, schismă, erezie, filosofie, artă, știință, îl adusese în atenția domnului care, la început, mai aprecia la el și dragostea de țară și atitudinea antigrecească și antiturcească. Așa se face că, în 1641, cînd vodă adună marele sobor al țării în problema mănăstirilor închinate, nu mitropolitul Teofil, român și el de altfel, nici episcopul de Rîmnic, Ignatie, al doilea ca greutate în biserică, ci Ștefan e pus să țină pledoaria în care vorbește înflăcărat și convingător în favoarea confiscării mănăstirilor și averilor grecești. A fost o cuvîntare zguduitoare, care-i adusese pe români la exaltare, iar pe greci la o mare dușmănie față de arhiereul muntean, și care nu se va potoli pînă la sfîrșitul vieții sale. Este de înțeles așa de ce, în 1647, cînd moare mitropolitul Teofil, în scaunul rămas liber, e adus Ștefan, episcop Buzevski, cum se semna în acte, iar nu Ignatie de Rîmnic, cum se obișnuia conform legilor bisericești în vigoare. Matei-vodă l-a preferat pentru aceleași pricini și, posibil, și pentru prestigiul lui care între timp trecuse pînă departe peste granițele țării. Se formase astfel un trio politic, religios și cultural redutabil, compus din Matei Basarab, înlocuit adesea, în treburi culturale, de Doamna Elina, Udrișteș Năsturel și Ștefan I, care a întreprins o serie de acțiuni uimitoare, în lupta lor comună împotriva elementului străin, grecesc, mahomedan, iar pe de altă parte, catolic și protestant.

Trebuie să fi fost între ei numeroase discuții în care întorceau lucrurile pe toate fețele, pînă au ajuns la o politică sistematică și foarte eficientă în toate planurile. Ca să-și mențină puterea, Matei-vodă întărea armata și folosea banii pentru cumpărarea virtuților dregătorilor turci. Ca să facă față asaltului grec, însoțit de autoritatea lor culturală și religioasă, începură să editeze cărți, în limba slavonă și română. Dînd o mare extensie limbii slavone, în cărțile de cult, Matei-vodă urma politica religioasă a strămoșului său Neagoe Basarab, pe care și-l luase ca model de domnie și, ca acel domn, atrăgea de partea sa popoarele slave din Balcani, care-l primeau ca pe un conducător al lor în treburi politice și bisericești. Astfel, sfînta limbă slavonă se combătea pe vaste teritorii cu sfînta limbă greacă și efectul era scăderea influenței grecești în biserică și în economia acestor țări. Pe de altă parte, tipăreau

cărți și în limba română, religioase, dar mai ales mirenești, adică pravile. Așa puneau ordine în legislația țării, pe care o făceau unitară și cunoscută tuturor, exact de ce avea nevoie Matei Basarab în interior. Mitropolitul Ștefan era un adept încă mai aprig al limbii române și vroia s-o introducă și-n scrierile bisericești pentru că — zicea el — românii „citeau pe cărți slavonești și nu știau ce zic, ca acela ce ține mierea-n mînă, dar nu-i cunoaște dulceața, sau lumina aprinsă-n față, dar n-are ochi s-o vază".

Era însă, aici, și un substrat mai adînc, și anume că dinspre unguri începuseră să intre-n țară cărți calvinești și luterane, traduse-n românește, care puteau ameți spiritele muntenești, dacă nu-și cunoșteau bine dogma lor ortodoxă. Lupta era crîncenă și adversarul cel mai periculos li s-a părut străinilor a fi mitropolitul Ștefan. Căci pe Matei îl puteau potoli, cum s-a și întîmplat pînă la urmă, cu influența lor la Poartă și cu negoțul grecesc, dar Ștefan rămînea ca o stîncă de neclintit. Încît, în ultimii ani, conflictul a devenit deosebit de dramatic, mai ales din 1651, cînd Ghinea-Țucala pune mîna pe vistierie, ba întrucîtva și pe sufletul Domnului. În același an Ștefan scoate în românește o carte *Mistirio*, unde în prefață aruncă săgeți usturătoare la adresa străinilor, căci zice el către cititori „să nu rămîneți hitleanilor, nici vă asemănați acelora ce se împoncișează în taină și stau împotriva puterii arhieriei noastre", și care (cît era Matei de aspru la vorbă, dar Ștefan parcă-l întrecea) „ca cioarele se aruncă asupra stîrvului".

Dar pînă la urmă, „grecul fiară dușmănoasă, grecul — limbă veninoasă, ce pătrunde pîn' la oasă", cum spunea poporul în cîntecele sale, îl răzbi pentru moment pe aprigul și neînclinatul Ștefan. Firea lui dreaptă, iubitoare de țară și de norod, care-l săltase la cele mai mari demnități, îl coborî acum la ultima, cea mai de jos treaptă, dovedind încă o dată cît de greu îi e virtuții să se mențină statornic pe tronurile lumii, cînd valurile de ură meschină o coplesesc. De altfel, cu toată tăria lui, mitropolitul o presimți, căci era tulburat și neliniștit, cînd sui la el logofătul Udrișteă Năsturel, însoțit de diacul Gorun, fost scriitor ot vistierie. Arăta cumva cum prietenul său Udrișteă nu-l mai văzuse niciodată.

Dar ca să-l înțelegi pe mitropolitul Ștefan, trebuie să-l cunoști pe Udrișteă Năsturel, acest logofăt al doilea,

care în spatele unei funcții mărunte trăgea sfori mult mai mari decît toți dregătorii lui vodă-Matei și care, în fapt, dirijase timp de douăzeci de ani toată politica Țării Românești. El intuise perfect intențiile și dorințele voievodului, care erau de fapt și ale sale, le dăduse o haină culturală atît de elevată, încît în nici o epocă, poate, niște atitudini politice, practice, nu s-au folosit mai bine și mai subtil de armele spiritului, ca în vremea lui Matei Basarab. Unul cu forța, altul cu știința, se întîlniseră de la început cu același scop, și se poate spune că, de n-ar fi fost Udriște cumnatul lui Matei-vodă, tot acolo ar fi ajuns și tot același rol l-ar fi jucat pe lîngă domnia Brâncoveanului. Pe de altă parte, e drept, că rude fiind, trebuie să fi discutat de multe ori, încă înainte de a veni Matei în scaun, tot felul de probleme legate de nevoile țării și de orientarea politică viitoare. Altfel nu s-ar explica rapiditatea cu care au acționat cei doi în toate planurile, social, religios și cultural, împotriva dușmanilor țării și ai lor. Căci iată, încă din 1635, apare în limba slavonă un *Molitvenic*, o carte de rugăciuni, în care Udriște scrie, la început, niște versuri dedicate stemei Basarabilor, neam pe care Matei își propusese să-l înalțe din nou cît mai sus, și să-l aducă la vechea valoare dinastică.

Țara aceasta drept stemă pasărea corb poartă,
Iar pe gîtul ei acum și o cunună atîrnă,
Cu adevărat a casei prealuminate și prea bătrîne,
A casei preaviteazului neam Basarab,
Nu lăsa să se risipească, Doamne, în pieire
A lor coroană și jos să cadă
Iar al corbului piept să fie pururea ferit.

Apoi, într-o predoslovie scrisă tot de Udriște Năsturel în numele lui Matei Basarab se spune că *Molitvenicul* e destinat „dreptcredinciosului și binecunoscutului neam al patriei noastre și altor neamuri înrudite cu noi după credință și conglăsuind în același vestit dialect slavonesc".

Slavona, deci, era limba universală prin care Matei Basarab le vorbea popoarelor slave din Balcani subjugate de turci și pe care se străduia să le unească într-o zi împotriva cotropitorului. O asemenea frază revine în toate tipăriturile slavone din acea vreme, dovedind claritatea scopului urmărit de voievodul muntean. Și, într-adevăr,

cărțile editate la Govora sau la Tîrgoviște erau cerute și erau răspîndite pe spații largi ; în Serbia, Bulgaria, Muntenegru, Croația, în Moldova, Ucraina, Rusia etc.

Se poate deduce de aici ce rază mare de acțiune aveau cărțile și ideile ce porneau de la Tîrgoviște și cît de puternică trebuia să fi fost, pe de altă parte, lovitura dată limbii grecești ce constituia instrumentul prin care risipiții din Constantinopole se introduceau în politica țărilor ortodoxe.

Dar să ne întoarcem la Udriște, cel ce se numea pe sine „cel mai umil" dintre supușii măriei-sale, dar care era amestecat în toate treburile politicești ale vremii. A fost în misiuni diplomatice la Iași, la Alba Iulia, la Viena, în Serbia, iar la Tîrgoviște el îi primea pe soli, pe misionarii catolici, pe patriarhii ortodocși din Răsărit, și trata amănunțit cu ei, înainte de a lua Matei-vodă o hotărîre oficială. Atît de complicate erau acțiunile întreprinse de Curtea Țării Românești încît, în 1638, un delegat al Papei Urban al VIII-lea vine la Tîrgoviște și încep niște tratative de unire a Bisericii muntenești cu Roma. Matei Basarab aruncase se pare ideea, iar apoi i-a lăsat pe boierii săi, în frunte cu Udriște și cu mitropolitul Teofil, să se descurce cu papistașul în chestiunile de dogmă. Pînă la urmă, ajunseră la concluzia că faptul nu se putea împlini, ar fi însemnat să renunțe la principiile credinței ortodoxe, cu care poporul se născuse, ceea ce ar fi fost greu de acceptat. Toate țițele politice treceau deci prin mîna „celui mai umil" dintre supușii lui vodă, și tot el era acela care controla toate cărțile ce se tipăreau în țară, fie religioase, fie pravilnicești. Lui i se datorează și urcarea în scaunul mitropoliei a lui Ștefan, episcopul de Buzău, care, cum am spus, îi convenea de minune și lui Matei Basarab.

Dar acum cei doi prieteni se întîlneau într-o împrejurare foarte delicată, cînd protectorul lor, voievodul, renunțase la atitudinea antigrecească și cînd țelurile lor rămîneau lipsite de temelia ce le-o dăduse domnul, timp de aproape douăzeci de ani. Răscoala slujitorilor complica încă și mai mult lucrurile. Iar cel aflat în încurcătură mai mare era însuși Udriște Năsturel, cumnatul lui vodă. Căci, pe de o parte, el trebuia să-și continue activitatea sa în slujba vechilor idei, pe de alta, avea obligația morală de a-i rămîne devotat domnului, binefăcătorul și ruda sa apropiată. Două forțe trăgeau de el, în două direcții opuse, să-l sfîșie.

Acum venea la prietenul vechi, cu un mesaj de la vodă, care era supărat văzînd că biserica nu ia nici o măsură împotriva răsculaților ; trebuia să-l scoată pe mitropolit din inerție și să-l aducă de partea domnului, lucru greu de făcut, căci Ștefan ar fi însemnat să ia apărarea dușmanilor săi — fanarioții, cu care se lupta în toate chipurile.

— Preafericite părinte, începu logofătul, după ce se așezase pe scaun într-o sală mai din spate, cu un balcon ce da în grădina Mitropoliei. Era liniște și era răcoare, față de zarva și căldura din oraș. Niște roabe aduceau pe masă bomboane, pișcoturi și o sticlă de vin alburiu. Țara și domnia se află la mare cumpănă...

— Știu, prietene Uriil ! În adevăr, țara se află la mare cumpănă, dar nu de-acum, ci de doi ani și mai bine, de cînd norodul a intrat din nou pe mîna străinilor.

Udriște Năsturel fu încurcat de intervenția mitropolitului, care-i amîntea politica filogrecească a Domnului, din ultima vreme.

— Da, da, desigur, zise el ! Dar acum e în pericol însăși viața măriei-sale. Căci zurbagii de seimeni au pus mîna pe arme și s-au ridicat cu toții împotriva Domnului. Bătrîn și bolnav, e ținut în pat și amenințat în fiecare clipă cu pieirea. Și cine-l amenință, înșiși străinii de neamul și de graiul nostru.

Era o cursă în care mitropolitul nu se lăsă prins. Cînd ziceau „străinii", unul se gîndea la greci, altul se gîndea la sîrbii și la bulgarii din oaste.

— Hm ! făcu mitropolitul. Eu aflasem, iubite Uriile, că slujitorii s-au răsculat împotriva străinilor ? Împotriva acelor dușmani seculari, care au pus din nou gheara lor murdară pe averea și politichia țării, iar acum sînt gata să cotropească și Biserica, la fel.ca altădată. Pentru ce oare iubite prietene ne-am luptat noi, timp de douăzeci de ani, măria-sa vodă-Matei, domnia ta însuți și eu, dacă lăsăm acum, de bunăvoie, ceea ce am cîștigat prin grele străduințe ?

Udriște Năsturel tăcu și oftă. Era greu să răspundă, să opună adevărului o altă soluție, care să fie și convingătoare.

— Cu toate astea, înalt preafericite părinte, vodă trebuie salvat. Căci salvîndu-l pe vodă salvăm țara și Biserica. Dușmanii voievodului sînt dușmanii păcii și ai or-

dinii ; și dacă azi se ridică împotriva măriei-sale, mîine se vor sumeți și împotriva Casei Domnului. Cine se răscoală, e bîntuit de diavol, și diavolul nu cunoaște măsura în fapta lui de distrugere.

Fu rîndul mitropolitului să tacă și să se gîndească mai mult înainte de a răspunde. Judecînd mai de sus lucrurile, logofătul avea dreptate. O putere răsculată nu-și cunoaște niciodată limitele. Revolta lăsată liberă înalță focul pînă la Dumnezeu. Dar, pe de altă parte, drept e oare, în numele păcii și liniștei, să lipsești omul de bunul mărunt de care are nevoie să trăiască ? Și să-l jignești și să-l furi și să-l batjocorești, cum fac noii dregători străini ai lui vodă ?

În sufletul mitropolitului învinse țăranul care era prin naștere și proveniență. „Nu, nu, — își zise el — nici un scop înalt nu se poate întemeia pe durerea și asuprirea omului !".

— Omul are dreptul la viață ! răspunse el. Și la dreptate ! Numai după ce trăiește omenește, îi putem cere să-și îndrepte cugetul către cele înalte. Nu pot lua apărarea asupritorilor. Ei sînt împotriva bietului om și sînt, astfel, împotriva bisericii lui Hristos, care s-a născut să ridice omul, iar nu să-l scufunde și mai mult în robie. Acesta e, prietene, singurul meu răspuns la cererea domniei tale.

Gorun, care ascultase convorbirea din anticameră, fu uimit de cuvintele mitropolitului. El, care auzise de multe ori că preoții din sate propovăduiau săracilor și robilor supunerea totală în fața puterii domnești și răspunderea cu iubire la răul și jignirea ce li se aducea de către străinii hapsîni, pripășiți pe meleagurile țării, el, care după ce văzuse toate acestea, ba multe altele, și începuse să se cam îndoiască de Dumnezeu, și de dreptatea dumnezeiască, fu derutat să-l vadă pe cel mai înalt erarh dînd dreptate răsculaților. Și rămase multă vreme cu gîndurile încurcate. Pînă la urmă încurajat de atitudinea mitropolitului, concluzia lui fu a unui păgîn care-și zise : lupt cu orice preț, cu orice mijloace pentru dreptatea celui sărman, căci Dumnezeu, dacă există, el trebuie să aprobe lupta contra răului. Dar nu faci tu oare și mai mult rău cînd ridici sabia împotriva nedreptății ? își zise imediat. Se poate cuceri binele cu vărsarea sîngelui ? Ce-au făcut boierii nu e bine. Ce fac străinii cînd storc românul de ultimul bănuț

și cînd se destrăbălează cu nerușinare iarăși nu e bine. Atunci, împotriva cui te ridici ? Împotriva tuturor ? „Împotriva tuturor !" își răspunse singur, într-un moment de revoltă neînfrînată. „Dar atunci vei pieri, înainte de a învinge măcar pe unul din răufăcători ?". „Nu-i nimic ! Se vor mai găsi alții ca mine, vor pieri și ei, dar pînă la urmă răul va slăbi și va dispare ! Pentru săracul merită să mori, decît să trăiești și să nu-i poți alina durerea. Vei muri oricum, de rușine, trăind alături de asupritorii omului. Pentru mine nu se mai află nici un mijloc de întoarcere de pe calea pe care am apucat !".

Un diac de vistierie, cu care mai sta uneori de vorbă, îl contrazise într-o zi, cînd îi mărturisi toate acestea. Ieșiseră în afara orașului care fierbea încă de patimile răsculaților și se plimbau pe cîmp, unde era liniște, răcoare, și un aer curat, ce le umplea trupul și ființa de puteri noi de viață.

— Eu sînt albanez, dar îți vorbesc așa, ca și cînd aș fi în locul tău, al unui român. Ca să te ridici pentru cei săraci, trebuie să te ridici împotriva lui vodă, căci sub aripa lui se fac toate asupririle. Las la o parte că Matei-vodă a făcut atîtea pentru neamul vostru, că e acum bătrîn și bolnav și că, deci, nu i s-ar cuveni asemenea „bunăvoință" din partea supușilor săi. Să zicem că e un domn ca oricare altul, Domnul, Împăratul. Se pot întîmpla două lucruri : unul, să schimbi un împărat cu altul, adică să nu schimbi nimic. Al doilea, să aduci dreptate săracilor și să-i lași fără cîrmuire, fără împărat. Știi cum ar deveni ? În locul unui împărat legiuit, s-ar ivi o mie și mai multe mii încă de împărați. Și răul cu un chip s-ar preface în rău cu o mie de întruchipări. Omul ar cădea atunci într-o robie și mai grea, și-ntr-o jignire mai cumplită, căci va fi lovit, nu doar de sus, ci dintr-o mie de laturi. Apoi, tu nu prea știi pentru cine te bați ? Pentru sărac ? Atunci e o luptă fără sfîrșit. Pentru că totdeauna vor fi unii mai slabi, alții mai puternici, unii săraci, alții bogați. Așadară, omul s-ar afla, după tine, de-acum în vecii-vecilor, într-o necurmată vărsare de sînge. Deci toată treaba s-ar opri la aceea că a-i pune în orice clipă omul sub amenințarea morții. Și oare moartea e mai dreaptă decît viața, oricît ar fi aceasta de grea ? Erezie, cea mai mare erezie ! Și o pornire neomenească, ceea ce e încă mai rău. Ce-au făcut mehedinții și grecii de cînd au început războiul ? S-au

tăiat pe rînd unii pe alții. Iar săracul a rămas tot sărac și tot năpăstuit. Dar tu vrei să te ridici și împotriva unora, și-mpotriva altora, și-mpotriva străinilor, și-mpotriva boierilor hapsîni, împilatori. Pentru un bine al tuturor, cum s-ar zice. Să-i omori pe toți înspre binele lor, al tuturor. Iată unde te duce gîndul tău înverșunat, dacă vrei să-l pui în mișcare. Încît, ascultă la mine, singura purtare bună e tot aceea din Evanghelie, să-l iubești cu aceeași iubire pe cel bun și pe cel rău, pe cel sărac și pe cel bogat, pe rumân și pe străin. Prin iubire, încet, foarte încet, se va mîntui lumea. Și mai e ceva : vezi tu iarba pe care călcăm ? Simți aerul răcoros pe care-l înghițim acum ? Iată și crestele albe ale munților, pădurile frumoase de la poalele lor ! Ei, de asta are omul nevoie ! Și cel bogat și cel sărac. Și cel bun, și cel rău. Și de pacea trupului și a sufletului ! Așa că nu te mai chinui să afli tu îndreptarea lucrurilor. Ele sînt drepte dinainte, așa cum au fost lăsate. Ce trebuie făcut e să te lași în voia firii și să-ți alungi din suflet ura. Căci nimic, nici un rău dinafară nu îndreptățește ura dinlăuntrul omului. Cîtă vreme o ai în tine, ești la fel de rău ca aceia pe care-i urăști. Mai rău încă ! Așa, pentru că ei sînt răi fără s-o știe, căci așa-i face ființa lor necunoscătoare, dar tu ești rău cu bună știință. Cum s-ar zice, ești un diavol, care se ascunde sub chipul îngerului.

„Hm ! își zise Gorun. Sînt un diavol în piele de înger ! Așa-mi spune și Bușulan foarte adesea. Nu cumva e adevărat ! Nu cumva eu sînt mai rău decît toți răii ? Nu cumva mintea mea în care am adunat destulă știință s-a scrintit într-un loc, și acum toată înțelepciunea se varsă pe dos decît ar trebui ? Hm ! Încîlcite sînt într-adevăr, căile adevărului și ale binelui !".

Încercă apoi să nu se mai gîndească la nimic. Respira cu sete aerul răcoros, privea și se îmbăta de priveliștea munților ce se ridicau nu departe, impunători, veșnici și netulburați. O pace adîncă îi coborî în suflet, și parcă se simți eliberat de griji, de datorii și de revolte.

* * *

Pe cînd asemenea lucruri se petreceau înlăuntrul zidurilor Tîrgoviștei, un convoi de cîteva zeci de care, călăreți și căruțe se îndreptau spre cetatea de scaun, venind

pe drumul Piteștiului și al Argeșului. Țărani, negustori, slujitori, fiecare mînat de treburile sale își punea toate nădejdile în orașul cel mare și strălucitor, din care turnurile cetății domnești se zăreau de la zeci de poște depărtare.

Foaie verde flori domnești,
În oraș în Tîrgoviști
L-ale case mari domnești
Ce se văd din Stoenești.

Drumul era larg și zecile de căruțe mergeau apropiate, înșirîndu-se pînă departe în urmă.

— Moș Stoiene ! strigă dintr-o căruță Radu din Zăval. Presimt că bunii călugări din Sadova se află și ei în drum spre Tîrgoviște. Și c-or să ne pună bețe-n roate la judecata Divanului.

— S-or fi aflînd, mă băiete, s-or fi aflînd și ei pe drum. Cine știe ? răspunse moș Stoian Zăvăleanu, care se vede că le cam ațipea pe capra trăsurii.

— Dar dreptatea e de partea noastră ! mai zise Radu. Apoi pe matale te iubește măria-sa vodă.

— Asta așa-i ! îl aprobă moșul, cu jumătate de glas.

— C-o să te cunoască după semnul roșu pe care-l ai la ochi !

— După semn nu, că semnul l-am căpătat mai tîrziu ! spuse bătrînul.

— Hm ! O să-și aducă măria-sa aminte oricum !

— Așa gîndesc și eu, măi copile !

Glasuri și strigăte se auzeau dintr-o parte și din alta, din față și din spate : fiecare își vorbea păsurile, își rostea în cîntec speranțele.

Undeva se ridică o voce pătimașă, cîntînd o doină bine cunoscută și îndrăgită de toată lumea. Ea vorbea de Matei-vodă și de luptele lui grele pentru a izbăvi țara de jafurile și abuzurile străinilor :

Frunză verde creț de tei,
Oi-le-leo, Doamne Matei,
Fugi din Țarigrad că piei !
Că grecii, grecoaicele,
Avînd și turcoaicele
La-mpăratul te-au pîrît
Țara că ai jefuit.

Cîntecul era lung și cuprindea în cuvintele norodului cam toată istoria domniei lui Matei Basarab. Acum amintea de periculoasa călătorie a voievodului la Stambul, în 1632, pentru a obține firmanul de domnie, cînd trecuse prin clipe deosebit de grele, căci grecii îi înscenaseră un proces în divanul Sultanului și abia scăpase de învinuirile acelui mare negustător și cămătar care fusese Curt Celebi. Matei o ținuse minte și, peste cîțiva ani, ajutat și de Vasile-vodă, viitorul lui dușman de-o viață, aranjaseră la Poartă, drept răzbunare, moartea grecului. Era, în cîntec, un dialog, în care vorbea însuși Matei-vodă :

Măgurene Constantine
Tu cunoști țara mai bine,
Tu știi tot ce s-a-ntîmplat
Eu domnie n-am cătat.

Aici se adăugaseră alte glasuri la vocea primului cîntăreț, care se grăbiră să i-o ia înainte :

Dar nici grecul nu va fi
Cîte zile voi trăi !

Mai încolo, vorbea tot norodul într-o singură voință, alături de vodă și de boieri :

Verde, verde, stirigoi,
Să ne-ntoarcem înapoi,
În bucium să buciumăm,
Toată țara s-adunăm,
Război grecilor să dăm.
Și pe toți să-i alungăm.
Toți dorim moartea mai bine,
Decît grec domn să ne fie.
Grecul e vidră spurcată
Este fiară-nveninată.

Mai departe, intervin boierii, Brâncovenii, Bălăcenii, Năsturelii, Filipeștii, și se aduce vorba de marele sobor din 1641, cînd au fost dezrobite bisericile, iar străinii alungați din țară :

Hai, Doamne, Măria-ta,
Pe greci de îi risipește
Să piară din țara ta.
Noi, Românii, te iubim

Şi pe greci vrem să-i gonim.
Piară tot neamul grecesc.
Prin sobor bisericesc,
Prin blestem Dumnezeiesc.

Vorbeşte apoi, singur, numai Udrea Filipescu, vornicul, duşman înverşunat al veneticilor :

Hai, Doamne, Măria-ta,
Dă-i pe greci pe mîna mea
Să le-arăt cine-i Udrea.
Să-i joc ca pe brebenei,
Să le scot eu şapte piei ;
Sgîţa, sgîţa, iepura,
Să le-arăt eu domnia
Pîn-i-oi trece Dunărea !

Era ca un fel de epopee a norodului în care fiecare îşi afla sentimentele şi dorinţele cele mai arzătoare.

Se revărsară zorile, răsări soarele, se ridică deasupra peste munţi, se apropia de prînz şi porţile Tîrgovişteі rămîneau închise. Seimeni înarmaţi cu flinte stau cocoţaţi pe ziduri şi priveau încruntaţi înspre mulţimea de oameni ce se foiau, strigau, înjurau, neînţelegînd pentru ce sînt ţinuţi afară din cetate. Negustori bogaţi şi cunoscuţi, veniţi din Braşov şi din Sibiu cu treburi grabnice, ameninţau de jos pe ostaşi că-i vor pîrî la Radu-armaşul, la vornicul Preda, la Ghinea-vistierul, cu care aveau de vorbit lucruri însemnate, dar ostaşii nu se sinchiseau nicidecum de ei, doar din cînd în cînd le arătau ţeava puştii, făcîndu-i să se depărteze de grilajurile porţii.

Către amiază, un vuiet se auzi dinlăuntru, un şuvoi de glasuri mîniate şi în acelaşi timp vesele ce se apropiau mereu mai mult, făcînd să se înfioare inimile celor ce aşteptau afară, care nu pricepeau ce se întîmplă. Larma crescu şi se întinse ca o mare de ţipete, răcnete, chiote de bucurie sălbatică, sîngeroasă, pînă cînd se desluşiră şi cîteva cuvinte clare, ca „Ţucala, porcule, nu ne mai storci şi-acum de bani ?", „Na, Vărzare, să mă ţii minte pe lumea cealaltă !", „Huoo ! Huoo ! Hoţii şi cîinii care ne-au mîncat sufletul şi ne-au stricat casele !", „Moarte căpcăunilor, moarte tuturor străinilor !".

Deodată porțile se deschiseră larg și o minune nemaivăzută se înfățișă celor ce așteptau dincolo de șanțurile de apă. Două șiruri de seimeni și dorobanți, așezați de o parte și de alta a drumului, erau asaltați de o mulțime nesfîrșită de oameni, sărăcimea orașului Tîrgoviște, care încercau să străbată printre ei, pînă la mijlocul drumului, unde, într-o căruță, doi oameni dezbrăcați în pielea goală, sfîșiați și zgîriați, cu trupurile însîngerate, erau legați de doi stîlpi de lemn cu funii groase, peste brațe și peste picioare.

— Aveți răbdare pînă ajungem în cîmpie! strigau seimenii! Acolo-i vom supune dreptei judecăți a slujitorilor și a norodului!

Dar calicimea nu avea răbdare și, întrucît nu putea trece peste soldați, arunca în cei din căruță cu o ploaie de pietre, bolovani, stinghii, care se întîmpla să lovească și-n căruțașul ce mîna caii, încît îi sparseră capul, iar un ostaș trebui să se urce lîngă el să-i apuce frînele. Caii, bineînțeles, nechezau și ei înspăimîntați, dar n-aveau încotro, trebuiau să meargă înainte.

Negustorii și țăranii, înfricoșați, făcură loc gloatei să treacă peste pod, și să se reverse în cîmpie.

— Ăsta e chiar Ghinea, mă, vistierul!

— Iar celălalt e Vărzaru!

— Dar ce văz, fraților? Nu cumva s-a terminat cu puterea străinilor?

— Moarte trădătorilor, mișeilor! strigau locuitorii mahalalelor, care treceau buluc peste pod, transpirați, înfierbîntați, cu ochii aprinși de ură, cu săbii ruginite, cu cîngi ori cu cazmale pe umăr, setoși de crimă și de răzbunare.

Cît despre cei doi legați în mijlocul căruței, plini de sînge de sus pînă jos, ciufuliți și mutilați, răcneau ca din gură de șarpe și li se vedea pe chipul, cît îl mai aveau, spaima desfigurantă a morții.

Aproape un ceas se tot scurse șuvoiul din cetate și se revărsă în cîmp, nu departe de zidurile Tîrgoviștei. Cîțiva greci care se întîmplaseră să fie printre negustori se făcură nevăzuți în spatele căruțelor, ceilalți, fiecare în căruța lui, priveau cu nedumerire la priveliștea neobișnuită ce se desfășura în fața lor. Căruța cu cei doi condamnați fu așezată în mijloc. De o parte, ca o potcoavă, îi înconjura oastea de seimeni și dorobanți înarmați cu toții pînă-n

dinți. Mulțimea răsculaților care nu erau ostași se bulucì în spatele soldaților. Unul dintre ostași ieși în fața lor și ținu o cuvîntare în care vorbi despre abuzurile celor doi dregători de țară, asupritorii norodului, care-au furat lefurile slujitorilor, au vîndut oastea țării, cazacilor, în războiul din urmă, l-au trădat pe măria-sa Matei-vodă, au supt banul și vlaga săracilor, au bătut, au schingiuit și-au omorît oameni nevinovați în beciurile palatului domnesc și multe altele.

Apoi ceru ca vinovații să fie uciși prin sabie, prin săbiile tuturor. Fiecare slujitor să-și înfigă iataganul în trupul lor și fiecare om din mijlocul norodului are voie să lovească în ei cu toporul sau cu tîrnăcopul, cu ranga sau cu secera.

Ghinea și Radu-armașul fură dați jos din căruță și lepădați în mijlocul mulțimii înfricoșetoare. Erau împietriți și căzură jos ca niște bolovani, istoviți, neputincioși : două maldăre de carne, ce zvîcneau din cînd în cînd și scoteau niște sunete neomenești. Primul șir de slujitori, seimenii îmbrăcați în haine roșii cu centuri și cu paftale lucitoare, se apropiară de condamnați și-și repeziră săbiile lungi în trupul lor. Apoi trecură de cealaltă parte a cercului și alt val de seimeni îi urmară. Veniră dorobanții, care plictisiți de așteptare, năvăliră grămadă, înghesuindu-se, dînd unii peste alții, și sfîrtecară în zeci de bucăți trupul vistierului și al armașului. Mîinile, picioarele, capetele zburară prin aer, azvîrlite de ostași, drept ofrande înspre mulțimea din jurul lor, care le zdrobiră la rîndu-le, cu topoarele și cazmalele pînă, în scurt timp, nu mai rămase nimic, doar pe ici, pe colo, cîte o frîntură de os, cîte un deget sau o parte din țeastă amestecate cu sînge și nisip.

Marea de oameni urla risipită pe toată cîmpia.

Moș Stoian Zăvăleanu venise cu Radu mai aproape de mulțime și priveau în tăcere și uimire.

— Unchiule, unchiule ! strigă Radu. Uite-l pe Gorun ! Gorune ! Gorune !

Într-adevăr, moșul zări un tînăr îmbrăcat în negru, care se învîrtea grăbit printre oameni, ridica mîinile, și striga răgușit :

— Fraților, ce faceți, fraților ! apoi se lua cu mîinile de păr și se căina a jale, dar nimeni nu-l băga în seamă. Un cojocar, un vlăjgan cà un munte, îi pocni un pumn cît o baniță în ceafă și-l culcă la pămînt.

— Cară-te de aici, călugăr puturos ! Pînă nu te luăm și pe tine la scărmăneală.

Radu se repezi să-l ridice de jos și-l trase cu greu afară, căci era cît pe ce să fie zdrobit de cizmele și bocancii slujitorilor ce se învălmășeau încolo-încoace, fără să se uite unde calcă.

Strigau, chiuiau cu o bucurie sălbatică, dezlănțuită. Norodul simțea nevoia să petreacă, să-și sărbătorească victoria și libertatea. Cinci sute de seimeni, în frunte cu trei hotnogi și șase iuzbași, fură trimiși în cetate să spargă pivnițele celor uciși, ca și ale altor boieri, de unde se întoarseră curînd cu cîteva zeci de butoaie mari pline de vin și țuică. Mulțimea se buluci în jurul butoaielor cu oale, căldări, albii, cu pumnul făcut căuș, încît băură cu toții pînă seara, cîntară cîntece de ură contra străinilor, apoi începură să joace sîrbe, învîrtite, jocuri repezite și să se destrăbălează fără rușine cu cîteva femei care se aflau între ei, bete și ele, înfierbîntate.

— Doamne, Doamne, așa ceva n-am mai pomenit ! zise moș Stoian într-un tîrziu, mîhnit și înfricoșat.

— E petrecerea norodului, unchiule ! făcu Radu, tînărul rumân, pe care spectacolul începuse să-l atragă, se veselește, bre, c-a scăpat de tirania străinilor.

— O fi, cum spui tu, Radule, dar mie asta nu-mi miroase a bine.

Doi golani zdrențăroși treceau prin apropiere, luați de gît, clătinîndu-se de băutură. Se mai opreau din cînd în cînd și băteau cu călciiele în pămînt, cîntînd în același timp, cu niște glasuri stridente, cam sinistre :

Eh, eh, eh, eh,
Dulce-i viața fără grec.

Într-un tîrziu, Gorun se trezi din leșin și se ridică în coate. Avea fața răvășită, ochii roșii, duși în fundul capului.

— Ce se întîmplă, fraților ! întrebă el, privind la vălmășagul de oameni turmentați ce se izmeneau pe cîmpie.

— Tu ne-ntrebi pe noi, mă băiete ? răspunse moș Stoian. Cînd noi ar trebui să te întrebăm pe tine ?

— Oh, oh ! făcu Gorun, acoperindu-și fața cu palmele. L-au ucis pe tatăl Caliței. Frumoasa Calița !

— Ce tot spui, mă ? întrebă Radu nedumerit.

— Vorbește de una Calița. Aiurează nu vezi.

— Cine e Caliţa, mă ! Ce tot mormăi acolo !

— Fata spătarului, a Buicescului...

— A Buicescului ? Dar pe Buicescu nu l-au omorît, omule, pe Ţucala şi pe Vărzaru !

— Se vede c-am visat ! se miră Gorun.

Apoi se mai descreţi la frunte. Moş Stoian îl mîngîie pe cap şi-i netezi uşor părul cu palma.

— Linişteşte-te, măi băiete ! Linişteşte-te !

— O, unchiule, ce vremuri grele, ce vremuri cumplite !

— Cumplite, băiete ! Dar lasă, c-or trece. Sănătate să fie.

— Dar Buşulan pe unde e, mă ? întrebă Radu. Că nu-l văzurăm în mulţime.

— Buşulan, Buşulan... ! Buşulan e bolnav, Radule. I-a luat Dumnezeu minţile.

— O, ce poate face un sărman în acest veac necruţător ! Cînd puteri diavoleşti se învîrtesc deasupra oamenilor !

* * *

Cum slujitorii îi alungaseră pe scriitori şi pisari din cămăruţele înşirate pe o latură a curţii domneşti unde sălăşluiau de obicei, cîte doi-trei într-o cameră, şi instalaseră în locul lor seimeni care supravegheau zi şi noapte mişcările dinlăuntrul palatului, Gorun îşi găsi o locuinţă în casa dărăpănată a unui boiangiu tîrgovişteanu, căruia negoţul nu-i prea aducea multe foloase. Un pat îngust în care abia de încăpeau doi oameni, un cuier în colţ şi-un felinar pe o policioară. Pe jos, pămînt rece peste care întinsese o rogojină, mai erau apoi nişte pirostrii sub care uneori aprindea focul să-şi fiarbă un ou sau o ciorbă de lobodă. Venise istovit acasă, cu sufletul împrăştiat, cu urechile ţiuindu-i de urletele din cîmpia Tîrgovişte. Chipul vistierului Ghinea şi al armaşului, însîngerate, îngrozite, îi apăreau mereu în faţa ochilor. Sub pirostrii ardeau încet două lemne groase de brad, iar deasupra lor aruncă o mînă de fasole albă într-o oală neagră de lut. Un horn de tinichea înghiţea fumul şi-l scotea afară prin perete. Ca să uite întîmplările de peste zi, se întinse în pat şi desfăcu frumoasa carte a călugărului olandez, *Imitaţia lui Isus*, tradusă mai demult în slavoneşte de neobositul Udrişte

Năsturel. Cartea ieșise din tipar în 1647, dar îl auzise odată pe logofăt vorbindu-i postelnicului Cantacuzino că tălmăcirea lui era gata prin 1634. „Această carte folositoare... începu să citească Gorun. Și nu după puțină vreme, ajungînd la vîrsta tinereții, am căpătat deci, în inima mea pentru limba rămleană sau latină, nouă vădit înrudită, atît de multă și caldă dragoste, dată de Dumnezeu, încît în minte și în inimă nu mai purtam aproape nici un alt gînd, ziua și noaptea, decît să învăț această limbă, repetînd fără încetare". „Ciudat om și logofătul Udriște ! se gîndi Gorun. De unde o fi știind atîtea ? se bucură, că limba noastră e «vădit înrudită» cu latina. Avea dreptate neliniștitul și fandositul acela de Manole, ar trebui să mai învățăm ceva și de la papistași, căci învățăm despre noi înșine".

Bătăi puternice în ușă îi întrerupseră gîndurile.

— Cine e ? întrebă scriitorul.

— Oameni buni, deschide mai repede, căci ne salvezi de la moarte.

Un glas era bărbătesc, altul de femeie. Gorun deschise ușa și două ființe înspăimîntate năvăliră înăuntru. Bărbatul, în cămașă și izmene, femeia, într-o rochie de casă, mai ținea în brațe și-un prunc înfășat.

— Închide ușa, omule, și stinge lumina. Zurbagii sînt pe urmele noastre, vor să ne sfîșie cu iataganele.

— Caliță ! aproape că strigă Gorun de uimire.

— Gorun ! aproape că țipă și Mihăilă, fiul vistierului. Sîntem pierduți, are să ne trădeze ! Vai, unde-am nimerit !

În ochii femeii stăruia mută întrebarea îmbinată cu rugămintea. În privirea bărbatului, teama și deznădejdea. Din stradă răsunau tropote de cai și răcnetele sălbatice ale slujitorilor beți. Dezmeticindu-se repede, Gorun suflă în lampa felinarului. Camera se cufundă în întuneric, dar focul de sub pirostrii arunca din cînd în cînd limbi de lumină roșie pînă la fereastra îngustă, care se nimeri a fi tocmai în peretele ce da spre uliță. Gorun împinse lemnele cu un vătrai pînă ce flăcările dispărură și cărbunii se stinseră sub cenușă. Apoi se apropie de geam. Ostași călări se opriseră la poarta casei, cercetînd întunericul în toate direcțiile. Un glas poruncea peste celelalte :

— Scormoniți în toate cotloanele ! Nu mă las pînă nu trimit pe ceia lume pe cel din urmă grec sau grecoaică. Să nu iertați mă, nici fomeile. Căci una dintre ele l-a dus la nebunie pe cel mai bun priatin al meu și al vostru, pe

viteazul între viteji Buşulan. Iar muiarea acestuia pe care-l fugărim i-a prăpădit sufletul altui priatin al nostru, sărmanului şi blîndului „scriitor ot vistierie" Gorun. „Doamne, ăsta e Giura-iuzbaşa. Noroc că nu ştie unde locuiesc, altfel i-ar trece prin cap să-mi vină în ospeţie. Ba iată-l că se îndreaptă spre intrare". Se uită repede spre cei doi şi le şopti poruncitor : „Băgaţi-vă sub pat !". Bărbatul o împinse mai întîi pe femeie, care se strecură în pripă, lovindu-se cu capul de scîndura patului, apoi intră şi el după ea. Copilul începuse să scîncească dar o mînă îi acoperi gura.

— O umbră, iuzbaşa ! auzi Gorun şi se lipi din nou cu fruntea de fereastră. Giura ajunsese la doi paşi de uşă, cînd se întoarse brusc, sări pe cal şi porni în urma seimenilor.

— După el, după el ! Să nu-l scăpaţi că vă tai pe toţi pînă la unul !

*
* *

În curînd zarva se potoli în cetate. Obosiţi la rîndul lor de băutură şi de răutăţile ce le făcuseră peste zi, slujitorii intrară în barăci şi se culcară cu toţii de-a-valma, care pe unde apucă, uitînd să mai pună străji la porţile cetăţii şi ale palatului. Un călăreţ, unul singur, ieşi noaptea în grabă din Tîrgovişte şi se îndreptă în galop spre Sibiu cu scrisori pecetluite din partea voievodului.

Într-un tîrziu, Gorun aprinse focul sub pirostrii, îi spuse femeii care tremura ca varga, cu ghemotocul înfăşat în braţe, să se culce în pat şi să se acopere cu pătura.

— Culcă-te şi tu acolo ! îi zise lui Mihăilă. Eu o să mă întind aici, pe rogojină.

— Nu, nu pot ! răspunse din întuneric bărbatul. Ai făcut oricum prea mult pentru mine. E patul tău, o să mă culc eu pe rogojină.

— Eşti nebun ? strigă la el mînios scriitorul. Vrei să te dau pe mîna seimenilor ?

Bărbatul se trînti lîngă femeie, oftînd din adîncul sufletului. Nu mai zise nimic şi fiecare se culcă, adormind sau prefăcîndu-se că doarme. Din cînd în cînd, puiul de om se trezea şi începea să plîngă, sfîşiind liniştea nopţii cu glasul lui cristalin şi curat ca o stihire.

Spre dimineață, însă, cînd afară se luminase, Gorun se trezi și suflă în cărbunii risipiți prin cenușa de sub pirostrii. Focul se aprinse, lemnele începură să scapere și în curînd un miros plăcut de fasole fiartă se răspîndi în cameră. Gorun se uită spre pat. Pruncul respira ușor și rar, lipit cu căpșorul de pieptul femeii care dormea și ea liniștită. Părul îi era răvășit, fața slabă și palidă, un sîn îi ieșea afară din cămașă. Se apropie tiptil și-o acoperi pînă sus cu pătura. Bărbatul deschise un ochi, privi prin cameră, apoi, încet, să nu-i trezească pe ceilalți, se coborî din pat pe rogojină.

— Iar pleci ? strigă în somn femeia. Iar ne lași și te duci la tîrfele tele ? Apoi tăcu, își strînse pruncul lîngă trup și continuă să doarmă. Jos, pe rogojină, bărbatul în cămașă și izmene se roși deodată, apoi își acoperi fața cu palmele. Gorun simți un cuțit în inimă.

— Vreau să-ți spun ceva, omule ! zise el într-un tîrziu, cînd Gorun, întors cu spatele, mesteca prin oală cu lingura. Ascultă-mă, căci trebuie să plec cît mai repede !

Gorun se întoarse spre el pe jumătate.

— În noaptea asta mi-am dat seama că tatăl meu, Dumnezeu să-l ierte, a fost un om nu prea cugetat în viață. Moartea lui ieri, în chinuri groaznice, nu fuse decît o răsplată pentru necazurile pe care le-a adus cu nemiluita pe capul acestui norod sărac și nevinovat. Te-ai purtat cu mine ca un om plin de evghenie și vreau să-ți arăt recunoștința mea. Eu acum trebuie să fug, dar o să mă întorc, căci țin să ispășesc faptele nefericitului nostru părinte. Dacă unul la o mie dintre voi se aseamănă cu tine, atunci norodul ăsta merită să te lupți și să te jertfești pentru el. Atît am vrut să-ți spun. Acum dă-mi veștmintele tale de călugăr, că trebuie să plec numaidecît. Îți las în grijă nevasta și copilul pînă la întoarcere.

Uimit și tulburat de ce-auzea, Gorun îi întinse haina călugărească, îl îmbrățișă la plecare și-i strînse mîna fără nici o vorbă. Mihăilă zîmbi stînjenit, apoi ieși tiptil și dispăru în spatele casei.

*
* *

În odaie pătrundeau primele raze ale soarelui de dimineață cînd jupîneasa Calița se trezi și privi în jur nedumerită. Genele i se desfăceau și iar i se împreunau, încît

nu-şi da seama dacă se află în vis sau în realitate. În colţul dintre tavan şi perete văzu o pînză mare şi deasă de păianjen. Încet-încet îşi reaminti întîmplările din urmă.

— Ce noapte cumplită ! — îşi spuse ea, şi odaia cu pereţi înnegriţi i se păru un lăcaş al liniştei şi frumuseţii.

Jos, pe rogojină, un bărbat dormea încă, îi auzea răsuflarea rară şi adîncă, presărată din cînd în cînd cu uşoare sforăituri. O faţă ascuţită, un păr des, încărunţit pe la tîmple. „Vai, vai ! Şi mai acum cîţiva ani părea un tînăr făt-frumos din poveştile cu zîne, zmei şi vrăjitoare ! Să fi suferit oare chiar aşa de mult atunci cînd l-am părăsit ? Un slujitor striga azi-noapte că eu i-aş fi zdrobit sufletul acestui «scriitoriu» blînd şi neîntinat".

Îşi trecu mîna prin păr, îşi privi pieptul şi îşi potrivi rochia de casă peste sîni. Omul de jos deschise ochii, nişte ochi verzi înroşiţi pe la margini de oboseală şi nesomn. Ieşi grabnic de sub cojocul cu care era învelit, se ridică în picioare (dormise îmbrăcat) şi privi înspre Caliţa cu un zîmbet încurcat.

— Mihăilă a trebuit să plece, dar se întoarce în curînd.

Abia acum observă femeia că barbatul ei lipsea. Se înnegri la faţă de mînie :

— A trebuit să plece, zău, a trebuit să plece, ipochimenul ! Ca să-şi salveze pielea îşi părăsi nevasta şi copilul în ghearele ucigaşilor. Laşul şi fătăritul, trădătorul şi nemernicul !

— Nu trebuie să-l blestemi aşa ! E bărbatul tău legiuit !

— E bărbatul meu legiuit, n-am ce zice, care la o săptămînă după nuntă şi-a lăsat muierea singură în casă, ca să umble toate noaptea prin cîrciumile cele pline de femei stricate. Neam de hoţi, neam de căpcăuni şi destrăbălaţi ! Dar ţie, oare, puţin rău ţi-a făcut ? Şi puţin te-a batjocorit ? Oho, să-ţi spun eu cîte urîciuni ţi-a aruncat în spinare !

— Soţul tău e un om mai bun decît ţi se pare, jupîneasă Caliţa !

— Vai, vai, ce bun poate să fie ! Şi de ce-mi spui aşa, jupîneasă. Parcă nu demult îmi ziceai Caliţa şi erai îndrăgostit de mine. Ori n-a fost adevărat, ori a fost numai o minciună ? Nu spunea dorobanţul acela, priatinul tău, că ţi-am zdrumicat sufletul ?

— O, nu, nicidecum ! răspunse Gorun cu un zîmbet amar pe față. Vorbește și el ca un necunoscător. Așa sînt eu, o fire zbuciumată, care vede răul peste tot. Dar tu, ființa ta, aș zice dimpotrivă, că mi-a adus numai căldură și lumini în suflet.

Femeia tăcu, de parcă nu știa ce să spună. Se suci puțin sub pătură, își aranjă părul la spate și apoi grăi încet, alene :

— Dacă mă gîndesc bine, acelea au fost și pentru mine singurele clipe de fericire. Cînd ne întîlneam pe sălile palatului. Și-a trebuit să le pierd pentru totdeauna, că tata, „ghinărarul", a vrut cu tot dinadinsul să mă procopsească cu un nelegiuit !

— Vorbești fără dreptate ! Mihăilă nu e sau nu mai e acela care-l știi.

Calița nu înțelese, totuși se potoli.

— N-o fi chiar așa. Dar să fi fost măcar pe jumătate din cît ești tu de blînd și de iubitor !

Gorun se simțea bine, totuși sufletul îi era împărțit în două : între femeia de-alături și omul care plecase în zori, luminat de un gînd și de-o credință neașteptată. Într-un colț al odăii dibui o strachină, turnă în ea ciorbă de fasole, apoi o așeză pe un scăunel lîngă pat, și-i întinse femeii o lingură de aramă. Calița se ridică într-un cot și începu să mănînce în tăcere, gîndindu-se la ceva, cu stăruință, în timp ce un umăr i se dezgolise, un umăr slab și subțire, dar alb și rotund încît Gorun își mută ochii în altă parte.

— Știi ce-mi trecu prin minte ? zise femeia, după ce termină fasolea și puse lingura în farfurie. Că eu mă simt aici de parc-aș fi fost dintotdeauna altăuri de tine, parc-aș fi mîncat toată viața numai fasole cu pîine neagră, din străchini afumate și cu linguri știrbite, de aramă. Mă dau jos puțin să mă dezmorțesc.

Coborî din pat în picioarele goale, iar Gorun, ametit de vorbele femeii, se repezi să-i aducă pantofii de lîngă ușă.

— Așa, vezi, încalță-mă, că-mi face o mare desfătare. Tare mi-aș fi dorit un bărbat care numai el să mă îmbrace și să mă dezbrace, să mă încalțe și să mă descalțe.

Gorun îi puse pantofii în picioare, vrînd-nevrînd atingîndu-și degetele de glezna ei albă și subțire, apoi, îmbujorat și fistîcit, privi în ochii femeii care zîmbea strengărește.

— O, dragul meu, dragul meu ! zise, şi-l mîngîie pe părul aspru, răvăşit. Ai îmbătrînit, dar tot copil ai rămas !

Un scîncet îi făcu să se trezească din rătăcirea simţurilor. Pruncul se mişcase şi căuta ceva cu mîinile prin pat. Calița îl ridică în braţe, îşi desfăcu pieptul şi-l apropie de gura copilului :

— Vin' la mama, vină ! Că tu eşti hulubul meu cel mai iubit !

Gorun ciuli urechile. De-afară răzbăteau glasuri şi tropote de copite.

— Slujitorii marelui spătar Buicescu ! N-aţi văzut-o cumva pe fata domniei sale Calița ?

— Poftim, zise femeia, tot „ghinărariul" e cel ce ne vine în ajutor. Ia vezi, Gorune, spune-i că sînt aici. Şi nu te mîhni, am să trec mîine să te văd.

* * *

De unde puţin mai înainte petreceau pe cîmp, fericiţi că scăpaseră de Radu-Armaşul şi de Ghinea Ţucala, Belzebut, cum îi mai spuneau ostaşii, a doua zi spaimă de moarte cuprinde inima slujitorilor şi a norodului. Un călăreţ venit din Ardeal aduse vestea că oastea lui Rakoczy II se afla la Feldioara în frunte cu însuşi principele şi cu ghinărariul Ianoş Kemeny, şi că se pregătea să treacă în Ţara Românească, chemată aci de Matei-vodă să potolească zarva seimenilor. Căci slujitorii nu se mulţumiseră să-i răpească pe Ghinea şi Radu-armaş chiar de sub patul lui Matei-vodă, dar se mai răzbunară şi pe Socol-cluceru-Cornăţeanu bătrînul dregător şi prieten al lui vodă, pe care-l tăiară şi-l aruncară în noroiul de pe lotul său din sudul Tîrgovişteî, unde-l călcară apoi în picioare, încît abia fu găsit cadavrul, zdrobit şi amestecat cu mîl şi cu nisip. Asta-l determină pe Matei Basarab să cheme oştile ardelene în ajutor.

Teama de Rakoczy fu aşa de mare, încît o seamă de căpitani, hotnogi şi iuzbaşi, merseră în fugă la vodă să-i ceară iertare ca să nu aducă în ţară oşti străine, din pricina unor nebuni care întăriseră norodul. Domnul ceru să fie pedepsiţi cu moartea vinovaţii iar oastea toată să depună din nou jurămîntul în biserică. Ceea ce se întîmplă a doua zi. Atunci, Rakoczy al II-lea primi scrisoare

de la Matei-Basarab că răsculații se potoliseră și că nu mai era nevoie de intervenția sa. Lucrurile intrară în ordinea de dinainte de război. În cetate domnea pacea și liniștea, dregătorii se întorseseră la slujbele lor, negustorii greci umpluseră iarăși bazarul și prăvăliile, meșteșugarii, zarzavagii, abagii, măngănarii își reluaseră lucrul și neguțătoria.

În ceairul domnesc, într-o după-amiază călduroasă, moș Stoian și Radu piguleau ierburile crescute printre răsadurile de flori. Deasupra, așezat pe niște coloane înalte de piatră, se desfăcea din palatul domnesc un balcon larg, sculptat pe toate laturile cu flori și figuri frumos crestate în marmură. Matei-vodă îl poftise la palat pe marele patriarh al Antiohiei și totodată pe cîțiva din sfetnicii săi cei mai învățați, cu care teologul din Orient vroia să lămurească unele puncte din credința ortodoxă, spre a le deosebi mai clar de ereziile ce se strecurau dinspre apus în Țările Române. Mai erau deci acolo Mitropolitul Ștefan, Udriște Năsturel, logofătul al doilea, postelnicul Cantacuzino și mai în spate vreo doi tîlmaci din greacă și română. Spre deosebire de Vasile Lupu, Matei-vodă nu vorbea nici o limbă străină, încît discuțiile se purtau în românește și se traduceau în greacă, iar cuvîntul patriarhului era iute tălmăcit, la rîndul lui, în limba română. Erau serviți cu dulcețuri, fructe, cafele și cupe cu vinuri diferite ca să fie la alegere. Se vorbea tare, încît se auzea pînă jos în grădină.

— V-am chemat, iubiți sfetnici, începu vodă cu un glas cam răgușit, dar plin de măreție, să ne împărtășim din înțelepciunea fericitului părinte Macarie, ce mai apoi să ne învrednicim cu toții și să învrednicim și norodul cu știința de a se apăra în contra sectelor diavolești ce ne amenință din toate părțile.

Deși credincios, Matei-vodă era un om cu minte mai curînd practică și speculațiile teologice îl plictiseau cel mai adesea. Dar cum simțul politichiei îl avea la fel de ascuțit, se făcea că ascultă cu interes și crea diferite împrejurări în care ierarhii străini, ca și învățații români își arătau pe îndelete și în libertate știința religiei ori a istoriei, ori a poeziei.

Fericitul patriarh al Antiohiei le aminti de sinodul din Iași și de cele trei virtuți ale credinței ortodoxe după *Mărturisirea* lui Petru Movilă : credința, nădejdea, dra-

gostea. Pe urmă ţinu o predică aprinsă împotriva reformaţilor „nemţi" care au înlăturat tainele ortodoxe, închinarea sfinţilor, moaştelor şi icoanelor, s-au lepădat de posturi şi de monahism, cufundîndu-se în mocirla simţurilor ca ultimii dintre păgîni. În privinţa reformaţilor erau toţi de acord, întrucît de multă vreme îşi strecurau necuratele idei în sufletele norodului prin cărţi parşive traduse în limba românilor, mai ales în Transilvania. Trecu apoi la deosebirile dintre ortodoxism şi catolicism, care iarăşi e bine să fie ştiute, căci biserica schismatică a Romei celei vechi încearcă prin toate mijloacele să-şi întindă stăpînirea asupra popoarelor de sub Roma cea nouă. Prima deosebire ar fi că la ortodocşi sfîntul duh purcede în fiinţă şi hipostatic numai de la tatăl, iar în timp purcede şi de la tatăl şi de la fiul ; la catolici, sfîntul duh purcede din veşnicie, şi de la tatăl şi de la fiul. Al doilea, spun ortodocşii, în *euharistie*, norodul trebuie să primească şi trupul şi sîngele lui Hristos ; la catolici, trebuie să primească numai trupul, adică pîinea, nu şi vinul. În fine, după alte puncte de discordie, ultimul era că schismaticii din apus l-au înlocuit pe capul Bisericii, Isus, cu un preot mirean care e papa de la Roma.

Matei-vodă asculta şi mişca uşor din cap a aprobare. Se simţi oarecum cu musca pe căciulă cînd veni vorba de catolici, întrucît, numai cu cîţiva ani în urmă, era cît pe ce să se lase dus de papistaşi să se unească de-adevăratelea cu Biserica Romei celei vechi. Noroc că bunii săi episcopi se opuseseră atunci cu îndîrjire. Dar cine ştie ce-ar mai fi adus sorţii în cazul în care s-ar fi întîmplat unirea ? Papa însuşi, într-o scrisoare, îi propunea conducerea răsăritului, adică împărăţia Bizanţului.

După cîteva pahare de vin, unul alb, unul roşu, altul negru-sîngeriu, pe care bunii ierarhi le degustară cu aceeaşi plăcere şi pricepere ca şi boierii români (dealtfel, cînd bea domnul un pahar sau chiar zece, n-avea nimeni voie să fie mai prejos), spiritele se mai desgheţară şi convorbirea deveni mai liberă. Vodă însuşi, încălzit, lăsă ceremonia la o parte şi-l întrebă direct pe patriarhul oriental :

— La urma urmei, fericite părinte, prin ce ne osebim noi de papistaşi ?

Macarie, om inteligent şi mult umblat prin lume, bine informat şi asupra persoanelor pe care le avea în faţă (tre-

cuse nu demult pe la Vasile Lupu, domn mai învățat ca Matei în ale teologiei, dar și mare bîrfitor al muntenilor), înmuiat și el de vinurile și cafelele băute, deveni mai personal în explicații :

— Măria ta, la dreptu vorbind, credința noastră ortodoxă stă în aceea că e mai înțeleaptă și mai blîndă cu supușii ei. La noi noroadele au fiecare capul lor bisericesc, pe cînd la romanii vechi au toate unul singur, pe Papa de la Roma, care se poartă cu mirenii ca un despot. Altfelzis, se bagă în treburile politicești ale regilor și domnilor, ceea ce nu se întîmplă la noi, unde episcopii, mitropoliții și patriarhii respectă totdeauna poruncile voievozilor.

Răspunsul îl unse la inimă pe Matei-vodă, care nu prea suporta ca Biserica să-și vîre nasul în treburile sale. Ceea ce cam făcea de la o vreme Ștefan mitropolitul, om credincios, drept și bun român, doar că gîndurile lui nu prea se mai potriveau cu ale domnului în ultimul timp, și pe care nici nu se străduia să le ascundă. Iată-l chiar acum se înfierbîntă și uită că de față sînt persoane mai simandicoase decît el. Și nu din cauza vinului, căci și fără să bea se aprindea repede, așa îi era firea poate, sau o mai fi obosind cu anii și cu bătrînețele. Nu-i suporta pe calvini, nici pe papiștași, mai mult, nici pe alții dintre drept-credincioșii ortodocși.

— Bine-a vorbit prea fericitul părinte Macarie, ortodoxia e singura credință creștină cu adevărat. Dar și-aici e ceva rău, că nu toate noroadele răsăritului înțeleg și trăiesc cu adevărat această învățătură a lui Christos. Îi dorim să stea mai mult pe la noi și se va lămuri că locuitorii Țării Românești au sufletul cel mai potrivit după chipul și duhul mîntuitorului. Pentru mine unul, măcar, e sigur că Iisus s-a născut sau e ca și cînd s-ar fi născut în țara mea.

Patriarhul ciuli urechile și se cam încruntă a nepricepere. Ștefan însă nu se descuraja ușor și, vrînd să-l facă a înțelege, găsi de cuviință să recurgă la vorbele grecești :

— Se știe că mîntuitorul, prin ființa sa, înfăptuiește un lucru nemaicunoscut în alte religii : unirea dintre Om și Dumnezeu ; sau altfeliu, cum s-ar zice în sfînta limbă elină, theantropia.

Ultimele cuvinte erau aduse mai mult pentru ademenirea patriarhului decît pentru sinceritatea lui Ștefan

căci, deşi cunoştea bine greaca şi slavona, nu credea prea mult în sfinţenia lor, el care se lupta cu domnul să traducă toate textele bisericeşti în limba românilor.

— Or, iată — continuă mitropolitul Ungrovlahiei — să judecăm sufletul românului după vorbele lui. În limba noastră vorba *lege*, adică *nomos*, înseamnă totodată şi *legea* (credinţa) creştină şi *legea* mirenească. Avem, aşadară, cerul şi pămîntul, omul şi Dumnezeu într-o singură vorbă şi, deci, în sufletul românului care o glăsuieşte.

Postelnicul Cantacuzino, Uriil Năsturel ca şi domnul însuşi se uitau cam îngrijoraţi înspre Macarie. Văzură în ochii lui multă atenţie, interes, dar şi mirare, totuşi nu era chiar atît de speriat pe cît se aşteptau. Ştiau că grecii nu prea suportă ca vreo seminţie să se socotească mai creştină decît a lor. Părintele Macarie, însă, deşi nu se amesteca în politichie, nu înseamnă că n-o ştia, încît găsi răspunsul cel mai înţelept :

— Asemenea tălmăciri ale sfintelor dogme am mai auzit nu demult la Kiev, şi chiar la Moscova. Doar că acelea vorbeau despre noroadele ucrainiene şi ruseşti. Mă bucur mult că seminţiile ortodoxe se străduiesc să atingă taina tainelor, theantropia, care s-a întrupat o singură dată în lume, în chipul mîntuitorului. Din păcate, am aflat că şi ereticii nemţi se cred singurii creştini adevăraţi.

Ultimele trimiteri îl cam înfundară pe mitropolit, care în tinereţe combătuse şi el pretenţia ereticilor de a fi purtătorii unici ai învăţăturii creştine. Tăcu atunci, deşi se vedea că e tulburat şi nemulţumit în sinea sa. Vodă Matei fu chiar încîntat de replica patriarhului, căci spera să-l mai potolească pe mitropolit care îi făcea mari încurcături în politica ţării. Îşi iubeau la fel de mult norodul, luptaseră împreună să-l dezrobească de sub stăpînirea străinilor, dar acum vremurile se schimbaseră şi, chiar mai înainte, planurile domnului erau mai largi decît ale mitropolitului. Ca să ajungă influenţa calvină şi grecească, tipăriseră multe cărţi în limba română, drept care îşi atinseseră scopul în bună măsură. Căci ţelul le era acelaşi, doar mijloacele diferite. Mitropolitul voia să elibereze norodul sufleteşte, de orice influenţă dinafară, fie greacă, slavă ori nemţească. Domnul vroia să-l elibereze politiceşte de greci, dar şi de turci, or, în acest scop,

avea nevoie de sprijinul altor seminții ortodoxe. Hotărî atunci să scoată din tipografie și carte slavonă, pe care o trimitea peste Dunăre, ca „hrană sufletească" popoarelor din Balcani. Astfel trecea drept un conducător și o speranță de descătușare pentru toți creștinii din jurul Porții Otomane. Pe de altă parte, îi liniștea și pe greci, care nu vedeau cu ochi buni ruptura spirituală dintre drept-credincioși, ba năzuiau, mai mult, să-i aducă pe toți la însușirea sfintei limbe grecești.

Matei-vodă se uită dar întrebător spre ceilalți sfetnici ai săi, Udriște Năsturel, care-i împărtășea părerile fie din convingere, fie din cauza rudeniei, și postelnicul Cantacuzino, om cu deschideri mari, dar nu mai puțin bun român decît ceilalți. Cantacuzinul, fire calmă și înțeleaptă, cu multă știință teologică și chiar păgînă, era omul făcut să împace toate contradicțiile. Grec prin origine, chiar descendent al marilor împărați bizantini, năzuia alături de neamul său la recucerirea Bizanțului. Român prin nevastă și prin copii, ținea la norodul valah și chiar se lipea de interesele și de sufletul acestuia. Nu făcea, ca alți greci, deosebire de rasă ori de credințe între un neam și altul. Dar nu catadixi să vorbească, întrucît patriarhul îi cunoștea gîndurile dintr-o discuție purtată între ei la palatul de la Filipești. Încît domnul, ca și patriarhul, așteptau cuvîntul lui Udriște, logofătul învățat, dar nu prea vorbăreț, care se numea pe sine „ultimul dintre supușii" măriei-sale, și pe care alții îl numeau „Uriil cel mut" sau „Mutălăul", întrucît sta mai mult cu nasul prin cărți. Mut-mut, dar cînd vorbea, e drept, rar, avea destul de multe de spus, și de la un timp tot lucruri care nu se mai auziseră prin Țara Românească. Iar acum, cînd goliseră mai multe cupe de vin, și le dete toate pe față :

— Eu aș zice, mai curînd, că noroadele noastre din răsărit, dar și cele din apus, au fiecare felul lor de a primi credința întru mîntuitorul. Iată, ortodoxia, mai în totul, vede dumnezeirea, pe Theos, sau cu o vorbă papistașă, *Transcendentul*, ca pe ceva care se coboară prietenește în jos, spre om (Uriil era îndrăgostit de limba latină, „nouă vădit înrudită", pe care o învățase de la călugării catolici, după texte mistice, ca *De imitatione Christi*, carte tradusă de el în slavonă). Pre cînd la catolici, *Dumnezeu* e mult deasupra, încețoșat și încruntat, iar

omul, speriat și înfricoșat, vrea să se ridice cu desperare către el. Asta se vede după bisericile lor, iar dincoace după bisericile noastre ca Agia Sofia de la Constantinopole sau mitropolia ridicată de Neagoe Basarab, domnul nostru, la Tîrgoviște. Iar în ce privetșe pe români, ei văd dumnezeirea în felul lor, întrupată în cele pipăite și privite, în pomi, în flori, în ierburi.

— Vrei să spui, îl întrerupse mitropolitul Ștefan, că norodul nostru e mai mult păgîn decît creștin ?

— Eu nu zic că norodul nostru nu e credincios și sfînt, dar mai cred că sfinte sînt și altele dintre cele creștine, ba chiar și cele vechi și dispărute, ca egiptenii, haldeenii, or indienii, africanii, chiar grecii de odinioară...

Privirile domnului se încrucișară cu ale postelnicului și patriarhului. Sfetnicii măriei sale o cam făceau de oaie. După ce unul spusese că valahii sînt singurul norod credincios cu adevărat, altul sări în altă latură, la fel de eretică, zicînd că toate triburile, chiar cele vechi și păgîne, erau egal de credincioase. Dar Macarie, deși umbla prin țările răsăritului să întărească și să apere religia ortodoxă, nu era făcut să se mînie din orice. În sinea sa chiar își îngăduia unele devieri de la dogmă, încît desfășurările bunilor învățați munteni izbutiră să-i placă, deși n-o arăta pe față. Le aminti că idei ca acelea ale lui Udriște Năsturel, pornite dintr-o largă omenie, se mai întîlniseră și la unul ca patriarhul Chiril Lucaris, cel ce trecuse în 1616 prin Țara Românească, și care, mai tîrziu, învinuit abuziv de erezie calvinească, fusese omorît prea în grabă de niște fanatici ortodocși din Orient. Dar scopul nostru nu e să stîrpim noroadele de altă religie, ci să le înțelegem și să le aducem astfel la comuniunea cu noi în credința cea adevărată. Iar din acest unghi de a vedea lucrurile, credința cea oarbă în dogmă e uneori mai rea decît erezia însăși. În fine, primirea patriarhului se încheiase pașnic și Matei Basarab, mulțumit, dar și cam săturat de vorbe, făcu semn că ceremonia luase sfîrșit. Pariarhul își primi darurile, mai bogate decît obișnuia Matei să le dea popilor străini, fu introdus în caretă și însoțit pînă la casa lui de o ceată de lăutari care-i cîntau din surle și lăute, iar de o parte și de alta de o sută de slujitori înarmați care din zece în zece pași trozneau groaznic din sinețe în cinstea marelui ierarh al Antiohiei.

Jos în grădina domnească, moș Stoian și Radu se uitau unul la altul cu gura căscată de uimire.

— Ce spui, moșule, de minunile auzite ?

— Dar tu, băiete, ce-ai înțeles din toate ?

— D-apoi, am înțeles că mitropolitul ne face, pe noi valahii, cel mai sfînt dintre neamuri, iar logofătul Uriil din Fierești ne face tot atît de păgîni ca și turcii ori chităii !

— Să aibă parte de sănătate, fiule, că boierii noștri au multă știință de carte, pe cînd noi, proștii, n-avem decît credință. Un lucru nu pricep nici eu : de ce știința lor se bate una cu alta cap în cap ?

*
* *

Totuși, moș Stoian și Radu din Zăval avură prilejul să mai vadă un spectacol neobișnuit, care se petrecu în chiar primele zile, pe la zece ale lui iulie 1653. Hoinăreau prin oraș, de colo-colo, și se nimeriseră în preajma cetății mitropoliei. Priveau, cu capetele descoperite, minunea celor douăsprezece cupole strălucitoare ale marii biserici, cînd o zarvă nefirească izbucni dincolo de zidurile mitropoliei.

— Din porunca măriei-sale, mitropolitul Ștefan e scos din scaun. Să iese și să ne urmeze !

Glasuri de ostași. De dincolo, nici un răspuns, doar porți trîntite și zăvorîte.

— Spargeți ușile și prindeți-l pe mitropolit ! Pocnituri și zdupăituri de topoare, apoi strigăte și chiuituri, iar, după cîtva timp, poarta cea mare, ce apăra ultimul zid al cetății mitropoliei, se deschise și un steag de pedestrași apăru în stradă, ducînd, legat și dezbrăcat pînă la cămașă și izmene, pe însuși bătrînul mitropolit Ștefan, care se zbătea și striga în gura mare :

— Nu sînt vinovat, feții mei, nu sînt vinovat cu nimic în fața bisericii și a măriei-sale. Anatema să cadă asupra dușmanilor mei, asupra străinilor, asupritorii acestui neam ! Anatema !

Îl azvîrliră într-o căruță acoperită cu coviltir și-l scoaseră din oraș sub ochii mulțimii care-l urmărea cu durere dar și cu teamă.

— Păcat, Radule, mare păcat ! Sfinția sa era om din norod, ridicat de prin părțile noastre, dintre rumâni. Să se fi hainit el față de măria-sa ?

În același timp, în sala mică a spătăriei, Udriște Năsturel, al doilea logofăt nu-și vedea capul de treburi. Era palid și mîhnit, (auzise de cele ce i se întîmplaseră mitropolitului), și se învîrtea încolo și-ncoace, neștiind ce să facă mai întîi. Aduse cu el mai mulți logofeți, pisari, tălmăcitori de greacă și latină, îi înșirui pe la mese, le porunci să fie gata cu hîrtie și cerneală, căci din clipă în clipă trebuia să apară însuși vodă, carea avea o bogată corespondență de scris și de trimis cît mai degrabă peste hotare. În sfîrșit, ușa se deschise și doi aprozi vestiră sosirea domnului.

Apoi se ivi postelnicul Constantin Cantacuzino, care cercetă spătăria să vadă dacă totul e în ordine, iar puțin timp în urmă intră Matei-vodă, slab, cu pomeții ieșiți puternic în afară, adus de spate, cu barbă lungă și albită de-acum în întregime, cu ochii pierduți în fundul orbitelor ; pășea încet, susținut de ambele brațe de doi postelnici tineri și zdraveni. Pisarii, toți, îngenunchiară lîngă mesele lor. Încet, foarte încet ajunse și se așeză în jilțul aurit și-și lăsă mîinile alături, oftînd greu, de oboseală. Efortul fusese mare. De mai multe zile vodă nu se ridicase din pat și, pe lîngă durerea piciorului, mai avusese parte de o altă durere, mai mare, a sufletului și a mîndriei lui de domn și de Brâncovean, pe care seimenii îl jigniseră cu vorba și nerușinarea cu care ajunseseră să cotrobăiască prin camera lui de zăcere. Cîtva timp avu o ameteală și ca o pînză de negură în fața ochilor. Apoi, își reveni și privi hîrtiile de pe masă. Colo, o scrisoare de la Rakoczy, dincoace, alta de la dogele Veneției, mai alături un hatișerif de la Poarta Sultanului pe care citi cu oarecare atenție : „Alesule din neamul lui Mesia și mai mare în neamul lui Isus, Domnule al Țării Românești, Matei-voevod, fie-ți sfîrșitul bun !".

Strîmbă ușor din nas și îndepărtă cu o mișcare destul de repezită hatișeriful turcesc. O lumină de viață apăru pe chipul zbîrcit al voievodului și o încrîncenare în priviri. Începu să discute cu logofătul Udriște despre scrisorile ce trebuiau scrise către Rakoczy, către împăratul german, către Poartă.

— Veghează să fie bine întocmite ! Către patriarh o scriu eu însumi !

Își îndreaptă privirea spre un diac din apropiere, care se nimeri să fie Gorun și căruia i se făcu inima cît un purice. Căci vodă parcă se încruntă puțin, văzîndu-l, și parcă-și amintea ceva în legătură cu el. Dar peste o clipă îi porunci :

— Scrie ! Și vezi să nu-ți scape un cuvînt ! „Preasfințitului părinte și domn, Patriarhul ecumenic, chir-chir Ioanichie, Io Matei-voevod, cu mila lui Dumnezeu, Domn a toată Ungrovlahia, cuvenită evlavie". După formula de introducere se gîndi puțin, apoi începu cu glas slăbit și cam răgușit, dar plin de hotărîre : „Rugîndu-ne de preasfîntul Dumnezeu pentru sănătatea, lumii iubită, a preasfinției Tale, căci și noi sîntem sănătoși după rugăciunea preasfîntă și bine primită a preasfinției Tale, odihnindu-ne în pace de multele și feluritele supărări (intră repede în subiect, căci pe vremea aceea introducerile erau mai lungi decît conținutul scrisorii), ce ne-au venit în timpul de față (anatema să fie asupra vinovatului !) n-am putut să scriem către Preasfinția Ta și să ne închinăm Ție după îndatorirea noastră..."

(Într-adevăr, spre deosebire de Vasile Lupu care scria des și lung, Matei Basarab nu prea se omora cu scrisorile către Patriarhia din Constantinopole).

...„deși niciodată nu te uităm, nici nu te vom uita, ci ne vom face datoria către maica noastră, Biserica cea Mare. Astăzi aducem înaintea Preasfinției Tale că arhiereul nostru, chir Ștefan, ca unul ce este ficlean, tîrgoveț și de fire acru la mațe, nu știu cum s-a dovedit că a fost în legături cu răsculații și astfel l-am scos din scaun, ca să se odihnească în mănăstirea lui, și ne rugăm de Preasfintia Ta, și de tot Sfîntul Sobor să ne trimită învoire, cu un obraz de cinste, ca să mutăm pe prea iubitul de Dumnezeu arhiepiscop al Rîmnicului, chir Ignatie, om în vîrstă și cinstit și vrednic de a cîrmui Mitropolia, și ne rugăm să nu se facă zăbavă, ca să fim cu arhiereu, căci avem hram la Adormirea Maicii Domnului". Ai scris ? Bine ! Mai adaugă ceva : „Aceste le avem acum... Din Tîrgoviște, 1653, iulie în 12. Io Matei-voevod".

Ce se grăbi vodă să-l schimbe pe Ștefan, dar ce se grăbi Patriarhia din Constantinopole, unde scrisoarea

domnului muntean produse o nesfîrșită bucurie. Cînd se strînse Sfîntul Sobor, cînd discutară, cînd hotărîră schimbarea, e greu de înțeles, întrucît metathesisul, scrisoarea de mutare a episcopului de Rîmnic în scaunul Mitropoliei, veni foarte repede. Arhiereii greci din Constantinopole își arătară în mare grabă sentimentele lor pentru fostul mitropolit.

„Deoarece deci și cel ce a fost mitropolitul vostru, Ștefan, — scria în meta-thesis — nu știm din ce pricină mișcat, a ajuns la atîta nebunie și nesimțire, încît să nu se gîndească deloc la pace și la folosul ce vine de la dînsa, ci încă sărind împotriva ei, s-a făcut vinovat de scandale și de vătămare pentru oaste, și ce e mai rău decît orice, a fost dovedit că a ținut uneltiri și împotriva celui după Dumnezeu binefăcător al lui, preastrălucitul și preacucernicul domn a toată Ungrovlahia, chir-chir Io Matei-voievod, sufletescul fiu prea dorit al Smereniei Noastre, și s-a cunoscut că a pus gînd asupra lui, și făcîndu-se părtaș cu cei ce au stricat orînduiala și s-au ridicat împotriva domniei, a dovedit tot felul de nerecunoștințe față de dînsul. Drept ceea l-am caterisit, l-am despoiat de cinstea și vrednicia arhierească, și l-am aruncat departe de dînsa, să petreacă ca oamenii de rînd și să i se zică Ștefan — monahul...".

Gorun, care-l ajutase pe logofătul Udriște la traducerea din greacă a metathesisului, căzu mai în urmă pe gînduri. Să fi trădat oare, într-adevăr mitropolitul, pe vodă ? C-a fost de partea răsculaților era adevărat. Îl auzise el însuși ce-i spusese lui Udriște Năsturel. Dar, mai mult, se vorbea că mitropolitul se dăduse de partea „Cîrnului", și că ținea legătura cu „marele nedreptățit" de la Dobreni. În orice caz, îi părea destul de rău de soarta mitropolitului Ștefan, care se trezise deodată atît de singur, într-o lume atît de rea și de vrăjmașă. Și se mai gîndea apoi la cît de fragilă e viața unui om, mai ales a unuia oarecare, dacă un mitropolit atotputernic e „despoiat" într-o clipă de toată slava și puterea sa ! Și cum se desfac de ușor prieteniile, în lumea celor de sus. Îl mîhnea această ruptură dintre domn și mitropolit, a căror unire adusese țării multă vreme o sumă de foloase.

După moartea lui Radu Vărzaru și a vistierului Ghinea, în dregătoriile rămase libere fură chemați de vodă : Vasile, ginerele lui Radu Cocorăscu, în slujba de armaș și Bunea Vîlcu Grădișteanu ca mare vistier. Iar în locul acestuia, de mare stolnic, fu adus Pană Filipescu, ginerele postelnicului Cantacuzino. Devenit vistier, Bunea Grădișteanu avu grijă să-și acopere și mai mult, fără să le strice, legăturile lui cu „Cîrnul" de la Dobreni, apoi se puse pe treabă. Vistieria trebuia să meargă nesmintit ca și înainte, cînd era sub oblăduirea grecului, pentru care, de altfel, Bunea avusese o admirație ascunsă. Menținu deci, ba mai le înmulți, birurile și dările fixate de acela, tot așa spori și numărul birarilor, osluharilor, găletarilor etc.

Pe de altă parte se puse să-și lărgească propriile-i case și venituri, căci Bunea, pe cît era de isteț, tot pe-atîta era de lacom. Chiar din primele luni de cînd veni în dregătorie, învîrti o afacere ce-i aduse un cîștig de cinci mii de lei aur. La Grădiștea, ca și la casele lui din Tîrgoviște, începură mari construcții, grajduri pentru cai, pivnițe și prăvălii pentru mărfuri, bărăci pentru slugi, care și ele își dublară numărul. Avu nevoie de un logofăt care să-i țină în ordine cheltuielile zilnice, și-l mută pe Gorun de la vistierie la el acasă, unde socotelile se aglomerau și cereau o minte harnică, pricepută.

Așa se face că Gorun sta într-o cămăruță îngustă și socotea noaptea tîrziu, la niște cumpărături pe care Bunea trimitea a doua zi să le aducă de la Brașov și de la Sibiu. Afară era zgomot, lucrătorii băteau și noaptea cu cioacanele, căci Bunea se grăbea să-și lărgească acaretu-rile, iar el, Gorun, obosit și istovit sufletește dup încercările din ultimul an, își storcea creierii și-și mușca degetele să n-adoarmă cu capul pe masă. O listă mare, nesfîrșită, îi sta în față, și logofețelul trebuia să treacă prețurile, să adune sumele, să adauge vămile și să-i dea pînă dimineață vistierului socoteala exactă.

„4 piroane de fier = 2 aspri ; 3 traiste = 8 aspri ; hîrtie = 2 aspri ; 2 fote pentru slugi = 14 aspri ; 2 coți de pînză, pieptene, ața, 2 tesle, 5 cuțite mari de cùhnie, 7 lacăte, 1 sfredel, 1 ciur, 5 perechi de papuci etc".

Gorun ridică încet capul din hîrtii, își frecă fruntea obosită și palidă. Ciudat om și noul vistier. Te pune la treabă ziua-noaptea, dar foarte rar se gîndește să te răsplătească și pe tine cu ceva. Îl rugase într-o zi să-l ajute să-i aducă la Divanul domnesc pe românii din Zăval cu cererea lor de slobozenie, dar Bunea se încruntase la el și-l repezise cu brutalitate :

— Ce mă, acu vă găsirăți și voi cu slobozenia ? Hm ! Țara arde și baba se piaptănă... Măria-sa vodă e bolnav, dregătorii nu-și văd capul din pricina treburilor țării și voua vă arde de slobozenie ? S-aștepte ! Să mai aștepte pînă s-or mai îndrepta lucrurile. Ei, drăcia dracului ! Țăranii ăștia devin zi cu zi mai obraznici ! Îndrăznesc, auzi, să se judece cu Sfînta noastră biserică !

Urmau pe listă niște cumpărături pentru jupînesele și pentru copiii lui Bunea-vistierul : „Un atlaz cu jderi și 2 haine jupînesei ; un rușinic cu fir ; o fotă de camhă ; șase coți de ciocîrlat ; o cingătoare de sabie, un brîu femeiesc ferecat ; 12 spunci (chiotori) ; 2 mîneci de helgii ; 2 perini, 2 nastrape, 2 coroane, o plapomă de camhă ; 14 coți de cofterie ; bogasie pentru dulamă ; 2 perechi de zale etc. ...".

A doua zi, istovit și nedormit, Gorun se întîlni cu Radu și cu moș Stoian Zăvăleanu, pe care-i băgase în gazdă la un prieten abagiu. Le spuse că trebuie să mai aștepte, pînă vodă se face bine și pînă-i mai trece de necazurile suferite în ultima vreme. Dar rumînii rămăseseră lefteri și nu mai aveau cu ce să se țină. Cu mare greutate le găsise un rost, să lucreze în grădina palatului domnesc, pe mîncare și vreo cîțiva aspri. Așa trecură mai multe luni înciît se apropiau marile sărbători de iarnă, Crăciunul, Anul Nou, Boboteaza, Sfîntul Ioan, cînd Curtea din Tîrgoviște intra într-o perioadă de petreceri necontenite și Divanul își înceta treburile. Hotărît lucru, țăranii din Zăval nu nimeriseră timpul potrivit pentru judecată și trebuiau fie să se-ntoarcă-n sat, fie să aștepte. Hotărîră să mai aștepte. „Ce n-aduce anul, aduce ceasul ! zise într-o zi moș Stoian. Nu se știe cînd ne vine și nouă rîndul să intrăm la Divan".

Adesea se adunau împreună cu Gorun și cu Bușulan și vorbeau îndelungată vreme despre treburile și necazurile lor. Bușulan se schimbase cu totul. De unde înainte era zdravăn, energic, pus pe șotii sau pe bătaie,

băutor de vinuri și iubitor de petreceri, devenise deodată tăcut, așezat, blînd ca un miel și bisericos tare, ca un prostatec.

Mergea la cazarmă, unde Giura-iuzbașa, uimit el însuși, îi da însărcinări mai ușoare (de altfel oastea nu prea avea treabă, doar cînd se răscula contra Domniei, răscoale ce din iunie pînă-n februarie se ținură lanț), și-l lăsa mai liber decît pe ceilalți ostași de sub comanda sa. Foarte des se plimba singur prin oraș, intra în mănăstiri unde se ruga lung la icoane, da bani călugărilor, apoi împărțea aspri la cerșetorii ce roiau în jurul și pe scările bisericilor. Gorun, el însuși obosit și slăbit, izbucnea uneori în plîns cînd îl vedea pe acest munte de om, roșu la obraz, cu un spate de taur, cum se încovoaie într-una și se închină în fața bisericilor, nenumărate în cetatea de scaun, cum îl agățau toți țiganii, servitorii, escrocii, cerșetorii și-i cereau bani, iar el își deschidea larg punga și toată agoniseala i se prăpădea într-o clipă. De altfel mai slăbise, oasele lui mari începuseră să-i iese prin haina albastră, decolorată, de dorobanț. Mersul îi era acum clătinat și nesigur. Și toate ar fi fost cum ar fi fost dar, cînd îți era lumea mai dragă, făcea un lucru de băga spaima-n sufletul celor din jurul lui. Se întîmpla că stau cu toții de vorbă, despre una, despre alta, un ceas, două, trei, și deodată, din mutenia lui, Bușulan izbucnea într-un urlet înfiorător :

— Auuuu ! Auuuuu ! se văieta el ca un lup înjunghiat și vocea lui puternică, tînguitoare, răsuna pînă departe, în inima Tîrgoviștei. Urletul ținea mult și răspîndea în jur un fior de durere, de groază și de pieire. Moș Stoian îl mîngîia părintește pe față, pe cap, îl îndemna ca pe un copil să se potolească :

— Liniștește-te, tu copile, liniștește-te ! Și nu mai plînge, fiul meu, nu mai plînge ! Că toate trec, și durerea și boala și necazurile. Și-o să te faci bine, și-o să te-nsori, și-o să ai copii, zdraveni și viteji cum tu însuți ai fost în tinerețele tale.

Cu greu se potolea Bușulan și intra din nou în mutenia lui din care nu-l putea scoate nimeni.

Iar Gorun devenea acum mereu mai închis și mai îngîndurat. Parcă îmbătrînise de la un timp, părul începuse

să-i albească prea devreme pe la tîmple, fața lui se subțiase mai mult, iar ochii îi luceau straniu, cam pieziș și cam sașiu. Ar fi plecat undeva departe de lume, să uite de toate, și să nu mai vadă nimic, nici oameni, nici Curte, nici boieri, nici greci, care-i aminteau într-una de suferințele trăite în ultimii ani.

Singur moș Stoian îi încuraja, și-i îndemna să fie liniștiți, să aibă răbdare.

— N-aveți teamă, copiii mei, toate trec, iar după suferință vine și bucurie.

Din cînd în cînd, Bușulan putea fi văzut mergînd prin cetate alături de fratele Paisie. Acesta, cu o mînă îl trăgea după el, ținîndu-l strîns de haina ponosită de dorobanț, cu altă mînă ținea cartea deschisă și citea din ea în gura mare, spre nedumerirea sau rîsul trecătorilor.

— Ca Eghiptenii, și ca Elinii care aduc pre o Venus, „pre o curvă ca aceea plîngătoare și jeluitoare de ibomnici să fie dumnezeoaie!".

Bușulan se căra după el cu privirile aiurea, era greu să spui dacă asculta sau nu la vorbele călugărului.

— „Ca să aibă ei prea acela ajutoriu răotăților lor și să facă curvii, să jăhuiască, să ucigă, să facă toate răotățile".

Odată, Gorun i-a văzut stînd împreună pe banița de piatră de pe ulița Mitropoliei, mușcînd pe rînd, cînd unul, cînd altul, dintr-un pește uscat și afumat. Bușulan se uita ca de obicei în gol, iar fratele Paisie își citea din cărțile lui, strănutînd des, căci îi curgea nasul și stropea în jur pînă la cîțiva metri depărtare.

— „Lumea aceasta cu adevărat iaste rea și înșălătoare și pizmătăreață și urîtoare...".

Gorun se opri lîngă el și îl atinse pe dorobanț pe umăr. Bușulan se întoarse, îl privi de parcă l-ar fi cunoscut, apoi îi arătă cu degetul înspre călugăr, ca și cînd l-ar fi îndemnat să asculte și să ia aminte. Fără să-l observe pe Gorun, fratele Paisie își ținea predica din fragmente rupte între ele, între care făcea pauze lungi, mai rupînd o gură din peștele tare și uscat:

— „N-am gură s-o deschizu și grăiescu înaintea ta"... „Și muncește să nu scape nimeni din cursele ei cele ficlene... stăpînă rea și fără credință" este lumea aceasta.

* * *

Radu, tovarășul lui moș Stoian, se dovedi și el cam slab de minte. Că-ncepuse să-și cam piardă răbdarea și cumințenia. Îl influențaseră, ce-i drept, și slujitorii din oaste, care tot îndreptau pușca spre palat cum nu le convenea ceva.

Moș Stoian clătina din cap a mirare de cum se răspîndește de repede răutatea și furia printre oameni. Îl nemulțumea și pe el că în acest oraș fără capăt, care era Tîrgoviște, nu afla nicăieri o vorbă, o primire îngăduitoare. Negustorii care veneau grăbiți la tîrg strigau și înjurau în toate limbile să se dea la o parte din calea căruțelor, vizitii boierilor îi pocneau cu biciușca să se ferească în lături cînd trece rădvanul marilor dregători; o învălmășeală și o forfotă în care fiecare se zbătea pentru el și-l înlătura cu ură și violență pe cel slab, neajutorat.

Dar moș Stoian, mereu mai bătrîn și mai gîrbov, ale cărui haine începuseră să curgă zdrențuite, învechite, nu-și pierdea credința și răbdarea. Într-o zi va ajunge la Divan și pricina lor va fi pusă în fața măriei-sale care, negreșit, o va lămuri în favoarea lor. Lucrau de dimineața pînă seara în ceair, în frumoasa și necuprinsa grădină a domniei, săpau, pliveau, udau florile și pomii cei cu fructe nemaivăzute în Țara Românească. Din cînd în cînd ridica ochii către ferestrele largi ale palatului și privea îndelung, încercînd parcă să ghicească ce se petrece între zidurile mari și groase, ce gînduri frămîntă mintea strălucitului voievod.

Uneori și-l închipuia pe vodă ca pe un om oarecare și-i venea să-l întrebe ce face și dacă-și amintește de el, rumânul Stoian, care îl însoțise în tinerețe în toate războaiele, care îi aducea calul din grajd, îl ajuta să se urce în șa... Un bici aspru, aplicat pe spate, îl trezea din visare. Starostele grădinilor nu le îngăduia să piardă vremea cu odihna.

* * *

După alungarea lui Ștefan din scaunul mitropoliei, la cererea lui Anghel Manole, și în prezența vistiernicului Bunea Grădișteanu, se ținu un sfat al diecilor, grămătici-

lor, scriitorilor de la vistierie și logofeție, în care urma să-l judece pe Gorun pentru faptele lui „necugetate" îndreptate împotriva științei de carte și chiar împotriva Domniei. Vorbiră toți în contra lui, doar vreo doi pentru el, dar și aceștia, speriați, numai cu jumătate de gură. Că Manole îi era dușman o simțise demult. Avea și pentru ce: nu-i plăcuse theoria maimuțărelii, ba o bîrfise și-njurase pe la toți și pe toate drumurile. Iar dacă acesta îl pîrîse la greci că e zavistnic lor, la Ghinea Țucala de asemenea, îl făcuse lipsit de orice „talant" în ale scrisului (lui Anghel Manole îi plăcea să folosească des cuvîntul „talant", mai ales cînd vorbea despre sine însuși), pe de altă parte, mînios și înfierbîntat, îl pîrîse și el pe Manole la vornicul Preda că e potrivnic legilor pămîntului, că zisese că face ceva pe *Pravila* „varvară" de la Govora, și multe altele. Acum era rîndul lui Manole să i le întoarcă cu vîrf și îndesat. Într-adevăr, vorbi frumos, lăudă munca de la vistierie și logofeție, apoi îl încondeie pe Gorun în așa chip încît se sperie mai apoi însuși logofătul Udriște, care-l prețuia și-l știa așa de bine, iar Bunea Grădișteanu îl asvîrli cît colo de la vistierie. Spuse nu doar că era „antielen", adică dușman înrăit al grecilor, care ajutau atît de mult domnia cu învățătura și puterea lor la Poartă, dar că nu se pricepea la nici un fel de scrisoare, că făcea de rîs cu mintea lui încîlcită pe grămăticii și „scriitorii" măriei-sale, că în timpul răscoalei îi îndemnase pe slujitori să nu-i deschidă porțile voievodului întors de la Argeș, și multe altele. Gorun nu mai avu ce zice. Într-adevăr, consimțise o clipă cu răsculații, dar nu-i îndemnase împotriva Domnului, nici contra străinilor. Manole, însă, avea măcar pentru ce, dar alții pe care-i credea prieteni îl bîrfiră la fel de rău, îl făcură eretic, papistaș, păgîn și cîte i se mai puteau arunca unui om în spate. Că tot timpul îl lăudase pe mitropolitul Ștefan și că, asemenea aceluia, striga prin tîrguri și bazaruri că țăranii-rumâni sînt mai blagorodnici și mai înțelepți decît boierii sau dregătorii măriei-sale. După cele întîmplate, izgonit din palatul și din rîndul „scriitorilor domnești", se ascunse în cocioaba de la marginea Tîrgoviștei, și rar îl mai zărea cineva, mergînd cu fața ascunsă în șubă, grăbit și înspăimîntat, ca o fiară hăituită. Calița, care îl întîlni odată pe stradă, era cît pe ce să-l nu-l mai recunoască, îl opri și-l chemă lîngă ea în caretă. De cînd îl

salvase de furia slujitorilor, pe ea şi pe Mihăilă, rămăseseră prieteni şi-şi povesteau ca nişte fraţi necazurile ori durerile. Odată îl mîngîiase pe faţa lui colţuroasă, pe tîmplele încărunţite ici-colo înainte de vreme, dar nu era în mîngîierea ei decît o dragoste de soră mai mare şi mai înţeleaptă. Obosit şi istovit sufleteşte, nici el parcă nu şi-ar mai fi dorit o altfel de mîngîiere. Îi spuse ce i s-a întîmplat la palat, dar Caliţa aflase prin rudele ei greceşti. Altădată crezuse mult în învăţătura şi viitorul tînărului grămătic de vistierie, chiar dacă era din neam sărac de rumâni. Încet-încet, lămurită de prietenii familiei, şi de necazurile peste care tot nimerea Gorun, începuse să se îndoiască şi ea de virtuţile lui. Apoi rămase un timp singură, cu un copil mic, fără hrană, departe de soţul ei izgonit de răsculaţi ; îi fusese greu şi-ncepuse să preţuiască mai mult viaţa de familie, unde trăia totuşi în îndestulare, deşi nu era iubită de bărbatul cu care se măritase. În plus, se temu ca nu cumva prietenia cu Gorun să nu-i aducă asupra capului urgia grecilor, după ce mai înainte suferise mînia ostaşilor pentru înrudirea ei cu străinii. Încît îl sfătui, cu gînd bun dar cam aspru şi cam de deasupra, să nu se mai certe atîta cu oamenii puternici, să fie mai supus şi mai ascultător, c-aşa face toată lumea să trăiască în linişte şi pace. Gorun nu zise nimic, o simţi ca pe-o străină şi dealtfel nici n-o mai văzu din ziua aceea. Caliţa se feri să mai calce vreodată prin casa prietenului şi iubitului de odinioară.

* * *

Nenorocirile nu vin niciodată singure. După rana de la Finta şi după răscoala din iunie, cu chiu cu vai potolită, urmă un şir de alte încurcături şi suferinţe pentru bătrînul Matei-voievod. Abia se liniştiră seimenii din Tîrgovişte, că la începutul lunii iulie se rocoşiră slujitorii din Buzău, care intrară pe pămîntul Episcopiei şi, împotriva legilor, începură să-şi construiască fiecare cîte o casă în jurul mănăstirii. Mai multe scrisori aspre trimise de vodă, cu greu reuşiră să-i determine pe slujitori să nu mai „facă pacoste" mănăstirii. În luna următoare, rana de la picior i se deschise din nou şi durerile deveniră mai mari decît înainte. Un alt doctor îi trimise Rakoczy, pe

Iacob Sasul care, sosind în grabă, fu primit de medicul polonez al domnului. Acesta îi înmînă o pungă cu bani din partea voievodului şi-i spuse că nu mai era nevoie de intervenţia lui. Sasul plecă bucuros dar, cînd ieşi din Tîrgovişte, se gîndi că se cam pripise cu plecarea şi că nu va avea ce-i spune principelui Rakoczy despre sănătatea lui Matei-vodă, pe care nici nu-l văzuse. Se întoarse deci în cetate, dar bătu la poarta spătarului Buicescu care-l aştepta cu sufletul la gură, şi-l introduse imediat la bolnav. Ce văzu atunci, să-l apuce ameţeala. Piciorul rănit se umflase şi se înnegrise atît de tare, încît ameninţa să infecteze tot corpul. Mai mult, constată că pansamentul doctorului Polon era otrăvit şi, cînd le spuse celor din jur, nu le veni să creadă. Atunci sasul ceru să i se aducă un cîine, luă pansamentul de la picior şi-l aplică pe pielea cîinelui, care se ardea şi se topea sub ochii lor. Armaşii îl înhăţară îndată pe doctorul Polon care, schingiuit vreo două ore în beciurile palatului, vorbi despre existenţa unui complot. Căzură cîteva capete de boieri de mîna a doua împreună cu doctorul Polon, dar toată lumea rămase cu convingerea că urzitorul cel mare, din umbră, al complotului fusese tot Constantin Şerban, cel ce inspirase cu multă dibăcie şi zorbala din iunie.

— Pînă nu cade tartorul, nu vom avea parte de pace ! strigase în plin Divan spătarul Buicescu, ceea ce-i făcu pe unii dintre dregători să strîmbe din nas, mai ales că ţelele cercetării nu ajunseseră pînă la Dobreni şi deci nu existau nici un fel de dovezi împotriva „Cîrnului". O durere şi mai mare le puse în umbră pe celelalte. Tocmai cînd Iacob se străduia să cureţe rana domnului de otrava dinlăuntru, muri într-un atac de inimă Doamna Elina a Ţării Româneşti. Soţie devotată vreme de patruzeci de ani, timp în care bărbatul încercat de treburi, mai în vîrstă decît ea cu nouăsprezece ani, o făcuse să împărtăşească toate grijile cele mari ale domniei, şi să se bucure prea puţin de satisfacţiile omeneşti, Doamna Elina căpătase cu timpul, o boală de inimă, care-şi arăta mereu mai des semnele şi care o făcu să nu suporte ultimele evenimente, cînd răsculaţii îl trăgeau pe vodă de barbă, îl batjocoreau, ba intraseră şi cotrobăiseră fără nici o ruşine chiar în camerele sale. Încît boala din august a voievodului şi complotul înspăimîntător ce se descoperise depăşiră puterea ei de îndurare. Dar mai tragică însă fu

împrejurarea care copleşi pentru moment pe toată lumea, pe prieteni ca şi pe duşmani, că în timp ce în curtea palatului aveau loc funeraliile doamnei, Matei-vodă zăcea imobilizat în pat şi nu-şi putu împlini datoria de a fi prezent în ultima clipă lîngă aceea care-i fusese tovarăşă de o viaţă, neclintită în iubire şi ataşament. Soţia care stătuse totdeauna alături de soţul ei rămase singură pe ultimul său drum, dovedind cu încă un exemplu ce orb şi strîmb e destinul celor mai buni dintre oameni.

*
* *

În septembrie, rana voievodului se vindecase cu totul. Doftorul trimis de Rakoczy lucrase bine, în plus, postelnicul Cantacuzino chemase de la Constantinopole pe renumitul medic Mascellini care, bine plătit, rămase permanent lîngă Matei Basarab şi veghea să nu i se mai întoarcă boala. Oricît de mari fuseseră durerile sufleteşti, domnitorul simţea că renaşte, după ce trupul său încercat fu eliberat de chinurile provocate timp de aproape patru luni de „ghinda" parşivă de la Finta. O mare uşurare în corp îi aducea o oarecare alinare în suflet. Hotărî să facă o plimbare pînă la Argeş, să se închine frumoasei mănăstiri zidite de strămoşul său Neagoe.

Era o vreme luminoasă de toamnă, cu dealurile şi cîmpiile îngălbenite, un cer ca sticla de senin şi o lucoare odihnitoare aşezată peste chipul ţării. Din loc în loc alaiul se oprea, pentru împrospătarea forţelor. Buicescu, postelnicul Cantacuzino, Udrişte Năsturel şi toată dregătorimea îl urma pe domn, ca deobicei, în călătoria sa. Vodă era tăcut, închis, privea cu oarecare uimire la frumuseţile din jur, parcă le vedea acum prima dată. Rareori, mai ales după prînz, după o cină, se mai înviora şi începea să vorbească. Dintre toţi dregătorii tot Buicescu îi rămînea cel mai drag, şi lui i se adresa cu sfaturi de domnie, şi cu un fel de mărturisiri, specifice bătrîneţii care-şi aminteşte mereu mai des trecutul şi faptele.

— Un lucru să-l ţii minte fiule! O bună domnie are nevoie de rînduială, de neclintită rînduială. Rînduială înlăuntrul ţării, rînduială în afară. Şi mai are nevoie de bani, de mulţi bani în vistierie. Ca să cumperi poftele nepotolite ale turcului. Dar cum lăcomia Porţii nu cu-

noaşte marginî, mai îţi trebuie şi oaste puternică. Turcilor să le dai bani, dar să le arăţi din cînd în cînd şi ascuţişul săbiei. Nu-ţi pleca urechea la vorbele proştilor şi la mormaelile gloatei. Ei, nebunii, nu ştiu să se gîndească la foloasele păcii şi ale rînduielii, care se ţine cu mare greutate. De cîte ori nu era să intre turcul ori tătarul în Ţara Românească şi de-atîtea ori s-ar fi ales praful şi pîrjolul de boieri şi de norod. Am oprit nenorocirea cu bani mulţi şi cu puterea oastei. Pacea e cea mai mare fericire, dar asta n-o ştie şi n-o poate aduce oricine.

Matei-vodă spera să introducă ordinea veche în norod şi în rîndul slujitorilor. Ar fi putut uşor s-o facă, chemînd în ţară pe Rakoczy ori o armată de tătari, care i-ar fi liniştit pe slujitori şi i-ar fi lecuit pe veşnicie de boala răzvrătirii. Dar atunci şi-ar fi pierdut pentru totdeauna propria sa putere şi şi-ar fi expus în viitor ţara la tot felul de invazii. Iată de ce el ţinea la ostaşii săi, cu care făcuse de multe ori minuni, în clipe de grea cumpănă. Şi nădăjduia să-i aducă la modestie şi la supunere, fără ajutor străin. Iar în această călătorie a sa la Argeş, chiar se mîngîia că rezolvase lucrurile aşa de bine încît domnia revenise la tăria şi liniştea de altădată. Dar se vede că ţara intrase într-o zodie tulbure, din care n-avea să se mai ridice multă vreme. Şi ce e mai important, Matei-vodă, bolnav, bătrîn, istovit la trup şi la suflet, era singurul om ce avea ascuţimea necesară a minţii, să prevadă nenorocirile viitoare.

Cînd se-ntoarse la Tîrgovişte, află porţile cetăţii închise, slujitorii răsculaţi din nou, tunurile ridicate pe metereze, îndreptate împotriva sa. Răzvrătiţii îi cerură să părăsească domnia şi să meargă la călugărie sau să-şi desfacă larg băierile pungii. Trei zile aşteptă vodă, mut şi încăpăţînat la porţile cetăţii sale, dar pînă la urmă fu nevoit să cedeze. Le promise ostaşilor bani mulţi şi chiar porunci să le dea, încît vistieria suferi un gol nu prea mare, dar destul de dureros pentru zgîrcenia voievodului. Atunci adună el pe toţi dregătorii şi curtea toată, în afară de ostaşi, şi le ţinu un discurs lung şi nervos în care le prezise viitorul întunecat şi pacostile care vor veni peste ţară. „Căci eu — zicea — nu mai poci răbda turburarea lor, şi în primăvară voi aduce treizeci de mii de tătari să-i taie ca pe nişte tîlhari, mai ales pe cei mari, pe luzbaşi şi pe hotnogi; pe seimeni dar şi pe dorobanţi

care, români fiind, s-au unit cu străinii de neam, împotriva Domnului și a țării. Și va să vie mari răutăți asupra țării acesteia și nu se va mai ridica niciodată la lumină, la pace și la neatîrnare".

Pe urmă, deveni mai tăcut și se închise tot mai mult în odăile sale. Sta foarte adesea singur și se gîndea la trecutul său glorios, plin de lupte grele în care ieșise totdeauna învingător. Își amintea ce fusese odinioară iar uneori, își imagina ce ar fi putut încă să fie. Cum, prin 1645, reușise să înjghebe o ligă secretă a popoarelor creștine împotriva turcilor. Împăratul Austriei, regele Poloniei, domnii Ardealului și Moldovei căzuseră atunci de acord la propunerea Veneției să-i dea conducerea oștilor aliate lui, lui Matei Basarab „Marele Hospodar al Valahiei", cum i se spunea în corespondența venețiană. Parcă întinerise deodată, „venerabilul bătrîn", ce-și vedea aproape de împlinire visul cel mai îndrăzneț al vieții sale căci, conform acelorași tratate, tot el urma să devină stăpînul și conducătorul întregului Orient, adică împăratul Bizanțului de odinioară. Dar liga rămase pe hîrtie, regii apuseni se băteau între ei, în nesfîrșitul război de treizeci de ani, încît, unei bucurii mari, îi urmă de-atunci o mare mîhnire și o totală neîncredere în prinții creștini. „Numai singuri ne puteam apăra ființa !" spusese vodă-Matei, vorbă ce revenea, apoi, foarte des în convorbirile și în cuvîntările lui.

Acum se apropiau sărbătorile de iarnă, cînd țara și curtea intra într-un șir de petreceri plăcute, pline de belșug și de pompă. Ceremonii de Crăciun, ceremonii de Anul Nou, ceremonii încă mai lungi de Bobotează, care era cea mai mare sărbătoare a românilor. Oastea toată se aduna în Capitală, la fel corpul bisericesc : popi, călugări, episcopi, umpleau Tîrgoviștea. Dar veneau, în plus, o sumă de arhierei, tot clirosul din Orient și din Balcani, atrași de fastul și darurile mari pe care le făcea domnia la aceste sărbători. Acum se nimeriseră în țară Patriarhul Macarie al Antiohiei și mitropolitul de Tîrnovo care, alături de Ignatie, conduseră lunga ceremonie de Bobotează. Domnul însuși coborîse ca și la Crăciun sau Anul Nou și acum, la Bobotează, pînă la Biserica domnească. Iordanul se sfințise în biserică, dar gloata de oameni se duse pe malul Ialomiței, încît clerul, în frunte cu Patriarhul Macarie și cu cei doi mitropoliți, fură nevoiți să țină o slujbă lungă

pe malul rîului, să arunce crucea-n apa înghețată, să azvîrle o sumă de copii în copcile sparte cu toporul, din care cîțiva muriră de frig, apoi să se întoarcă și să termine slujba în Biserica domnească, unde Matei-vodă hotărî să-i aștepte mai multe ceasuri. Era în participarea la aceste frumoase și vechi sărbători, un simțămînt de datorie ceremonială, dar și o senzație a belșugului și a puterii de altădată. Sta, apoi, pînă la miezul nopții și la chefurile nesfîrșite ce urmau la Curte, unde se mînca și se bea cu nemiluita, în cîntecul muzicii și în bubuiturile tunurilor.

Așa trecură cu bine sărbătorile de iarnă și vodă-Matei se simți întremat. Din cînd în cînd îi obosea mintea, vorbea mult, fără șir, dar foarte adesea era lucid și stăpîn pe gîndurile sale.

Desigur, slujitorii tot își mai făceau de cap, boierii tot unelteau și se grupau în vederea domniei viitoare, căci fiecare, de-acum, nu mai aștepta decît moartea voievodului și-și aranja treburile încît să iasă cît mai bine în ochii celui ce va moșteni puterea țării, dar pe care nimeni nu-l știa cu siguranță. Tot Buicescu, ajutat de marele postelnic, și de vodă însuși, părea să aibă cele mai mari șanse.

* * *

Într-o seară, era pe la începutul lui aprilie, Gorun, ud pînă la piele (căci muntele e aproape de Tîrgoviște și ploile apar cînd nu te-aștepți), intră în cîrciuma lui Tase Albanezul. Rebegit de frig, se așeză la o masă într-un colț întunecos, unde nu ajungeau decît cîteva raze din lumina felinarelor agățate de tavan. I se aduse o oală cu vin fiert ca să-și dezmorțească oasele. O plăti dinainte și se pregătea s-o bea cînd glasuri cunoscute îi ajunseră la ureche. În jurul unei mese mari, mai bine luminată, se îngrămădiseră o mulțime de tineri, dieci, scriitori domnești, negustori, care mîncau, beau cu poftă și se veseleau de minune. Pe unii îi știa, pe alții nu-i văzuse niciodată. Unul, cu fața palidă, cu nasul ascuțit ca un pumnal, cu ochi negri, dar care sclipeau din cînd în cînd ca și cum ar fi azvîrlit din ei niște flăcări întunecate, un chip cu totul diavolesc, se ridică în picioare și le făcu semn să tacă.

Părea mai în vîrstă decît ceilalți, dar mai năzdrăvan ca ei. „Apoi ăsta e diacul albanez care nu demult, pe cîmpia Tîrgoviștei, mă îndemna să las toate țelurile la o parte și să trăiesc în mijlocul pădurilor și florilor. Dar ce tot spune oare ?"

— Luați, mîncați, beți, vă drăgostiți, faceți-vă toate poftele, c-aici se află și viața, și adevărul, și dumnezeirea. Întoarce-ți-vă fața de la „sfintele icoane", de la chipul „Născătoarei" sau al sfinților, și chiar de la chipul „Mîntuitorului", căci toate astea nu sălășluiesc în afara voastră, ci doar în voi. În mintea voastră, în sufletul vostru, așa cum sînt, nu cum vor să vi le facă alții, ba, nu mă tem de nimic s-o spun, în pofta și-n stomacul vostru. Umblați desculți prin iarba cîmpurilor, scăldați-vă goi în apele rîurilor, aruncați-vă pe orișicare muiere ce vă iese-n cale, drăgostiți-vă de vă vine, chiar bărbat cu bărbat, și veți afla aici viața cea adevărată. Veți afla tot astfel, și tot în voi, însăși ființa ființelor, iar nu în pravili, în biserici, ori în vorbele stătute ale părinților voștri. Aruncați obiceiurile pămîntului, scuipați pe hainele călugărilor, rupeți și astrucați în foc toate foile de la *Cartea de învățătură,* sau de la *Îndreptarea legii,* că viața nu e nici în cărți, nici în slujbele bisericești, e numai în trupul vostru. Icoane, legi, ori sfaturi, totu-i prah, trăiască viața cea trupească. Strigătul meu acesta e, urmați-l și vă mîntuiți !

— Să bem ! Să iubim ! Să trăim ! țipară tinerii ridicîndu-se în picioare, cu ulcelele pline în mînă. Ochii albanezului ardeau acum în mijlocul gloatei, ca doi cărbuni înroșiți în foc. Lumea, la alte mese, înmărmurise pentru o clipă, apoi unii începură să-și facă cruce, alții se priveau cu teamă, un călugăr, nu departe de Gorun, care tocmai terminase de mîncat o porție de cîrnați afumați cu fasole, răcni de la masa lui de se-auzi pînă-n capătul celălalt al circiumii : Uite-l și pe fratle Paisie.

— Erezie ! Calvinie ! Sodomie !

Fără să le pese, tinerii începură să rîdă în hohote și-i răspunseră batjocoritor :

— Erezie, da ! Așa vrem să trăim !

— Calvinie ? Da ! Atunci calvini să fim !

— Sodomie ? Ei, chiar sodomiți, căci sîntem volnici !

Fratele Paisie se ridică de la masă, își trase gluga pe cap, trecu pe lîngă ei scrutîndu-i mînios, dar cînd ajunse în ușă se întoarse și-i amenință cu ură :

— Urgia celui atotputernic se va pogorî asupra voastră, „inimi degerate către Dumnezeu", și veți pieri „în piericiunea cea de veci !".

* * *

Ieșind din cîrciuma lui Tase fără să fie cunoscut, Gorun mergea grăbit spre casă, cînd auzi pași repezi din spate și simți o mînă pe umăr.

— Mihăilă, tu ești ?

— Eu, frate, te-am văzut în cîrciumă, unde ascultam ca și tine pe dvorbitorul „simțirilor" și „trăirilor". Am a-ți spune ceva.

— Te-ai întors de mult ?

— Drept să-ți mărturisesc, n-am fost plecat nicăieri.

— Cum ? Cum ? se răsuci spre el Gorun, uimit de o asemenea destăinuire.

— Am să te lămuresc. Mă primești o clipă la tine ?

Ajunseră curînd la casa boiangiului și Gorun îl pofti înăuntru. Aprinse felinarul, apoi focul de sub pirostrii. Puse un ibric cu apă să fiarbă și azvîrli în el o mînă de flori de sunătoare.

— Te-ai întîlnit nu demult cu Calița prin cetate, spuse Mihăilă care ședea pe un scaun, răzimat cu coatele de genunchi și cu obrajii-n palme.

Gorun întoarse spre el o figură curioasă, dar obosită.

— Îmi pare că te-a supărat cu vorbe cam nepotrivite. Nu i-o lua în nume de rău.

— Eu nu mai iau, mă, nimănui nimic în nume de rău ! Dar parcă fu vorba că-mi lămurești o nedumerire ?

— Așa-i, dar nu știu cum să încep. Vezi tu, Gorune, multe s-au zdruncinat într-o singură noapte în sufletul meu. Stam aici, în pat, între tine și ea, mă frămîntam și mă-ntrebam : oare față de care din ei sînt eu mai vinovat ? Față de nevasta mea legiuită, m-am purtat ca un străin. Față de omul care îmi spășește viața și familia, m-am purtat ca un păgîn. Ce caut eu între ei ? Mai era acolea și-un prunc ; mormăia și scîncea din cînd în cînd, iar eu îmi ziceam : iată glasul curățeniei neîntinate, ce

legătură poate avea cu mine, care sînt o jiganie şi-un gunoi ? Vedeam o femeie, un bărbat, un copil, vedeam o casă creştinească, numai eu eram de prisos. Atunci m-am hotărît să plec.

Gorun, care turnase ceai în două ulcele de lut, căsca ochii mereu mai mari de ce-auzea.

— Ce tot băsneşti acolo, mă, Mihăilă, tu mai eşti zdravăn ori ai 'nebunit cumva ? N-are nimeni, mă, dintre oameni, în el curăţenie şi lumină neîntinată ! Ori uiţi că sîntem toţi făcuţi din carne şi din suflet, eu ca şi tine, muierea ta ca şi mine, apoi copilul tău, ca noi toţi, se naşte cu păcatul în el ? Trăim cu toţii în lucrurile simţite şi văzute, iar numai arareori ne ridicăm la „cunoaşterea cea nemincinoasă" a celor nevăzute şi nepăcătoase.

— Iartă-mă, frate, ştiu c-am greşit încă o dată faţă de toţi. De asta mi-am dat seama cînd m-am întors. Dar văd că tu ai cetit povestea lui *Varlaam şi Ioasaf*, tălmăcită de evghenitul logofăt Udrişte Năsturel.

— Da, mă, de-acolo ţi-am vorbit.

— Ei, bine, am cetit-o şi eu, şi răscetit-o, în aceste luni cît am lipsit. Căci trebuie să-ţi spun, marele vistier, Ghinea Ţucala, căpcăunul, jefuitorul, răufăcătorul valahilor, avea obiceiul de a cumpăra toate cărţile de care auzea. A cerut unui pisar să-i scrie pentru el şi tălmăcirea logofătului Udrişte. Din ce pricini, nu ştiu, că niciodată nu m-a îndemnat s-o cetesc. Dar acum, nimerind peste ea, am stat asupră-i zi şi noapte, am răsfoit-o de zeci de ori de la un cap la altul, pîn-am făcut-o ferfeniţă ! Căci mi-am zis : vreau să trăiesc ca un valah, dar asta nu e de ajuns. Ca să mă port ca el trebuie să-i cunosc adîncul fiinţei, rădăcinile sufletului ! Ori asta n-aş putea s-o aflu decît cercetîndu-i limba cu toate înţelesurile şi frumuseţile ei.

— Aşa e, mă Mihăilă.

— Acuma, spune-mi tu, Gorune, nu strînge în ea cartea sfîntului Ioan Damaschinul toată înţelepciunea răsăritului şi apusului deodată ? Nu e logofătul Udrişte omul cel mai învăţat din neamul vostru ? Nu ştie oare el cel mai bine limbile sfinte ca şi limba voastră, în care a tălmăcit atîtea cărţi minunate ? Ei bine, mi-am spus : ceteşte *Varlaamul* lui Udrişte şi vei afla cîtă înţelepciune încape în graiul acestui norod !

— Te-ai gîndit bine, Mihăilă ! zise Gorun, mereu mai atent.

— Trebuie să-ți spun că mai cetisem o dată *Varlaam* și *Ioasaf* în limba grecească, însă nu se lipise nimic de mine. În limba noastră poți înțelege multe, cu mintea, căci cuvintele ei, de la strămoșii noștri elini și pînă azi, s-au tocit, s-au șlefuit, dar s-au și cam golit de viață. Ori, cetind-o în graiul lui Udriște, mi se părea că vorbele țîșnesc din suflet, nu din carte. Proaspete, pline de vlagă, ți se lipeau direct în inimă. Doamne, mi-am zis, la norodul aista înțelepciunea se află-n sînge, nu în cuvinte. El știința o trăiește, n-o vorbește. Se știe de la vechii greci care e legătura dintre lucruri și *eidos*. Lucrurile sînt trecătoare, dar cu ajutorul gîndului ne ridicăm la cunoașterea *eidosului*, care e veșnic. Dar cetesc în limba-lui Uriil, și mi se pare că văd înălțarea aevea : „dintr-acestea ce sînt prejur de mine, mă îndireptez către înțelegerea lucrului celui mare al ziditorului", căci eu pricep că acestea de sineși toate sînt supuse supt schimbare : cele *înțelegătoare*, sau cele cu *minte*, după *vrere* și după sporirea către *bine*, și după depărtarea binelui ; iară cele simțitoare (ce se zice vitele, care numai ce *simt*, iară *minți* n-au) după naștere și după stricăciune..." Am înțeles și eu, acum, odată cu sufletul românului, și cartea Damaschinului care spune că nu cu mintea ajungem la „cunoașterea cea nemincinoasă", ci cu *volnicia* ori cu *vrerea*, care se află slobodă înlăuntrul ființei noastre : că „nu numai *lucrurile*, dar și *cugetele*, care le pune înainte *vrerea* tocmesc și *cununi* și munci, că începătura păcatelor și începătura lucrurilor *direpte*, *vrere* este, adusă dintru cele ce sînt întru noi... din cele ce sînt în puterea noastră... că *în noi*, după putere este și facerea bunătăților și bunătățile. Cu adevărat *în noi* sînt toate ale sufletului, și acelea despre care sfătuim...". Ce bălmăjea nebunul acela de albanez, că nimic nu există decît „viața cea trupească" ? Cînd în om, în trupul însuși, se află *vrerea*, o putere în stare să ridice ființa pe calea binelui ? Ori cumva ție ți-o fi plăcut ce spunea ipochimenul ?

— Știu eu ce să zic, mă Mihăilă ? Nu prea mi-a plăcut, dar nici nu l-aș fi putut înlătura așa de ușor cum o faci tu. Tot ascultîndu-te, îmi dau seama că eu niciodată n-am avut atîta știință nici atîta înțelepciune cîtă o văd la tine. Ba, cu timpul am pierdut și din cele ce știam. Apoi, cînd eram tînăr aveam credință, dar n-aveam știință. Acuma am destulă știință, dar nu mai am credință. Mai mult, mi s-a istovit și sufletul și trupul, încît mă mir că

uneori mai sînt în stare să fac un bine şi mă-ntreb pe unde se mai află temeiul faptelor mele. Poate în *vrerea* de care vorbeşti, dar pe care nu ştiu cît o s-o mai am. Căci, drept să-ţi spun, i-ascult pe toţi : pe călugări, pe albanez, pe mehedinţeni, pe Udrişte, pe mitropolitul Ştefan, pe Manole cu theoria maimuţărelii şi îmi pare că fiecare are dreptatea lui. Dar eu unul nu mai pot să urmez nici o cale. Mă simt gol şi secătuit.

— Eşti numai obosit, priatine ! Altfeliu, goi sînt mai curînd alţii, iar tu eşti cel mai plin dintre toţi. Pentru mine tu eşti ce e mai bun în neamul vostru valah.

— Neamul nostru... adineaurea l-ai lăudat cam prea mult. Eu cred mai curînd ca Udrişte, că toate neamurile sînt la fel de bune şi de sfinte, iar valahul, ca şi alţii, nu e decît cinstit şi drept.

— Atunci vrerea mea e să fiu cinstit şi drept ! zise Mihăilă ridicîndu-se. Iar harul aista l-am dobîndit de la un valah „istovit" ca tine.

Gorun îl privi cum îşi strînge gluga pe cap, şi cum ochii negri, mari, umezi îi lucesc de o blîndă lumină, zîmbi, apoi îi strigă în urmă :

— Vezi, mai bine, cum te porţi cu Caliţa !

* * *

Simţind că vodă îi face iarăşi toate hatîrurile, Buicescu se înfierbîntă din nou ca mai înainte şi-ncepu să-şi salte tot mai sus visurile de mărire. Nu se închina decît în faţa lui Matei Basarab, care-l mîngîia pe frunte, îl ţinea mereu în preajma lui şi-i da tot felul de sfaturi pentru domnie.

— Vezi, fiule, ceteşte şi *Învăţăturile* strămoşului nostru Neagoe către fiul său Teodosie. Că le-a tălmăcit acu, nu de mult, bunul Udrişte Năsturel pre româneşte.

— Le-am cetit, măria-ta, şi pre româneşte, dar şi pre slavoneşte şi pre greceşte !

— Aşa, bine ! se bucura vodă. Acolo afli cele mai înţelepte sfaturi de domnie.

Dar lui Buicescu nu prea-i conveneau *Învăţăturile*, care îndemnau la cumpătare şi înţelepciune. El avea gînduri mari, ambiţii neînchipuite, încît, în ultima vreme, nu-şi mai găsea seamăn decît în Mihai-vodă-Viteazul, pe

care-l tot pomenea în convorbirile lui cu Matei. Vodă își ciulea urechile și s-ar spune că-i plăceau avînturile nepotului, căci, zicea în sine, nu e un domn bun acela care nu se gîndește și la românii de peste Milcov și de peste Carpați. Pe de altă parte, visul depășea puterile unui om oarecare, și-i scotea pe mulți voievozi din minți : vai, treaba era grea și cerea, pe lîngă curaj, o înaltă politichie. Multe bucurii mari uneori se fac mai repede în pace decît cu războiul. Și cum se temea ca bunul lui nepot să nu-și rupă gîtul prea devreme, încercă să-i mai potolească ambițiile, fără să-i taie cu totul visurile, altfel frumoase și bune.

— Mulți se gîndesc și tot vorbesc de Pătrașcu ! Și Vasile Lupu îl pomenea des, mai ales la chefuri, îl lua cam de sus, zicînd că ce vroia Mihai era o jucărie pe lîngă ce visează el și ce-o să împlinească în curînd. Mai deunăzi, cînd veni patriarhul Macarie la Iași, se închise cu el în cameră și-l bodogăni la cap vreo trei ceasuri cu basnele lui de împărățire a Bizanțului. Mda, vorbesc mulți de Mihai Pătrașcu, dar nu prea l-au cunoscut. Eu îl știu, că mă aflam în straja lui, și-l priveam cu nesaț zi de zi și noapte de noapte. Apoi Mihai-vodă era ca o flacără ; și chiar el n-a putut să-i unească pe români decît o clipă. Pentru asta, sabia nu e de ajuns, ci trebuie mai întîi înțelepciune și politichie. Îi spun odată, prin 44—45, lui Vasile Lupu, cînd ne împăcaserăm, și-a venit să ridice o biserică la Tîrgoviște : „Rakoczi — îi zic — e un eretic, dar și el vrea să fie slobod de turci ca și de nemți. Hai, frate, să ne unim ! Nu să scoatem sabia, cu toate că mă pricep un pic și la asta, dar să ne-adunăm în pace. Dacă sîntem uniți cu sufletul, sîntem uniți și cu trupul. Cu toate că țara are trei domni, are în frunte un singur suflet, și iată unirea românilor fără să prindă de veste turcul și nici neamțul. Avem bani, avem putere, avem aceeaș limbă, cine ar îndrăzni să se atingă de noi ?". Aș, ți-ai găsit cu cine să vorbești, că Lupu zice : „Așa-i, așa-i, iubite frate Matei", iar cînd ajunge la Iași începe din nou să se laude că el va cuceri toate țările de lîngă Dunăre, apoi și Stambulul și se va numi împărat. De douăzeci de ani îmi tot încurcă planurile cu vorbăraia lui fără noimă și uite-l unde-a ajuns.

Sănătatea voievodului mergea parcă din ce în ce mai bine. Piciorul i se îndreptase definitiv : nu mai șchiopăta și nu mai gemea de dureri ca altă dată. Dar umbla tot susținut de subțiori, căci o slăbiciune generală îi cuprinsese trupul : slăbiciunea bătrîneții, venite deodată, dacă ne gîndim că, înainte de război, Matei-vodă se simțea în putere și putuse chiar să se bată timp de cîteva ceasuri, mînuind sabia de minune, cu cazacii sălbatici și vînjoși. Dar cu toată oboseala, sufletul îi era vioi și, în februarie, fu cît pe ce să plece la București, unde vornicul Preda Brâncoveanu da o mare petrecere cu prilejul botezării unui nepot ce i se născuse, adică ultimul copil al fiului său Papa Brâncoveanu, și al Stancăi, soția acestuia și fiica postelnicului Cantacuzino. Îl botezară cu numele Constantin și toți, îndeosebi Matei-vodă, se bucurară de apariția în lume a încă unui Brâncovean, care după mamă era și Cantacuzin, neam de împărat bizantin. Vodă nu îndrăzni să facă atîta drum, dar îi ură copilului prin vornicul Preda s-ajungă un mare domn al Țării Românești și-i trimise o sumă de daruri frumoase.

De Paști, însă, Matei Basarab fu prezent la toată ceremonia, în biserică și pe cîmpia de lîngă Tîrgoviște, îngenunche, susținut de postelnici, sărută icoanele, cîntă, primi anafora de Înviere, alături de întreg norodul, ciocni și mîncă vreo cîteva ouă, porunci să se întindă o masă mai mare decît de obicei, în cinstea Patriarhului Macarie al Antiohiei care se mai afla încă în țară. Mîncă mult, bău la rînd cu toată lumea (pe vremea aceea, cine nu putea să mănînce vreo cîteva zeci de feluri de mîncare și să bea zdravăn din tot atîtea vinuri n-avea ce căuta la Curte), ascultă muzică și se simți de minune în mijlocul bubuiturilor de tun ce-i însoțeau fiecare pahar și care făceau să se zguduie palatul și să sară farfuriile de pe mese. Rîse, se veseli cu saltimbanci și șcamatori, cum n-o mai făcuse de multă vreme, încît se minunase patriarhul Macarie cu diacul lui, Pavel din Alep, care scriseră apoi în memoriile lor că timp de o săptămînă au fost bolnavi și surzi de atîta mîncare, băutură și de trăznetele tunurilor.

A doua zi, însă, vodă căzu din nou la pat, de data asta îl apucase vechea boală de rinichi, pe care o căpătase încă din războiul din 1639 cu Vasile Lupu, și care revenea din cînd în cînd cu dureri de mijloc și de spate, insuportabile.

Doctorul Mascellini fu îngrijorat, căci se aștepta la asta. Înaintea ospățului de Paști, îl avertizase pe vodă că nu trebuie să mănînce și să bea prea mult. Dar cum Domnul avea o bună dispoziție sufletească, îi nesocotise sfaturile și se lăsase în voia petrecerii, ținînd pasul cu boierii cei tineri. Mascellini văzu că e vorba de o blocare a rinichilor la care nu era în vremea aceea nici un fel de remediu. Dar preferă să tacă și să aștepte vreo minune. De altfel sfetnicii cei mai apropiați se nimeriră să fie absenți din cetate : vornicul Brâncoveanu se afla în Ardeal, unde construia o frumoasă biserică, pentru românii ortodocși de-acolo ; marele spătar Buicescu abia plecase tocmai la Buicești, lîngă Brâncoveni, unde fiul lui, Mihăilă, se îmbolnăvise și trăgea să moară. Postelnicul Cantacuzino era prezent, dar hotărî și el să tacă, știind ce mulțime de dușmani erau în jur, care abia așteptau să li se anunțe sfîrșitul voievodului.

Joi după Paști, dimineața, Matei-vodă ceru să fie scos afară. Era soare și destul de cald în acea zi de 9 aprilie și vodă se sufoca în casă de dureri și de lipsă de aer. Îl îmbrăcară totuși gros doctorul Mascellini și postelnicul însuși, apoi îl tîrîră, încet, într-un cărucior, un jilț pe roate, pe balconul larg ce da în grădina palatului domnesc.

O lumină albă, a soarelui de primăvară, umplea zarea și înflorea coroanele pomilor. Stînd rezemat cu spatele de niște perini mari, Matei-vodă privi în depărtare fîșia verde de cîmpie ce se întindea la poalele dealurilor și ele înverzite. Mai aproape sclipea în mii de valuri apa largă și umflată a Ialomiței, iar pe malul ei se ridica zveltă, albă ca o fecioară Mănăstirea Dealu, unde-i plăcuse să meargă de nenumărate ori și să se închine în fața mormîntului în care se afla capul lui Mihai Viteazul.

Aerul îi făcu bine, durerile parcă mai încetară. O dulce visare și amintire îl cuprinse iar în clipa aceea și-ar fi dorit să rămînă veșnic într-o asemenea stare.

Făcu un semn și postelnicul împreună cu doctorul îl lăsară singur. Da, ce tînăr, ce plin de viață și de spe-

rante era atunci, cînd se bătea ca un leu în oastea lui Mihai-vodă, idolul lor, al boierilor tineri.

Cîți ani să fi trecut ? Mulți, dacă-și aduce aminte doar ca de-un vis și ca de-o poveste.

Jos în grădină, sub balcon, un hîrșiit ușor și plăcut de greble, care curățau răsadurile de buruienile putrezite. Hîșș ! Hîșș ! îi suna în urechi, ca o muzică proaspătă, odihnitoare. Apoi grebțele încetară și două glasuri de bătrîni începură a vorbi, o vorbă rară, calmă, cîntată.

— Multe bucurii are omul pe care nu știe să le prețuiască, în schimb umblă după altele de care nici n-are nevoie.

— Ei, dar care sînt acelea bune, pe care le are un sărman ca noi ? Lipsit de bani, de carte, de slobozenie ?

— Multe sînt, omule ! Iată, de-o pildă, sănătatea. Care e împărțită cu direptate tuturor, bogaților ca și sărmanilor, stăpînilor ca și robilor. Ea e mai prețioasă decît banii și decît averea, decît puterea și decît slobozenia. Cine-o are se simte totdeauna fericit, cine și-o pierde își pierde fericirea pe care nu i-o poate da nici banul, nici stăpînirile, nici slobozeniile.

„Hm ! își spuse acolo sus, în balcon, bătrînul voievod. Parcă e gîndul meu, ce spune acest bătrîn lucrător ?".

— Iată, de zece luni sînt plecat din satul meu, din Zăval, sat de rumâni, supus mănăstirii din Sadova. Du-te, moșule, îmi zic oamenii într-o zi, du-te cu jalba noastră la Tîrgoviște. Tu îl cunoști pe măria-sa și măria-sa te-o recunoaște pe tine și, cînd te-o vedea, o să ne dea de dragul tău slobozenia !

— Dar de unde te știe vodă, moșule ?

— Mă știe de mult, din fragedă pruncie. Tata era șerb la conacul din Brâncoveni. M-am născut în aceeași noapte cu măria-sa. Și-a zis atunci boierul Danciu, tatăl măriei-sale, către părintele meu : „Copilul tău să fie slugă credincioasă fiului nostru". Și-așa a fost. Am crescut împreună, eu slugă, el stăpîn, ne-am jucat, ne-am hîrjonit ; îi aduceam calul la scară, călăream pe cîmpie, ne luptam, ne veseleam... L-am însoțit apoi, peste tot, la Curte și în războaie. Ei, dar altceva spuneam. Am fost vîndut mai tîrziu rumân la Zăval, unde m-au ajuns bătrînețile.

„Zăval, Zăval se străduí să-și amintească voievodul. Un sat pe care l-am cumpărat și l-am dat în dar mănăstirii din Sadova...". Încercă să reconstituie din me-

morie chipul acelui copil care-i fusese slugă credincioasă în tinerețele sale. Și parcă se închega o figură negricioasă, zburdalnică și vioaie, care născocea pentru el tot felul de jocuri, „Mda !...".

— Iar a sărit o găină ! Sșiu ! Sșiu ! Hoață, fugi de-aici ! Hai s-o alungăm, că e-n stare să strice toate răsadurile de flori ale măriei-sale. Sșiu ! Sșiu !

Vodă se aplecă puțin din mijloc și privi peste marginea balconului. Un bătrîn înalt, slab, într-o cămașă lungă, crăpată-n spate și pe la mîneci, încins cu brîu roșu, și în izmene largi, care abia i se vedeau ieșind din cămașă, alergă după găină, cu un băț în mînă. Era chel și barba lungă, albă, și subțire îi atîrna pînă la brîu. Unde mai văzuse asemenea arătări ? În icoanele cele vechi cu sfinți chinuiți de asceză și de persecuția păgînilor.

— Sșiu ! Sșiu ! N-o lovi, măi băiete, că e și ea o ființă, o doare ca și pe noi. Sșiu ! A zburat.

Bătrînul se întoarse, suflînd greu, sub balcon, unde își continuă povestirea începută :

— Hai, îmi zic, să plec la Tîrgoviște, poate măria-sa m-o recunoaște și-o să le-aduc bieților oameni slobozenia. Aveam aici și niște băieți de la noi din sat, care nădăjduiam să ne ajute. Ajunseră mari : unul e dorobanț în oastea domniei, altul scriitor la vistierie. I-am întîlnit chiar pe drum, și-am venit în același timp la Tîrgoviște, ei prin București, noi prin Pitești. Căci uitai să-ți spun, mai plecasem de acasă cu un tovarăș mai tînăr, unul Radu. Un băiat curat la suflet ca lacrima și cuminte ca o fecioară. Dar ce-am găsit aici, bre omule, m-am speriat, oricîte am văzut eu în viață. Parcă nu e, bre, cetatea de scaun a măriei-sale, parcă e un Babilon. Cînd să intrăm în oraș, tocmai venea gloata dinlăuntru, o mare turbată de oameni cu Ghinea-vistierul și cu Radu-armaș, pe care-i duceau ca pe oi la tăiere. Și i-au tăiat, estimp, chiar sub ochii noștri, de mi-a înghețat sufletul privind. Bine, scăpărați de ei, dar fericire e să ciopîrțești un om, fie și asupritor ? A fost, a trecut. Ne-ntîlnim cu băieții noștri de la Curte, să ne bage la Divan, la măria-sa. Cînd îi văd, parcă erau alți oameni, alte arătări. Ce pățise la București, ori pe drum, nu știu, numai că unul din ei, dorobanțul, se îmbolnăvise greu de tot și nu te mai înțelegeai de loc cu el. O scrînteală a minții căci are și un cucui la tîmplă și nu mai spune o vorbă, a amuțit dintr-o dată.

Dar eu cred că e o boală a sufletului, că l-apucă uneori ca un geamăt din adîncul inimii, urlă și se vaită, de scoală toată lumea din Tîrgoviște. Pre cît am priceput, o străină, o grecoaică de care era îndrăgostit, îi făcuse farmece, ori îl blestemase la București. Celălalt, om cu știință de carte, trecut prin școala mănăstirii, s-a zărghit și el pe jumătate. O iubea, vezi tu, pe cine crezi, pe chiar fata marelui spătar, și durerea l-a răpus, cînd domnia-sa Buicescu a măritat-o cu fiul vistierului Ghinea. Or, din călugăr și om cu carte s-a prefăcut într-un diavol rău și răzbunător. În septembrie, cînd se răsculaseră slujitorii în contra domniei, a fost văzut printre ostași cu sabia în mînă ; unii spun că-i îndemna la *război* pe viață și pe moarte. Zarva s-a potolit, și Bunea-vistier l-a dat afară din slujbă, iar Vasile-armașul umblă după el să-l prinză și să-l omoare, ca pe un răzvrătit ce e. Ziua se ascunde, dar noaptea iese și umblă pe uliți dosnice, ca un liliac. De Bobotează eram toți patru în mulțimea de pe malul Ialomiței. Sfîntul Patriarh cînta Iordanul, cînd alături de noi văd un boier și o boieroaică tînără, frumoasă, cu ochi negri ca mura, învelită în niște blănuri albe, și aud vorbind. „Uite-l pe prietenul tău logofețelul ! zice boierul cu bucurie. Uite-l pe Gorun !" „Gorun ?" strigă boieroaica și întoarce capul. Băiatul meu n-aude cînd îl cheamă, o ia încolo prin mulțime, iar jupîneasa zice cu tristețe : „Vai, nu poate fi el, și s-arate ca un lup încărunțit !".

„Măi copii, măi, le spun într-o seară, ce v-o fi trebuit vouă mărire și slobozenie, ca s-ajungeți în asemenea hal și neomenie. Mai bine rămîneați în Zăval, robi și sănătoși !"...

„Hm ! făcu Matei-vodă, și-și ascuți urechile, cu care nu prea mai auzea bine, ca să nu-i scape o vorbă. Hm ! Peste ce oameni am domnit !".

...De zece luni hălăduim prin cetatea de scaun și nici acum n-am ajuns cu jalba noastră la Divan. Vodă, bunul, e bolnav tare, boierii sînt încărcați de griji și de treburi. Dar colac peste pupăză, mi se zărghi, frate, și Radu, tovarășul meu de drum, cu care plecarăm din sat împreună. Tot văzînd aici zarvă după zarvă, și răzvrătire, prinse gust de bătaie și de răscoală. În septembrie, cînd măria-sa aștepta la porțile orașului, îl văd că pune mîna pe o sabie și se urcă pe zidurile cetății. „Dă-te, omule jos de-acolo, i-am

spus, că noi am venit aici după alte treburi". „Ba asta e treaba noastră, unchiule, strigă el de sus. Dacă vrei pămînt și slobozenie, pune mîna pe secure și urcă aici lîngă mine. Cît timp vodă cu boierii nu intră-n cetate, noi sîntem stăpîni pe ea. O zi de volnicie nu strică nimăruia!" Și era, îți spusei, ca un înger de curat la minte și la suflet. „Doamne, îmi zic, Tîrgoviștea a devenit cetatea lui Belzebut și cine trece prin ea se preface din om în diavol" Și de asta-mi spun acum : Oare, decît s-aștept hotărîrea Divanului, nu e mai bine să fug de-aici cu acești copii ai mei, cît mai departe, poate-și recapătă duhul cel bun de dinainte. Căci sănătate îi trebuie mai întîi omului, sănătatea sufletului, și numai apoi celelalte.

„Cîtă știință, ce vorbe, ce înțelepciune! își spunea Matei-vodă, cuprins de o dulce moleșeală. Și cînd te gîndești că nu e decît o slugă, un rob. Merită să fie slobod în veci vecilor, el și copiii și nepoții lui...".

Întinse mîna să ia clopoțelul cu care chema aprozii, căci vroia să i-l aducă pe țăran chiar acum în fața lui. Clopoțelul sună, dar o durere groaznică îi străpunse spatele și căzu cu capul pe pernă.

Doi ostași se repeziră la el, de după ușă.

— Măria-ta, măria-ta! Poruncă! strigară ei îngrijorați.

Vodă se suci cu greu, iar pe fața lui zbîrcită, se citi un chin nemaipomenit. Postelnicul sosi și el, urmat de doctorul Mascellini, care-i îndepărtă pe cei din jur apucă mîna bolnavului să-i ia pulsul. Matei-vodă deschise ochii și cu cealaltă mînă arătă spre ceva peste balcon... Nimeni nu pricepe nimic.

— Acolo... jos... îngînă bolnavul. Un om...

Un ostaș se aplecă peste balustradă și privi în grădină. Doi țărani vorbeau, așezați pe pămînt, cu greblele în mînă.

— Ce e cu voi, mă, puturoșilor! Nu v-ați mai găsit unde să tăifăsuiți decît aici? Să stricați liniștea măriei-sale?

Țăranii săriră repede în picioare și dispărură în dosul copacilor.

Mascellini se îndreptă spre postelnic, care-l urmărea cu sufletul la gură.

— Nu mai e nimic de făcut. Într-o jumătate de ceas...

— Să-l ducem, băieți! Să-l ducem în spătărie! Ușor, ușor... Mai repede... mai repede...

Căruciorul fu transportat mai mult pe sus, pe coridoarele lungi, și toată lumea care-l vedea intra în panică. Copiii de casă, speriați, își șopteau la ureche vestea cea îngrozitoare, care se transmise cu iuțeală, din palat în curte, și din curte în oraș. Peste cîteva minute, doi călăreți înarmați, seimeni îmbrăcați în roșu, alergau ca fulgerul prin cetate ; ieșiră pe poarta mitropoliei și dispărură în goană pe un drum numai de ei știut care ducea la Dobreni. În urma lor, figuri de oameni, bărbați, femei, ostași, călugări, ieșeau tot mai mulți în stradă, vorbeau, întrebau, ascultau, se foiau, alergau de la unul la altul neștiind ce să facă.

Dinspre miazăzi, veneau încolonate, înarmate cu săbii și cu flinte, oștile de seimeni și dorobanți, ce se îndreptau spre curte.

— Trăiască măria-sa Constantin-vodă !

Alți doi călăreți, alergau, înspre Pitești, avînd ca țintă Buiceștii de lîngă Slatina. Dar pînă-acolo era drum de cel puțin o zi, dacă alergătorii mergeau neîncetat în cea mai mare goană a calului. În schimb, pînă la Dobreni, se ajungea în două ceasuri. Așa se întîmplă că după masă, „fiul lui Șerban-vodă" intra în Tîrgoviște, într-un rădvan nu prea arătos și acoperit, încît nu-l recunoscu nimeni. Trase la casele sale din Ulița tîrgului pe care nu le mai văzuse de aproape zece ani și un du-te-vino începu dinspre palat înspre locuința „Cîrnului". Boieri ca Bunea Grădișteanu, vistier, Hrizea-paharnicul, Măinea Popescu, Chirca Rudeanu, căpitani, hotnogi, iuzbași, se țineau șir pe poarta casei sale.

Marele agă, Lupu Buliga, eroul de la Finta, adună oastea în piața orașului și-i puse pe soldați să strige neconținut : „Trăiască măria sa, Constantin-vodă !"

Fostul velvistier Stroe Leurdeanu scoase îndată nasul din bîrlog și fu printre primii care-l vizită pe fiul din flori al lui Radu Șerban. Acesta îl trimise în pripă la Mitropolie cu o scrisoare către sfinția-sa Ignatie, care fu chemat să vină degrabă la alegerea domnului. Răscruciul cel mare se umpluse de ostași și de lume. Mitropolitul fu urcat pe o platformă mare, construită în fugă din lemn, și strigă după ce făcu o cruce de binecuvîntare asupra mulțimii :

— Domnul vostru e mort. Pe cine deci voiți să ridicați în locul lui spre a domni preste voi ?

— Pe nimeni altul nu vroim, afară de Constantin, fiul lui Şerban-vodă ! strigară într-un cor, boierii, oastea, mulţimea.

Crainicul anunţă atunci norodul să se adune la Curte, unde fu adus şi Constantin-Cîrnul, înconjurat de boieri, şi urcat pe platformă cu forţa. Păşea, vai, încet şi se uita către mulţime cam speriat, pasă-mi-te, şi cam mirat. De aici îl duseră la Biserica domnească, unde îl îmbrăcară în nişte haine scumpe, ca prin minune, gata pregătite ; o dulamă de brocart, o cabaniţă roşie, blănită cu samur, un calpac preţios cu o cocardă de aur împodobită de numeroase pietre scumpe.

Ostaşii slobozeau puştile, iar un crainic bine pregătit, cu o hîrtie în mînă, aducea la cunoştinţă norodului întîiele porunci ale noului voievod :

— Măria-sa măreşte de trei ori lefurile slujitorilor. Măria-sa scuteşte pe un an de zile toată ţara de bir. Măria-sa porunceşte tuturor celor care-au fost nedreptăţiţi de vechea domnie să se înfăţişeze cu jalbă la noul Divan, pentru îndreptarea tuturor stricăciunilor.

În acest timp, cînd crainicul striga primele măsuri ale lui Constantin-vodă către mulţime, iar boierii depuneau jurămîntul în faţa lui în biserică, dincolo, în palat, în spătăria mare, fostul domn zăcea pe o masă largă, îmbrăcat în hainele sale strălucitoare, de mătăsuri şi blăni rare, încheiate cu nasturi de diamant, aur şi argint, acoperit pînă la jumătate cu o pînză latâ, albă, pe care era desenată o cruce mare din fir aurit. La capul lui sfeşnice înalte cu lumînări aprinse, iar în jur cîteva jupînese în negru, plîngeau şi scînceau înfundat. Împietrit, la oarecare distanţă, alb la faţă şi cu ochii roşii de nesomn sta postelnicul Cantacuzino, ultimul prieten al celui dispărut. Iar la picioarele voievodului, un ţăran bătrîn, în cămaşă lungă de cînepă, încins cu bete roşii, sta în genunchi, nemişcat, încovoiat, doar din cînd în cînd înalţa uşor ochii, (dintre care unul, cel drept, era încercănat de o pată roşie-vineţie), către chipul galben al domnului şi-şi făcea o cruce. Încolo, sala cea mare, necuprinsă, era goală şi pustie. Soldaţi, slujitorii, boieri, se aflau toţi în curte împrejurul noului stăpîn.

Cînd peste trei zile sosi Buicescu la Tîrgovişte, obosit şi răvăşit, noua domnie era aşezată parcă de-un veac.

O clipă fu descumpănit și nu știu ce să facă. Hotărî, mînat de un gînd ciudat, să meargă să se închine. „Cîrnul" îl primi cu toată pompa și dragostea și-i propuse să-și continue slujba de mare spătar. Primi pentru moment, dar firea lui ambițioasă, neastîmpărată, îl îndemnă la fapte necugetate. Ceea ce abia aștepta „Cîrnul" care află astfel prilejul să-i plătească vechile datorii și i le plăti cu aceeași monedă, îl văduvi adică de narea stîngă, făcîndu-l să-i piară pentru totdeauna pofta de domnie. De-atunci Buicescu a mers tot în jos și nu s-a mai ridicat niciodată la vechea lui putere.

Abia după ce fu înmormîntat Matei-vodă în biserica domnească, postelnicul Cantacuzino merse și el să se închine noului voievod, care-l primi cu bucurie, ca pe o rudă. Dar Cantacuzinul ceru repede voie să se retragă, în aceeași zi își încărcă bagajele în douăzeci de care și urcîndu-se în rădvan cu jupîneasa Ilina, (sora vitregă a noului voievod, dar care nu voia să-l recunoască pe acesta de frate), și cu cei patru băieți ai săi, Drăghici, Șerban, Constantin, Mihai apucă drumul ce ducea la moșia din Filipeștii de Jos, de unde nu se mai întoarse în capitală, în tot timpul domniei cumnatului său Constantin Șerban. Nu putea să slujească unui domn, chiar dacă acesta îi era rudă, care fusese dușmanul voievodului îndrăgit și slujit de el cu devotament timp de douăzeci de ani.

Nu la fel judecară alți foști dregători ca de pildă Bunea Grădișteanu, ce rămase mare vistier, Hrizea din Bogdănei, care se ridică din paharnic în mare spătar, împlinindu-și visul său de a ajunge „ghinărariu", Pană Filipescu pus mare paharnic, și nici chiar Preda Brâncoveanu, ruda de sînge a fostului voievod care, după ce-și făcu unele socoteli, rămase în slujba de vornic și sub noul domnitor. Și mai puțin avu motive să-și facă mustrări de cuget Ghiorma Alexianu care, scoborît în 1653, urcă din nou în scaunul Băniei, ori Stroe Leurdeanu, care fusese dat afară pe nedrept de la vistierie de Matei-vodă și care trona acum asupra tuturor, în dregătoria de mare logofăt. Căpitanii, toți, ce să mai vorbim, trecuseră dinainte în slujba „Cîrnului."

* * *

Constantin-vodă ieșise pe cîmpul de lîngă Tîrgoviște să primească jurămîntul norodului, adunat din toate satele dimprejurul cetății. La întoarcere, ca și la plecarea din oraș, drumul îi fu acoperit cu așternuturi și covoare frumoase, presărate cu flori, iar pe margini cu grămezi de roade ale cîmpiei, mere, poame, pîine, păsări tăiate, capete de oi, vite, cu coarne cu tot...

Unele erau aruncate chiar în fața rădvanului domnesc și din cînd în cînd alaiul se oprea ca să curețe slujitorii drumul de vreo căpățînă de viței ori de berbec, în care s-ar fi putut împiedica trăsura voievodului. Atîta belșug aruncat în calea domnului nu se mai văzuse de multă vreme la o înscăunare. Vodă se ridica din cînd în cînd în picioare și zîmbea norodului, fericit, înduioșat de atare credință și bucurie.

Cei doi zăvăleni, cu Bușulan lîngă ei și cu Gorun mai în spate, se aflau atunci în mulțime și se minunau de taifaua și bogăția ce li se desfășura în fața ochilor. Alaiul avea straja de ostași în frunte, după care veneau copiii de casă purtînd prapurile domnești, cu steagul cel mare în mijloc, roșu ca purpura, avînd pe o parte, cusut în aur, vulturul cu crucea-n cioc, iar pe cealaltă chipul Sfîntului Gheorghe, călare, cu sulița în mînă, zdrobind șarpele de sub picioarele calului. Urma rădvanul domnesc, tras de opt cai puternici, în care fața „Cîrnului", îmbujorată de emoție, strălucea zîmbitoare, sub grămada de aur și pietre prețioase care-i acopereau veșmintele. În dreapta lui, spătarul Hrizea, către stînga aga Buliga, călare și cu sabia în mînă, iar în spate boierii divanului, urmați de celelalte cinuri boierești, după care venea din nou un corp mare de oaste, apoi norodul tot, amestecat și împestrițat.

— Mare minune! Mare minune! zicea moș Stoian, care nu se mai sătura privind împrejur. Trăii, fraților, s-o văd și pe aiasta.

La un moment dat vodă făcu un semn și alaiul se opri. Spuse ceva, aplecîndu-se către aga Buliga, care-și întoarse privirea chiar spre locul unde se aflau zăvălenii, încotro vodă însuși arăta cu degetul. Ce spuse vodă nu se auzi, dar auziră în schimb cuvintele agăi Buliga, care avea un glas puternic ca tunetul.

— Îl cunosc, măria-ta ! E un ostaș din corpul dorobanților, Bușulan îl cheamă.

Domnul mai spuse ceva, tot nedesluşit, iar aga răspunse :

— Am înțeles, măria-ta !

Apoi alaiul porni mai departe, iar lumea se risipi în urmă-i care încotro îi erau drumurile.

* * *

Giura-izbașa, sfătuindu-se cu prietenii lui din oaste, cu Gorun şi cu moş Stoian Zăvăleanul, hotărî să meargă la Stroe Leurdeanu, proaspătul vel-logofăt, şi să-i ceară o scrisoare către starețul mănăstirii din Sadova, ca să-l primească pe Bușulan în bolnița din curtea acestei mănăstiri. Căci după spitalul de la Bistrița cel mai mare era cel de la Sadova şi, pe deasupra, avea avantajul de-a se afla mai aproape de Zăval, de unde puteau să vină să-l vadă pe Bușulan rudele şi prietenii din copilărie.

Dar cînd Giura se afla la palat, pe cîmpul de lîngă bărăcile în care locuiau slujitorii, se văzu sosind călare, urmat de o suită de zece ostaşi, însuşi marele căpitan al oastei, aga Lupu Buliga, care-şi grăbea calul cu pintenii, ceea ce-i făcu pe slujitorii răspîndiți primprejur să creadă că e vorba de o alarmă.

— Să vină la mine Giura-iuzbaşa ! porunci vel-căpitanul, cînd ajunse în mijlocul lor. Repede ! mai zise el, şi vreo cîțiva slujitori plecară-n goană să-l cheme pe sutaş. Dar întîrziau să se întoarcă şi marele agă îşi pierdu răbdarea. În sfîrşit, sosiră, dar fără Giura, pe care nu-l aflaseră niciunde.

— Nu se poate ! strigă Lupu Buliga şi cîmpia se cutremură de glasul lui tunător. Să fie scos din pămînt, din iarbă seacă...

Mai mulți slujitori fugiră din nou să-l caute pe la bărăci, dar Giura nicăieri. Şi tocmai cînd se întorceau fără nici un rezultat, un călăreț sosi în galop, sări de pe cal şi luînd o poziție țeapănă strigă în spatele agăi :

— Trăiască domnia sa, aga Buliga !

— Pe unde umbli, nătărăule, că te aştept de atîta amar de vreme. Hai ?

— Păi, să vezi mărite... am fost la Curte... la vel-logofătul Stroe Leurdeanu...

— Lasă-mă cu logofeții tăi, și mai bine răspunde-mi la întrebare : nu se află în suta ta un slujitor pe nume Bușulan ?

— Se află, domnia-ta !

— Unde e, că nu-l văd ! Adu-l curînd în fața mea !

Giura își pocni cizmele grele și fugi spre o baracă anume, de unde veni, nu prea repede, trăgînd de mînă, ca pe un copil, un ostaș înalt și ciolănos, de vreo două ori mai mare decît el, cu haina albăstrie-decolorată neîncheiată la nasturi, cu cămașa ieșită din pantaloni.

— Închideți-l mă, la haină ! șoptiră, speriați, cîțiva ostași din apropiere.

Dar, pînă să-l încheie, aga Buliga înaintă singur înspre ostaș, privindu-l cît se poate de prietenos, ceea ce îi umplu de uimire pe slujitorii care-l urmăreau cu groază. Și mai uimiți fură cînd îl văzură pe marele agă zîmbind și spunîndu-i dorobanțului :

— Nu prea te aflai la datorie, prietene ! Hai, spune drept că dormeai buștean, și că azi-noapte ai umblat prin cîrciumi cam deochiate.

Dar Bușulan sta că un monument în fața lui și-l privea absent cu zîmbetul său nătîng din ultima vreme, fără să scoată o vorbă. Aga se înfurie, își vărsă mînia pe Giura-iuzbașa :

— Da' ce-are, mă, de nu zice nimic ?

Giura se apropie de vel-căpitan și-i spuse ceva în șoaptă. Aga căscă ochii, se uită la Bușulan, apoi din nou la iuzbașa și încă de cîteva ori la fel, apoi îi zise lui Giura :

— Cum o fi, cum n-o fi, porunca lui vodă e poruncă. Slujitorul Bușulan e ridicat la cinul de căpitan în oastea măriei sale Constantin-vodă !

O tăcere totală, apoi un vuiet de glasuri vesele izbucni din mulțimea ostașilor. Se adunară în rînduri regulate și la îndemnul agăi îl salutară toți deodată pe noul căpitan.

— Acum, zise aga, luînd o boccea din mîinile unui ostaș care-l însoțea, și aruncîndu-i-o lui Giura, îmbrăcați-l în haine de căpitan și faceți cu el ce vreți. Eu mi-am împlinit datoria.

Un copil de casă, cum se numeau ostașii din straja palatului, îl căuta de trei ceasuri pe scriitorașul Gorun prin toate colțurile Tîrgoviștei, și cu greu îl găsi ascuns în casa cojocarului.

— Porunca marelui logofăt Stroe Leurdeanu : să te înfățișezi numaidecît înaintea domniei-sale.

Gorun mai întîi se sperie, se gîndi că-l învinuiesc de cine știe ce și că-l cheamă să-l pedepsească.

— Nu te teme ! zise tînărul ostaș îmbrăcat în haine verzi și care-l cunoștea pe Gorun. Pre cît am putut dibui, e de bine ! Spală-te, îmbracă-te și, hai, s-ajungem mai repede.

Pe drum, deși mai mult alergau, își făcu o mie de gînduri. Nu dormise noaptea, cum i se întîmpla mereu în ultima vreme. Cei doi zăvăleni, moș Stoian și Radu se pregăteau să plece în satul lor de pe Dunăre, mîhniți de judecata divanului care ieșise încă o dată împotriva lor. Călugării din Sadova cîștigaseră procesul, încît noul domn le mai întări printr-un Hrisov din doi august 1654 stăpînirea asupra Zăvalului și Grălenilor și în care se aduceau dovezi din hrisoavele anterioare, păstrate de monahii sadoveni. Scria, astfel, că mănăstirea din Sadova are dreptul „ca să ție satul Zăvalul și Grălenii din județul Jiului de jos, cari sate și rumâni au fost de baștină ai moșului răposatului Matei-vodă, ai Barbului Banul, de mai înainte vreme, ce au fost date pentru pomana lui la sfînta mănăstire din Sadova... După aceea, Barbul-Banul pribegește la Țarigrad, iar Maria Doamna, mama răposatului Șerban-vodă, a luat Zăvalul de la Sadova și i-au slobozit, cu bani gata și să dea Sf. mănăstiri 80 000 de bolovani de sare, pe care nu i-au dat".

Rumânii pierduseră zapisul prin care se achitaseră de datoria de sare și era greu s-o dovedească acum, cînd trecuseră de atunci ani numeroși. Ba încă pieriseră de mult și bunicii lor care plătiseră sarea.

Vodă stătuse o clipă în cumpănă, dacă e bine să dea în rumânie niște țărani sloboziți de bunica lui, dar apoi își zise să hotărască după lege și după zapisurile doveditoare. În plus, nu voia să-l supere nici pe vlădica Ignatie, care

stătea alături și care-l ajutase la urcarea în domnie. Apoi, „Cîrnul" mai avea și alte planuri, de care Gorun se convinse în curînd, și voia deocamdată, să fie bine cu toate puterile.

În timp ce aștepta în camera diecilor, Gorun văzu că ușa se deschide deodată și intră însuși vodă, însoțit de marele logofăt Stroe, urmați de o ceată de străjeri înarmați cu suliți și săbii. Domnul avea obiceiul să viziteze la cîteva zile toate cancelariile palatului să vadă dacă se află în bună rînduială. Îi întrebă dacă au ce le trebuie și le zîmbi, iar diacul voievodului îi mulțumi în numele tuturor. Trecu mai departe, în visterie, și ușa camerei în care se aflau diecii rămase deschisă, încît auziră convorbirea dintre domn și logofăt, care se purta dincolo pe *coridor*.

— Ne-a costat cam mult înscăunarea, vel-logofete Stroe, dar să-i mulțumim răposatului Matei-vodă, care ne lăsă moștenire milionul. Să-i mulțumim, da, cu toate că și eu și domnia-ta am avut de suferit cînd ne aflam sub puterea lui.

— Așa e, măria-ta ! grăi Stroe Leurdeanu. Ce e dreptu, dreptu este !

— Iar dacă ne umili cam prea tare Stambulul, nădăjduiesc că în curînd să stăm altfeliu de vorbă... Nu știu dacă mă înțelegi, jupîne vel-logofăt, ...vreau să se vadă că nu mă numesc Basarab din întîmplare și, apoi, am o datorie față de părintele meu Șerban-vodă... mda !

* * *

Într-un tîrziu, marele logofăt se întoarse singur și-l chemă pe Gorun să vină cu el. Îi spuse să-și ia slujba în primire la cancelaria logofeției, căci domnia are nevoie de oameni de încredere, de pisari „de-ai noștri, de baștină", ca să nu mai angajeze tot felul de dieci străini, oameni fără tragere de inimă la treabă, ci numai cu gînduri de căpătuială. Îi porunci ca din ziua următoare să se mute din nou la palat, apoi îl întrebă dacă mai știe vreun scriitoriu cumsecade și priceput la lucru. Gorun îi răspunse că unul din cei mai buni pe care-i cunoaște e Mihăilă, fiul fostului vistier.

— Ce vorbești acolo, băiete ! se încruntă marele logofăt. Eu ți-am spus că am nevoie de scriitori de-ai noștri, iar tu mi-l aduci pe fiul veneticului, al aceluia care-mi fu și dușman de moarte ?

— Mărite vel-logofăt, acest om e foarte luminat și înțelept, apoi el însuși se leapădă de faptele tătîne-său și vrea să trăiască în legea noastră.

— Hm, făcu mirat Leurdeanul. Tare-aș vrea s-o mai văd și pe-aiasta ! Mai cunoști vreun altul ?

— Mai cunosc pe unul Manole, învățat în limbile latinească și elinească.

Stroe făcu ochii mari de nedumerire.

— Dar bine, omule, aud că ăsta s-a dat cu ereticii și umblă cu tot soiul de filosofii străinicești. Apoi, pre cît am aflat, el te-a săpat la Bunea Grădișteanu de te-au scos afară din slujbă. Și tu vrei să mi-l aduci aici. Ce fel de om ești ?

— Mărite vel-logofăt, el nu-i atît de rău pre cît îl arată alții. Apoi e un scriitoriu cu mult talant, întocmește cele mai frumoase hrisoave și scrisori în latinește din Țara Românească.

— Hm ! își zise Leurdeanul după ce îl slobozi pe Gorun, și rămase un timp pe gînduri. Ciudate ființe sînt și scriitorii aiștia.

* * *

A doua zi în camera diecilor se aflau Gorun, Mihăilă, Anghel Manole și încă vreo cîțiva pisari noi recrutați de Stroe Leurdeanul. Sta fiecare la locul lui, cu hîrtii în față, cu pene și cerneluri, așteptînd poruncile logofătului. Cu chipul lui firav și subțire, cu un zîmbet mieros, Anghel Manole se apropie de masa lui Ghinea Mihăilă.

— Mă bucur, evghenia ta, că vom lucra din nou împreună. Eu am fost totdeauna un închinător al neamului celui vechi și sfînt al Elinilor.

— Mă bucur asemenea să te văd, scriitoriule, dar eu sînt un închinător al neamului celui vechi al valahilor.

— O, înțeleg, înțeleg că e o glumă. Nici eu nu urăsc acest norod prost și neînțelept, nu-mi pare rău că mi-a fost dat să mă nasc în mijlocul lui.

— Iar mie îmi pare rău că nu mi-a fost dat să mă nasc în mijlocului lui.

— He, he, he ! rîse Anghel Manole care nu prea pricepea de ce nu se leagă convorbirea. Eu am chiar o filosofia, în care spun că neamul nostru nedăscălit ar trebui să-şi lase legile şi obiceiurile şi să se ia în toate după obiceiurile neamului cel învăţat şi evghenit al grecilor.

— Ba, să-l ferească sfîntul să facă aşa ceva ! îl repezi Mihăilă. Că legi şi obiceiuri mai frumoase ca ale lui nu se află pe nicăirea. În ultima vreme am cetit o sumă de cărţi vechi din logografi latini şi elini. Multe din ele vorbesc cu dragoste despre neamul vostru care se afla aici înainte de venirea rîmlenilor. Era un norod înţelept, viteaz şi drept, cum nu se mai găseau altele în lume. Încît mi-am făcut şi eu o filosofie în care spun că dacă seminţia elinilor e foarte veche, norodul vostru e mai vechi decît toate, că el e în fiinţă de la începutul începuturilor, sau altfel, că văd că-ţi place limba grecească, el trăieşte aici din protocronie.

— He, he, he, he ! se hlizi Anghel Manole, care nu mai ştiu ce să zică, se retrase la masa lui supărat şi gîndind în sine : grec să se bage la ham de bună voie, nici că s-a mai văzut. Gorun zîmbi în barbă, uitîndu-se pe furiş, cu multă mirare, spre Mihăilă. Dar grecul îşi băgase nasul în hîrtii, încruntat şi iritat de intervenţia „scriitoriului ot vistierie". Un vînt puternic începu să sufle dinspre Carpaţi, izbind în pereţii groşi ai palatului, zgîlţîind geamurile crăpate ale încăperii, şi Gorun se repezi să le închidă.

* * *

O oarecare bucurie îi înveseli sufletul, dar pe de altă parte alte gînduri îl cuprinseră pe Gorun care se amestecau şi cam se contraziceau cu cele dinainte. Oricum, o lumină i se păru că începe să licărească asupra fiinţei sale. De unde adineoare îi venea să părăsească cetatea de scaun şi să plece cu moş Stoian în Zăvalul natal, acum se hotărî să rămînă mai departe, deşi se simţea golit de vlagă, de vrere şi de credinţă.

Le povesti rumânilor cele întîmplate şi moş Stoian îi zise să rămînă şi să-şi urmeze calea pe care a apucat.

— Iar noi ne ducem să ne arăm şi să ne semănăm ţarina noastră. Că oricine o să ne ia rodul, ţarina tot a noas-

tră rămîne. Mi se rupe sufletul numai de acest băiat fără de noroc. Căci norocul omului e sănătatea, iar el tocmai sănătatea n-o mai are.

Se aflau cu căruţele încărcate în uliţă, pregătiţi să ia drumul Craiovii, cînd din spate apare un grup de slujitori călări, care însoţeau o caretă descoperită, puţin ponosită, dar altfel destul de arătoasă la înfăţişare. În caretă, pe un scaun din perne, sta un comandant de cin înalt, într-un costum albastru, de dorobanţ, dar cu bentiţe pe umeri şi pe piept cusute în fir strălucitor de argint şi cu chivăra înaltă şi lucitoare pe cap.

— Trăiască căpitanul Buşulan ! strigau slujitorii din spatele caretei şi lumea se da cu teamă în marginea uliţei.

Cînd un slujitor îşi termina slujba, fiind lăsat la vatră, după legile oastei din Ţara Românească, era condus pînă acasă de un grup de soldaţi, cu toată zarva şi ceremonia. O sută de oameni îl însoţeau pe Buşulan la spitalul din Sadova. Unii îl priveau cu admiraţie, alţii se bucurau pentru gradul de căpitan ce-l primise, mulţi lăcrimau sub chipiurile metalice, dar nu lăsau să se vadă, şi strigau din toată inima la semnalul lui Giură-iuzbaşa :

— Trăiască căpitanul Buşulan !

Gorun îl privi cu inima strînsă de durere, cum sta rezimat în caretă şi, cum era roşu la faţă şi zîmbitor, i se păru că seamănă cu spătarul Buicescu, cel de odinioară, cînd străbătea cetatea aclamat de garda sa numeroasă de germani.

Alaiul opri în dreptul căruţelor şi Giura-izbaşa se apropie de grupul celor trei. Avea o faţă lividă şi nişte ochi neliniştiţi, se vedea că e sfîşiat între durerea care-i apăsa sufletul şi voinţa de a-şi face datoria de ostaş.

— Cum facem, unchiule ? Mergem noi înainte şi vii mata după noi ? Tu ce faci, mă Gorune ? Ţine minte, unchiule, o să mai vorbim şi pe drum, dacă se atinge cineva de el, acolo la Sadova, să-mi dai de ştire, că vin în zbor şi-i crăp capul aceluia cu mîinile mele. E copilul meu, eu l-am crescut şi eu mi l-am făcut căpitan. Pornim fraţilor, nu-l supăra, mă Gorune, lasă-l în pace, să se odihnească... Oh ! Oh !...

Gorun se apropie de caretă şi privi adînc în ochii lui Buşulan. Căpitanul zîmbind, se uită şi el, mai atent, parcă l-ar fi recunoscut. Întinse mîna să-l mîngîie cu palma lui mare pe obraz, apoi îi făcu semnul crucii peste frunte, după

care se lăsă în scaunul lui din perne și-și aținti privirile împăienjinite undeva în gol. Gorun se retrase încet, cu fața cufundată în palme, acoperindu-și astfel un oftat surd, ca un geamăt.

— Gata, mă, intrați în rînduri, mă ! se foia Giura-iuzbașa, încercînd să pună ordine în ceata de ostași, care se repeziră și ei împrejurul caretei. Așa, mă, strigați mă, să trăiască căpitanul Bușulan ! .

— Ura ! Ura ! Ura ! îl secundară slujitorii cu voci sparte și neliniștite.

— Hai, plecarea, hai ! Vezitiu !

Cînd erau gata să pornească, o trăsură se propti în mijlocul drumului, chiar în fața lor. Era acoperită și un glas subțire se auzi dinăuntru :

— Stai, oprește ! Stai, n-auzi ?

Un cap lunguieț de femeie, strîns cu un terțanel galben de serasir, ieși de după perdele, și fixă niște ochi mari, negri, migdalați în careta căpitanului.

— Polemikos, polemikos ! strigă ea și un fior trecu prin sufletele bărbaților din jur. Bușulane, dragule, nu mă mai cunoști ?

Toți încremeniră, vrăjiți de chipul femeii, numai Bușulan sta liniștit pe perne și privea în gol, parcă n-ar fi auzit nimic.

Femeia deschise ușa trăsurii și coborî în praful de pe uliță. Era într-o rochie lungă belacoasă, brodată cu flori albastre, care făcea valuri-valuri, și sub care formele rotunde ale corpului se unduiau voind parcă să iasă la vedere. Puse o mînă pe marginea caretei, iar alta o întinse spre Bușulan, dezgolită albă, căci mîneca îi alunecase către umăr. Eu sînt Clio, polemikos, cum de nu-ți amintești ?

Căpitanul nu se clinti din locul lui și nici expresia feței nu i se schimbă în nici un fel.

— Hai, hai, hai, și eu care te aștept de-atîta vreme. Ai pierit fără urmă, tocmai cînd prinsesem mai multă dragoste de tine. Unde este, îmi ziceam, și de ce nu vine ostașul meu, pe care inima mea îl dorește ? Fără milă te-ai purtat, polemikos, fără milă.

Dar Bușulan nu vedea și nu auzea nimic. O blîndețe era pe chipul lui, dar o blîndețe străină, venită din altă lume, din cărți parcă, și din icoane. Femeia se răzemase cu mîinile de loitra caretei, se văita și se ruga :

— Mă tot gîndeam şi-mi făceam atîtea visuri, că mi-ai spus atunci că vrei să mă iei de nevastă şi-o să trăim fericiţi, şi-o să avem copii, ho, ho, ho ! Vorbisem şi cu pater, iar el m-a înţeles şi mi-a zis că poate bine fac să mă împămîntenesc în Valahia, că e un loc bun de trăit pentru neamul nostru izgonit de pretutindinea. Şi mă bucuram în sinea mea, ca şi cînd ţi-aş fi fost deja nevastă. Apoi gînduri triste mă cuprindeau, cînd îmi închipuiam c-ai să pleci la războaie şi ai să mă laşi singură cu copilaşii, în nevoie şi nesiguranţă. Ori poate că te-ntrebi... ...de atunci de cînd ai plecat, toate s-au întors în sufletul meu... zău, polemikos... nici un bărbat, nici un veneţian n-a mai intrat în casa mea...

Tot sucindu-se, frecîndu-şi mîinile, baticul îi alunecă din cap şi o claie de păr negru, cîrlionţat, îi izbucni în jurul obrajilor albi ca laptele ! În pofida mîhnirii şi a lacrimilor care-i curgeau pîrîiaşe pe faţă, stîrnea încă mai mult poftele decît mila. Bărbaţii toţi stau înlemniţi, uitaseră cu ce treabă plecaseră la drum. Se uitau vrăjiţi şi ei de o asemenea arătare. Gorun simţi un tremur în inimă, nelămurit şi tulburător, ca în seara aceea cînd o văzuse dansînd dezbrăcată printre pahare şi farfurii. Numai Giura, deşi surprins, se încrunta mereu mai mult, şi se apropia încet de caretă. Buşulan încă nu se mişcase, ca şi cînd nu s-ar fi petrecut nimic în jurul lui.

— Ah, ah, continuă femeia. Acum văd ce s-a întîmplat. Nu mai vrei să mă cunoşti, polemikos, de cînd ai ajuns căpitan.

Şi-şi retrase cu oarecare sfială mîinile de pe loitră. Giura cu privirea cruntă se strecură între ea şi Buşulan.

— Pleacă, femeie, zise răguşit şi ameninţător. Un căpitan nu se uită la oricine !

Clio se duce de-a-ndăratelea spre trăsura ei, văietîndu-se şi plîngînd cu disperare. La semnul lui Giura, vizitiul pocni din biciuşcă şi careta porni în grabă, ocolind trăsura din mijlocul drumului. Cele două căruţe se urniră în urma alaiului de slujitori.

— Frumoasă, bre, în adevăr ! zise moş Stoian, întorcînd capul înapoi, asemeni celorlalţi bărbaţi.

— Muierea dracului ! Răspunse Radu din cealaltă căruţă. Asta e în stare să sucească mînţile oricui !

Femeia rămăsese încă în uliţă : îşi smulgea părul bogat, încreţit, şi se plîngea într-o limbă necunoscută tre-

cătorilor. Numai Gorun înțelegea și o privea din apropiere, copleșit de simțăminte nelămurite. Vizitul coborî, o ajută să urce în trăsură. Gorun văzu baticul galben, căzut în praful de pe stradă, și se repezi să-l ridice. Îl întinse vizitiului, care-l mototoli și-l aruncă în caretă.

* * *

Era cald în Tîrgoviște, soarele dogorea, ajuns în tăria cerului. Din turnul cel mare al palatului domnesc, băteau clopotele de chindie, semn că începea masa de prînz a voievodului.

Redactor : DAN-ION VLAD
Tehnoredactor : MARILENA LUNGULESCU

Bun de tipar : 10.IX.1981
Coli de tipar : 12,5
CRAIOVA, 1982.

Întreprinderea poligrafică „Oltenia",
str. Mihai Viteazul nr. 4, Craiova
Comanda nr. 402/1980

Lei 7,50

scrisul românesc